

**Kürt Seçmenlerin Oy Verme Dinamikleri: Kuzeydoğu- Ortadoğu ve Güneydoğu
Anadolu Alt Bölgelerinde Seçmenin Siyasal Tercihlerinin Sosyolojik Analizi**

Program Kodu: 1001

Proje No: 112K397

Proje Yürütücüsü:

Prof. Dr. Mesut YEĞEN

Araştırmacılar:

Uğraş Ulaş TOL

Mehmet Ali ÇALIŞKAN

OCAK 2015

ANKARA

ÖNSÖZ

TÜBİTAK 1001 SOBAG Programı çerçevesinde desteklenen 112K397 kodlu ve “Kürt Seçmenlerin Oy Verme Dinamikleri: Kuzeydoğu- Ortadoğu ve Güneydoğu Anadolu Alt Bölgelerinde Seçmenin Siyasal Tercihlerinin Sosyolojik Analizi ” başlıklı bu araştırma projesi Prof. Dr. Mesut YEĞEN yürütücülüğünde gerçekleştirilmiştir. Dr. Uğraş Ulaş TOL, Mehmet Ali ÇALIŞKAN, Kadir BEYAZTAŞ, Saygın Vedat ALKURT, Esra ATALAY ve Melek ÖZMÜŞ projede yer alan ve katkı sağlayan diğer isimlerdir.

15.05.2013 tarihinde başlayan ve 18 ay olarak öngörülen proje 4 aylık ek süre alınmasıyla beraber 15.05.2015 tarihinde bitirilmiş ve nihai rapor TÜBİTAK’ın ilgili birimlerine teslim edilmiştir. Bu kapsamda araştırma ekibi destek sunan TÜBİTAK SOBAG Programı’na teşekkürlerini sunar.

ÖZET

Araştırmanın temel hedefi, Kürt nüfusunun yoğun olduğu illeri kapsayan Kuzeydoğu Anadolu, Ortadoğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu olarak adlandırılan alt-bölgelerden oluşan, Türkiye'nin geri kalanından oy dağılımı bakımından son iki genel seçimde kalıcı biçimde farklılaşan bir alanın seçmenlerinin kimlere oy verdiğini, oy verirken ne düşünerek ve ne tür gerekçelerle, hangi taleplerle ve motivasyonlarla hareket ettiğini, bir başka deyişle, seçmen davranışının sosyolojik dinamiklerini anlamaya çalışmaktır. Bu hedefle, bu çalışmada, yaş, cinsiyet, eğitim ve gelir düzeyleri gibi demografik özelliklerin yanı sıra, aşiret ve tarikat üyeliği, etnik köken, dindarlık düzeyi ve pratikleri, mezhep, göç ve il değişkenlerinin bölgede seçmen davranışlarını biçimlendirmede ne kadar etkili olduğu anlaşılmasına çalışılmış ve sözü edilen tüm bu değişkenlerin son dönem Kürt siyasetince popülerleştirilen temel siyasi ve kültürel taleplere yaklaşımları farklılaştırıp farklılaştırmadığı ortaya konmaya çalışılmıştır.

Araştırmada, çalışmanın hem keşfedici hem de betimleyici özellikler taşımasından ötürü, niteliksel ve niceliksel araştırma yöntemleri bir arada kullanan karma araştırma dizaynı benimsenmiştir. Çalışmanın niteliksel aşamasında bölgenin kanaat önderleri (sivil toplum kuruluşu yöneticileri, bölge milletvekilleri, akademisyenler, meslek odası temsilcileri, iş adamları ve siyasi parti temsilcileri) ile 65 derinlemesine görüşme, sonrasında farklı profilde 72 seçmen ile derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Niceliksel safhasında ise bölgeyi temsil eden bir örneklem ile 2014 Ağustos – 2014 Ekim arasında 12 şehirde toplam 1918 yüzyüze görüşme gerçekleştirilmiştir.

2007 ve 2011 genel seçim sonuçları ile 2009 ve 2014 yerel seçim sonuçları, Türkiye genelindeki oy dağılımından önemli bir farklılık arz etmektedir. Farklılık, bu bölgede rakip durumdaki AK Parti ile Kürt kimliğini savunan siyasi partilerin (raporda HDP olarak anılmıştır) desteklediği bağımsız adayların oyların büyük bir çoğunluğunu paylaşması ve bölgede ilk iki parti konumunu istikrarlı biçimde korumalarıdır. Araştırma sonucunda bölgede HDP – AK Parti arasında dağılan oyların sınırlı da olsa kendi aralarında geçişkenlik gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır. Araştırma bulgularına göre bölgede oy verme tercihinde etnik kimlik en etkili faktördür. HDP seçmeni ve AK Parti seçmeni arasındaki farklar, esasen dindarlık düzeylerine göre değil, etnik kökene ve Kürt kimliğini ve kimlik taleplerini sahiplenme düzeylerine göre belirlenmektedir. Bölgede Kürt kökenli yurttaşlar daha çok HDP'ye oy verirken, Türk ve Arap kökenli yurttaşlara daha çok AK Parti'yi desteklemektedir. Zazalar her iki partiye de eğilimli fakat daha çok AK Parti'ye yönelmektedir. HDP yoksullardan, gençlerden ve eğitim düzeyi daha yüksek olanlardan AK Parti'den fazla oy almakta, ayrıca AK Parti'nin daha etkili olduğu dindarlardan da önemli oranlarda destek görmektedir. Özellikle orta düzey dindarların ve yoksul mutaassıpların HDP'ye yöneldiği gözlemlenmiştir.

Bunun yanında bölgede Kürt kimliğine ilişkin (kültürel) taleplerin büyük ölçüde kabul görmüş durumda olduğu ve bu taleplerin yalnızca HDP'li seçmenler tarafından değil AK Partili seçmenlerin büyük bir bölümü tarafından da benimsendiği diğer önemli bir sonuç olarak ortaya çıkmıştır.

ANAHTAR KELİMELER: Seçimler, AK Parti, HDP, Seçmen Davranışı, Etnik Kimlik, Kürt, Zaza, Güneydoğu Anadolu, Kuzeydoğu-Ortadoğu Anadolu

ABSTRACT

This study intends to explore the sociological factors shaping the voting patterns in the North East, Middle East and South East Anatolian sub-regions, where the voting patterns have been considerably different from the rest of the country in the last two general elections. The research examines the influence of membership to a *tariqah* or a tribe, ethnic and sectarian identity, and religiosity as well as the impact of socio-demographic characteristics such as age, gender, education and economic status on voting behavior. It also examines whether these variables generate a significant difference in the attitudes towards the main cultural and political demands endorsed by the pro-Kurdish parties and groups in Turkey.

The research is intended to be both exploratory and descriptive. Accordingly, both qualitative and quantitative instruments of data collection were employed. For the qualitative part, in-depth interviews were conducted with 65 opinion leaders (NGO representatives, members of the parliament elected from the region, academicians, professional chamber representatives, political party representatives, etc.) and 72 voters in the region. The interviews were conducted throughout the first half of 2014. Also, a questionnaire survey was conducted between August 2014 and October 2014 in 12 cities with 1918 voters representing the North East, Middle East and South East Anatolian Sub-regions of Turkey.

The results of the general elections in 2007 and 2011, and those of the local elections in 2009 and 2014, in these three sub-regions considerably differ from the nationwide vote distribution in Turkey. The difference is that The Justice and Development Party (AK Party) and pro-Kurdish party (BDP or HDP) or the independent candidates backed by the pro-Kurdish party, combined received almost 90 per cent of the votes in these three regions.

The research results show that there is very limited mobility between the voters backing the AK Party and the pro-Kurdish party in the region. The findings of the research indicate that the ethnic identity is the key factor determining the voting behavior in these three sub-regions. It appears that the ethnic origin is more important than religiosity in determining the voting behavior. While Kurdish citizens mostly vote for the pro-Kurdish party, Turkish and Arab citizens mostly support the AK Party. Zazas, on the other hand, support both parties, though they are a bit more inclined towards the AK Party. The pro-Kurdish HDP's support is more among the youngsters, those who have higher education level, and those with a lower income. However, HDP also finds a considerable support from the religious Kurds and Zazas. HDP's support is more among the medium-level religious citizens and highly religious citizens with a lower income.

Another important finding of the research is that the cultural demands endorsed by the pro-Kurdish movement are approved not only by the citizens backing the HDP, but also by a great majority of the citizens backing the AK Party.

KEYWORDS: Elections, Justice and Development Party, Peoples' Democratic Party, Voting Behavior, Ethnic Identity, Kurds, Zaza, North East Anatolia, Middle East Anatolia, South East Anatolia

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
ÖZET	ii
ABSTRACT	iv
TABLolar	i
ŞEKİLLER	iv
GİRİŞ	1
1. KURAMSAL ÇERÇEVE	2
1.1. Dünyada Seçmen Davranışı Araştırmalarının Doğuşu ve Gelişimi	2
1.2. Etnik-İrki Azınlıkların Oy Verme Davranışı	6
1.3. Seçmen Türkiye’de Nasıl Davranır?	8
1.4. “Bölge”de Kürt Seçmenler ve Seçimler	10
1.5. 2002 Öncesi Bölgede Seçimler	16
1.6. 2002 ve Sonrası Bölgede Seçmen Tercihleri	25
2. YÖNTEM VE ÖRNEKLEM YAPISI	28
3. BÖLGENİN SOSYO-DEMOGRAFİK YAPISI VE KÜLTÜREL ÖZELLİKLERİ	31
3.1. Sosyo-Demografik Yapı	31
3.2. Etnik Kimlik ve Mezhep	34
3.3. Türkiye’de ve Bölgede Dindarlık	43
3.4. Göç ve Çatışmalı Süreçte Zarar Görme	52
3.5. Kültürel Özellikler ve Günlük Yaşam Pratikleri	56
4. OY TERCİHLERİ VE KARŞILAŞTIRMALAR	65
4.1. 2007 Sonrası Seçimler	65
4.2. Etnik, Sosyo-Demografik ve Kültürel Değişkenlere Göre Oy Dağılımları	70
4.3. Siyasi Eğilimler, Dünya Görüşleri, Kanaatler ve Oy Dağılımları	98
4.4. AK Parti ve HDP’ye Yaklaşımlar	109
4.5. Taleplere Yaklaşım ve Oy Dağılımları	125
5. SONUÇLAR	136
KAYNAKÇA	148
EKLER	151

TABLolar

Tablo 1. "Bölge"de Kürt Nüfusu Ortalaması (KONDA, 2011)	11
Tablo 2. 1950 Seçimleri Oy Dağılımı	17
Tablo 3.1954 Seçimleri Oy Dağılımı	17
Tablo 4.1957 Seçimleri Oy Dağılımı	18
Tablo 5.1961 Seçimleri Oy Dağılımı	18
Tablo 6.1965 Seçimleri Oy Dağılımı	19
Tablo 7.1969 Seçimleri Oy Dağılımı	20
Tablo 8.1973 Seçimleri Oy Dağılımı	20
Tablo 9. 1977 Seçimleri Oy Dağılımı	21
Tablo 10.1983 Seçimleri Oy Dağılımı	22
Tablo 11.1991 Seçimleri Oy Dağılımı	22
Tablo 12.1995 Seçimleri Oy Dağılımı	23
Tablo 13.1999 Seçimleri Oy Dağılımı	24
Tablo 14. 2002 Seçimleri oy dağılımı.....	25
Tablo 15. 2007 oy dağılımı	26
Tablo 16. 2011 Oy dağılımı	27
Tablo 17. Anketin Yapıldığı İller	29
Tablo 18. Örneklemde Cinsiyet ve Yaş Dağılımı.....	30
Tablo 19.Seçmenlerin eğitim ve gelir durumları	31
Tablo 20. Otomobil sahipliği	32
Tablo 21. Eş, anne ve babalarının eğitim durumu.....	32
Tablo 22.Bölgede üniversite mezunu ve üniversitede okuyan çocuk oranı	33
Tablo 23. Etnik Kimliğe Göre Anadil ve Anadili Konuşma Düzeyi	37
Tablo 24. Kürt ve Zazalarda Katılımcıların ve Çocuklarının Anadillerini Konuşma Düzeyleri	38
Tablo 25. Etnik Kökene Göre Aile İçerisinde En Çok Konuşulan Dil	39
Tablo 26. Aşiret Üyeliğinin Oy Tercihine ve Kişinin Ekonomik Hayatına Etkisi.....	40
Tablo 27. Etnik Kimliğe Göre Dindarlık Skoru Dağılımı.....	44
Tablo 28. Son 30 Yıllık Süreçte Yaşanan Çatışmalardan Zarar Gördüğünü Belirtenlerin Karşılaştıkları Durumlar	54
Tablo 29. Seçmenlerin Dinledikleri Müzik Türleri	62
Tablo 30. En Sevilen Müzik Aletleri	63
Tablo 31. Bölge Seçmenin Oy Tercihleri	66

Tablo 32. 2002 Sonrası Kürt ve Zaza Seçmenlerin Parti Tercihleri.....	66
Tablo 33. 2011 ve 2014 Seçimlerin Etnik Kimliğe Göre Oy Tercihleri	67
Tablo 34. Kürt ve Zazaların Oy Tercihleri	67
Tablo 35. İlk Kez Oy Veren Seçmenlerin Parti Tercihleri (Kürt ve Zazalar)	68
Tablo 36. Son 4 Seçimdeki Parti Geçişkenlikleri.....	68
Tablo 37.2014 Seçimlerine Göre Parti Geçişkenlikleri	69
Tablo 38. Kürt ve Zaza Seçmenlerin 2014 Cumhurbaşkanı Seçimi Tercihleri.....	69
Tablo 39. 2014 Yerel Seçiminde Oy Verilen Partiye Göre Cumhurbaşkanlığı Seçimi Tercihleri	70
Tablo 40. Etnik Kimlik, Anadil ve Mezhebe Göre 2014 Seçimi Parti Tercihleri	71
Tablo 41. Sosyo-Demografik Kategorilere Göre 2014 Seçimi Parti Tercihleri	74
Tablo 42. Cinsiyet Ekseninde Sosyo-Demografik Kırılımlara Göre Oy Tercihleri	80
Tablo 43.Yaş Ekseninde Sosyo-Demografik Kırılımlara Göre Oy Tercihleri.....	81
Tablo 44. Eğitim Ekseninde Sosyo-Demografik Kırılımlara Göre Oy Tercihleri	83
Tablo 45. Gelir Ekseninde Sosyo-Demografik Kırılımlara Göre Oy Tercihleri	84
Tablo 46. Göç Ekseninde Sosyo-Demografik Kırılımlara Göre Oy Tercihleri	85
Tablo 47. Dindarlık Kategorileri Ekseninde Sosyo-Demografik Kırılımlara Göre Oy Tercihleri	86
Tablo 48. Anadil Konuşma Düzeyi Ekseninde Sosyo-Demografik Kırılımlara Göre Oy Tercihleri	87
Tablo 49. Kürtçe Televizyon İzleme Ekseninde Sosyo-Demografik Kırılımlara Göre Oy Tercihleri	88
Tablo 50. Mağduriyet Ekseninde Sosyo-Demografik Kırılımlara Göre Oy Tercihleri	89
Tablo 51. Kürt ve Zazalarda Oy Verilen Partiye Göre İnternet ve Sosyal Medya Kullanımı...92	
Tablo 52. Kürt Ve Zazalarda Oy Verilen Partiye Göre En Çok İzlenen TV Kanalları	93
Tablo 53. Kürt ve Zazalarda Oy Verilen Partiye Göre En Çok İzlenen Kürtçe TV Kanalları...94	
Tablo 54. Kürt Ve Zazalarda Oy Verilen Partiye Göre En Beğenilen Müzikler	95
Tablo 55. Kürt ve Zazalarda Oy Verilen Partiye Göre En Beğenilen Müzik Aletleri	96
Tablo 56. Kürt ve Zazalarda Oy Verilen Partiye Göre Sinemaya Gitme Sıklığı	97
Tablo 57.Türkiye'nin Çeşitli Tartışma Konularına İlişkin Görüşler I	98
Tablo 58.Türkiye'nin Çeşitli Tartışma Konularına İlişkin Görüşler II	99
Tablo 59.Türkiye'nin Çeşitli Tartışma Konularına İlişkin Görüşler III	100
Tablo 60.Seçmenlerin Kendisini Yakın Gördüğü Dünya Görüşü.....	101
Tablo 61.Seçmenlerin Kendisini Uzak Gördüğü Dünya Görüşü.....	102
Tablo 62. Seçmenlerin Kendisini Uzak Gördüğü Dünya Görüşü.....	103

Tablo 63. Sola ve Sağa Yakın Katılımcıların Yakınlık Düzeyleri (10 Üzerinden)	103
Tablo 64. Adayda/Siyasi Partide Beklenen Özellikler (Sadece Evet Diyenler %)	104
Tablo 65. Seçmenlerin Kendilerine Yakın Buldukları Günümüz Siyasetçileri	106
Tablo 66. Seçmenlerin Kendilerine Yakın Buldukları Eski Siyasetçiler.....	107
Tablo 67. Seçmenlerin Ailelerinin 1990'lar ve Öncesinde Ağırlıkla Oy Verdiği Partiler	107
Tablo 68. Parti Tercihine Göre AK Parti'den Beklentiler.....	109
Tablo 69. Parti Tercihine Göre HDP'den Beklentiler	112
Tablo 70. Parti Tercihine Göre AK Parti'nin En Beğenilen Yönleri	113
Tablo 71. Parti Tercihine Göre HDP'nin En Beğenilen Yönleri	114
Tablo 72. Parti Tercihine Göre AK Parti'ye Yönelik Eleştiriler	115
Tablo 73. Parti Tercihine Göre HDP'ye Yönelik Eleştiriler.....	116
Tablo 74. Parti Tercihine Göre Roboski/Uludere Olayına Yaklaşım.....	120
Tablo 75. Parti Tercihine Göre Kuzey Irak/ Güney Kürdistan'a Yaklaşım	121
Tablo 76. Oy Tercihine Göre 17-25 Aralık Operasyonları Algısı	122
Tablo 77. Seçmenlerin Liderlere ve Bazı Siyasi Figürlere Verdikleri İtibar Puanı (10 Üzerinden)	123
Tablo 78. Oy Verilen Partiye Göre Partilerin İtibarı	124
Tablo 79. Seçmenlerin çözüm sürecini destekleme durumu ile çözüm sürecinin başarı şansı	125
Tablo 80. Seçmenlerin Çözüm Süreci Kapsamında Neler Yapılması Gerektiğine Dair Görüşleri	126
Tablo 81. Seçmenlerin siyasi, kültürel ve ekonomik taleplere katılım durumu	129
Tablo 82. Seçmenlerde ekonomik beklenti	129
Tablo 83. Seçmenlerin Kültürel Taleplere Katılım Durumu	130
Tablo 84. Seçmenlerin Siyasi Taleplere Katılım Durumu	131
Tablo 85. Seçmenlerin Devlet Yapısına İlişkin Taleplere Katılım Durumu.....	134

ŞEKİLLER

Şekil 1. Seçmenlerin Sosyal Güvencesi Var Mı?	33
Şekil 2. Sosyal Güvencesi Olan Seçmenlerin Bu Sosyal Güvencesi Nedir?	34
Şekil 3.Yeşil Kart Sahipliği	34
Şekil 4.Seçmenlerin Etnik Kimliklerine Göre Dağılımları	35
Şekil 5. Mezheplere Göre Dağılım	35
Şekil 6.Etnik Kökene Göre Mezhep Dağılımı	36
Şekil 7. Bölgede Konuşulan Anadillerin Dağılımı	37
Şekil 8. Aile İçerisinde En Çok Konuşulan Dil	38
Şekil 9. Bölgede Aşiret Üyeliği	39
Şekil 10.Etnik Kökene göre Aşiret Üyesi Olma Durumu	40
Şekil 11. Etnik Kökene göre Aşiret Üyeliğinin Kişinin Oy Tercihine ve Ekonomik Hayatına Etkisi	41
Şekil 12. Etnik Kökene Göre Tarikat ya da Dini Cemaat Üyeliği	41
Şekil 13. Türkiye’de Cinsiyet, Yaş ve Eğitime Göre Dindarlık	43
Şekil 14. Etnik Kökene Göre Dindarlık Düzeyi	44
Şekil 15. Seçmenlerin Vakit Namazı Kılma Oranı	45
Şekil 16. Vakit Namazı Kılan Seçmenlerin Namaz Kılma Sıklığı	45
Şekil 17. Bölgelere Göre Namaz Kılma Sıklığı	46
Şekil 18. Etnik Köken ve Mezhebe Göre Vakit Namazı Kılma Durumu	46
Şekil 19. Cuma Namazına Gitme Sıklığı (Erkek Seçmen İçin)	47
Şekil 20. Ramazan Ayında Oruç Tutma Sıklığı	47
Şekil 21. Hanede Başörtüsü Kullanma Sıklığı	48
Şekil 22. Hanesinde Başörtülü Olmayan Kadın Olma Sıklığı	48
Şekil 23. Etnik Kimliğe Göre Hanede Başörtüsü Kullanım Durumu	48
Şekil 24. Dindarlığın En Önemli Kriterleri	49
Şekil 25. Dini İlkeler ve Akideler ile Hukuk Uyuşmazlığı	49
Şekil 26. Seçmenlerin Dindarlık Kümelerine Dağılımları	51

Şekil 27. Etnik Kökene Göre Dindarlık Kümeleri.....	52
Şekil 28. Katılımcılar Buldukları Yere Göç Ederek mi Gelmişler?	52
Şekil 29. Ebeveynlerin Göç Ettiği Tarih Aralıkları.....	53
Şekil 30. Ebeveynlerin Göç Ettiği Yerleşim Yeri.....	53
Şekil 31. Etnik Kökene Göre Göç Deneyimi Olanların Oranı	53
Şekil 32. Son 30 Yılda Yaşanan Çatışmalardan Zarar Görme durumu	54
Şekil 33. Çatışmalı Süreçte Kendisi ya da Akrabası Zarar Görenlerin Oranı.....	55
Şekil 34. Seçmenlerin Siyasi Nedenlerle Karşılaştıkları Bazı Durumlar	56
Şekil 35 Seçmenlerin En Sık İzledikleri Televizyon Kanalları.....	57
Şekil 36. Kürtçe Televizyon İzleme Durumu	57
Şekil 37. Kürtçe Kanal İzleyen Seçmenlerin İzledikleri TV Kanalları	57
Şekil 38. Etnik Kökene Göre Kürtçe TV İzleme Oranı.....	58
Şekil 39. Seçmenlerin İnternete Girme Sıklığı	59
Şekil 40. Seçmenlerin Facebook ve Twitter Hesabı Sahipliği.....	59
Şekil 41. Etnik Kökene Göre İnternet Kullanım Sıklığı	60
Şekil 42. Seçmenlerin Sinemaya Gitme Aralıkları.....	61
Şekil 43. Etnik Kökene Göre Sinemaya Gitme Sıklığı.....	61
Şekil 44. Seçmenlerin Alkol Kullanım Durumu.....	63
Şekil 45. Etnik Kökene Göre Alkol Kullanım Durumu.....	64

GİRİŞ

Araştırma'nın temel hedefi Kürt nüfusunun yoğun olarak yaşadığı illeri kapsayan ve Türkiye İstatistik Bölge Birimleri Sınıflandırması 2. düzeyine göre Kuzeydoğu Anadolu, Ortadoğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu alt bölgeleri olarak tarif edebileceğimiz bölgedeki oy verme dinamiklerinin, gerek demografik ve sosyo-ekonomik, gerekse kimliğe ilişkin alt kategorilerde nasıl oluştuğunu ortaya çıkartmaktır. Bunu yaparken, Türkiye'deki güncel siyasi ve hayat tarzına ilişkin tartışmalar, siyasi talepler ve kırmızı çizgiler, tarihsel olay ve figürler de araştırmaya dâhil edilmiş ve bu konulara ilişkin seçmenlerin tutumlarındaki farklılaşmalar incelenmiştir. Bu amaçla 137 derinlemesine görüşme gerçekleştirilmiş ve bölgeyi temsil edecek şekilde 1918 kişi ile yüzyüze anket uygulaması gerçekleştirilmiştir.

Rapor beş bölümden oluşmaktadır Raporun **ilk bölümünü** oy verme dinamiklerine, azınlıkların oy tercihlerine, Türkiye'de yapılmış seçmen araştırmalarına ve 1950'lerden 2000'lere bölgenin oy tercihlerine ilişkin literatür değerlendirmesi oluşturmaktadır. Raporun **ikinci bölümü** araştırmanın yönteminin, örneklem seçiminin ve örneklem yapısının tartışıldığı bölümdür. **Üçüncü bölümde** bölgenin sosyo-demografik yapısı ve kültürel özelliklerine ilişkin araştırma bulgularına yer verilecektir. Raporun **dördüncü bölümünü**, bölgenin Sünni Kürt ve Zaza seçmenlerinin oy tercihleri ve bu tercihlerin farklı demografik ve kimlik kategorilerine göre ayrıntılı değerlendirmesi oluşturmaktadır. Ayrıca bu bölümde bölgeye ve Türkiye'ye ilişkin güncel siyasi tartışmaların, taleplerin ve yaklaşımların bölgedeki yansıması değerlendirilmiştir. Son bölümü ise bulguların özetlendiği ve tartışıldığı **sonuçlar bölümü oluşturmaktadır.**

1. KURAMSAL ÇERÇEVE

Çalışmanın ana hattını 4 alt bölümden oluşan bir kuramsal çerçeve üzerine oturtacağız. İlk bölümde Dünyada “Seçmen Davranışı” araştırmalarının doğuşu ve gelişimi üzerine odaklanacağız. Bu alan, II. Dünya Savaşı sonrasında Amerika’da doğduğu, kuramlaştırıldığı, yönetsel açıdan rafine hale getirildiği ve dünyanın geri kalanına da Amerika’dan yayıldığı için ilk bölüm büyük ölçüde Amerika merkezli olacaktır. İkinci bölümde etnik-ırki azınlıktan seçmenin oy verme davranışına dair literatürü gözden geçireceğiz. Siyah Amerikalılar, Quebecli Fransızlar, İrlandalılar, İskoçlar bu alt türün daha bilinen örnekleri olmakla beraber bizi en çok ilgilendiren çalışmalar, Bask ülkesi ve Katalonya hakkındaki araştırmalar olacaktır. Bunun yanında, Bask ülkesi ve Katalonya örneklerinin çalışmamızın çerçevesi ile tarihsel ve hali hazırdaki farklı idari düzenler yüzünden örneğimizle bire bir örtüşmediğini kaydetmek isteriz. Üçüncü bölümde, Türkiye’de seçmen davranışı araştırmalarına odaklanacağız. Ülkemizde 1960’lardan beri örnekleri görülen ve son yıllarda artış gösteren bu çalışmaları değerlendireceğiz. Dördüncü bölüm, “bölge”de nüfus bakımından çoğunluğu teşkil eden Kürt seçmenlerin oy verme davranışıyla ilgili çalışmalara hasredilmiştir. Bu kısımda Kürt seçmenlerin ağırlıklı olarak yaşadığı bölgede çok partili hayatın başlamasından sonraki oy verme davranışının betimlenişi ve Kürt seçmenlerin oy verme davranışıyla ilgili araştırmaların bir eleştirisi yapılacaktır. Dördüncü bölümün devamı olarak düşünebileceğimiz beşinci ve altıncı bölümde ise, Kürt nüfusunun yoğun olduğu illerde 1950’lerden günümüze kadar gerçekleşen seçimlerde oy dağılımları ve seçmenlerin parti tercihlerine dair veriler paylaşılacak, ayrıca “bölge”de 2000’li yıllar öncesinde çeşitlilik gösteren oy verme geleneğinin 2000 sonrasında yapılan seçimlerde nasıl homojenleştiğine dair bir arka plan sunulacaktır.

1.1. Dünyada Seçmen Davranışı Araştırmalarının Doğuşu ve Gelişimi

Seçmen davranışı çalışmaları söz konusu olduğunda dünyada ilk akla gelen örnek Amerika’dır ve bu alanla ilgili kuramsal ve yönetsel katkıların büyük çoğunluğu Amerika’dan gelmiştir. Alanın doğumuna neden olan ilk çalışma Columbia Üniversitesi araştırmacıları tarafından yapıldığı için literatüre de Columbia Okulu’nun yaklaşımı ile giriyoruz.

Columbia Okulu:

Dünyada seçmen davranışı araştırmalarının ilk örneği 1940 yılında Columbia Üniversitesi’nde, Paul Lazarsfeld’in öncülüğünde yapılmış çalışmadır. Lazarsfeld’in çalışması, Ohio eyaletinin Erie bölgesinde (county) 600 mülakat ile gerçekleştirilmiş ve *People’s Choice: How the Voter Makes Up His Mind in a Presidential Campaign* (Berelson, Gaudet ve Lazarsfeld: 1944) adıyla basılmıştır. Neredeyse aynı araştırmacıardan oluşan ekibin 1948 yılında New York eyaletinin

Elmira kasabasında yürüttüğü ve daha çok ses getiren ikinci araştırması, 1954 yılında *Voting: A Study of Opinion Formation In A Presidential Campaign* (Berelson, Lazarsfeld, ve McPhee: 1954) adıyla piyasaya çıkmıştır. Lazarsfeld ile ekibinin bu iki araştırması, litetartürde “Columbia Studies” ismiyle bilinen yaklaşımın temel metinleri addedilmektedir.

Lazarsfeld’in öncülüğünde yapılan bu iki çalışma temelde başkanlık kampanyası sürecinde seçmenin davranışının değişimine, neyin bu değişimi tetikliyor olduğuna odaklanır. Kısacası başkanlık seçimi sürecinde seçmenin oyundaki değişimi anlamak kilit noktadır. Lazarsfeld’in ve ekibinin bu yöneliminin arka planında, tüketici davranışını ve savaş döneminde Pentagon’un yaptığı propagandanın işe yarayıp yaramadığını anlamayı hedefleyen araştırmaların mantığının siyasete ve seçimlere de uyarlanabilir olduğu düşüncesi bulunmaktadır (Rossi, 1959: 15-6). Columbia Üniversitesi’nin araştırmacıları, tüketicinin tercihini anlamaya çalışan pazar araştırmalarının ya da savaş sırasındaki propaganda filmlerinin etkisini ölçmeyi hedefleyen araştırmaların seçmen davranışı sahasına da uygulanabilir olduğunu düşünmüştür. “Columbia Studies”in Erie ve Elmira’daki araştırmalarından çıkan sonuçlar, beklenenin aksine seçmenin davranışında medyanın ve siyasi parti kampanyalarının sanıldığı kadar etkili olmadığını, insanların yüzyüze ilişkide buldukları kimselerden, aile ve arkadaşlarından, çevrelerinde fikirlerine değer verilen benzer sınıftan ve/veya dini değerler setini paylaşan (brand loyalties) insanların tercihlerinden daha fazla etkilendiklerini göstermiştir. Toparlamak gerekirse, Columbia’lı araştırmacılar, önceden edinilmiş siyasi değerlerin (political pre-dispositions) siyasi kampanya ve medyadaki görünürlüğe galebe çaldığını ve kampanyalar ile medyanın düşünüldüğü kadar dönüştürücü (outright conversion) olmadığını kaydederek. Lazarsfeld ve özellikle Berelson’un vardıkları kimi sonuçlar tartışmalı olmakla beraber “Columbia Okulu” kendinden sonra gelecek seçmen davranışı araştırmalarının önünü açmıştır.

Michigan Okulu:

“Columbia Studies”den sonra bu alanda hakim paradigma, “Michigan Okulu”nun yaklaşımı olmuştur. 1948 Ekim’inde, yani başkanlık seçiminden hemen önce Michigan Üniversitesi’nden Angus Campbell ve Robert Kahn’ın Amerikan dış politikası ile alakalı araştırmalarının sonuna ekledikleri, katılımcılara başkanlık seçiminde kime oy vereceklerini sormalarıyla başlayan ve aldıkları yanıtlarla seçmen davranışı üzerinde durmaları gerektiğine karar verdikleri araştırma, “Michigan Okulu”nun yaklaşımının neş’et ettiği andır diyebiliriz. Campbell ve Kahn, tıpkı Columbia Üniversitesi’ndeki meslektaşları gibi özel olarak seçmenin davranışına bakma niyeti olmaksızın aldıkları yanıtlarla bu alana eğilme lüzumu duymuştur. Şüphesiz Gallup’un Truman’ın geriden gelerek başkanlığı kazandığı 1948 seçimini yanlış tahmin etmesinin bu ekolün doğuşunda etkisi vardır.

Michigan Üniversitesi'nin araştırmacıları, Demokrat ve Cumhuriyetçi Parti seçmeninin demografik, bilişsel ve kişisel niteliklerini, oy verme davranışlarını etkileyen sosyal, siyasal ve kültürel etmenleri tanımlamak gibi kapsamlı bir programla sosyal bilim araştırmaları sahasındaki en uzun ömürlü çalışmalarından birinin temelini atmışlardır. Warren Miller, Donald Stokes ve Philip Converse'den oluşan genç bir ekip 1952, 1954, 1956 ve 1958 yıllarında ulusal ölçekte seçmen davranışını inceleyen araştırmalar kotarmıştır. Sonuçta bu alandaki kanonik metinlerden biri olan ve esasen 1952 ve 1956'daki başkanlık seçimlerine odaklanan *The American Voter* adlı kitap ortaya çıkmıştır. Bu çalışmanın yöntemi gayet yalındır: Sonbahardaki başkanlık seçimi öncesinde ve baharda başkanlık seçimi sonrasında seçmene ulusal ölçekte, gayet iyi yapılandırılmış anket uygulamak. Columbia'lı araştırmacıların sadece seçim döneminde ve bir bölgede uyguladıkları, anket-görüşme kombinasyonuna kıyasla daha geniş bir araştırma evrenine bakan ve daha doyurucu izahlar yapılmasını sağlayan bu yöntem, sonraları daha da rafine hale getirilir. Özellikle Eisenhower'ın seçilmesi dolayısıyla klasik "parti sadakati" fikrinin gözden geçirilmesi gerektiğini savunan, seçim kazanan adayın rakip partinin sadık seçmeninin çoğunlukta olduğu bölgelerdeki başarısının izaha muhtaç kaldığı "Columbia Okulu"nun yaklaşımının aksine "Michigan Okulu"nun yaklaşımı daha ikna edici bulunmuştur.

"Michigan Okulu"nun amacı, Amerikan siyasetinde çok belirleyici olan parti sadakatini soruşturmak, sadık seçmenin davranışını (persistent adherence) ve dönemsel siyasi kaymaların (political shift) anlamlı bir tablosunu çıkarabilmektir. Michiganlı araştırmacılar, *The American Voter*'da Amerikan seçmenini, "daha genç yaşlarda parti tercihi netleşen, seçimlerde gündeme gelen konular hakkında tutarlı 'liberal' ya da 'muhafazakâr' görüşlere sahip olduğu düşünülmemesi gereken, dönemsel olarak öne çıkan adayın kişiliğinden etkilenen amorf bir kitle" olarak tanımlamışlardır.

Michigan Okulu'ndan Sonra:

Alandaki en önemli çalışma sayılabilecek *The American Voter*, pek çok eleştiri, yeni araştırma ve kuramlaştırmanın da kaynağı olmuştur. Ancak *The American Voter*, 1970'lerde popürlüğünü kaybetmeye başlamıştır. Bunun temel nedenlerinden birisi seçmenin artık siyasal meselelerin çözümünü ile daha ilgili bir profil çizerek olduğu fikrinin yaygınlaşmasıdır. Zira, Sivil haklar hareketinin, Vietnam savaşı dolayısıyla güçlenmiş Barış Hareketi'nin ve kimlik siyasetinin doğduğu Amerikan toplumunun *The American Voter*'da resmedilen "apolitik", siyasal meseleler hakkında çok da bilgisi olmayan insanlardan oluştuğu fikri tartışmalı hale gelmiştir. İkinci neden ise, Pomper (1972), Bennett (1973), Nie ve Anderson (1974), Petrocik (1976) gibi araştırmacıların da dile getirdiği gibi seçmenin ideolojik bakımından daha kesin ve daha tutarlı, daha bilinçli konumlara doğru evrilmesidir. Bu tezlerin dile geldiği çalışmanın adı da manidardır: "*The Changing American Voter*". Sonraları bu kitapta dile getirilen tezlere cevaben

yazılan *The Unchanging American Voter* da *The American Voter*'ın bir yeniden yapılandırılma denemesi olarak düşünölmelidir.

Bu alanda paradigmatik dönüşümü yapan kitaplardan biri de başlarda önemi anlaşılammış, Anthony Downs'un *An Economic Theory of Democracy* başlıklı kitabıdır. Meslekten iktisatçı olan Downs, rasyonel seçim teorisinden hareketle, iktisadın *homo economicus*'unun politikada karşılığı olan seçmenin, politikada da çıkarını maksimize etmeye çalışacağını ve bunu sağlayabilecek adaya, partiye ve siyasal programa oy vereceğini ileri sürmüştür (Downs, 117-30). Esasında 1960'ların ortasında popülerleşen bu kitabın can alıcı kısmı "The Statics and Dynamics of Party Ideologies" başlıklı bölümdür. Bu bölümde Downs'ın şimdilerde herkesin aşına olduğu ve seçmenin koordinatlarını kafasında belirleyip kendini konumlandığı siyasal meseleler ve partilerin çözümleri-bakışı şemasını ortaya atar. Downs'ın yaklaşımında seçmen, oy vereceği parti ya da aday konusunda meseleleri ve siyasal partilerin vizyonunu ölçüp biçer, kendi dünya görüşü ve çıkarlarıyla ne derecede örtüştüğüne bakar ve rasyonel bir tercihte bulunur (118). Daha sonraları "median voter theorem" (Black 1958; Davis, Hinich, ve Ordeshook 1970; Plott 1967; Enelow ve Hinich 1984; Calvert 1985) ya da "issue voting" gibi adlarla zenginleştirilecek bu yaklaşım, Downs'un yaptığı tablonun daha gelişmiş versiyonlarının üretilmesiyle sonuçlanacaktır. Toplamda çok renklenmiş ve incelmış olmakla beraber seçmen davranışı ile ilgili çalışmaların yöntemsel ve paradigmatik çerçeve bakımından halen *The American Voter*'ın yolundan gittiği söylenebilir.

Amerika'nın Ötesinde:

Seçmen davranışı araştırmalarının kalbi durumundaki Amerika'da asal gerilimler ve tartışma noktaları bunlarken Avrupa'da bu saha, büyük ölçüde dünyanın geri kalanı gibi Amerika'da üretilen model ve kuramların tartışılmasıyla ilerlemiştir denilebilir. 1920'lerden bu yana Avrupa'da parti sisteminin dört toplumsal eksen üzerinden oluştuğu ve bu eksenlerin merkez-çevre, kilise-devlet, toprak-sanayi ve işçi-patron olarak sınıflandırıldığı, siyasal ayrımların esasen bu bölünmeler üzerine inşa edildiği varsayılabilir.

Seçmen davranışını, altyapısal gerekçelerin ışığında anlamaya çalışan yaklaşımlar, alanın doğuşundan beri vardır. Buna karşılık müstakil ekonomi temelli seçmen davranışı teorileri, nispeten daha geç tarihlerde ortaya çıkmıştır. İktisadi rasyonalite temelli bakışta esasen seçmen davranışını belirleyen üç temel tezin varlığından söz edilebilir (Carlsen, 1999). "Sorumluluk tezi" kabaca seçmenin oy verirken iktisadi duruma baktığını, "Müvekillik tezi" yüksek işsizlik oranlarının sol partilere, yüksek enflasyon oranlarının da sağ partilere yaradığını ileri sürer. "Temel hedef" tezine göre ise iktidarın vadettiği iktisadi gelişme, desteğin sürmesine de vesile olur. Birbirini dışlamayan bu üç tez, seçmen davranışı ile iktisadi alan arasında bir ilişki bulunduğu düşüncesinden hareket eden temel yaklaşımlardır. Seçmen davranışı alanı

dünyada da artık büyük ölçüde Amerika'daki örnekleri düzeyinde çalışılıyor diyebiliriz. Japonya, Latin Amerika, Kanada, Hindistan ve özellikle İngiltere ile İspanya'dan son derece önemli çalışmalar çıktığını bu bağlamda kaydetmek isteriz. Bu noktada literatür taramamızın ikinci bölümüne, yani etnik-ırki azınlıkların oy verme davranışına odaklanabiliriz.

1.2. Etnik-ırki Azınlıkların Oy Verme Davranışı

Seçmen davranışı ve oy verme örüntüleri, oldukça uzun bir süre boyunca tüm popülasyonu ilgilendiren, çeşitli türden azınlıkların özel olarak nasıl davrandığıyla ilgilenmeyen araştırmalar oldu. Ancak Amerika'da siyahların mücadelesi ve sivil haklar hareketinin zemin kazanmasıyla beraber etnik-ırki azınlıkların nasıl davrandıkları, oy verme pratikleri de merak edilir oldu. Dünyada ise Kanada ve İngiltere'nin bu anlamdaki öncülüğünden söz edilebilirse de Franco sonrası İspanya'nın, etnik-ırki azınlıkların oy verme davranışı ile alakalı en ilginç çalışmaların yapıldığı ülke olduğu söylenebilir sanıyoruz. Bu alandaki literatürün araştırmamızla ilgili kısmı, çoğunlukla İspanya üzerinden gelmektedir. Bask ülkesi ve Katalonya, tarihsel olarak İspanya'nın en gelişmiş bölgelerindedir ve ciddi manada göç almışlardır. Kürt seçmenlerin yaşadığı bölgeye bu yanı sıra hiç benzemeyen bu bölgelerde, Bask ve Katalan seçmenin oy verme davranışı üzerine çalışan araştırmacılar, ortaya çeşitli tezler atmışlardır. Olzak, Belanger ve Medrano'nun etnik ayrışma (segregation) ve etnik yarışma (competition) tezlerine yakından bakalım örneğin. Bu araştırmacılar, emek piyasasında daha düşük işleri yapan ve geri konumda kalanların genel olarak, politik anlamda mobilize olmaya daha yatkın olduğunu kabul ederler. Esasında bu durum sadece Bask ülkesi, Katalonya bağlamında değil, Quebec ve siyah Amerikalılar özelinde de başka araştırmacılarca dile getirilmiştir. Zirakzadeh'in (2003) İskoçya ve Bask ülkesini karşılaştıran, milliyetçi partilere verilen oyları ekonomik çıkarla ilintilendiren çalışması, tipik bir örnek olabilir. Katalonya ve Bask ülkesindeki politik tablo esasında İspanya'nın geri kalanından hem ulusal ölçekte etkili partilerin varlığı, hem de yerel siyasi partilerin etkinliği dolayısıyla ayrışır (Ross, 2007; Medrano, 541). Bask ülkesi ve Katalonya'nın, İspanya'nın geri kalan bölgelerine kıyasla daha gelişkin olması ve göç alması, etnik gerilimin ve İspanyol milliyetçiliği ile girilen ilişkinin farklı dinamiklerle biçimlenişi, bu tür çalışmalarda sıklıkla vurgulanır (Linz, 1994; Gunther, 1998 ve McDonough, 1991).

Bask ülkesi ve Katalonya birer özerk bölge olarak, demokratik bir seçim sisteminde, siyasi seçkinlerin ve sıradan yurttaşın yoğun katılımıyla çok sayıda partinin bulunduğu bir siyasi tablo ortaya çıkarmıştır (Penas, 2004). Bu parçalı tablodan çıkan bir takım temel çizgileri tespit etmek mümkündür. Bir yanda Bask ya da Katalan milliyetçi partileri, diğer tarafta Madrid'in sesi sayılan ya da milliyetçi partilerin ajandasını reddeden daha "İspanyol" partiler vardır. "Daha milliyetçi ya da daha "İspanyol" partiler nasıl tespit edilmiştir?" sorusunun literatürdeki bir

cevabı “retçi oy” (rejectionist voting) kavramlaştırmasıdır. Robert Clark’ın 1976 ile 1986 yılları arasında Bask ülkesinde Bask milliyetçiliğinin bir göstergesi olarak tespit ettiği “retçi oy”, Batı demokrasilerinde azınlıkların milliyetçi kimliği ne düzeyde benimsediklerini anlamının bir aracıdır. Etnik-ırki bir azınlığın çoğunluk milliyetçiliği ve genel olarak siyasetiyle girdiği ilişkinin niteliğini ve sınırlarını, gücünü belirlemek sadece idare tekniğinin bir çıktısı (governmentality) ya da devlet aklının hizmetine koşulmuş entelektüellerin (statecraft intellectuals) faydalı bilgi üretim etkinliği olarak anılmak zorunda değildir. Çoğunluğun oyunun meşruiyeti belirlediği demokratik sistemde, azınlıkta kalan etnik grubun oyu çeşitli anlamlara gelebilir. Genel olarak seçimlere katılım ve kendisiyle özdeşleştirdiği harekete oy vermek, bir etnik grubun çoğunluğun karşısında durduğu yeri belirler; o etnik-ırki kimliği siyasal arenada konumlandırır. Bunun yanında seçimlere katılmamak suretiyle de tepki verebilir bir etnik-ırki azınlık ve bu davranışın da tek bir açıklaması yoktur. Bu bağlamda en çok çalışılmış örnekler Bask ve Herri Batasuna partisidir. Herri Batasuna radikaldir, buna karşılık Bask Milliyetçi Partisi ve Bask solu İspanyol siyasal sistemine katılmak gerektiğini düşünür. 2001 seçimlerinde, ETA’nın da desteklediği milliyetçi partiler koalisyonunun oy oranlarının gerilemesini, buna karşılık yine Bask milliyetçisi ancak ETA’nın yöntemlerine itiraz eden siyasi blokun yükselişini, ETA’nın şiddet stratejisine itiraz olarak okuyan pek çok yorumcu bulunmaktadır (Jauregui, 2006). Şüphesiz seçmenin Bask milliyetçisi ancak ETA’ya uzak partilere verdiği bu desteğin, Madrid’in ve medyanın bu partileri ETA’nın desteklediği partilerle aynı çuvala doldurup hepsine benzer eleştiriler yöneltmesine yönelik bir tepki olduğunu ileri sürenler de vardır. 2001 seçimlerinden sonra Başbakan Aznar’ın 1978 Anayasası’yla çizilen otonomi sınırlarının self-determinasyona doğru evrilmesinin kabul edilemeyeceğini vurgulamasının ardından “İrlanda gibi” olmak milliyetçi Bask partilerinin dillendirdiği bir talep olarak dolaşıma girmiştir.

Bask ülkesinde 1980’den 2001’e kadarki seçimlerde milliyetçi partilerin oy oranları %67,4’ten %53,2’ye gerilerken, milliyetçi olmayan partilerin oy oranlarının %32,6’dan %46,8’e çıktığını ve bu süreçte seçimlere katılım oranının istikrarlı bir büyüme gösterdiğini biliyoruz. Milliyetçi partilerin gerileyişinin nedenleri, bu partilerin taleplerinin büyük oranda karşılanması ve milliyetçi olmayan partilerin dahi milliyetçi partilerin temel taleplerini benimsemeleridir. Milliyetçi partilerin gerilemesinin nedeni Bask ülkesinin İspanyollaşması değildir. Bir başka faktör ise tıpkı Katalonya gibi gelişmiş bir bölge olan Bask ülkesinin aldığı Basklı olmayan nüfusun oranının istikrarlı biçimde artmış olmasıdır. Bu sonuçların Kürt seçmenin oy verme davranışı ile ne oranda örtüştüğü ya da benzeştiği, araştırmamızın test edeceği hipotezlerden biri olacaktır, ancak bu analiz idari-yapısal farklılıklar unutulmadan yapılacaktır. Bahsettiğimiz bu idari-yapısal farklılığın adı özerklidir. Özerklik, 1977 yılında demokrasiye geçiş sonrasında İspanya parti sisteminin şekillenmesinde de önemli bir rol oynamıştır. Partiler, hem eyalet çapında hem de ülke sathında ya da sadece eyalet yerelinde etkinlikte bulunan partiler

olarak sınıflanabilir. Sadece eyalet düzeyinde faaliyet gösteren partiler Katalonya, Bask ve Galisya'da hep önemli olmuştur diyebiliriz. Ulusal ve yerel hükümet ile parlamentonun da olduğu özerk bölge seçimlerinden mürekkep iki dereceli bir seçim sisteminin olduğu İspanya'da genellikle ulusal seçimlerden daha düşük katılımı ile tefrik olunan özerk bölge seçimleri, ulusal seçimlerle aşağı yukarı benzer sonuçlar vermekle beraber, tarihsel olarak Katalonya, Bask ve Galisya'da yerel siyasi partilerin başarılı olduğu söylenebilir. Özerk parlamentoların ve hükümetlerin varlığı da eyalet çapında ve ulusal ölçekte yeni fırsatlar yaratmıştır ve kimi siyasi şahsiyetler için bir güç alanı olarak hizmet vermiştir. Şüphesiz iki dereceli seçim sistemi, yerel parlamento ve hükümetlerin varlığı, siyasi ve iktisadi alanda karar verici konumunu kazandıran geniş özerklik, İspanya'da azınlık addedilen seçmenin oy verme davranışının araştırılabilmesinin önündeki engelleri kaldırmıştır. Seçmenin kimliğinin doğrudan sorulabildiği, bunun anayasal-hukuki alt yapısının bulunduğu İspanya'da azınlık kimliğinin oy verme davranışı bakımından çalışılmış olmasının alt yapısı mevcuttur. Türkiye'nin bu bakımdan taşıdığı tehditler azınlıkların oy verme davranışı ile ilgili akademik çalışmaların geri kalmasına yol açmıştır diyebiliriz. Bu noktadan sonra Türkiye'de seçmen davranışı araştırmalarının tarihini aktarmaya ve çalışmalarını yorumlamaya geçebiliriz.

1.3. Seçmen Türkiye'de Nasıl Davranır?

Türkiye'de seçmen davranışı, oy verme davranışlarıyla ilgili çalışmaların 1960'larda başladığını görüyoruz. 1965'teki genel seçimlerle alakalı olarak Yavuz Abadan ve Ahmet Yücekök'ün gelir grupları ve oy verme saikleri arasında bağlantı tespit eden araştırmaları, bu bağlamda hemen anılmalıdır. O zamanlar popülasyonu 100.000'in üzerindeki 9 büyük şehirde anket çalışması yapılmış ve kimi gelir gruplarının belirli siyasi partilere oy verdikleri saptanmıştır. Benzer bir araştırmayı Muzaffer Sencer 1969 yılında yapmış ve anket sonuçlarına istinaden, "kime oy vereceği konusunda bir fikri olmayan seçmenin alt sınıflarda yoğunlaştığını, genel olarak siyasi bir pozisyonu bulunan ancak oy vermek konusunda kararsız olan seçmenin nispeten üst sınıflara mensup olduğunu" ileri sürmüştür (Sencer, 1974: 277-8). Türkiye'de kır-kent ayrımı da seçimlere katılımında önemli bir belirleyici olarak kabul edildiğinden, seçmen araştırmalarında bu boyutun da devreye sokulduğunu söyleyebiliriz. Örneğin Deniz Baykal, 1965'teki araştırmasında nispeten az gelişmiş mülki idare birimlerinde seçime yüksek katılım olduğunu kaydeder. Siyasal sistemden daha çok nemalanmak için klientalist ağların çokça iş gördüğü Türkiye toplumunda, seçmenin tercih oynaklığının artmakta olduğu ve parti kimliğinin zayıfladığı son zamanlarda çokça dile getiriliyorsa da (Özbudun, 2000: 79) manzaranın ilk seçmen davranışı araştırmalarında ve hatta 70'ler boyunca böyle resmedilmediğini kaydetmek durumundayız. Gerçi bölünme durum ve kriterlerinin, özellikle 60'lardan sonra ortaya çıktığı da düşünülebilir (Rokkan, 1974). Örneğin göç sonucu şehre

gelen fakir sınıfların zamanla orta sınıf konumuna yükselmeleriyle oluşan yeni sınıf, toplumsal dönüşüm ve mobilite, artan iletişim, dünya görüşlerinin değişmesi ve etkilenmeye açıklık, klasik parti sisteminin çökmesi gibi maddeler toplumsal farklılıkları yansıtan göstergeler olarak düşünülebilir. Dinamik bir toplum olan Türkiye toplumu, yüksek mobilite ve hızla değişen değerleri sebebiyle seçmenin oy verme davranışında da uzun vadeli çıkarımlara pek imkan vermiyor gibidir. 1960'larda özellikle kırsaldaki oy verme davranışına hasredilmiş önemli bir çalışma da H. Nuhrat'ın araştırmasıdır. H. Nuhrat seçime katılmayan, düşük katılım gösteren ve toplu halde aynı adaya/partiye oy veren köylerdeki seçmeni incelemiştir. Nuhrat, daha yoksul köylerin tek bir adaya/partiye oy verdiğini tespit etmiştir (Nuhrat, 1971:220-221) ve az katılım gösteren veya seçime hiç katılmayan köylülerin "protesto" davranışı sergilediklerini, toplu halde aynı parti ya da adaya oy veren köylülerin ise yerel seçkinlerin etkisinde kaldığını ileri sürmüştür.

Kentli seçmenin oy verme davranışını anlamaya çalışan yetkin çalışmalara bir örnek de Ergun Özbudun'un araştırmalarıdır. Özbudun, toplumun iktisadi kalkınmışlık düzeyinin artmasının, sınıf tabanlı katılımın yerini kişisel tabanlı katılımın almasına yol açacağını ileri sürer. Özbudun az gelişmiş bölgelerde toplu halde oy verilirken gelişmiş bölgelerde insanların daha bağımsız oy verdiklerini kaydeder (Özbudun, 1979: 461-4). Özbudun, iktisadi gelişme düzeyi ile oy verme davranışında özerklik ya da bağımsız/birey olarak davranabilmek arasında bir ilişki tespit eder. Anna J. Secor tarafından 1995 genel seçimleri vesilesiyle yapılan araştırmaysa partilerin seçim kampanyalarından hareketle seçmen davranışını izaha çalışır. Secor, siyasal partilerin ekonomi politikalarıyla politik duruşları arasında doğrusal bir ilişki olmadığını ve Türkiye'de laiklik, modernlik, Doğu-Batı gerilimi gibi başlıkların daha belirleyici olduğunu ileri sürer. 1999 ve 2002 genel seçimleri için benzer bir çalışma yapan Jefferson West, kentlilik, modernlik, dinsellik gibi kategorilerin seçmen açısından daha belirleyici olduğunu kaydetmiştir. 2002 genel seçim sonuçlarından hareketle Ali Çarkoğlu ve Ersin Kalaycıoğlu tarafından hazırlanan *Turkish Democracy Today* raporunda ise dini görüşler ve din karşısındaki tutumun seçimin iki büyük partisi arasındaki en kilit ayırım olduğu öne sürülür. Bu tespitlerin tamamı belki de aslında Türkiye'de değişenin seçmen mi yoksa parti mi olduğu tartışması ile yakından ilintilidir. Seçmen davranışı alanının otoritelerinden Ali Çarkoğlu ve Tanju Tosun bu bağlamda farklı pozisyonları savunmaktadır. Partilerin farklı toplumsal talepleri ve programları ifade ettiğini düşünen Çarkoğlu'na göre seçimlerdeki kayışların ve neredeyse her seçimde değişen politik manzaranın temel nedeni, piyasa ekonomisi ve sivil toplumun dönüştürücü etkisiyle farklılaşmak gerektiğini düşünen siyasi partilerdir (Çarkoğlu, 1998: 556). Çarkoğlu, toplumsal değişme ve gelişmenin, parti sistemini de değiştirdiğini kaydeder. Buna karşılık Tanju Tosun 1980 sonrasında partilerin sosyal tabanının değiştiğini ve parti tabanını yansıtan yapıların siyasi parti mekanizmasına yeterince etki edemediğini kaydeder. Tosun'a göre 1980 darbesini

müteakiben partiler değişmiş ve seçmen partileri yönlendirmiştir. 1990'larda merkez sağ ve sol partilerin zemin kaybetmesi süreci bu partilerin seçmendeki değişime ayak uyduramamalarının sonucudur (Tosun, 2003: 55). Başka araştırmacılar dindarlığın ve sınıf farklarının da parti desteğini değiştirdiğini ileri sürerler. Örneğin Yusuf Ziya Özcan'a göre dindarlık, 1989 seçimlerinde İstanbullu seçmenin sağ-sol tercihini yapması cihetinden önemli bir faktör olmuştur (Özcan, 1998:189-91). Benzer yorumları bu alanın önemli araştırmacılarından Ömer Çaha'nın çalışmalarında da bulabiliriz (Çaha, 2004). Son zamanlarda "sağa kayan" seçmen formülasyonu ile ifadesini bulan toplumsal bölünme bazen "protesto oyu" kavramı dolayısıyla da gündeme gelmektedir. Nejat Erder'in yaptığı anket çalışmaları, protesto oyları, oy verme konusunda çekimser kalanlar ve geçersiz oy kullananlar üzerinde yoğunlaşır örneğin. Bu tür oyların kararsızları kapsamadığını belirtelim. Protesto oyu esasında parti sistemine bir tepki olarak okunur. Kararsız oylar da parti sistemine bir tepkidir, ancak sistemden bütünüyle kopulduğu anlamına gelmez; parti tercihi konusunda kararsızlık yaşandığını düşünmek daha doğru bir yaklaşımdır ve Erder'in çalışmaları bu vakanın altını çizer. Protesto oylarının oranı Erder'in çalışmasına göre Nisan 1996'da %19,4 iken Mayıs 1998'de %30,2 olmuş ve kentli seçmen bu yükselişte esas rolü oynamıştır (Erder, 1999:170-175). Akademik çalışmaların yanında elbette, araştırma şirketlerinin seçim araştırmalarını da anmak gerekir. Ahmet ve Filiz Kardam, Sezgin Tüzün, Bekir Ağırdır ve Tarhan Erdem tarafından yapılan kimi örnekleri dışındakilerin akademik nitelikli olduğu söylenemez. Bu aşamadan sonra literatür özetinin son kısmına geçebiliriz.

1.4. "Bölge"de Kürt Seçmenler ve Seçimler

Bu araştırmada Kürt seçmen hedeflenirken, Kürt olmanın kriterleri, "anadiliniz nedir?" sorusuna verilen yanıt ve kişinin kendisini etnik bakımdan nasıl tanımladığının bir kombinasyonu olarak düşünülmüştür. Bu kabulden hareketle anadilini Kürtçe olarak tanımlayan ve/veya kendisine Kürt diyen seçmenin oy verme davranışını anlayabilmek için bu seçmenlerin yoğun olarak yaşadıkları bölgedeki illerin demografik yapılarına bakmamız gerekiyor. Yani ilk başta Kürt seçmenlerin yoğun olarak yaşadıkları bölgedeki popülasyonlarına dair veriyi elde etmemiz elzemdir. Bu konudaki ilk resmi veri 1927 ile 1965 yıllarında yapılan sayımlardan çıkarılabilir. Anılan yıllar arasında yapılan sayımlarda "anadiliniz nedir?" sorusuna verilen cevaplarda Kürtçe diyenlerin oranının %8,7 ile %9 arasında değiştiğini görüyoruz. Bu verinin tek başına kapsayıcılığı ve hali hazırdaki durumu yansıtmak bakımından yetersiz kaldığı düşünülürse Kürt nüfusun niceliği için niçin güncel araştırmalara bakmak gerektiği de açık hale gelir sanıyoruz. Güncel araştırmaların en önemlilerinden biri Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü'nün 1993 yılında yapmaya başladığı ve 5 senede bir tekrarlanan Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması'dır. 2003 sonuçlarına göre Türkiye nüfusunun %83'ü anadilini Türkçe,

%14'ü Kürtçe, %2'si Arapça ve %1'i diğer olarak bildirmektedir (Koç vd., 2008). Bu husustaki kayda değer diğer bir bilimsel çalışma, araştırma şirketi KONDA tarafından yapılmıştır. KONDA'nın 2006 yılındaki araştırmasına göre anadili Kürtçe olanlar Türkiye nüfusunun %15,7'sini oluşturmaktadır (KONDA, 2006). KONDA'nın 2011 yılında yayımladığı benzer bir araştırmada bu oran %18,3'e yükselmiştir (KONDA, 2011). Artışın nedeni 18 yaş altı nüfusun ortalamaya nazaran daha yüksek olduğu Kürt popülasyonunun bu 5 yıl zarfında reşit duruma geçerek kayıt altına alınışı olarak gösterilmektedir. Sonuç olarak, araştırmalar Kürt yurttaşların Türkiye nüfusunun %15 ile %18'i aralığında bir kısmını oluşturduğunu göstermektedir.

Popülasyonun tespitinden sonra tanımlamamız gereken bir başka kriter ise Kürt yurttaşların yoğun olarak yaşadığı yerden ne anlaşılması gerektiğidir. Burada TÜİK'in Türkiye İstatistik Bölge Birimleri Sınıflandırması'nı (Türkiye İBBS) kullanıyoruz. Bu sisteme göre, bölge dediğimizde anlaşılması gereken Güneydoğu Anadolu, Kuzeydoğu Anadolu ve Ortadoğu Anadolu'dur. Bu "bölge"de Kürt nüfusunun ortalaması KONDA'nın 2011 araştırmasına göre %62'dir. Aşağıdaki tabloda bölgeyi oluşturan alt-bölgeleri ve illeri Kürt nüfusunun ortalama oranlarıyla beraber görmek mümkündür (KONDA 2011).

Tablo 1. "Bölge"de Kürt Nüfusu Ortalaması (KONDA, 2011)

Kuzeydoğu Anadolu	Erzurum, Erzincan, Bayburt, Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan	%32,0
Ortadoğu Anadolu	Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli, Van, Muş, Bitlis, Hakkari	%79,1
Güneydoğu Anadolu	Gaziantep, Adıyaman, Kilis, Şanlıurfa, Diyarbakır, Mardin, Batman, Şırnak, Siirt	%61
Toplam		%62,0

Kürt Seçmen ve Kürt Kimliğini Vurgulayan Partiler:

Kürt kimliğini öne çıkaran, tanınma siyaseti yürüten yasal siyasal partiler ortaya çıktıkları 1990'lardan bu yana bölgede etkili aktörlerdir ve bu partiler kronolojik sırayla HEP, ÖZDEP, DEP, HADEP, DEHAP, DTP ve BDP olmuştur. 1991 seçimlerinden beri Kürt kimliğini öne çıkaran bu partilere ilişkin en yaygın eleştiri, Kürt yurttaşların çoğunluğunu temsil etmedikleridir. Türkiye nüfusunun %15'i ile %18'sinin Kürt yurttaşlardan oluştuğunu ve örneğin son üç genel seçimde Kürt kimliğini belirgin biçimde vurgulayan partilerin Türkiye'deki genel oyun ortalama %6'sını aldığını veri kabul edersek, her üç Kürt seçmenden birinin Kürt kimliğini

öne çıkaran partilere oy verdiğini düşünebiliriz. Ancak bu oranın daha yüksek olduğunu iddia eden araştırmacılar da bulunmaktadır. Örneğin, Faruk Ekmekçi'ye göre, 18 yaş altı nüfus ortalamasının Kürt yurttaşlar arasında daha yüksek oluşu dikkate alınarak bir hesaplama yapıldığında, Kürt seçmenin %45 ile %46'sının Kürt kimliğini savunan partilere oy verdiği tespit edilebilmektedir (Ekmekçi, 2011).

Nüfusunun %62'sinin Kürt olduğu Ortadoğu Anadolu, Kuzeydoğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde, 2011 genel seçimlerinde Kürt kimliğini sahiplenen partinin desteklediği bağımsızların, oyların %28,7'sini almış oluşu bölgede yaşayan neredeyse her iki Kürt seçmenden birinin Kürt kimliğini savunanlara oy verdiğini göstermektedir. 2000'ler sonrası Kürt kimliğini savunan partilerin oy oranlarını incelediğimizdeyse 2002 seçimlerinde DEHAP'ın bölgedeki her üç oydan birini aldığını ve bölgede birinci parti olduğunu görüyoruz. 2002 seçimlerinde iki milyona yakın oy (%6,8) alan DEHAP %10'luk seçim barajının altında kalarak meclise girememiştir. 2007 genel seçimleri, bölgede Kürt kimliğini öne çıkaran parti için başarılı geçmemiştir ve bölgedeki oy oranı düşmüştür. 2007 genel seçimlerinde bağımsız adaylar %3,8 oyda kalmıştır. 2007 seçimlerindeki başarısızlığın iki temel nedeni vardır. Birinci neden, bağımsız milletvekilleri ile seçimlerde seçmeni örgütlemenin, belirli adaylara yönlendirmenin başarısız olmasıdır. İkinci neden AK Parti'nin Türkiye genelindeki yükselişidir. Ancak 2009 yerel seçimleri, 2010'daki 12 Eylül Referandumu ve 2011 seçimleri BDP'nin bölgede etkisini arttırması ile sonuçlanmış ve 2007'deki görüntünün kalıcı olmadığını göstermiştir. 2009 yerel seçimlerinde BDP 2 büyükşehir, 7 il, 50 ilçe ve 40 belde olmak üzere toplam 98 belediyeyi kazanarak 2007 seçimlerindeki başarısızlığın geçici olduğunu göstermiştir. Aynı biçimde 2010'daki 12 Eylül Referandumu'nda BDP'nin boykot çağrısının bölgede etkili olduğu söylenebilir. Türkiye genelinde referanduma katılım oranı %77,3 iken bu oran Diyarbakır'da %35, Şırnak'ta %22 ve Hakkari'de %9 olmuştur. Kürt kimliğini vurgulayan partinin yükselişi, 2011 seçimlerinde de devam etmiştir. BDP, 2011 seçimlerinde toplam nüfusun %62'sini Kürt yurttaşların oluşturduğu üç bölgedeki oyların yaklaşık yarıya yakınını, 28,7'sini almış, Hakkari ve Şırnak'ta %70'in, Batman, Diyarbakır ve Mardin'de ise %50'nin üzerinde oy almıştır (Yeğen, 2011).

Kürt yurttaşların seçmen davranışını, hangi saiklerle Kürt kimliğini öne çıkaran partilere oy verdiklerini ya da bu türden partilere oy vermektan imtina ettiklerini açıklayan araştırma sayısı ne yazık ki yok denecek kadar azdır. Bu türden bir açıklama denemesini "Curbing Kurdish ethno-nationalism in Turkey: an empirical assessment of pro-Islamic and socio-economic approaches" başlıklı çalışmasında Zeki Sarıgil yapmıştır. Dünya Değerler Araştırması'nın 2006 verilerini kullanan Sarıgil, Kürt yurttaşların seçmen davranışını açıklamakta dini değerlere bağlılıktan sonra sosyo-ekonomik durumun etkili olduğunu iddia etmiştir. Buna göre dini değerlere bağlılık Kürt etno-milliyetçiliğini ya da Kürt partilerine oy verme eğilimini azaltan ya da

güçlendiren bir faktör olarak öne çıkmazken, yüksek sosyo-ekonomik statü, Kürt partilerine oy verme eğilimini azaltan bir faktördür. Buna mukabil, Faruk Ekmekçi (2011) Sarıgil'in Dünya Değerler Araştırması verisini uygun bir biçimde kullanmadığını, söz konusu araştırmadan sadece Kürt olduğunu beyan eden deneklerin cevapları baz alındığında, söz konusu araştırmanın bambaşka bir sonuca işaret ettiğini göstermiştir. Ekmekçi'ye göre, Dünya Değerler Araştırması verileri dini değerlere bağlılık arttıkça Kürt kimlikli partilerden uzak durmak eğiliminin de arttığını, buna mukabil var olan demokrasiden tatminsizlik arttıkça Kürt kimlikli partilere oy verme eğiliminin arttığını göstermiştir.

Kürt Seçmenler ve AK Parti:

1990'lardaki şiddet ortamı ve 2001 ekonomik krizi gerek Türkiye'de, gerekse bölgede siyasi dengelerin yeniden kurulmasına neden olmuştur. 1990'lar boyunca bölgede etkili olmuş partilerden Kürt kimliğini savunan parti haricindekilerin hiçbiri 2002 seçimlerinden sonra bölgede dikkate değer bir oy oranına ulaşamamıştır. Başka bir deyişle, bölgenin 1990'lardaki çok partili ve çok kutuplu siyasal ortamı 2000'lerde yerini iki partili, iki kutuplu bir siyasal ortama bırakmıştır. Buna bağlı olarak AK Parti 2000'ler sonrasında bölgedeki iki siyasi aktörden birisi olmuştur. AK Parti'nin Kürt yurttaşların yoğun olarak yaşadığı illerden yüksek oy almasının temel nedenlerinden biri Kürt sorununda almış olduğu görece liberal tutum olmuş olabilir. AK Parti, 2003 yılında iktidara gelişinde AB uyum yasaları ile birlikte Kürt kimliğini tanıma yönünde bir rota tutturmuş ve genel bir demokratikleşme perspektifi ile bölgede etkili olmuştur. Keza, AK Parti'nin İslami nosyonları vurgulayan muhafazakar bir oluşu, dindarlığın çok güçlü bir kimlik unsuru olduğu Kürt nüfustan ilgi görmesine sebep olmuş olabilir. 2007 seçimleri AK Parti için, hem Türkiye genelinde hem de bölgede büyük bir oy artışı yakaladığı bir seçim olmuş ve AK Parti, Türkiye genelinde bir yandan Türk milliyetçiliğinin etki alanındaki seçmenin oylarını toplarken, bir yandan da bölgedeki oylarını arttırarak birinci parti olmuştur. 2007 seçimlerinde AK Parti, birkaç istisna dışında (Diyarbakır, Hakkari ve Şırnak), Kürt yurttaşların yoğun olarak yaşadığı şehirlerden en az Türkiye genelinden aldığı oy kadar almıştır. Ancak, AK Parti'nin bu başarıyı 2007 seçimlerinden sonra tekrarlayamadığını görüyoruz. 2007 seçimleriyle kıyaslandığında 2009 yerel seçimlerinde AK Parti, bölgedeki 16 şehrin 15'inde oy kaybetmiştir. Bu eğilimin 2010'daki 12 Eylül Referandumu ve 2011 genel seçimlerinde de sürdüğünü görüyoruz. AK Parti, 2007 genel seçimlerinde Ağrı'da %63, Batman'da %46,4, Diyarbakır'da 40,9, Hakkari'de 33,5 oy almışken, 2011 seçimlerinde bu illerden sırasıyla %47,5, %36,9, %32,9 ve %16,4 oy almıştır (Yeğen, 2011).

1950'lerden 2000'lere Bölgede Genel Seçimler:

Kürt seçmenin oy verme davranışı 1950'den 1990'lara kadar genel olarak Türkiye ortalamasıyla uyumlu bir seyir izlemiş ve Türkiye genelinde etkili partiler bölgede de etkili

partiler olmuştur. 1990'lardan başlayarak Kürt kimliğini vurgulayan partiler bölgede etkili olmaya başlamış, 2000'li yıllardan sonra ise AK Parti ve Kürt partileri bölgede iki temel siyasi aktör olmuştur.

1950 seçimlerinde Türkiye genelinde Demokrat Parti (DP) en çok oy alan parti olmasına rağmen bölgede az bir farkla da olsa Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) birinci parti olmuştur (Bkz. Ek 1). Özellikle Bitlis, Bingöl ve Hakkari gibi şehirler çok büyük farklarla CHP'yi desteklemişken Ağrı, Siirt ve Tunceli illerinde DP'nin oy oranı CHP'yi geçmiştir. Ancak 1954 seçimlerine gelindiğinde bölgenin oy ortalaması, Türkiye geneli ile büyük bir benzerlik gösterir olmuştur. 1950 seçimlerinde büyük bir çoğunluk ile CHP'yi destekleyen Bingöl, Bitlis ve Hakkari illerinde oylar DP'ye kaymıştır (Bkz. Ek-1). 1950 seçimlerinde bölge CHP'yi %46,7 ile desteklerken, bu oran 1954 seçimlerinde %37'lere düşmüştür. Benzer şekilde, 1950 seçimlerinde %44 olan DP oyları, 1954 seçimlerinde %52'ye çıkmıştır. Bölgenin genel ortalamasında düşük seviyelerde kalsa da, 1954 yılında kapatılan Millet Partisi (MP) yerine kurulan Cumhuriyetçi Millet Partisi'nin (CMP) Kars ve Bingöl'de %10'un üzerinde oy alması dikkat çekicidir (Bkz. Ek-1). 1957 seçimlerinde Türkiye genelinde olduğu gibi bölgede CHP yeniden DP karşısında güç kazanmış ve özellikle Kars, Tunceli ve Van'da DP'nin oldukça üzerinde bir oya ulaşmıştır. Aynı zamanda DP'den ayrılan muhaliflerin 1955 yılında kurduğu Hürriyet Partisi'nin bölgede Türkiye genelinden daha yüksek oy aldığını görüyoruz (Bkz. Ek-1). 27 Mayıs 1960 darbesi sonrası yapılan ilk seçimlerde, kapatılan ve birçok yöneticisi tutuklanan Demokrat Parti'nin ardılı Adalet Partisi (AP), Türkiye genelinde %34,8 oy alarak ikinci parti olmuştur (Bkz. Tablo 1.). Ancak bölgedeki oy dağılımına bakıldığında 1961 yılında kurulan ve kurucuları arasında geleneksel Kürt elitlerinin de olduğu Yeni Türkiye Partisi'nin (YTP) Türkiye genelinden çok daha yüksek oy alarak bölgede siyasi bir aktör olarak ortaya çıktığı görülmektedir (Yüksel, 2007). YTP'nin bu başarısı, benzer siyasi gelenekten gelen AP'nin düşük oy almasını da beraberinde getirmiştir. Bunun yanında, Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi'nin (CKMP) %10'un üzerinde oy alması da dikkate değerdir (Bkz. Ek-1). 1965 yılına gelindiğinde ise bölgedeki YTP ve CKMP oylarının yeniden AP'ye kaydığı görülmektedir. AP bir önceki seçimlerde aldığı oyun üç katını alırken, YTP büyük bir oy kaybı yaşamıştır (Bkz. Ek-1). Ancak yine de Türkiye genelindeki oy oranlarına kıyasla bölgenin oy dağılımı daha çeşitlilik içermektedir ve oy farklılıkları Türkiye geneline göre daha az keskindir. 1969 seçimleri, YTP için son seçimler olmuştur. Türkiye genelinde olduğu gibi bölgede de oy kaybetmeye devam eden YTP'nin oy oranı bir önceki seçimlerde olduğu gibi düşmüştür. CHP'den ayrılanların kurduğu Güven Partisi, bölgede Türkiye geneline göre yüksek bir oy oranını yakalamıştır. 1965 seçimleri gibi 1969 seçimlerinde de bölgedeki oy dağılımları, Türkiye geneline kıyasla daha az keskindir ve çeşitlilik gösterir (Bkz. Ek-1). 12 Mart muhtırasından sonra yapılan 1973 seçimlerinde bölgede %10'u geçen 5 parti olmuştur: Milli Selamet Partisi, Cumhuriyetçi Güven Partisi, Demokrat Parti, Adalet Partisi,

Cumhuriyet Halk Partisi (Bkz. Ek-1). Benzer bir şekilde, farklı siyasal çizgileri temsil eden partilerin oy farklılıkları Türkiye geneline göre daha azdır. Başka bir deyişle, Türkiye geneline kıyasla bölgede oylar daha fazla çeşitlenmiştir. 1977 öncesi seçimlerin ortak yönlerinden biri, bağımsızlara verilen oyların Türkiye geneline kıyasla oldukça yüksek seyretmesidir. Bölgenin genel olarak bağımsızlara oy verme potansiyelinin yüksek olduğunu görüyoruz. 1977 seçimlerinde Türkiye genelinde bağımsızlara verilen toplam oyun bütün oylar içindeki dağılımı %2,5 iken bölgede bağımsız oy oranı %20,1 olmuştur (Bkz. Ek-1). MSP'nin bölgedeki oy oranı da bu seçimde Türkiye'ye göre oldukça yüksektir. 12 Eylül 1980 sonrası yapılan ilk seçim olan 1983 seçimlerine katılmasına izin verilen Anavatan Partisi (ANAP), Türkiye genelinde birinci parti olurken bölgeden aldığı oy Türkiye ortalamasının altında kalmıştır (Bkz. Ek-1). 1987 seçimlerinde bölgede en fazla oy alan parti ANAP (%31), ikinci parti SHP (%24) olmuştur. Türkiye geneline oranla en büyük farklılık Refah Partisi'ndedir. Refah Partisi bölgede Türkiye genelinde aldığı oyun ortalama iki katını almıştır.

1991 genel seçimi SHP-Halkın Emeği Partisi işbirliği bakımından önemlidir. Bu işbirliği, ittifakın bölgede oylarını arttırdıysa da SHP'nin batıdaki oylarında düşüşe neden olmuştur. 1991 genel seçimlerinde bölgede en fazla oy alan parti SHP'dir. SHP listelerinden meclise giren 22 HEP milletvekilinin meclis yemin töreni sırasında protestoya maruz kalması ile başlayan sürecin sonunda HEP ve ardılı DEP, Anayasa Mahkemesi kararı ile kapatılmıştır. Bu seçimden sonra bölgede, CHP geleneğinden gelme iddiasında bulunan partilerin hiçbiri %10'u geçememiştir. 1995 seçimlerinde HADEP seçimlere girmiş ve bölgeden %22,4 oy alırken, CHP'nin oyları %4,7'de kalmıştır. 1995 seçimlerinin Türkiye genelinde olduğu gibi bölgede de kazananı, Refah Partisi olmuştur (Bkz. Ek-1). 28 Şubat süreci sonucunda AYM tarafından kapatılan Refah Partisi'nin ardılı olarak 1999 seçimlerine giren Fazilet Partisi ise bölgede oy kaybı yaşamıştır. Bu seçimlerde HADEP oylarını arttırmış ve bölgenin birinci partisi olmuştur (Bkz. Ek-1). Bölgede HADEP'ten sonra en fazla oy alan parti DYP olmuştur (Bkz. Ek-1).

2000'li yıllara gelindiğinde de bölgedeki oy verme davranışlarında homojenleşme artmaya başlamıştır. 2000'li yıllara kadar bölgede oy verme davranışında gözlemlenen çeşitlilik yerini daha belirgin eğilimlere bırakmıştır: 2000'li yıllarda yapılan üç seçimde bölge geneline iki parti egemendir: AK Parti ve DTP/BDP. 2002 seçimlerinde DTP'nin karşısına taze güç olarak çıkan AK Parti Türkiye'de birinci parti olarak iktidar olurken Kürt yurttaşların yoğunlukta olduğu illerde de ya DTP'den sonraki ikinci parti ya da DTP'nin önüne geçerek birinci olmuştur. 2007 seçimlerinde bölgedeki bu iki partili tablo pekişmiş ancak AK Parti 2002 seçimlerine kıyasla DTP'den daha başarılı olmuştur. Vahap Coşkun'un da aktardığı üzere "AKP'nin 2007 seçimlerinde, bir önceki genel seçime oranla oyunu en çok artırdığı 20 ilin 16'sı (Adıyaman, Ağrı, Ardahan, Batman, Bingöl, Bitlis, Diyarbakır, Hakkâri, Iğdır, Kars, Mardin, Muş, Siirt, Şanlıurfa, Şırnak, Van)" gibi Kürt yurttaşların yoğunlukta olduğu illerdi. AK Parti bu illerin pek

çoğunda 2007 seçimlerinde Türkiye genelinde aldığı oyun üstüne çıktı ve Adıyaman'da %65, Ağrı'da %63, Batman'da %47, Bingöl'de %71, Bitlis'te %68, Siirt'te %49, Şanlıurfa'da %60, Van'da %53 oy aldı. 2009 ve 2011 seçimlerinde ise DTP/BDP 2007'deki oy kaybını telafi ederek pek çok ilde tekrar birinci parti durumuna geldi.

2002 2011 seçimlerinin Kürt sorunu bağlamında ortaya üç temel sonuç çıkardığı söylenebilir. Birincisi, 2002'den 2011'e oy oranındaki dalgalanmaya rağmen AK Parti ve DTP/BDP'nin bölgede önemli aktörler olduğu ve Kürt seçmenin temel tercihleri olduğu ortaya çıkmıştır. İkinci olarak, AK Parti'nin Kürtlerin yoğun olarak yaşadığı bölgelerde DTP/BDP'ye verilen oyların yönünü kendine doğru çevirmekte yetersiz kaldığı görülmüştür. Üçüncü olarak, bölgede DTP/BDP ve AK Parti haricinde siyasi bir aktör kalmamıştır.

1.5. 2002 Öncesi Bölgede Seçimler

Bu bölümde Kürt nüfusunun yoğun olarak yaşadığı illerde, 1950'lilerden günümüze gerçekleşen seçimlerdeki oy dağılımları konu edilecektir. Sonuçlar il bazında, illerin toplamı (bölge sonuçları) ve Türkiye geneli ile karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir.

Farklılaşmalar olmakla birlikte, bölge seçmenin oy davranışı çok partili sisteme geçildiğinden bu yana, Türkiye geneline yakın biçimlerde gerçekleşmiş, bölgede değişen zamanlarda farklı siyasi aktörler etkin olmuştur. 2000'li yıllardan sonra ise iki temel aktörün gözle görülür bir hâkimiyeti ve rekabeti söz konusudur. 2000'li yıllarda, AK Parti ve BDP bölgede hem yerel seçimlerde, hem genel seçimlerde iki siyasal kutbu oluşturmaktadır.

“Kapalı oy” “açık tasnif” ilkesine uygun yapılan ilk seçim olan 1950 seçimlerinde Türkiye genelinde Demokrat Parti (DP) en çok oy alan parti olmasına rağmen, bölgede az bir farkla da olsa Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) birinci parti olmuştur (Bkz. Ek 1). Özellikle Bitlis, Bingöl ve Hakkâri gibi şehirler çok büyük farklarla CHP'yi desteklemişken, Ağrı, Siirt ve Tunceli illerindeyse DP'nin oy oranı CHP'nin oldukça üzerinde olmuştur.

Tablo 2. 1950 Seçimleri Oy Dağılımı

	1950													
	Ağrı	Bingöl	Bitlis	Diyarbakır	Hakkari	Kars	Mardin	Muş	Siirt	Tunceli	Urfa	Van	Türkiye	Bölge
Katılım oranı (%)	92,6	92,3	90,8	90,2	64,2	89,2	88,2	89,8	87,7	87,6	88,7	88,2	89,3	88,8
Milletvekili sayısı	3	2	2	7	1	10	7	2	4	2	7	3	487	50
CHP	35,2	56,2	60,7	47,2	100	58,5	49,7	48,7	41	41,3	48,1	50,5	39,6	46,7
DP	64,5	29,9	30,3	52,8		41,4	42,8	51,3	59	58,7	51,9	41	55,2	44,4
Millet Partisi													4,6	
BĞMZ	0,3	14	9			0,2	7,6					8,5	0,6	8,9

Ancak 1954 seçimlerine gelindiğinde bölgenin oy ortalaması, Türkiye geneli ile büyük bir benzerlik gösterir olmuştur. 1950 seçimlerinde büyük bir çoğunluk ile CHP'yi destekleyen Bingöl, Bitlis ve Hakkari illerinde oylar DP'ye kaymıştır (Bkz. Tablo 3). 1950 seçimlerinde bölge CHP'yi %46,7 ile desteklerken, bu oran 1954 seçimlerinde %37'lere düşmüştür. Benzer şekilde, 1950 seçimlerinde %44 olan DP oyları, 1954 seçimlerinde %52'ye çıkmıştır (Bkz. Tablo 3.).

Tablo 3.1954 Seçimleri Oy Dağılımı

	1954													
	Ağrı	Bingöl	Bitlis	Diyarbakır	Hakkari	Kars	Mardin	Muş	Siirt	Tunceli	Urfa	Van	Türkiye	Bölge
Katılım oranı (%)	95,2	91,7	91,1	92,8	77,8	91	87,3	89,1	83,5	89,8	90,9	92,9	88,6	90,2
Milletvekili sayısı	4	3	2	8	1	10	7	3	4	3	8	4	541	57
CHP	28,7	26,1	22,4	35,7	23,8	49,8	41,2	28,7	26,2	48,8	39,1	35,3	35,1	36,9
CMP		14,3				11,5							5,3	2,7
DP	70,3	31,7	67,2	61,4	54,4	38,6	55,9	43,3	59,5	42,5	49,8	64,1	58,4	51,5
KP				2,9							0,2		0,6	0,5
BĞMZ	1	28	10,4	0,1	21,8	0,2	2,9	28	14,3		10,9		0,6	0,1

1957 seçimlerinde Türkiye genelinde olduğu gibi bölgede CHP yeniden DP karşısında güç kazanmış ve özellikle Kars, Tunceli ve Van'da DP'nin oldukça üzerinde bir oya ulaşmıştır. Aynı zamanda DP'den ayrılan muhaliflerin 1955 yılında kurduğu Hürriyet partisi bölgede Türkiye genelinden oldukça yüksek oy almıştır (Bkz. Tablo 4).

Tablo 4.1957 Seçimleri Oy Dağılımı

	1957														
	Adıyaman	Ağrı	Bingöl	Bitlis	Diyarbakır	Hakkari	Kars	Mardin	Muş	Siirt	Tunceli	Urfa	Van	Türkiye	Bölge
Katılım oranı (%)	82,5	82,7	81	79,9	66,1	76,1	80,3	78,8	76,2	77,9	79	75,7	81,5	76,6	77,6
Milletvekili sayısı	5	5	3	3	9	1	12	8	4	5	3	9	5	610	72
CHP	37,7	41,5	33,9	37,4	30,1	30,7	58,6	53,1	30,9	43,4	53,5	51,9	56,7	41,4	45,8
CMP	0,3	8,4	6,4	1,2	0,8		0,8	0,6	8,2	0,8		2,5	1,2	6,5	2,0
DP	49,8	50,2	38,5	60,9	49,2	67,8	36,8	46,3	44,4	49,5	34,8	45,4	42,1	48,6	45,7
HÜRRİYET PARTİSİ	12,2		3,5	0,4	20	1,5	3,9		14,5	6,4	11,7	0,2		3,5	5,9
BĞMZ			17,8						2						0,6

27 Mayıs 1960 darbesi sonrası yapılan ilk seçimlerde, kapatılan ve birçok yöneticisi tutuklanan Demokrat Parti'nin ardılı Adalet Partisi (AP) Türkiye genelinde %34,8 oy alarak ikinci parti olmuştur (Bkz. Ek-1). Ancak bölgedeki oy dağılımına bakıldığında, Demokrat Parti'nin kapatılmasının yarattığı siyasi boşluğu doldurmak üzere 1961 yılında kurulan Yeni Türkiye Partisi'nin (YTP) Türkiye genelinden çok daha yüksek oy alarak bölgede siyasi bir aktör olarak ortaya çıktığı görülmektedir. YTP'nin bu başarısı, benzer siyasi gelenekten gelen AP'nin bölgede düşük oy almasını da beraberinde getirmiştir diyebiliriz. Bunun yanında, Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi'nin (CKMP) bölgede %10'un üzerinde oy alması da dikkate değerdir (Bkz. Tablo 5).

Tablo 5.1961 Seçimleri Oy Dağılımı

	1961														
	Adıyaman	Ağrı	Bingöl	Bitlis	Diyarbakır	Hakkari	Kars	Mardin	Muş	Siirt	Tunceli	Urfa	Van	Türkiye	Bölge
Katılım oranı (%)	82,1	85,2	81	82,8	76,1	82	80,1	79,6	82,9	75,9	76,4	74,7	82,2	81,4	79,4
Milletvekili sayısı	4	3	2	2	7	1	9	6	3	4	2	7	3	450	53
AP	2,9	11			19,2	3,1	21,5		20,4			20,6	7,9	34,8	11,1
CHP	37,5	32,4	31,1	30,8	32,8	41,3	48	43,3	31,4	47,7	35,2	42,9	32,6	36,7	39,3
CKMP	10,7	34,3	11,7	22,3	5,2			21,8	4,3		7,1	6,1	21,4	14	10,2
YTP	48,9	22,3	54,6	46,9	42,8	25,3	30,5	34,9	43,9	51	35,4	30,4	38,1	13,7	37,7
BĞMZ			2,6			30,3				1,3	22,3			0,8	1,8

1965 yılına gelindiğinde ise bölgedeki YTP ve CMKP oylarının yeniden AP'ye kaydığı görülmektedir. AP bir önceki seçimlerde bölgeden aldığı oyun üç katını alırken, YTP bölgede büyük bir oy kaybı yaşamıştır (Bkz. Tablo 6). Ancak yine de Türkiye genelindeki oy oranlarına kıyasla bölgenin oy dağılımı daha çeşitlilik içermektedir ve oy farklılıkları Türkiye geneline göre daha az keskindir.

Tablo 6.1965 Seçimleri Oy Dağılımı

	1965														
	Adıyaman	Ağrı	Bingöl	Bitlis	Diyarbakır	Hakkari	Kars	Mardin	Muş	Siirt	Tunceli	Urfa	Van	Türkiye	Bölge
Katılım oranı (%)	64,7	82,2	71,1	77,6	64,3	81,2	70,6	73,8	80	62,5	69,6	68,6	79,1	71,3	71,1
Milletvekili sayısı	4	3	2	2	7	1	9	6	3	4	2	7	4	450	54
AP	41,8	20,9	25,3	49,2	28,8	5,5	37,3	22,6	18,3	36,7	26,8	34,9	30,2	52,9	30,5
CHP	26,7	18,6	35,7	17,4	23,2	37,5	34,3	22,5	19,1	35,8	33,5	30,5	45,2	28,7	29,0
CKMP		11,8			3,4	0,8	2,9	1,8	18					2,2	2,5
MİLLET PARTİSİ		0,9	3,8	1,4	1,7	1			8	2				6,3	1,5
TİP	2,8	4,9	2,1		8		6	1,7	3,7	2	5,8	3,2	2,6	3	3,9
YTP	12	42,8	30,9	10,4	23,1	55,1	9,7	12,3	13,6	14,7	21,8	9,1	19,7	3,7	17,8
BĞMZ	16,7		2,3	21,5	11,7		9,8	39,1	19,3	8,8	12	22,3	2,3	3,2	14,8

1969 seçimleri, YTP için son seçimler olmuştur. Türkiye genelinde olduğu gibi bölgede de oy kaybetmeye devam eden YTP'nin oy oranı bir önceki seçimlerde olduğu gibi düşmüştür bunu sonucu olarak Adalet Partisi karşısında siyasi varlığını sürdürememiştir. CHP'den ayrılanların kurduğu Güven Partisi bölgede Türkiye geneline göre yüksek bir oy oranını yakalamıştır. 1965 seçimleri gibi 1969 seçimlerinde de bölgedeki oy dağılımları, Türkiye geneline kıyasla daha az keskindir, çeşitlilik gösterir (Bkz. Tablo 7).

Tablo 7.1969 Seçimleri Oy Dağılımı

	1969														
	Adıyaman	Ağrı	Bingöl	Bitlis	Diyarbakır	Hakkâri	Kars	Mardin	Muş	Siirt	Tunceli	Urfa	Van	Türkiye	Bölge
Katılım oranı (%)	73,2	79,4	78,9	78,4	62,5	74,6	65,6	78,3	80,2	68,3	72,2	64,5	77,2	64,3	71,2
Milletvekili sayısı	4	3	2	2	7	1	9	6	3	4	2	6	4	450	53
AP	28,1	36,2	14,3	42	35,5	27,7	42,9	27,8	10,3	25,3	23,3	43,5	27,3	46,6	31,9
BİRLİK PARTİSİ	1,7										6,9			2,8	0,4
CHP	31,2	26	12,2	32,2	7,3	33,9	33,3	12	16,9	18,6	18,9	22,5	10,4	27,4	20,6
GP	2,1	31,1	7	1,7	3	37	4	8	5,2	15,6	1,1	8,2	23,6	6,6	9,8
MİLLET PARTİSİ	0,4	3	0,3		7,9	0,4	1,6	0,7	0,4	0,5	0,5	0,8		3,2	1,7
MHP	1,2	1,5			0,8	0,2	5,8	0,2				0,5	9,4	3	1,9
TİP	8,6	1,7	1,6	0,8	2,7	0,6	8,3	0,2	3,7	1,2	16,8	2	1,2	2,7	3,7
YTP	5,1	0,5	22,5	23,3	26,4	0,2	2,4	12,1	14,3	24,2	14,9	9,4	12,1	2,2	12,3
BĞMZ	21,6		41,2		16,4		1,7	39	49,2	14,6	17,6	13,1	16	5,6	17,8

12 Mart muhtırasından sonra yapılan 1973 seçimlerinde bölgede %10'u geçen 5 parti olmuştur (Milli Selamet Partisi, Cumhuriyetçi Güven Partisi, Demokrat Parti, Adalet Partisi, Cumhuriyet Halk Partisi) (Bkz. Tablo 8). Benzer bir şekilde, farklı siyasal çizgileri temsil eden partilerin oy farklılıkları Türkiye geneline göre daha azdır. Başka bir deyişle, Türkiye geneline kıyasla bölgede oylar daha fazla çeşitlenmiştir.

Tablo 8.1973 Seçimleri Oy Dağılımı

	1973														
	Adıyaman	Ağrı	Bingöl	Bitlis	Diyarbakır	Hakkâri	Kars	Mardin	Muş	Siirt	Tunceli	Urfa	Van	Türkiye	Bölge
Katılım oranı (%)	69,8	75,8	75,1	90,6	66,5	79,9	68,6	73,6	80,8	70,2	75,8	60	79,6	66,8	71,5
Milletvekili sayısı	4	4	2	2	7	1	8	6	3	4	2	7	4	450	54
AP	28,7	15,5	20,6	40,6	19,9	33	15,1	18,7	9,4	16,4	14,3	33,5	22,3	29,8	21,3
CHP	32,7	15,5	23,3	15,5	30,4	35,4	45,5	17,7	17,3	14,2	70	28,9	10,3	33,3	27,3
CGP	10,3	18,3	0,5	2,3	5,6	3,8	5,2	10,3	6,4	23,8	0,5	1,9	52,3	5,3	11,5
DEMOKRATİK PARTİ	3,9	8,7	10,5	1,1	12,2	25,7	13,4	17,6	6	11	0,9	17,1	1,4	11,9	10,7
MİLLET PARTİSİ	1,6						2,5							0,6	
MHP		6,2	0,3		3			0,5	0,5	0,6	0,5	0,9	0,7	3,4	1,6
MSP	22,1	14,8	25,5	11,3	18,5	2,1	7,7	12,1	14,7	9,5	2,6	17,6	7	11,8	13,2
TBP	0,7		0,3				1		0,2		0,6			1,1	0,3
BĞMZ		21,1	18,9	29,1	10,4		9,6	23,1	45,3	24,5	10,6	0,1	6	2,8	14,2

1977 seçimlerine kadarki seçimlerin ortak yönlerinden biri bağımsızlara verilen oyların Türkiye geneline kıyasla oldukça yüksek seyretmesidir. Bölgenin genel olarak bağımsızlara oy verme potansiyelinin yüksek olduğunu görüyoruz. 1977 seçimlerinde Türkiye genelinde bağımsızlara verilen toplam oyun bütün oylar içindeki dağılımı %2,5 iken, bölgede bağımsız oy oranı %20,1 olmuştur (Bkz. Tablo 9). MSP'nin bölgedeki oy oranı da bu seçimde Türkiye'ye göre oldukça yüksektir.

Tablo 9. 1977 Seçimleri Oy Dağılımı

	1977														
	Adıyaman	Ağrı	Bingöl	Bitlis	Diyarbakır	Hakkari	Kars	Mardin	Muş	Siirt	Tunceli	Urfa	Van	Türkiye	Bölge
Katılım oranı (%)	75,4	76,4	74	84,1	66,5	80	73,6	78,1	81,6	74,6	68,8	69,4	80,3	72,4	74,2
Milletvekili sayısı	4	4	2	2	7	1	8	6	3	4	2	7	4	450	54
AP	28,7	21	29,6	34,3	26,1	43,4	18,6	16,5	18	17,2	8,2	32,9	15,4	36,9	23,1
CHP	41,9	12,3	25,4	17,1	34,8	36,5	52,9	21,2	16,4	15,9	66,3	33,5	19,4	41,4	30,9
CGP	0,7	10,2	2	0,7	0,5	0,6	1,2	7,4	0,3	0,5	0,5	1,1	11,8	1,9	3,1
DEMOKRATİK PARTİ	3,8	1,6	0,5	0,4	1,1	0,9	3,7	0,6	0,7	0,4	0,4	1,7	1,2	1,8	1,6
MHP	5,1	6,5	1,1	0,3	1,1		8,3	0,1	0,2	0,6	4,7	6	2,8	6,4	3,4
MSP	19,2	6,3	25,4	27,3	17,9	18,5	10	23,2	17,9	22	1	19,5	20,5	8,6	17,7
TBP											0,7			0,4	0,3
TİP					1,5		0,4				0,4			0,1	
BĞMZ	0,6	42,1	16	19,9	17	0,1	4,9	31	46,5	43,4	17,7	5,3	28,9	2,5	20,1

12 Eylül 1980 sonrası yapılan ilk seçimler olan 1983 seçimlerine katılmasına izin verilen Anavatan Partisi (ANAP) Türkiye genelinde birinci parti olurken, bölgeden aldığı oy Türkiye ortalamasının altında kalmıştır (Bkz. Tablo 10). 1987 seçimlerinde bölgede en fazla oy alan parti ANAP (%31), ikinci parti SHP (%24) olmuştur. Türkiye geneline oranla en büyük farklılık Refah Partisi'ndedir. Refah Partisi bölgede Türkiye genelinde aldığı oyun ortalama iki katını almıştır.

Tablo 10.1983 Seçimleri Oy Dağılımı

	1983														
	Adıyaman	Ağrı	Bingöl	Bitlis	Diyarbakır	Hakkari	Kars	Mardin	Muş	Siirt	Tunceli	Urfa	Van	Türkiye	Bölge
Katılım oranı (%)	88,4	88,1	89,7	92,9	82,7	90,5	88,1	87,7	88,2	89,4	90,5	82,2	90,4	92,3	87,3
Milletvekili sayısı	4	4	3	3	7	2	6	5	3	4	2	5	4	399	52
ANAP	37,6	33,3	44,2	27,8	32,7	16,1	24,7	39,8	45,8	34,2	16,3	34,4	31,7	45,1	32,7
HP	31,1	33,7	29,2	5,3	42	51,1	34,4	23,7	18,8	29,5	63,6	27,6	23,9	30,5	31,1
MDP	31,3	33	26,6	65,6	25,3	32,8	33,5	33,6	35,4	36,3	20,1	38	44,4	23,3	34,7
BĞMZ				1,3			7,4	2,9						1,1	1,4

1991 genel seçimlerinde SHP-Halkın Emeği Partisi işbirliği bölge açısından önemlidir. Bu işbirliği, batıda itibar görmezken, bölgede desteklenmiştir. 1991 genel seçimlerinde bölgede en fazla oy alan parti SHP'dir. SHP listelerinden meclise giren 22 HEP milletvekilinin meclis yemin töreni sırasında protestoya maruz kalması ile başlayan dönemin sonucunda HEP ve ardılı DEP Anayasa Mahkemesi kararı ile kapatılmıştır. Bu seçimden sonra bölgede hiçbir seçimde CHP geleneğinden gelme iddiasında bulunan partiler %10'u geçememiştir (Bkz. Tablo 11).

Tablo 11.1991 Seçimleri Oy Dağılımı

	1991																
	Adıyaman	Ağrı	Batman	Bingöl	Bitlis	Diyarbakır	Hakkari	Kars	Mardin	Muş	Siirt	Şırnak	Tunceli	Urfa	Van	Türkiye	Bölge
Katılım oranı (%)	79,9	76,4	84,4	83,3	84,5	77,7	86,3	71,7	81,8	81,8	81,1	80,8	75,6	80,4	85,2	83,9	79,5
Milletvekili sayısı	4	4	3	3	3	8	2	5	5	3	3	3	2	8	5	450	55
ANAP	20,3	26,6	15,9	17,8	31,2	14	43	16,9	18,5	17,2	18,2	19,6	10,7	26,6	26,3	24	21,1
DSP	2,3	2,5	0,9	1,3	2,9	2,6	1,1	17,2	1,3	1,3	1,8	1,1	1,6	2,7	1,8	10,8	3,9
DYP	24,9	28,2	14,7	27,6	14	20	29,6	27	17,1	14,9	19	14,6	3,4	31,3	26,5	27	23,4
RP	24,9	22,2	15,3	35	29,1	12	6,3	7,1	8,7	24,3	20,6	2,6	5,6	18,4	22,5	16,9	17,4
SHP	27,2	15,3	52,8	17,9	21,9	49,9	19	31,1	53,9	41,8	39,6	61,2	57,9	20,7	22,3	20,8	32,7
SP	0,4	0,7	0,4	0,4	0,5	0,5	1	0,7	0,5	0,5	0,4	0,9	1,1	0,3	0,6	0,4	0,5
BĞMZ		4,5			0,4	1					0,4		19,7			0,1	1,0

1995 seçimlerinde Kürt kimliğinin tanınmasını isteyen partiler ilk defa seçimlere girmişlerdir. Seçimlerde HADEP bölgeden %22,4 oy alırken, CHP'nin oyları %4,7 de kalmıştır. 1995

seçimlerinin Türkiye genelinde olduğu gibi bölgede kazanan parti de Refah Partisi olmuştur (Bkz. Tablo 12).

Tablo 12.1995 Seçimleri Oy Dağılımı

	1995																
	Adıyaman	Ağrı	Batman	Bingöl	Bitlis	Diyarbakır	Hakkari	Kars	Mardin	Muş	Sirt	Şırnak	Tunceli	Urfa	Van	Türkiye	Bölge
Katılım oranı (%)	83,3	78,2	83,8	78,8	79,2	76,2	86,7	74,8	80,3	81,2	78	76	70	82	81,4	85,2	79,6
Milletvekili sayısı	5	5	4	3	4	10	2	4	6	4	3	3	2	9	6	550	63
ANAP	14,8	18,4	15,5	14,4	23,1	13,8	12,2	12,3	22,3	16,5	14,2	13,8	9,1	17,1	16,6	19,6	16,2
CHP	10,9	3,7	1,7	5,2	2,5	2	2,7	9,4	4,5	4,3	8,6	8,9	23,4	2,3	2,3	10,7	4,7
DSP	2,9	1,7	1,5	1	2,7	2,6	2	16,4	1,7	2,9	2,1	2,8	3,8	2	2	14,6	3,1
DYP	18,6	13,6	14,3	12,8	15,1	10,8	19	18,4	19,7	11,2	10	29,3	16,8	25	10	19,2	16,1
HADEP	9,5	17,9	37,2	7,1	10	46,3	54,2	6,8	22	16,7	26,6	25,9	16,9	13,7	28	4,2	22,4
İP	0,2	0,2	0,2	0,1	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,1	0,2	0,3	0,7	0,1	0,2	0,2	0,2
MHP	6,7	5,5	1,5	5,4	7,6	2	2,2	12,1	5,4	5,9	6,9	4,3	5,5	3,7	7,1	8,2	5,3
MİLLET PARTİSİ	0,9	0,8	0,5	0,6	0,6	0,5	0,4	0,6	0,6	0,3	0,9	0,8	0,4	0,6	1	0,5	0,6
RP	32,5	30,7	25,8	51,6	29	18,8	6	20,5	20	29,7	28	8,3	2,7	26,2	23,8	21,4	25,1
YDH	0,6	1	0,9	1	1,8	1,6	0,5	0,5	0,8	1,1	1,3	4,4	3,6	0,5	2,7	0,5	1,2
YDP	0,4	0,7	0,7	0,3	0,6	0,7	0,5	0,5	0,4	0,3	0,6	0,9	0,3	0,3	0,5	0,3	0,5
YENİ PARTİ	0,2	0,2	0,1	0,5	1	0,2	0,1	0,2	0,2	0,1	0,2	0,3	0,2	0,1	0,2	0,1	0,2
BĞMZ	1,8	5,6	0,1		5,8	0,5		2,1	2,2	10,9	0,4		16,6	8,4	5,6	0,5	4,3

28 Şubat süreci sonucunda AYM tarafından kapatılan Refah Partisi'nin ardılı olarak 1999 seçimlerine giren Fazilet Partisi (FP) bölgede seçimlerde oy kaybı yaşamıştır. Bu seçimlerde HADEP bölgede oylarını arttırmış ve birinci parti olmuştur (Bkz. Ek-1) Bölgede HADEP'ten sonra en fazla oy alan parti DYP olmuştur (Bkz. Tablo 13).

Tablo 13.1999 Seçimleri Oy Dağılımı

	1999																
	Adıyaman	Ağrı	Batman	Bingöl	Bitlis	Diyarbakır	Hakkari	Kars	Mardin	Muş	Siirt	Şırnak	Tunceli	Urfa	Van	Türkiye	Bölge
Katılım oranı (%)	87,9	81,7	85,1	84,2	86,8	79,4	85,8	81,6	84,2	81,5	84,5	83	82,4	85,9	81,1	87,1	83,3
Milletvekili sayısı	6	4	4	3	4	11	3	3	6	4	3	3	2	11	7	550	67
ANAP	10,5	9,2	10,5	9,7	20,5	11,1	9,4	16,3	16,4	11,1	12,6	16,9	8,1	14	9,8	13,2	12,4
BBP	3,6	1,7	0,8	5,1	2,5	1	0,8	1,2	0,8	1,4	1,2	0,8	0,6	1,4	2,1	1,5	1,7
BP	0,8		0,4	0,4		0,5	0,7	0,6	0,2	0,4	0,3		1,8	0,3	0,6	0,2	0,4
CHP	12,1	4,1	4,1	5,6	2	3	5,8	8,2	2,9	4,6	6,5	5,1	18,3	6	5,1	8,7	5,7
DBP	0,1	0,4		0,2	0,2	0,5	0,3	0,2	0,2	0,2	0,1	0,3	0,3	0,2	0,3	0,1	0,3
DEPAR			0,2	0,1		0,2		0,3				0,2		0,2	0,2	0,1	0,1
DP	0,9	0,6	0,5	0,5	1,4	0,9		0,4	0,4			0,4	0,6			0,3	0,4
DSP	6,3	2,8	2,4	2,2	4,7	5	4,8	17	9	9,1	5,1	4,5	9,1	4,6	4,1	22,2	6,0
DTP	0,8	0,8	3,1	0,6	0,8	1,8	0,6	0,9	0,8	1,1	0,5	2,9	0,5	1,8	0,4	0,6	1,1
DYP	17	12,7	14,1	14,5	14	11,2	18,1	11,8	19,2	11,7	22,1	10,2	15,6	23,8	11,1	12	15,9
EMEP	0,2	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,3	0,1	0,1	0,2	0,2		0,2	0,1	0,2	0,1
FP	27,5	12,8	13,9	24,4	20,8	14,6	9,9	9,8	11,8	10,9	13,4	11,1	2,4	21,4	18,9	15,4	17,0
HADEP	7,5	33,7	43,4	12,9	13,7	45,9	46,1	17,5	25,3	31,8	22,1	24,1	13,4	16,6	35,7	4,7	26,4
İP	0,2	0,2	0,1	0,1	0,1	0,2	0,1	0,3	0,1	0,2	0,1	0,2	0,4	0,1	0,2	0,2	0,2
LDP	0,3	0,2	0,1	0,2	0,2	0,3	0,3	0,5	0,2	0,2	0,2	0,2	0,3	0,1	0,3	0,4	0,2
MHP	10,6	7,7	2,1	11,2	11,4	2,8	2	12,8	1,9	4,4	5	5	7,2	8,5	8	18	6,9
MİLLET PARTİSİ	0,6	0,3	0,2	0,5	0,3	0,3	0,5	0,3	0,2	0,2	0,3	0,3	0,2	0,3	0,7	0,3	0,4
ÖDP	0,5							1,2	0,3	0,2	0,3		0,6	0,2	0,3	0,8	0,2
SİP	0,1	0,2	0,2	0,2	0,1	0,2	0,3	0,2	0,1	0,2	0,1	0,2	0,2	0,1	0,2	0,1	0,2
YDP	0,2	0,3	0,2	0,2	0,2	0,3	0,2	0,3	0,3	0,2	0,2	0,9	0,1	0,2	0,3	0,1	0,2
BĞMZ	0,3	12,1	3,6	11,4	6,9	0,1			9,9	12,1	9,7	16,3	20,4		1,8	0,9	4,0

2000'li yıllara gelindiğinde de bölgedeki oy verme davranışları konsolide olmaya başlamıştır. 2000'li yıllara kadar bölgede oy verme davranışında gözlemlenen çeşitlilik yerini daha belirgin eğilimlere bırakmıştır: 2000'li yıllarda yapılan üç seçimde bölge geneline iki parti egemendir, AK Parti ve DTP ile BDP.

2011 seçimlerinin Kürt sorunu bağlamında iki temel sonuç ortaya çıkardığı söylenebilir. Bunlardan birincisi, 2002'den 2011'e oy oranlarındaki dalgalanmaya rağmen AK Parti ve DTP/BDP bölgede iki temel siyasi aktör haline gelmiştir. İkinci olarak, bölgede AK Parti ve DTP/BDP haricinde siyasi aktör neredeyse kalmamıştır.

1.6. 2002 ve Sonrası Bölgede Seçmen Tercihleri

AK Parti'nin ilk defa seçimlere girdiği 2002 Genel seçimlerinde bölgedeki oy oranı %23 olmuştur. Buna karşın 2002 seçimlerinde DEHAP bölge oylarının %33'ünü almıştır. Sonraki seçimlerden farklı olarak 2002 seçimlerinde bölgede %15'lik merkez sağ oylar Türkiye'dekine benzer şekilde ANAP ve DYP arasında paylaşılmıştır. CHP'nin oy oranı da 2000'ler sonrasında en yüksek seviyesi olan %9 marjındadır. Bugün %80'in üzerinde AK Parti ve BDP oy oranları toplamı 2002 senesinde %55 dolayındadır (Bkz. Tablo 14.).

Tablo 14. 2002 Seçimleri oy dağılımı

	2002																
	Adıyama n	Ağrı	Batman	Bingöl	Bitlis	Diyarbak ır	Hakkari	Kars	Mardin	Muş	Siirt	Şırnak	Tunceli	Urfa	Van	Türkiye	Bölge
Katılım oranı (%)	73,1	73,1	75,8	78,3	79,1	71,1	81	71,4	74,3	79,6	61,8	76,3	74,3	78,3	74,5	79,1	74
Milletvekili sayısı	5	5	4	3	4	10	3	3	6	4	3	3	2	11	7	550	66
AK PARTİ	41,4	17,7	20,6	31,7	17,7	16	6,8	17,2	15,4	16,9	84,8	14	6,7	22,9	25,9	34,3	23,0
ANAP	5,4	5,1	7,5	0,9	6,5	4	5,5	2,2	8,8	8,1		11,4	4,7	10,2	4,5	5,1	6,0
BBP	1,5	1,5	0,5	1	0,7	0,7	0,5	0,6	0,3	0,5		0,6	0,4	0,6	1,3	1	0,8
BTP	0,3	0,4	0,3	0,4	0,4	0,3	0,2	0,7	0,3	0,2		0,3	0,3	0,3	0,7	0,5	0,4
CHP	13,4	9,6	6,9	7,9	4,5	5,9	8,1	16,7	11,6	6,2	13,8	4,7	24,6	9,9	5,2	19,4	9,3
DEHAP	12	35,1	47,1	22,2	29,6	56,1	45,1	19,6	39,6	38,1		45,9	32,5	19,3	40,9	6,2	32,8
DSP	1,8	1,4	0,3	0,8	0,7	1,1	0,5	1	0,5	0,3		1,9	1,3	0,7	1,5	1,2	1,0
DYP	9,8	7,8	9,6	6,5	9,3	7,2	1,5	10,7	8,2	11,6		5,2	13,2	16,5	6,5	9,5	9,4
GENÇ PARTİ	2,1	1,5	0,8	1	0,9	1,7	0,7	3,1	1,5	1		1,3	0,8	1,7	2,2	7,2	1,6
İP	0,3	0,2	0,1	0,2	0,1	0,2	0,1	0,4	0,1	0,2	0,8	0,1	1	0,1	0,3	0,5	0,2
LDP	0,3	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,2		0,1		0,1	0,1	0,1	0,2	0,3	0,1
MHP	4,8	5,3	2	8,8	6,4	1,5	4	11,8	2,8	3,1		2,9	9,8	7,9	3,2	8,4	4,9
MİLLET PARTİSİ	0,3	0,3	0,2	0,1	0,2	0,2	0,2	0,2	0,1	0,1		0,2	0,2	0,1	0,3	0,2	0,2
ÖDP	0,2	0,2	0,1	0,1	0,1	0,2	0,1	0,3	0,1	0,1		0,1	0,6	0,1	0,2	0,3	0,2
ŞAADET PARTİSİ	5,5	7,2	3,4	8,2	4,5	2,3	2	2,3	1,6	4,1		0,4	0,4	4,5	3,5	2,5	3,7
TKP	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,2	0,1	0,1	0,6	0,1	0,2	0,1	0,1	0,2	0,1
YP	0,3	0,7	0,3	0,3	0,3	0,5	0,3	0,5	0,3	0,3		0,5	0,5	0,2	0,5	0,9	0,4
YTP	0,8	0,8	0,3	0,2	1	0,4	1,1	1	0,3	0,1		0,6	2,2	0,3	0,9	1,2	0,6
BĞMZ		4,9		9,6	16,9	1,4	23,2	11,4	8,4	9		9,7	0,6	4,4	2,3	1	5,4

2007 genel seçimi oy verme davranışı bakımından bölgede bir dönüm noktası olmuştur. 2007 seçimlerinde AK Parti bölgedeki oyların %55'ini alarak bölgede en yüksek oy oranına sahip siyasi parti olmuştur. Anavatan Partisi ve DYP (DP) ile birleşme kararı ancak birleşmenin gerçekleşmemesi sonucu ANAP'ın seçimlere katılmaması, DYP'nin seçimlerde oy oranının düşmesi, Türkiye genelinde AK Parti'nin oylarını %46'ya çıkarmıştır. 2007 seçimleri aynı zamanda Kürt siyasi hareketinin bağımsız adaylar ile seçime katılma stratejisini ilk defa hayata geçirdiği seçimdir. Bölgedeki bağımsız adayların oy oranı, Kürt siyasi hareketinin desteği (DTP) ile %30'a çıkmıştır. Ancak DEHAP'ın 2002'deki oy oranı bağımsız olarak seçime girmenin getirdiği zorluklar nedeni ile yakalanamamıştır. Buna rağmen 2007 seçimlerinde bölge seçmeninin yaklaşık 5'te 4'ü Kürt siyasi hareketinin desteklediği adaylar veya AK Parti'ye oy vermiştir. 2007 yılında bölgedeki CHP oy oranı büyük bir düşüş göstermiştir (Bkz. Tablo 15).

Tablo 15. 2007 oy dağılımı

	2007																
	Adıyaman	Ağrı	Batman	Bingöl	Bitlis	Diyarbakır	Hakkari	Kars	Mardin	Muş	Siirt	Şırnak	Tunceli	Urfa	Van	Türkiye	Bölge
Katılım oranı (%)	82,7	75,8	75,7	84	85,3	71	87	73,3	78,2	79,1	79,8	83	77,7	81,9	75,5	84,2	77,9
Milletvekili sayısı	5	5	4	3	4	10	3	3	6	4	3	3	2	11	7	550	66
AK PARTİ	65,3	63	46,4	71,1	58,8	40,9	33,5	41,2	44,1	38,6	48,8	26,9	12,3	59,8	53,2	46,6	51,2
ATP			0,3				0,3	0,7			0,2	0,7	0,6			0,3	0,1
BTP	0,5	0,8	0,5	0,6	0,4	0,4	0,7	0,8	0,5	0,4	0,3	0,8	0,5	0,5	0,8	0,5	0,5
CHP	14	2,6	3,9	4,2	8,7	2	3,5	13,4	6,9	3,1	3,5	6,7	16,6	4,8	4,1	20,9	5,7
DP	3,5	3	5,8	4,2	1,7	5,2	2	4,1	5,6	6,1	2,9	8,6	0,9	6,3	2,7	5,4	4,4
EMEP																0,1	
GENÇ PARTİ	0,4	0,2	0,2	0,2	0,3	0,3	0,4	1,1	1,1	0,6	0,2	0,7	0,6	0,4	0,6	3	0,5
HYP	0,5	0,5	0,3	0,5	0,4	0,6	0,5	0,6	0,3	0,4	0,4	0,3	0,3	0,3	0,6	0,5	0,4
İP	0,2	0,1	0,1	0,1	0,2	0,1	0,1	0,4	0,1	0,2	0,2	0,1	0,5	0,1	0,4	0,4	0,2
LDP	0,1	0,1		0,1	0,1			0,2		0,1	0,1	0,1	0,1			0,1	0,0
MHP	5,2	3,9	0,9	2,5	5,7	2,5	1,9	20	1,3	2,3	2,8	2,9	6,4	5,4	3,2	14,3	4,3
ÖDP						0,1		0,2			0,1		0,2			0,2	
SAADET PARTİSİ	2	0,9	1,9	1,9	1,6	0,7	0,5	1,3	1,2	2	1	0,2	0,4	2,2	1,3	2,3	1,4
TKP	0,3	0,5	0,3	0,3	0,3	0,2	0,4	0,6	0,2	0,5	0,2	0,3	0,7	0,2	0,5	0,2	0,3
BĞMZ	8	24,4	39,4	14,3	21,8	47	56,2	15,6	38,8	45,8	39,5	51,8	60	20,1	32,6	5,2	30,9

2007'de başlayan bölgenin AK Parti ve Kürt siyasi hareketi çevresinde (BDP) homojenleşmesi 2011 seçimlerinde devam etmiştir. BDP'nin desteklediği bağımsız adayların oy oranı bölgede %31'den %42'ye çıkmış ve AK Parti ve bağımsızların oy oranı toplamı bölge seçmeninin %90'ına yaklaşmıştır. CHP 2011 yılında 2007'de olduğu gibi %5 marjında kalmıştır (Bkz. Tablo 16).

Tablo 16. 2011 Oy dağılımı

	2011																
	Adıyaman	Ağrı	Batman	Bingöl	Bitlis	Diyarbakır	Hakkari	Kars	Mardin	Muş	Siirt	Şırnak	Tunceli	Urfa	Van	Türkiye	Bölge
Katılım oranı (%)	85	74,8	83,8	82,4	84,9	81,3	90	79,3	82,4	81,8	81,8	86,9	82	82,1	80,5	83,2	81,8
Milletvekili sayısı	5	4	4	3	3	11	3	3	6	4	3	4	2	12	8	550	67
AK PARTİ	67,3	47,6	37,1	67,1	50,7	32,2	16,5	42,6	32,2	42,8	48	20,6	15,8	63,5	40,2	49,8	46,0
BBP	0,9	1,7	1,5	1,2	1,4	1	0,7	1,1	0,9	1,2	1,6	1	0,7	0,9	1,3	0,8	1,1
CHP	16,6	2,2	6,7	3,1	1,7	2,3	0,9	16,7	3,7	4,1	2,9	3	57,5	3,2	3,8	26	5,4
DP	0,3	0,4	0,4	0,4	0,4	0,3	0,2	0,5	0,3	0,4	0,4	0,3	0,5	0,3	0,4	0,7	0,3
DSP	0,2	0,5	0,3	0,6	0,6	0,2	0,2	0,7	0,2	0,4	1	0,5	0,3	0,1	0,3	0,3	0,3
DYP	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1		0,2		0,2		0,1	0,1	0,1		0,2	0,1
EMEP																0,1	
HEPAR								0,1								0,3	0,0
HAS PARTİ	2,5	0,6	0,4	1,3	0,8	0,5	0,2	0,7	0,7	0,7	1,2	0,6	0,1	0,9	0,4	0,8	0,8
LDP			0,1								0,1				0,1		0,0
MHP	4,6	2,2	0,6	1,3	3,2	0,8	1	17,2	0,6	4,4	1,2	1,2	2,1	3,3	3	13	3,0
MMP	0,1	0,1	0,1		0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1		0,1	0,1	0,1	0,1
MİLLET PARTİSİ	0,1	0,1	0,1			0,1		0,1	0,1	0,1	0,1		0,2	0,1	0,1	0,1	0,1
SAADET PARTİSİ	0,7	0,5	1	0,8	0,5	0,4	0,1	0,4	0,3	1,2	0,7	0,1	0,2	0,5	0,5	1,3	0,5
TKP	0,1	0,3	0,2	0,2	0,3	0,2	0,1	0,3	0,1	0,2	0,3	0,2	0,3	0,2	0,4	0,1	0,2
BĞMZ	6,6	43,4	51,5	23,9	40,2	61,7	79,8	19,2	60,9	44,3	42,5	72,3	22,2	27	49,5	6,6	42,0

2. YÖNTEM VE ÖRNEKLEM YAPISI

Araştırmada, araştırmamanın keşfedici ve betimleyici özelliklerinden dolayı niteliksel ve niceliksel araştırma yöntemlerini bir arada kullanan karma bir araştırma dizaynı benimsenmiştir. Araştırmamanın ilk safhası olan yüzyüze derinlemesine görüşme safhasında bölgenin kanaat önderleri ve seçmenleri ile derinlemesine mülakatlar yapılmış, ikinci safhasında ise araştırma bölgesinin seçmen evrenini temsil edecek şekilde belirli kotalar çerçevesinde 12 ilde rastlantısal olarak seçilmiş 1918 seçmen ile yüzyüze anket uygulaması gerçekleştirilmiştir.

Niteliksel Safha:

Araştırmamanın niteliksel safhasında iki farklı hedef gruptan katılımcılarla yeterli doygunluk sağlanıncaya kadar derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. İlk kanaat önderleriyle toplam 65 görüşme gerçekleştirilmiştir. Kanaat önderleri bölgenin farklı kesimlerinden katılımcılardan oluşmuştur: sivil toplum kuruluşu yöneticileri, bölge milletvekilleri, akademisyenler, meslek odası temsilcileri, iş adamları ve siyasi parti temsilcileri olmak üzere farklı alanlarda ve meslekte kanaat önderiyle görüşmeler yapılmıştır.

Kanaat önderlerinin yanı sıra farklı profilde seçmenlerle derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Seçmenler ile yapılan derinlemesine görüşme sayısı 72'dir. Seçmenler ile derinlemesine görüşmeler yapılırken yaş, cinsiyet, eğitim, gelir bakımından farklılıklarla beraber seçmenlerin farklı siyasi görüşlerden olmaları da dikkate alınmıştır. Derinlemesine görüşme yapılan seçmenlerin 2007 ve 2011 genel seçimlerinde oy verme eğilimlerine göre dört kategori belirlenmiştir. Kategoriler AK Parti'ye ve HDP/BDP'nin desteklediği bağımsız adaylara oy verme durumuna göre oluşturulmuştur:

- 2007 seçimlerinde AK Parti'ye, 2011 seçimlerinde bağımsız adaya,
- 2007 seçimlerinde bağımsız adaya, 2011 seçimlerinde AK Parti'ye,
- Her iki seçimde de AK Parti'ye,
- Her iki seçimde de HDP/BDP'nin desteklediği adaylara,

oy verenlerle eşit miktarda derinlemesine görüşme yapılmıştır.

Niteliksel safhada oransal olarak daha düşük bir temsiliyeti olan diğer partilere oy verenler araştırma kapsamının dışında bırakılmıştır. İller değişkeninde 3 il kapsama alınmıştır. Nüfusu en yoğun il olan Diyarbakır, nüfusu daha düşük olmakla birlikte bağımsız adaylara en yüksek desteğin verildiği il olan Hakkari ile AK Parti'nin en yüksek oy oranına eriştiği il olan Şanlıurfa araştırmaya dâhil edilmiştir. Görüşmeler sırasında ihtiyaç hissedilmesi nedeniyle Bingöl, Van, Ankara ve İstanbul'da da görüşmeler yapılmıştır. Derinlemesine görüşmelerden edinilen

bulgular rapor boyunca görüşülen kişilerin ifadelerine sadık kalınarak, ifade edildiği şekliyle paylaşılmış ve ilgili bölümlerde niceliksel uygulamanın bulgularıyla birlikte değerlendirilmiştir.

Niceliksel Safha:

Araştırmanın ikinci safhasının amacı bölgenin oy verme dinamiklerini ortaya çıkarmaktır. Bu amaca uygun olarak bölgeyi temsil edecek büyüklükte tabakalandırılmış bir örnekleme ulaşılmıştır. Türkiye İstatistik Bölge Sınıflandırmasının birinci düzeyindeki 3 bölge (Kuzeydoğu Anadolu [TRA2], Ortadoğu Anadolu [TRB], Güneydoğu Anadolu [TRC]) araştırmanın evrenini temsil ettiğinden bu bölgelerde yer alan toplam 24 ilden 12'si araştırmanın niceliksel safhasına dâhil edilmiştir. Adrese dayalı nüfus kayıt sistemine göre bu 3 bölgede toplam 13756405 kişi yaşamakta ve toplam kayıtlı 8144587 seçmen vardır. 1918 kişi ile yapılan araştırmanın bölgenin seçmen evrenini %95 güven aralığında +/-%2.25 hata payı ile temsil ettiği hesaplanmıştır. Yapılan 1918 anketin illere dağılımı aşağıda Tablo 17'de görülmektedir.

Tablo 17. Anketin Yapıldığı İller

İller	Sıklık	Geçerli yüzde
Şanlıurfa	318	16,6
Diyarbakır	280	14,6
Van	256	13,3
Bingöl	226	11,8
Ağrı	141	7,4
Mardin	140	7,3
Batman	119	6,2
Adıyaman	109	5,7
Şırnak	102	5,3
Tunceli	80	4,2
Hakkari	77	4,0
Kars	70	3,6
Toplam	1918	100,0

Araştırmanın anket uygulama safhasında temsiliyet gücünü arttırmak için örneklem yaş ve cinsiyet kategorileri ile tabakalandırılmıştır. Araştırma kapsamında kadın ve erkek katılımcı sayısı eşit tutulmaya çalışılmıştır. Kotalama sonucunda araştırmaya katılanların %53,2'si erkekken %46,8'i kadınlardan oluşmuştur. Yine araştırma kapsamında üç yaş grubu belirlenmiş ve bu gruplarda analize imkân verecek, temsiliyeti bozmayacak oranlarda anket

uygulanması hedeflenmiştir. Seçmenlerin %33,4'ü genç diye adlandırabileceğimiz 18-29 yaş grubundadır. Diğer yandan orta yaş grubu diyebileceğimiz 30-45 yaş grubunda katılımcı oranı %37,4 olmuştur. İleri yaşlı grup diyebileceğimiz 45 yaş ve üzeri grupta olan katılımcı oranıysa %29,2 olmuştur (Bkz. Tablo 18).

Tablo 18. Örnekleme Cinsiyet ve Yaş Dağılımı

Cinsiyet	Kadın	46,8
	Erkek	53,2
Yaş grubu	18-29	33,4
	30-45	37,4
	45 yaş ve üzeri	29,2

Kotalandırmada kullanılan, yaş, cinsiyet gibi değişkenlerin yanı sıra; eğitim düzeyi, kendisini hangi kimlikle tanımladığı ve/veya ana dili, sosyo-ekonomik statü kategorileri, oy verilen parti değişkenleri de bağımsız değişkenler olarak kullanılmıştır. Örnekleme dair diğer özellikler bulgular kısmında paylaşılmaktadır.

Raporlama sırasında niceliksel safha çoğunlukla referans alınacaktır. Bu süreçte niteliksel safha sırasında gerek kanaat önderleri gerekse vatandaşlarla yapılan derinlemesine görüşmelerden elde edilmiş bazı bulgular, tespitler niceliksel safhada ortaya çıkan tabloyu açıklamak hedefiyle kullanılacaktır.

Son olarak araştırma hakkında vurgulanması gereken ve araştırma bulgularını yorumlarken dikkat edilmesi ve hatırlanması gereken nokta, araştırmanın niceliksel safhasının araştırma bölgesindeki kentli nüfusa odaklandığıdır. Kırsal nüfus araştırmaya dâhil edilmemiş, ancak kırsallık kente göç etmiş kırsal kökenli seçmenler ele alınarak irdelenmiştir.

3. BÖLGENİN SOSYO-DEMOGRAFİK YAPISI VE KÜLTÜREL ÖZELLİKLERİ

3.1. Sosyo-Demografik Yapı

Eğitim ve Gelir:

Araştırmada, örneklem gereği kadın ve erkek katılımcı sayısı eşit tutulmaya çalışılmıştır. Örneklemin yapısını belirleyen cinsiyet ve yaş dağılımları yöntem bölümünde paylaşılmıştı. Bu kısımda ise bölgedeki seçmenlerin eğitim ve gelir düzeylerine ilişkin bulgular paylaşılacaktır.

Araştırma örnekleminin büyük çoğunluğu, yaklaşık %38'i, ilköğretim seviyesinde bir eğitim düzeyine sahiptir. Öte yandan yaklaşık %20'si okuryazar değildir veya okuryazarlığı olup da diploması olmayan seçmenlerden oluşmaktadır. Lise ve üzeri eğitim alanların oranı ise %40 dolaylarındadır (Bkz. Tablo 19). Türkiye geneli eğitim düzeyine baktığımızda ise 18 yaş üstü nüfusta okuma yazma bilmeyen veya okuma yazma bilen fakat bir okul bitirmeyenlerin oranı %11,6; İlköğretim düzeyinde diploma sahibi olanların oranı %49, lise ve düzeyi eğitim alanların oranı %22,5 ve lise üstü eğitim alanların oranı %13,8'dir¹. Buna göre bölgedeki okuryazar olmayan, ilköğretim düzeyinin altında veya ilköğretim düzeyinde eğitim görenlerin oranı Türkiye ortalamasına yakındır. Öte yandan örnekleme yer alan bölge seçmeninin lise ve üzerinde eğitim alma durumu ise bölge ortalamasının biraz üzerinde seyretmektedir. Bu durumun araştırmanın kentli nüfusa odaklanmasından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Gelir düzeyine baktığımızda bölgedeki seçmenlerin büyük bir çoğunluğu 1000 TL ve altında aylık gelire sahip olduğunu belirtmiştir. Aynı zamanda gelir grubunun en alt grubu olan bu kategoride yer alan bölge seçmeninin oranı yaklaşık %40'ı bulmaktadır. Gelirini 1001-2000 TL aralığında olduğunu belirtenlerin oranı da %36,2 düzeyindedir. Bu iki alt gelir grubu bölgedeki seçmenlerin toplamda %75'inden fazlasına denk gelmektedir (Bkz Tablo 19). Diğer bir deyişle bölgedeki seçmenin sadece dörtte birinden daha azının 2000 TL'nin üzerinde bir aylık geliri bulunmaktadır.

Tablo 19. Seçmenlerin eğitim ve gelir durumları

Eğitim durumu (%)	Okuryazar değil / okuryazar ama diplomasız	19,5
	İlköğretim	38,6
	Lise	27,4
	Lise üstü	14,6
Aylık toplam hane geliri (%)	0- 1000 lira	39,4
	1001- 2000 lira	36,2
	2000 lira üzeri	24,4

¹ TÜİK Ulusal Eğitim İstatistikleri Veri Tabanı, 2013.

Gelire dair bir başka gösterge olarak otomobil sahipliği sorgulanmıştır. Bölge seçmeninin %22,3'ünün kendisine ya da ailesinden birine ait bir otomobil bulunmaktadır (Bkz Tablo 20.). Bölgede kent merkezlerindeki bu oran Türkiye geneli otomobil sahipliği oranının (%37,7) oldukça altındadır².

Tablo 20. Otomobil sahipliği

Otomobiliniz var mı? (%)	
Evet	22,3
Hayır	77,7
Toplam	100,0

Anne, Baba, Eş ve Çocukların Eğitim Durumları:

Bölgedeki seçmenlerin ebeveynlerinin eğitim düzeyleri düşüktür. Seçmenlerin %77,5'inin annesi, %50,3'ünün de babası okuryazar değildir ya da okuryazar olsa da ilköğretimi tamamlamamıştır. Babası lise ve üzeri düzeyde eğitim alanların oranı %13 düzeyindeyken annesi lise ve üzeri düzeyde eğitim alanların oranı %3'ten de azdır (Bkz. Tablo 21).

Tablo 21. Eş, anne ve babalarının eğitim durumu

	Eğitim durumu (%)				Toplam
	Okuryazar değil / okuryazar ama diplomasız	İlköğretim	Lise	Lise üstü	
Eşi	25	46,3	16	12,7	100
Annesi	77,5	19,7	2,2	0,5	100
Babası	50,3	36,7	9,3	3,7	100

Çocuklu seçmenlerin çocuklarının eğitim durumuna baktığımızda eğitim düzeyinin bir kuşak öncesine göre yükseldiğini görmekteyiz (Bkz. Tablo 22). Çocuklu her dört seçmenden birinin en az bir üniversite mezunu çocuğu bulunmaktadır. Seçmenlerin yaklaşık %12'si de hâlihazırda çocuklarından birini üniversitede okutmaktadır. Bu iki hal birlikte incelendiğinde (Bkz. Tablo 22) çocuğu olan bölge seçmeninin %34'ünün çocuklarından en az birinin üniversite düzeyinde eğitime eriştiğini görmekteyiz.

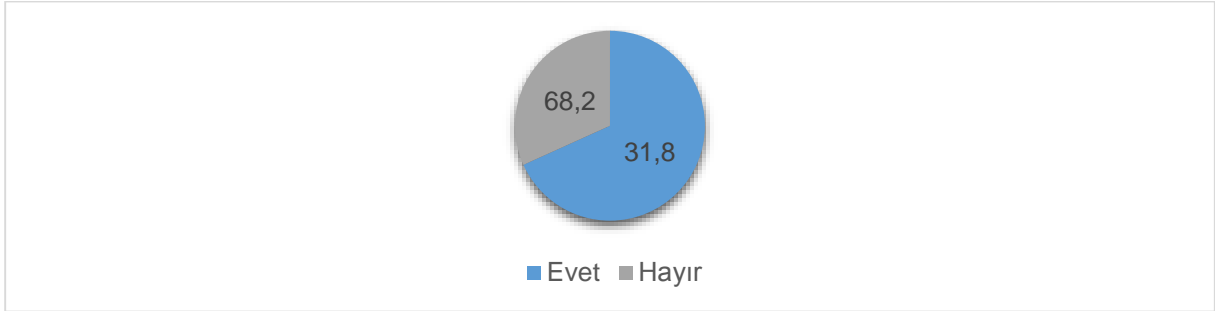
² TÜİK, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, 2013 verileri.

Tablo 22.Bölgede üniversite mezunu ve üniversitede okuyan çocuk oranı

	Çocuklarınız arasında üniversite mezunu var mı?	Peki, çocuklarınız arasında üniversitede okuyan var mı?	Çocukları arasında üniversite bitiren ya da üniversiteye hala devam edenlerin toplam oranı
Evet	25,1	11,8	33,9
Hayır	74,9	88,2	66,1
Toplam	100	100	100

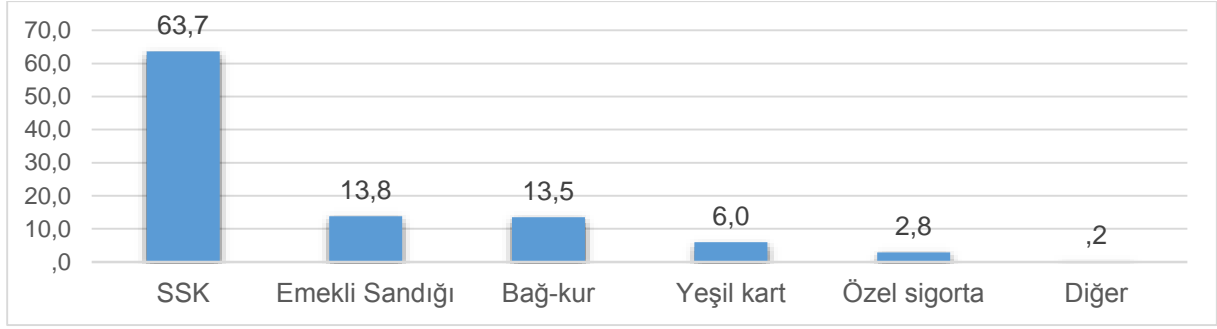
Sosyal Güvenlik:

Bölgedeki seçmenin %32'si sosyal güvencesi olmadığını belirtmiştir (Bkz. Şekil 1). SGK'nın paylaştığı 2013 Ocak verilerine göre ise Türkiye'de sosyal güvenlik kapsamına giren nüfusun oranı %83,1'dir³. Bölge seçmeni arasında sosyal güvenlik kapsamına girenlerin oranı ise %68'le Türkiye ortalamasının çok altında seyretmektedir. SGK kapsamında olan seçmenlerin %63,7'si eski isimlerle SSK'sı olduğunu, %13,8'i Emekli Sandığı, %13,5'i Bağ-Kur'u olduğunu belirtmiştir (Bkz. Şekil 2).

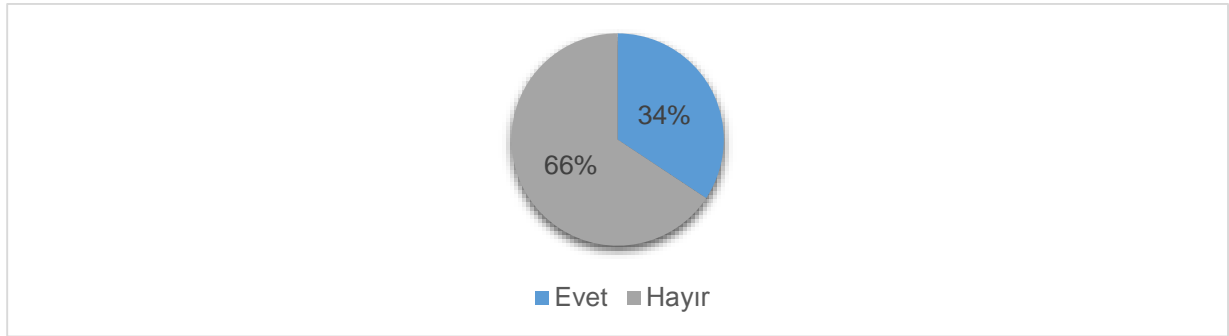
Şekil 1. Seçmenlerin sosyal güvencesi var mı?

³SGK, Sigortalı İstatistikleri 2013 Ocak, <http://www.sgk.gov.tr/wps/wcm/connect/34d8c99c-ec90-456c-872b-c36f567e9267/2013OcakTemelGostergeler.pdf?MOD=AJPERES>

Şekil 2. Sosyal güvencesi olan seçmenlerin bu sosyal güvencesi nedir?

Öte yandan bölge seçmeninin %34'ü yeşil kart sahibidir ya da ailesinden en az biri yeşil kartlıdır (Bkz. Şekil 3). Bölgedeki yeşil kart kullanan/gelir tespiti yaptıran seçmenlerin oranı Türkiye ortalamasının oldukça üzerinde olduğu görülmektedir. 2013 Ocak itibariyle gelir tespiti⁴ yaptıranların Türkiye genelindeki oranı %15 dolayındadır⁵.

Şekil 3. Yeşil kart sahipliği

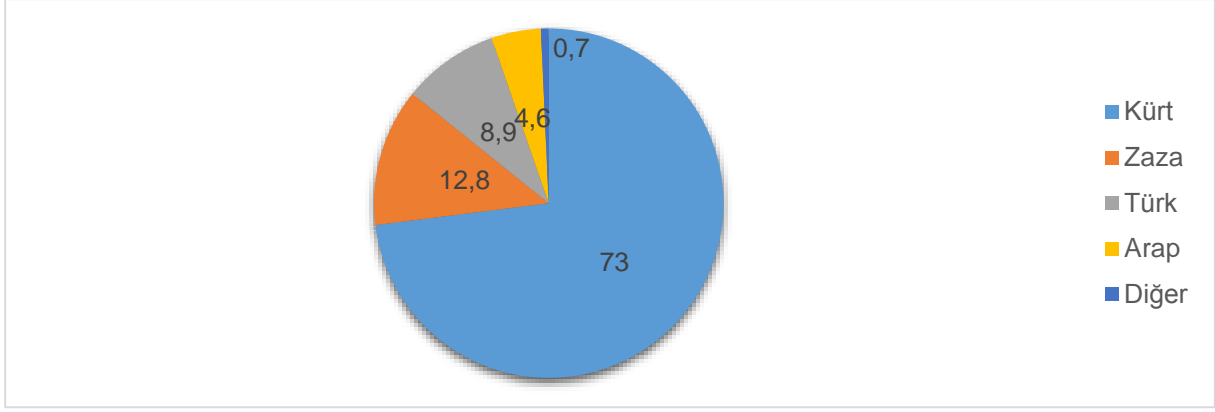
3.2. Etnik Kimlik ve Mezhep

Bu bölümde bölge seçmeninin etnik kimlik ve mezheplere göre dağılımlarına, aşiret üyeliklerine ve bu üyeliğin onların ekonomik ve siyasal yaşamına etkisi olup olmadığına, anadillerine ve gerek kendilerinin gerekse çocuklarının anadillerini konuşma düzeylerine, dindarlık düzeylerine ve pratiklerine bakılarak, bu konularda bölgedeki seçmen profilini betimleyici bilgiler sunulacaktır.

Öncelikle bölge seçmeninin %73'ü etnik kimliğini Kürt olarak tanımlamaktadır. Kürtleri %12,8'le Zaza, %8,9 ile Türk ve %4,6'yla Arap olarak tanımlayanlar takip etmiştir (Bkz. Şekil 4).

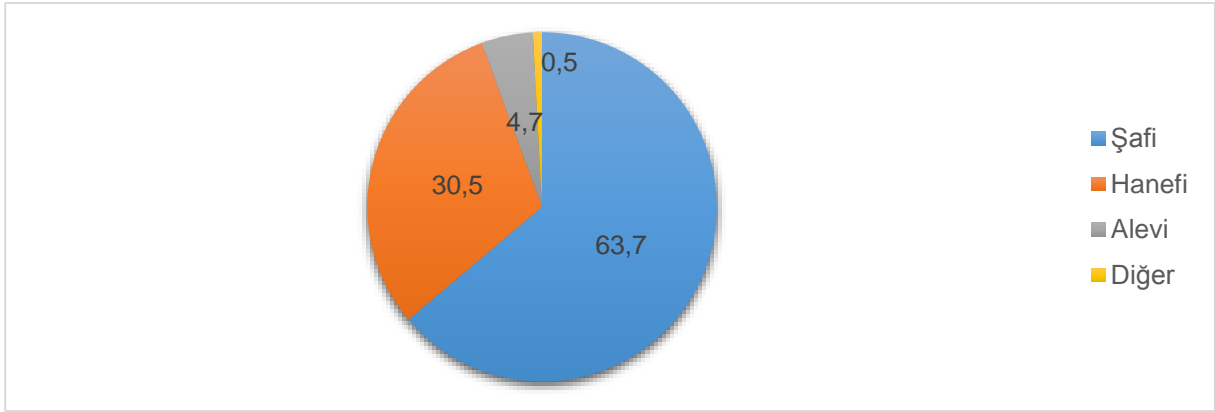
⁴ SGK 2012 Ocak ayından itibaren yeşil kartlı deyişini gelir testi yaptıranlar ifadesi ile değiştirmiştir.

⁵ SGK, Sigortalı İstatistikleri 2013 Ocak, <http://www.sgk.gov.tr/wps/wcm/connect/34d8c99c-ec90-456c-872b-c36f567e9267/2013OcakTemelGostergeler.pdf?MOD=AJPERES>

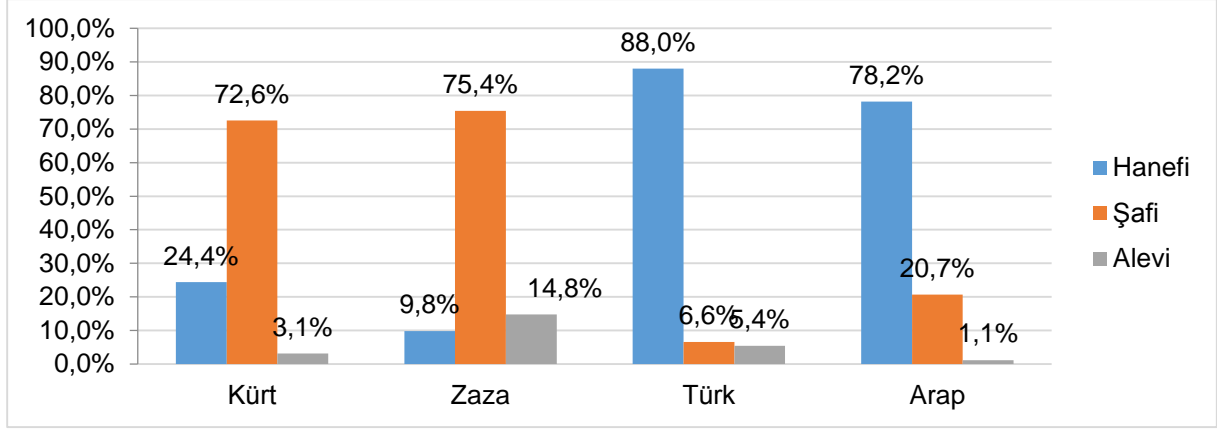
Şekil 4. Seçmenlerin Etnik Kimliklerine Göre Dağılımları

Mezhepler irdelendiğinde ise bölge seçmenin çoğunluğunu Şafilerin oluşturduğu (%63,8) gözlemlenmiştir. %30,6'sı Hanefi, %4,8'i ise Alevi'dir (Bkz. Şekil 5).

Şekil 5. Mezheplere Göre Dağılım

Hem Kürtler hem Zazalar içerisinde seçmenlerin %70'inden fazlası Şafii'dir (Bkz. Şekil 6). Bölgedeki Sünni Kürt ve Zazaların ise %23'ü mezhebini Hanefi olarak belirtmiştir (Bkz. Ek-2). Hanefiler bölgedeki Kürt seçmenin sadece dörtte birini oluşturmaktadır. Zazalarda Hanefilik düşüktür, onda bir oranındadır. Bölgedeki Türk ve Arapların çoğunluğu ise bölge genelinin aksine Hanefi'dir. Kürt seçmenin sadece %3'ü, Zazaların ise, çoğunlukla Tunceli'de yaşayan %15'i Alevidir.

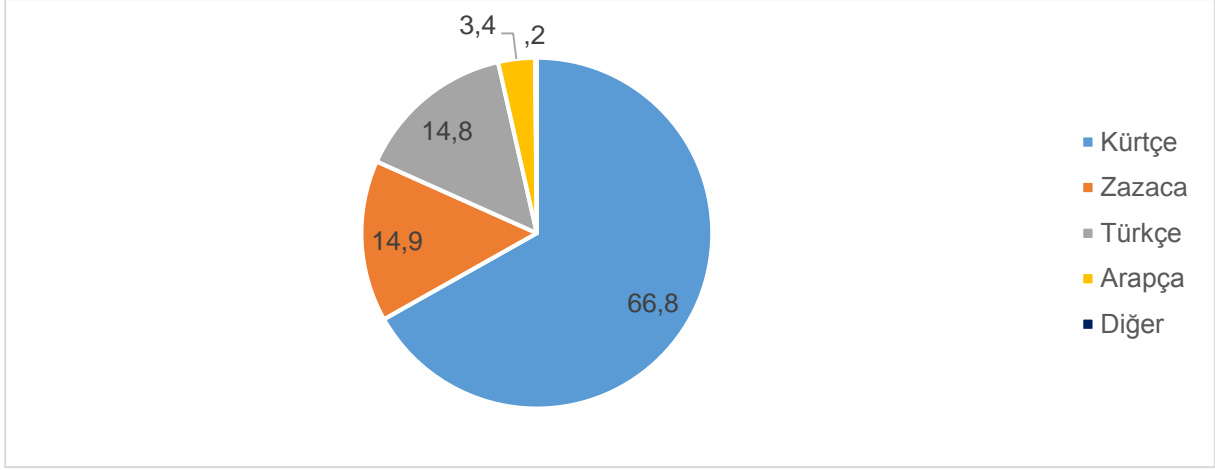

Şekil 6.Etnik Kökene Göre Mezhep Dağılımı

Alevi Kürtler ve Zazalar, birçok konuda Alevi olmayan Kürt ve Zazalardan farklılaşmaktadır. Bu yüzden Kürtler veya Zazalar üzerine konuşurken, daha ziyade Zazalar üzerine konuşurken Tunceli'de yaşayan Aleviler nedeniyle, Alevi olan ve Alevi olmayanları her konuda ayrı ayrı değerlendirmek gerekmektedir. Bu yüzden araştırmanın karşılaştırmalı analizlerinde, bundan sonra Aleviler etnik karşılaştırmalarda ayrı bir kategori olarak yer alacak, Kürtler ve Zazalardan bahsedilirken Alevi olmayan seçmenler konu edilecektir.

Anadil ve Anadilini Konuşma Düzeyleri:

Şekil 7'de görüldüğü gibi bölgede en çok konuşulan dil %67 ile Kürtçedir. Etnik kimliğini Kürt olarak tanımlayanların oranıysa %73'tür (Bkz. Şekil 4). Aradaki fark, anadili Zaza olan ve kendini Kürt olarak tanımlayan seçmenlerden kaynaklanmıştır. Benzer şekilde, anadilini Zazaca olarak belirtenlerin oranı yaklaşık %15 iken etnik kimliğini Zaza olarak tanımlayan oranı %12,8'dir. Öte yandan etnik kimliğini Türk olarak tanımlayanların oranı %8,9'ken anadilini Türkçe olarak belirtenlerin oranı %14,8'dir. Bu da düşük oranda Kürt, Zaza ve Arap seçmenin anadilini Türkçe olarak tanımlamasından kaynaklanmaktadır.

Şekil 7. Bölgede Konuşulan Anadillerin Dağılımı

Etnik köken ve konuşulan anadil arasındaki bu farklılaşmayı daha net anlamak için konuşulan anadillere etnik köken kırılımında baktığımızda bölgedeki Kürtlerin yaklaşık %2'lik ufak bir kısmının Zazaca konuştuğunu ifade ettiğini, Zazalarda benzer oranda bir kesimin ise Kürtçe konuştuğunu beyan ettiğini görmekteyiz (Bkz. Tablo 23). Ek olarak, Kürtlerin %6,4'ü de anadilini Türkçe olarak tanımlamakta, yine Zazalar içerisinde küçük bir grup da anadili sorulduğunda Türkçeye işaret etmektedir. Arap seçmenlerin ise dörtte birine yakınının beyan ettiği anadil Türkçedir.

Tablo 23. Etnik Kimliğe Göre Anadil ve Anadili Konuşma Düzeyi

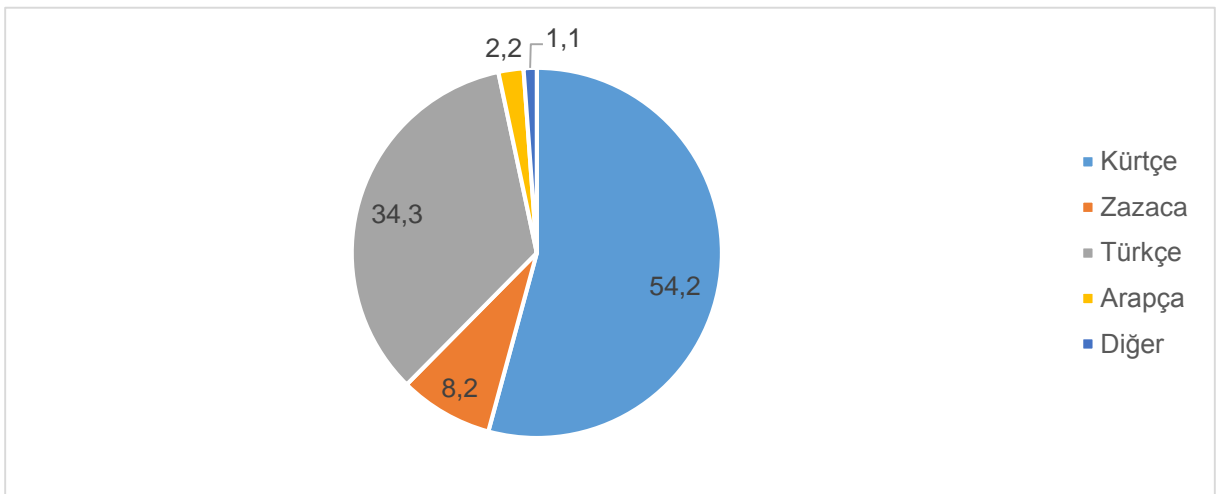
		Toplam	Kürt	Zaza	Türk	Arap	Alevi
Anadil	Kürtçe	66,8%	92,1%	1,9%	3,1%	4,6%	20,2%
	Zazaca	14,9%	1,4%	96,2%	,6%	0,0%	69,7%
	Türkçe	14,8%	6,4%	1,9%	95,7%	23,0%	9,0%
	Arapça	3,4%	0,0%	0,0%	,6%	72,4%	1,1%
	Diğer	,2%	,1%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
Anadilinizi ne düzeyde konuşabiliyorsunuz	Hiç konuşamıyorum	1,2%	,8%	2,4%	,6%	3,4%	2,2%
	Az konuşabiliyorum	4,0%	3,4%	6,7%	,6%	9,2%	7,9%
	Orta düzeyde konuşuyorum	16,3%	17,6%	14,4%	5,6%	12,6%	24,7%
	İyi konuşuyorum	40,7%	43,4%	26,8%	36,4%	44,8%	38,2%
	Çok iyi konuşuyorum	37,9%	34,8%	49,8%	56,8%	29,9%	27,0%

Araştırmada seçmenlere hem kendilerinin hem de çocuklarının anadillerini ne düzeyde konuştuklarını öznel olarak değerlendirmeleri istenmiştir. Hem Kürt hem de Zaza seçmenlerin yarısına yakını anadillerini iyi düzeyde konuşabildiğini ifade etmektedir (Bkz. Tablo 24). Yeni kuşaklarda ise anadili iyi derecede konuşma düzeyi daha düşüktür (Bkz. Tablo 24). Bölge seçmeninin yarısına yakını (%46) çocuklarının anadilini düşük düzeyde konuştuğunu belirtmektedir. Kürt ve Zaza seçmenler özelinde baktığımızda da benzer bir tablo görmekteyiz. Kürt ve Zazaların %75'inden fazlası anadilini iyi düzeyde konuşurken sadece yarısı aynı zamanda çocuklarının da anadillerini iyi düzeyde konuştuğunu söylemektedir (Bkz. Tablo 24).

Tablo 24. Kürt ve Zazalarda Katılımcıların ve Çocuklarının Anadillerini Konuşma Düzeyleri

		Anadili konuşma düzeyi	
		Düşük düzey	İyi düzey
Bölge (Toplam)	Kendisi	21,5%	78,5%
	Çocukları	45,9%	54,1%
Kürt	Kendisi	21,8%	78,2%
	Çocukları	45,0%	55,0%
Zaza	Kendisi	23,4%	76,6%
	Çocukları	66,7%	33,3%

Bölge halkının yarısından fazlası evde daha çok Kürtçe konuşmaktadır (%54). Hanede en çok konuşulan diller arasında Kürtçe ve Zazaca, anadil olarak Kürtçe ve Zazaca oranlarının biraz altında kalsa da oldukça yüksektir. Bölgede yaşayan yaklaşık her üç aileden birinde ise ağırlıklı Türkçe konuşulmaktadır (Bkz. Şekil 8).

Şekil 8. Aile İçerisinde En Çok Konuşulan Dil

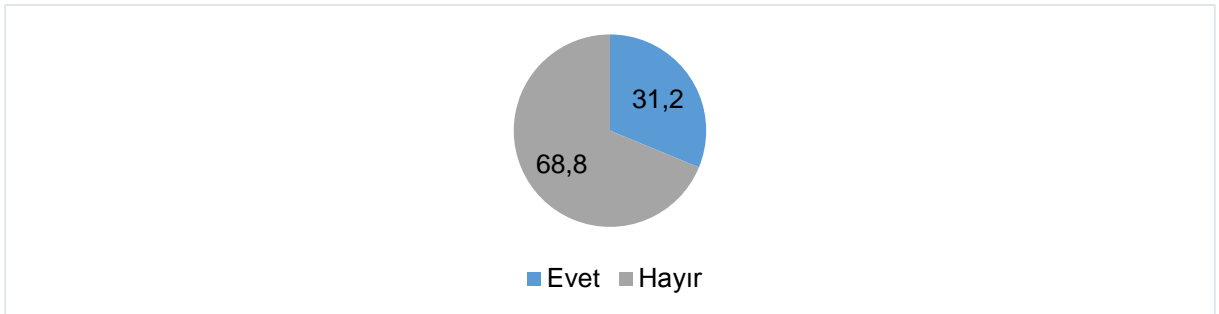
Tablo 25'teyse bölge seçmeninin etnik kökene göre aile içerisinde en çok konuştukları diller görülmektedir. Buna göre Kürtlerin %22'si evlerinde ağırlıkla Türkçe konuşmaktadır. Zazalar arasında evde Türkçe konuşma Kürtlere göre biraz daha yaygındır. Zazaların %38'i evlerinde ağırlıkla Türkçe konuştuğunu belirtmektedir. Kürtlerin %75'i, Zazaların ise %60'ına yakını ise evde en çok anadillerini konuşmaktadır.

Tablo 25. Etnik Kökene Göre Aile İçerisinde En Çok Konuşulan Dil

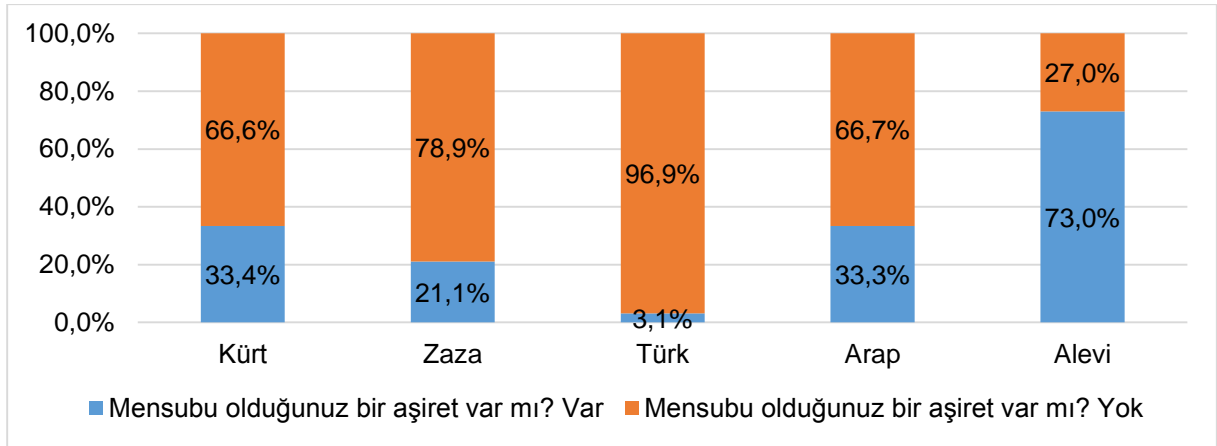
		Toplam	Kürt	Zaza	Türk	Arap	Alevi
Ailede en çok konuşulan dil	Kürtçe	54,2%	75,3%	1,9%	2,5%	1,1%	9,0%
	Zazaca	8,2%	1,3%	58,4%	,6%	0,0%	18,0%
	Türkçe	34,3%	22,4%	38,3%	95,1%	50,6%	70,8%
	Arapça	2,2%	0,0%	0,0%	,6%	46,0%	1,1%
	Diğer	1,1%	1,0%	1,4%	1,2%	2,3%	1,1%

Aşiret ve Dini Cemaat/ Tarikat Üyeliği:

Bölgedeki seçmenlerin yaklaşık üçte birinin aşiret mensupluğu bulunmaktadır (Bkz. Şekil 9). Etnik köken düzeyinde baktığımızda ise Kürtlerin üçte biri aşiret üyesi olduğunu ifade ederken, bu oran Zazalarda daha düşük düzeydedir (%21,1). Alevilerin ise %73'ü aşiret üyesidir ve bu özelliğiyle bölgenin genel profilinden farklıdır (Bkz. Şekil 10).

Şekil 9. Bölgede Aşiret Üyeliği

Şekil 10.Etnik Kökene göre Aşiret Üyesi Olma Durumu

Bölgedeki seçmen davranışını belirlemede aşiret üyeliğinin birçok noktada etkisiz olduğunu görmekteyiz. Aşiret üyesi olan bölge seçmenlerine aşiretlerinin oy verirken ya da ekonomik hayatlarındaki etkisi sorulduğunda ve bu etkileri 10'luk ölçekte (1 - Hiç Etkisi Yok, 10 - Çok Etkili) ifade etmesi istendiğinde elde edilen ortalamalar oldukça düşük çıkmıştır (Bkz. Tablo 26). Aşiret üyelerinin, mensubu oldukları aşiretlerin kendi oy tercihlerine etkisi 10 üzerinden 3 iken, ekonomik hayatlarına etkisi 2,1 düzeyindedir (Bkz. Şekil 11). Ayrıca bir aşirete mensup olanların %73'ü oy verme tercihlerine, %84'ü ekonomik hayatlarına aşiretlerinin etkisi olmadığını söylemektedir⁶ (Bkz. Tablo 26).

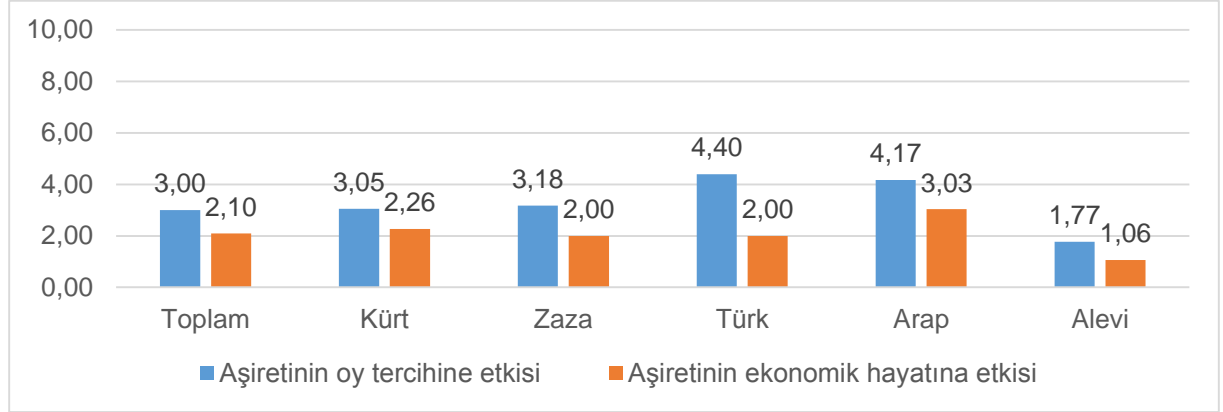
Tablo 26. Aşiret Üyeliğinin Oy Tercihine ve Kişinin Ekonomik Hayatına Etkisi

		Aşiret Üyesi mi? (Evet)
Aşiret üyeliğinin oy verme tercihine etkisi	Etkili değil	72,6%
	Etkili	18,5%
	Ne etkili ne değil	8,8%
Aşiret üyeliğinin kişinin ekonomik hayatına etkisi	Etkili değil	84,0%
	Etkili	10,2%
	Ne etkili ne değil	5,8%

Etnik kökene göre baktığımızda da aşiret üyeliğinin oy verme davranışına etkisinin tüm gruplar içerisinde oldukça düşük düzeyde olduğunu görmekteyiz. Aşiret üyeliği oranının en yüksek olduğu Alevilerde, mensubu oldukları aşiretlerin hem oy tercihlerine hem de kendi ekonomik

⁶ 10'lu ölçekte 1-4 puan arası verenlerin oranıdır.

hayatlarına etkisi tüm gruplar içerisinde en düşük düzeydedir. Aşiret üyesi olan Kürt ve Zazaların da siyasi parti tercihlerinde aşiretlerinin etkisi oldukça azdır (Bkz. Şekil 11).

Şekil 11. Etnik Kökene göre Aşiret Üyeliğinin Kişinin Oy Tercihine ve Ekonomik Hayatına Etkisi

Araştırma kapsamında bölge seçmenine herhangi bir dini cemaat ya da tarikata üye olma durumu da sorulmuştur. Bölge seçmeninin sadece %4'ü mensubu olduğu bir cemaat ya da tarikat olduğunu belirtmiştir. Bölgede tüm etnik gruplar içerisinde tarikat ya da cemaat mensupluğu oldukça düşük düzeydedir. Kürtlerde ve Zazalarda tarikat mensupluğu %4,3 oranındayken Alevilerde bu oran %2,2, Türklere %1,9 ve Araplarda %5,7'dir (Bkz. Şekil 12).

Şekil 12. Etnik Kökene Göre Tarikat ya da Dini Cemaat Üyeliği

Derinlemesine görüşmelerde de bölgedeki kanaat önderlerinin önemli bir kısmı dini cemaat ve tarikat üyeliğinin seçmen davranışına etkisinin zayıfladığına dair görüş bildirmiştir. Öte yandan görüşülen kişiler arasında bölgede dini cemaat ve tarikatların halen oy verme davranışlarında etkisinin belirli ölçülerde sürdüğüne dair görüşlere de rastlanmıştır.

Örneğin AK Partili bir siyasetçi, bölgede dini cemaat ve tarikatların oy tercihlerinde etkili olduğu görüşündedir:

“Tarikat ve cemaatler siyaset içerisinde etkilidir. Bunlar AK Parti’ye daha yakındır. Dediğin gibi AK Parti’nin ana kemik eksenini içerisinde saymak lazım onları. Dindarlığı Kürtlüğünden önce tanım olarak gören insanlar, sonra Kürt olduğunu ifade eden insanlar... Daha çok bunlar, cemaat ve tarikatler daha çok, AK Parti’nin kemik tabanı içerisinde sayılabilir.”

Öte yandan Diyarbakırlı bir işadamı ve STK yöneticisine göre özellikle Diyarbakır’da tarikatların seçim sonuçlarını etkileyecek kadar güçlü bir etkisi bulunmamaktadır:

“Bölgede böyle bir tarikatlar var ama seçim sonuçlarına etki edebilecek büyük bir potansiyelleri olduğunu düşünmüyorum. Çünkü tarikatlar örneğin Diyarbakır’daki muhafazakâr kesim içinde zaten tarikatların gücü zayıf yani.”

Kendisi de aşiret mensubu olan Zaza bir kanaat önderine göre ise dini cemaatlerin bölgede oy tercihlerinde etkisi bulunmasa da aşiretlerin görece etkisi vardır:

“Ben cemaatin insanlar üzerinde bir etkisi olduğunu sanmıyorum. Fethullah Gülen cemaati var, burada ekseriyetle onların etkisi olmadı. Lokal olarak Süleymanlılar Grubu var. Onlar da etkili değiller seçmenlerin oy verme tercihlerinde. Aşiretler daha çok etkili. Gülen Cemaati mesela etkili olmuş olsaydı seçimlerde çıkan sonuçlar ortada. Demek ki etkili olmamışlar. Belki de insanlar kararlarını değiştirmede, eskiden ne diyorsa şimdide aynısını söyledi.”

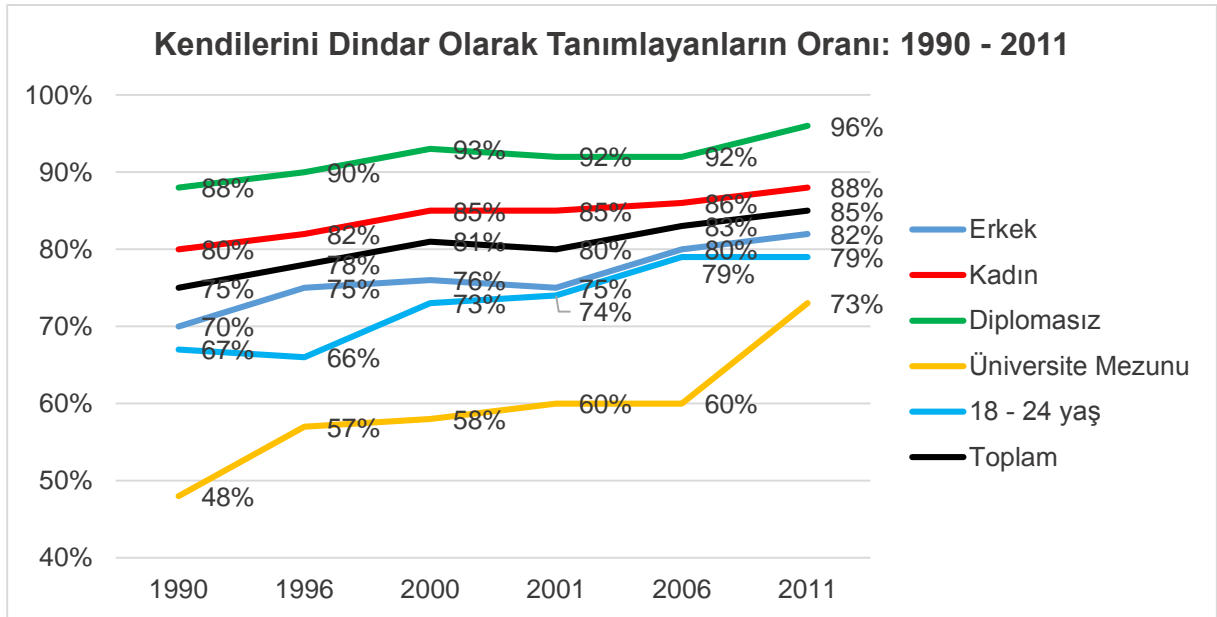
Bunun yanında, görüşmeler sırasında aşiret üyeliğinin bölgede etkili olup olmadığına dair çok farklı görüşler alınmıştır. Ancak görüşmelerin çoğunda bölgeyi iyi tanıyan bu isimler, aşiret mensupluğunun oy tercihlerini belirlemede etkisi kadar etkili olmadığına değinmiştir. Bölgede yaşayan, bölgeye dair farklı mecralarda haberleri yayınlanan ve gazetede görev yapan bir gazeteci aşiretlerin bölgede, özellikle de gençlerin, oy tercihlerini belirleyemediğine dair bu değişimi şöyle özetlemektedir:

“Aşiretler eskisi gibi olmasa bile birlikte hareket etme şeylerini devam ettirebiliyorlar ve işbirliği çok önemli. Bir taziye, düğün olduğunda bütün aşiret üyeleri gider. Sıradan toplantılarda elbette konuşurlar kimi desteklemeliyiz diye. Dağılan aşiretler var. Diyorlar ki şu partiye verin ya da vermeyin. Hakkâri’deki seçmenin %25’ini etkileyebiliyorlar çünkü yaşlıları etkiliyorlar. Gençleri etkileyemiyorlar ama. Eskiden 10 yıl öncesinde köy

büyüğü a partisine vereceğiz derse çoluk çocuk hepsi ona veriyordu şimdi kimse korkmuyor, ağanın seçim sonrası “neden bu parti sandıktan az çıktı, ben size buna verin” der gibi bir korku yok artık insanlarda.”

3.3. Türkiye’de ve Bölgede Dindarlık

Türkiye toplumunun dindar bir toplum olduğunu söylemek mümkündür. Yılmaz Esmer’in 2012 Türkiye Değerler Atlası Çalışması’nda kendini dindar olarak tanımlayanlar toplumun %85’ini oluşturmaktadır (Esmer, 2012). Aynı zamanda Esmer tarafından 1990 yılından beri periyodik olarak 5 yılda 1 yapılan Türkiye Değerler Araştırması’nda Türkiye toplumunun her kesiminin giderek dindarlaştığı gözükmektedir. Her ne kadar eğitim seviyesi dindarlık ekseninde bir fark yaratıyor olsa da, üniversite mezunlarının %75’e yakının da kendilerini dindar olarak tanımladığı gözükmektedir. Bunun yanında 1990’dan 2011’e geçen zaman içindeki trend incelendiğinde, oran olarak dindarlık bağlamında en yüksek artışı gösteren kategori yine üniversite ve üstü seviyede eğitim görenlerdir. 1990 yılında üniversite ve üstü düzeyindeki eğitimlilerin %48’i kendilerini dindar olarak görürken, bu oran 2011 yılında %73’e çıkmıştır (Esmer, 2012) (Bkz.Şekil 13).

Şekil 13. Türkiye’de Cinsiyet, Yaş ve Eğitime Göre Dindarlık

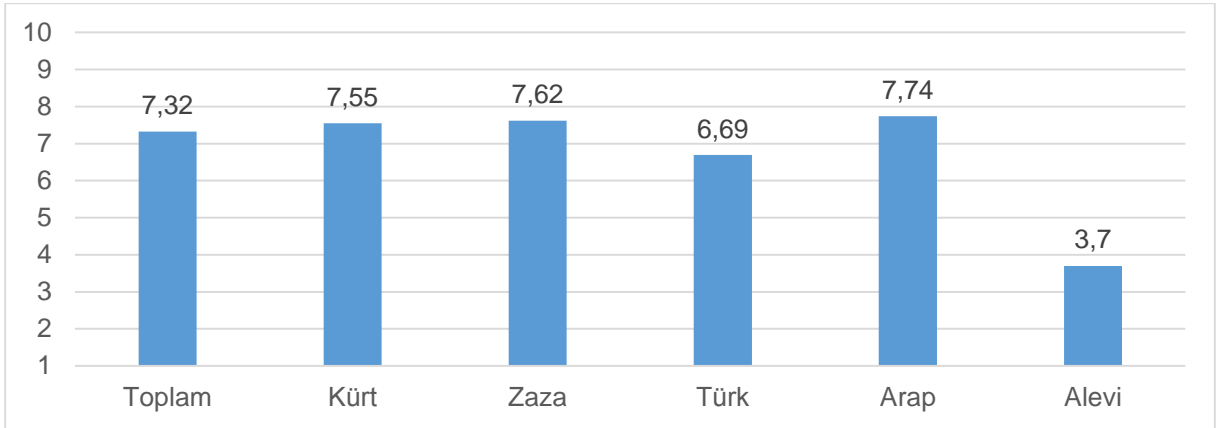
Bölge seçmeninden kendilerine 10 üzerinden (1 - Hiç Dindar Değilim, 10 - Çok Dindarım) bir dindarlık puanı vermeleri istenmiştir. Tablo 27’de 1-4 arası düşük puan verenler, 5-7 arası orta düzeyde puan verenler ve 8-10 arası yüksek puan verenlerin genele ve etnik kimliğe göre dağılımı paylaşılmaktadır. Buna göre seçmenlerin %90’ından fazlasının 5 puan ve üzerinde bir

skor beyan ettikleri görünmektedir. (Bkz. Tablo 27) ve bölge seçmeninin dindarlık seviyesi yüksek bir tablo çizdiği söylenebilir.

Tablo 27. Etnik Kimliğe Göre Dindarlık Skoru Dağılımı

Dindarlık skoru (10 üzerinden)	Toplam	Kürt	Zaza	Türk	Arap	Alevi
1-4 puan	9,3%	7,1%	3,3%	8,6%	1,1%	59,6%
5-7 puan	35,5%	33,9%	41,6%	47,5%	33,3%	27,0%
8-10 puan	55,2%	59,0%	55,0%	43,8%	65,5%	13,5%

Etnik köken kırılımında baktığımızda ise bölgede yaşayan farklı kesimlerde dindarlık skorları farklılaşmaktadır. Buna göre bölgede en yüksek dindarlık skoru Araplara aittir. (Bkz. Şekil 14). Alevi olmayan Zaza ve Kürtlerde de dindarlık düzeyi bölge ortalamasının üzerinde seyretmektedir. Türklerde dindarlık düzeyi bölge ortalamasına yakın olmakla beraber Arap, Zaza ve Kürtlerden daha düşüktür. Dindarlık düzeyinin en düşük olduğu grup ise 3,7'lik bir skorla Alevilerdir.

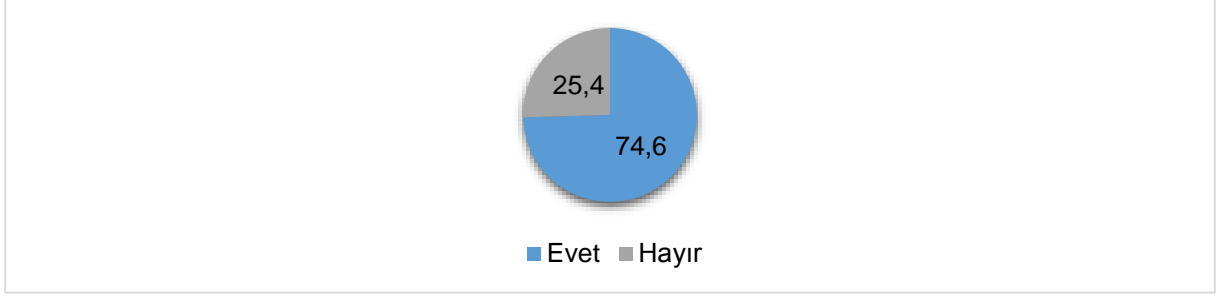

Şekil 14. Etnik Kökene Göre Dindarlık Düzeyi

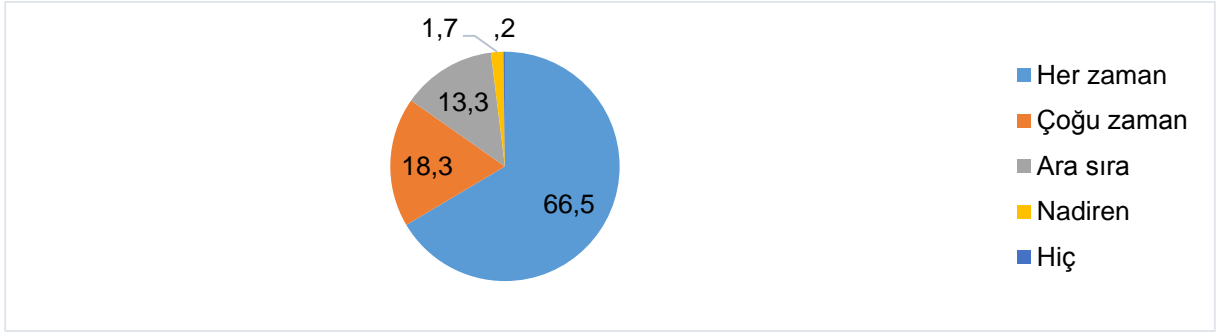
Dini Pratikler

Türkiye’de dini ibadetler oldukça yaygın olarak yapılmaktadır. Yılmaz Çalışması’ndaki namaz kılma sıklığına bakıldığında toplumun %65’inin haftada en az 1 kez namaz kıldığı gözükmemektedir (Esmer, 2012). Diyanet İşleri Başkanlığı’nın 2014 yılında TÜİK’e yaptırdığı “Türkiye’de Dini Hayat” araştırmasına göre her zaman vakit namazı kılarım diyenlerin oranı %42’dir. Bu oran araştırma bulgularımıza göre bölgede %66,5’dir (Bkz. Şekil 16). Dolayısıyla

namaz kılma sıklıkları bölgede dindarlığın Türkiye genelinden daha yüksek düzeyde olduğunun bir diğer göstergesidir.

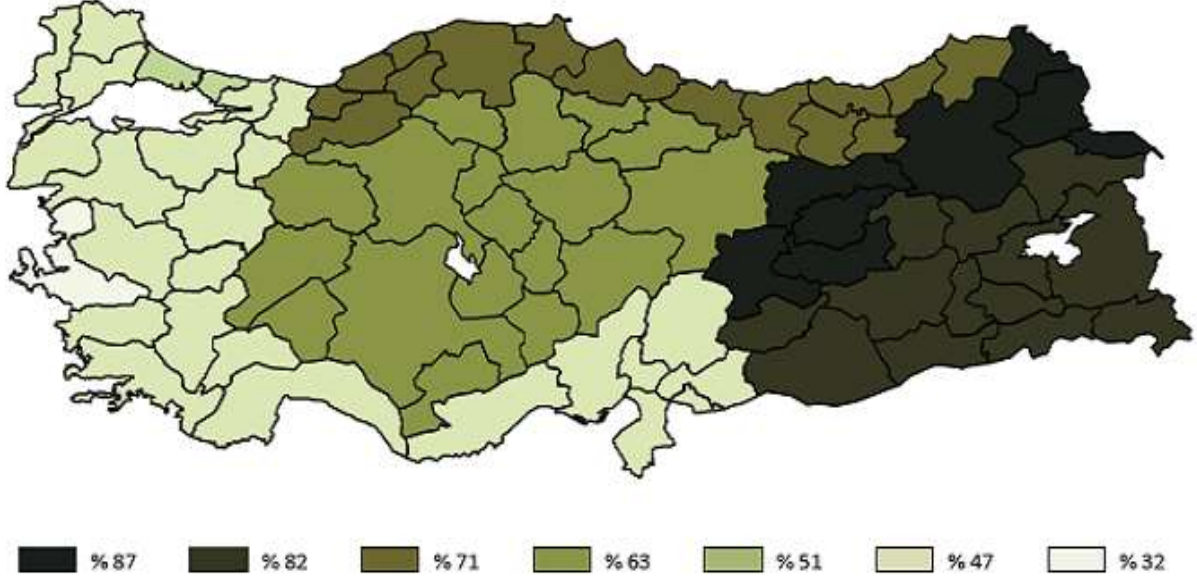
Şekil 15. Seçmenlerin Vakit Namazı Kılma Oranı

Şekil 16. Vakit Namazı Kılan Seçmenlerin Namaz Kılma Sıklığı

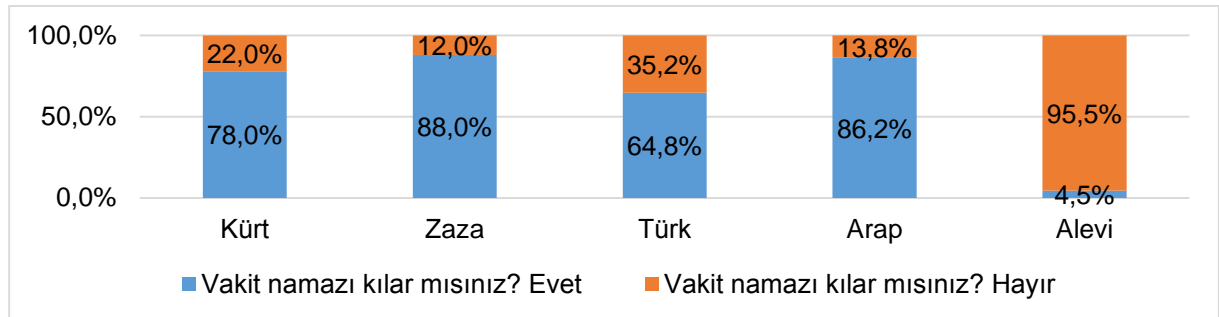
Yine Türkiye genelinde yaş ve eğitim durumu, namaz kılma sıklığını belirleyen önemli faktörler olarak ortaya çıkmaktadır. Diyanet İşleri Başkanlığı (2014) araştırmasına göre Türkiye’de 18-24 yaş arasında düzenli namaz kılma oranı %26 iken, 65 yaş ve üstünde bu oran %70’e yükselmektedir. Benzer bir biçimde okuryazar olmayanlarda düzenli namaz kılma oranı %69 iken lisans ve lisansüstü mezunlarında bu oran %27’dir. Bölge seçmenine baktığımızda da gençler, orta yaşlılara göre; lise ve üstü eğitime sahip seçmenler, ilköğretim ve altı düzeyinde eğitim alanlara kıyasla daha az namaz kılmaktadır. Ancak bölgede yaşayan gençlerin düzenli vakit namazı kılma oranlarının Türkiye geneline göre daha yüksek olduğu söylenebilir. Bölgedeki 18-29 yaş arası genç seçmenlerin yarısı (%50,6), 45 yaş üzeri seçmenlerin ise %80,7’si her zaman vakit namazı kılmaktadır. Eğitim düzeyine göre namaz kılma sıklığına baktığımızda ise lise ve üstü eğitim düzeyine sahip bölge seçmeninin yarısından fazlasının (%56,2), ilköğretim ve altı eğitimi olan seçmenlerin %75,3’ünün her zaman vakit namazı kıldığını görüyoruz (Bkz. Ek-2). Bu noktada namaz kılma sıklığında bölgesel farklılıkların da önemli bir faktör olduğu göz önünde bulundurulmalıdır. Esmer’in araştırmasına göre düzenli

namaz kılma oranı Marmara, Ege ve Kıyı Akdeniz’de %30 - %45 bandında iken, Güneydoğu Anadolu, Doğu Karadeniz ve Doğu Anadolu’da bu oran %70’den fazladır (Esmer, 2012. Ayrıca Bkz. Şekil 17). Bu sebeple bölgede düzenli namaz kılma oranının Türkiye ortalamasının üzerinde olması demografik kırılımlara da yansımaktadır.

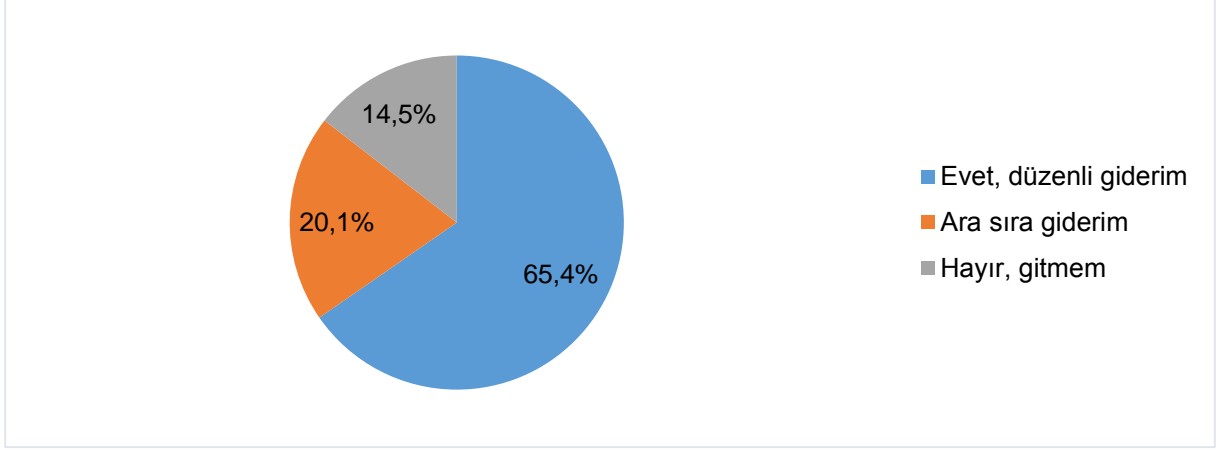
Şekil 17. Bölgelere Göre Namaz Kılma Sıklığı

Bölgede farklı etnik gruplar içerisinde en yüksek vakit namazı kılma oranı ise Alevi olmayan Zazalarda (%88) ve Arap (%86) seçmenlerde gözlenmektedir (Bkz. Şekil 18). Bu sonuç Arap ve Zazalarda daha önce belirtilen yüksek dindarlık düzeyi ile de örtüşmektedir. Alevi seçmenlerin neredeyse tamamına yakını vakit namazı kılmadığını belirtmektedir.

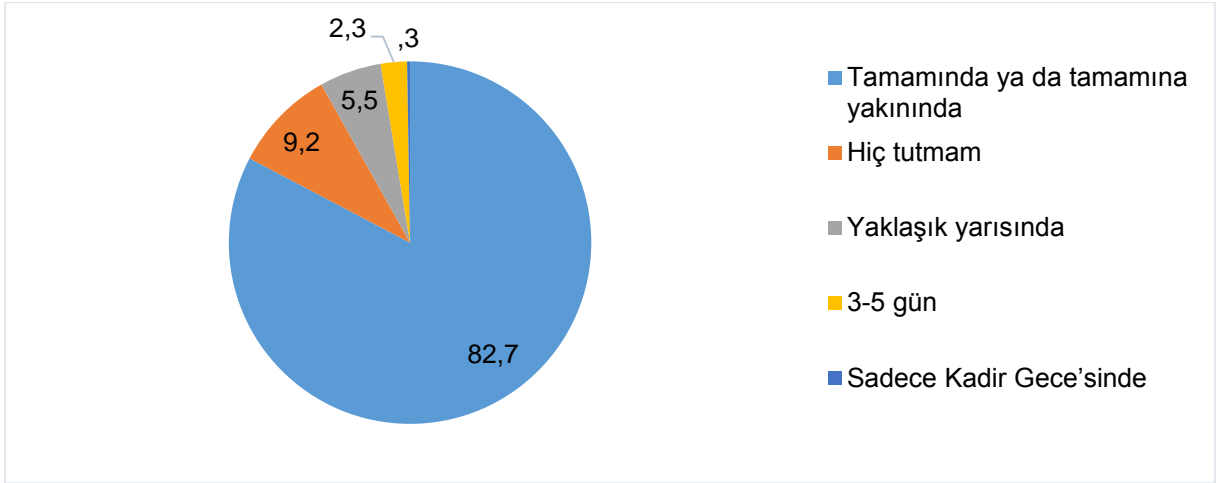

Şekil 18. Etnik Köken ve Mezhebe Göre Vakit Namazı Kılma Durumu

Bölgede diğer dini pratiklere baktığımızda ise cuma namazına katılımın yüksek ve ramazan ayında oruç tutmanın da bölgede yaygın olduğu görülmektedir. Bölgedeki erkek seçmenler içerisinde düzenli olarak cuma namazına gidenlerin oranı %65 düzeyindedir; erkek seçmenlerin %15'ine yakını ise cuma namazına hiç gitmediğini belirtmektedir (Bkz. Şekil 19). Seçmenlerin %83'ü ise ramazan ayının tamamında ya da tamamına yakınında oruç tutarken, hiç tutmadığını söyleyenlerin oranı %9,2'dir (Bkz. Şekil 20).

Şekil 19. Cuma Namazına Gitme Sıklığı (Erkek Seçmen İçin)

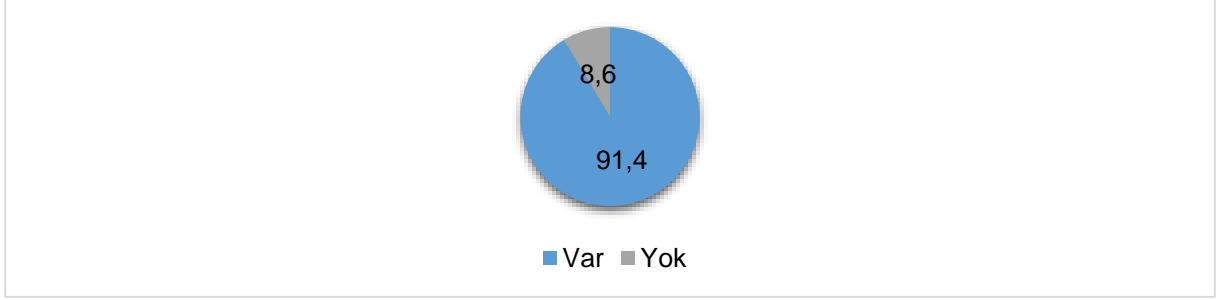
Şekil 20. Ramazan Ayında Oruç Tutma Sıklığı

Başörtüsü kullanımı

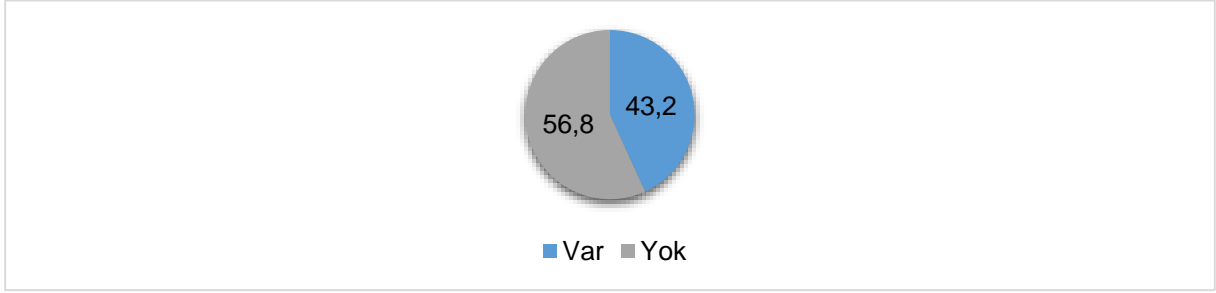
Başörtüsü kullanımının da Türkiye toplumunda oldukça yaygın olduğu söylenebilir. Moaddel'in araştırmasına göre kadınların başörtülü olması gerektiğini düşünenler Türkiye toplumunun %68'ini oluşturmaktadır (Moaddel, 2013). KONDA Araştırma'nın 2007 yılında yaptığı "Gündelik

Yaşamda Din, Laiklik ve Türban Araştırması'na göre Türkiye'de kadınlarda başörtüsü kullanımı %70'dir (KONDA, 2007).

Şekil 21'de görüldüğü üzere bölgede hanelerin %92'sinde başörtüsü kullanan en az bir kişi vardır. Öte yandan seçmenlerin yarısından fazlası (%57) hanelerinde kapalı olmayan birinin de bulunmadığını ifade etmiştir. (Bkz. Şekil 22)

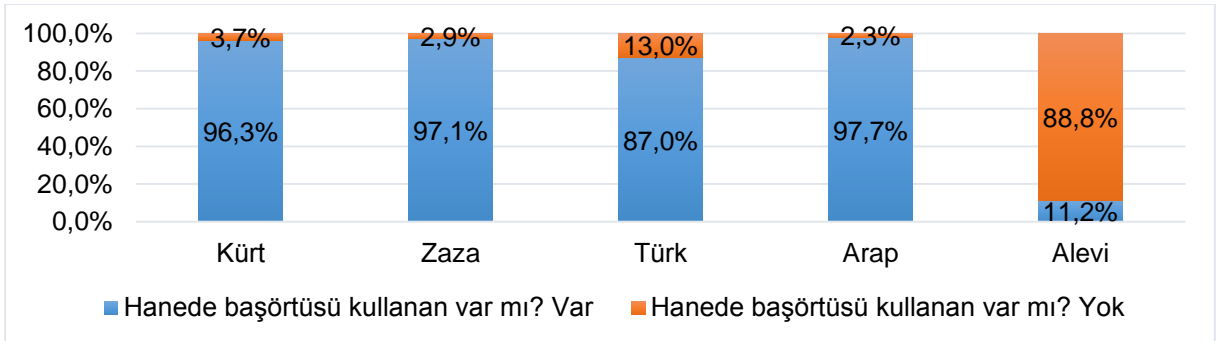

Şekil 21. Hanede Başörtüsü Kullanma Sıklığı

Şekil 22. Hanesinde Başörtülü Olmayan Kadın Olma Sıklığı

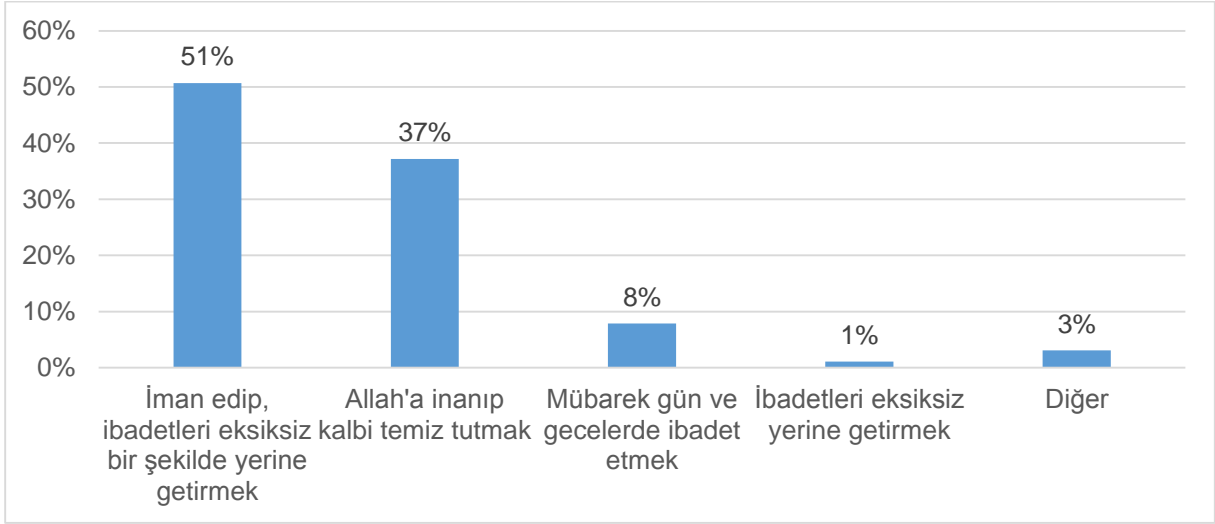
Kürt ve Zazalarda başörtüsü kullanımı %96-97 oranıyla bölge ortalamasının üzerindedir (Bkz. Şekil 23). Alevilerde ise bölge genelinin aksine başörtüsü kullanımı oldukça düşük düzeydedir (%11,2).

Şekil 23. Etnik Kimliğe Göre Hanede Başörtüsü Kullanım Durumu

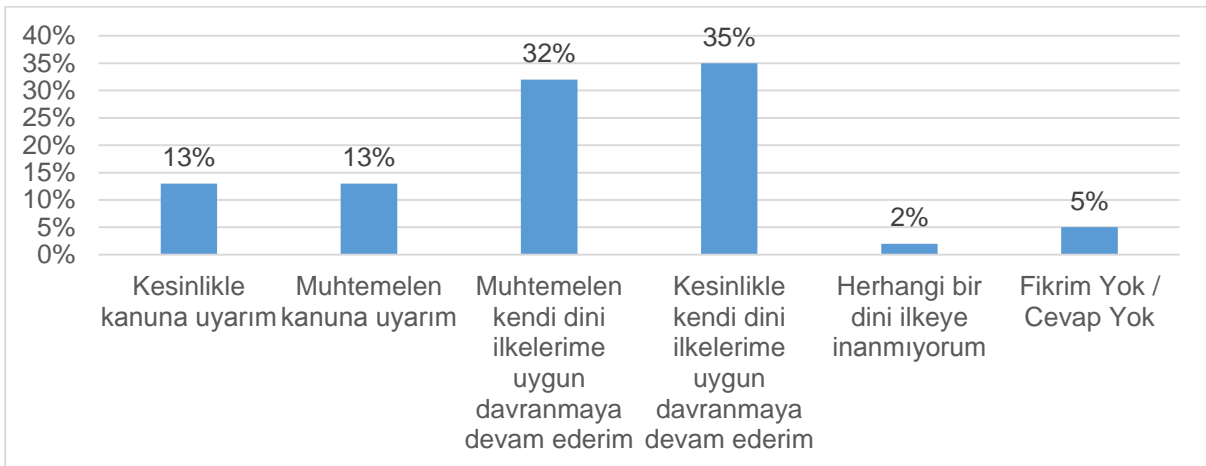
Dindarlık kategorileri

Din, Türkiye toplumunun hayatını şekillendirmesi bakımında önemli bir faktördür ve kararları önemli bir ölçüde etkilemektedir. Türkiye’de hayatını dini emirlere göre şekillendirdiğini söyleyenlerin oranı %65’dir. Hayatını şekillendirirken dini emirler etkili olmaz diyenler ise %5’tir. Toplumun %60’ından çoğu dindarlığın en önemli kriterlerinin ibadet olduğunu belirtmektedir (Bkz. Şekil 24) (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2014).

Şekil 24. Dindarlığın En Önemli Kriterleri

Benzer bir biçimde, Türkiye toplumunun %70'ine yakını, hukuk ilkeleri ile dini inançların çatışması durumunda dine göre hareket edeceğini söylemektedir (Bkz. Şekil 25) (Çarkoğlu, Kalaycıoğlu, 2009).

Şekil 25. Dini İlkeler ve Akideler ile Hukuk Uyuşmazlığı

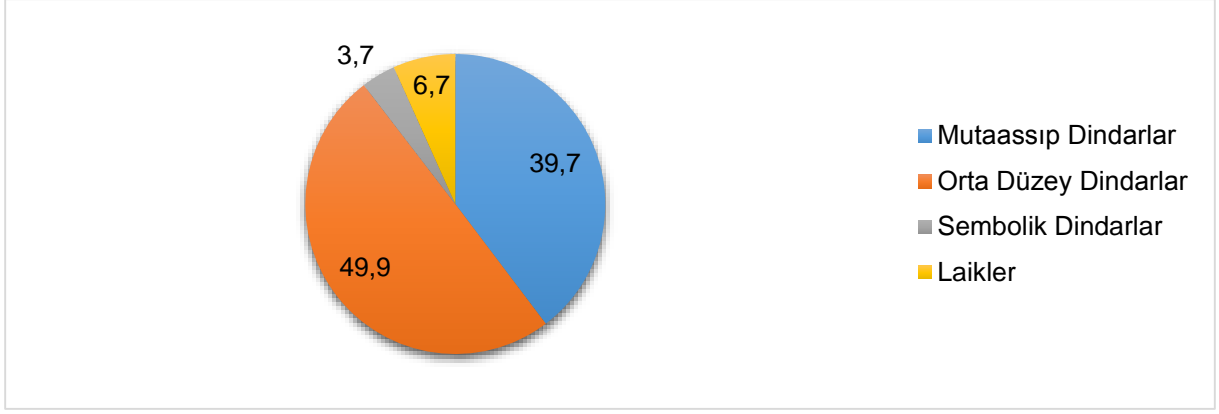
Dinsel inançların hangi seçimleri etkilediği konusunda yine Çarkoğlu ve Kalaycıoğlu'nun bulguları önemlidir. Toplumun %70'i arkadaş seçimlerinde dinsel inançlarını dikkate alırken, %82'si evleneceği kişiyi belirlerken dikkate almaktadır. Bunun yanında, dinsel inançlar siyasi tercihlerde de etkilidir. Toplumun %72'si oy vereceği partiyi seçerken dinsel inançlarının etkili olduğunu dile getirmektedir (Çarkoğlu, Kalaycıoğlu, 2009).

Yine Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Türkiye'de Dini Hayat Çalışması'na göre, Arapça Kur'an-ı Kerim okuyabilme oranı toplumda %42'dir (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2014). Dini ritüellerin Türkiye toplumunda yaygın olduğunu söylemek mümkündür. Çarkoğlu ve Kalaycıoğlu'nun Türkiye'de Dindarlık Araştırmasına göre Türkiye'de hanelerin %43'ünde dini bir anlamı olan kutsal yerler veya din büyüklerinin resimleri, zezem suyu, Kabe'den veya Kudüs'ten gelmiş değerli bir eşya bulunmaktadır (Çarkoğlu, Kalaycıoğlu, 2009).

Bölge profiline baktığımızda da din ve dini pratiklerin bölge seçmeninin hayatını şekillendiren önemli bir unsur olduğu kolaylıkla söylenebilir. Bir önceki bölümde bölgedeki dindarlık düzeyi ve bölgede dini pratiklerin yerine getirilmesine dair bulgular paylaşılmıştı. Çalışmada, bölgede dindarlık düzeyinin yüksekliği de göz önüne alınarak, çeşitliliği kavrayabilmek için dindarlığa ilişkin kümeleme analizi yapılmıştır. Kümeleme analizi için hanede başörtüsü kullanımı ve vakit namazı kılma sıklığı kategorik değişkenleri kullanılmış; kümeleme analizi sonucunda, dindarlık düzeyine göre 4 kategori elde edilmiştir. Bu kategorilerin, kendini dindar olarak görme skoru, ibadetler ve dindarlıkla ilgili likert ifadeler gibi diğer dindarlık eksenli değişkenlerle de istatistiki açıdan güçlü bir korelasyon içinde olduğu görülmüştür. Dindarlık düzeyi yüksek olan, mutaassıp dindarlar adını verdiğimiz kategoride genellikle 5 vakit namaz kılan, hanede kadınların tamamının kapalı olduğu yurttaşlar yer almıştır. Orta düzey dindarlar kategorisinde, her zaman 5 vakit olmasa da vakit namazlarını kılmaya çalışan, hanede kapalı ve kapalı olmayan kadınların bir arada olabildiği, özetle dindar ama ilk kategorideki kadar mutaassıp olmayan yurttaşlar yer almıştır. Dindarlık düzeyi düşük olan sembolik dindarlar adını verdiğimiz kategoriyi ise, dindar ama ibadet sıklığı düşük olan, hanede kadınlar arasında kapalı olanların olmadığı, bir başka deyişle dindarlığı sembolik düzeyde gerçekleştiren bir kesim oluşturmaktadır. Son kümede ise dindar olmayan, hiç namaz kılmayan, kendilerini dindar olmaktan ziyade seküler olarak tarif eden yurttaşlar yer almaktadır.

Buna göre Şekil 26'da görüldüğü gibi bölgedeki nüfusun yarısını da oluşturan kesim orta düzey dindarlardır. Onu takip eden en geniş kesim ise %40 ile mutaassıp dindarlardır. Sembolik dindarlar ve laikler ise bölgedeki seçmenlerin sadece toplamda %10'unu oluşturmaktadır.⁷

⁷ Laik ve sembolik dindarlar kümeleri bundan sonraki karşılaştırmalarda rapor boyunca tek kategori halinde analize dâhil edilecektir.

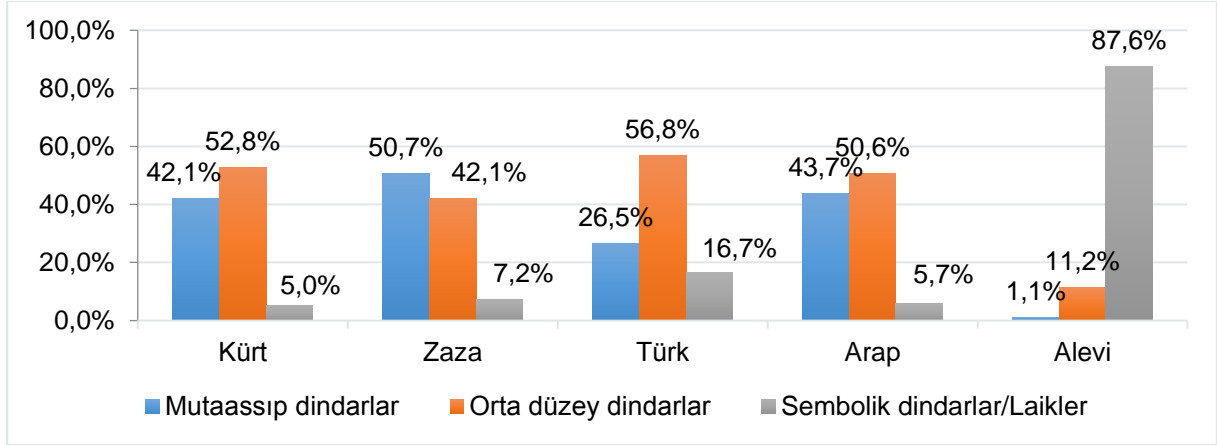

Şekil 26. Seçmenlerin Dindarlık Kümelerine Dağılımları

Bölgenin dindarlık kümelerini İstanbul ile karşılaştıracak olursak, bölgede orta düzey dindarların ağırlığı göze çarpmaktadır. Orta düzey dindarların oranı İstanbul'da %30 iken bölgede bu oran nüfusun yarısına yaklaşmaktadır. Öte yandan mutaassıp olanların oranı da bölgede yüksektir. İstanbul'da %27 olan mutaassıp dindarlar oranı, bölgede %41'e ulaşmaktadır. Sembolik dindarlar ve sekülerlerin toplam oranı ise bölgede İstanbul'dan farklı olarak azınlıkta kalmaktadır (%9).⁸

Etnik kökene göre dindarlık kategorilerine baktığımızda Kürtler ve Zazaların birbirinden farklılaştığı görülmektedir (Bkz. Şekil 27). Kürt seçmenin yarısından fazlasını orta düzey dindarlar oluştururken, Zazaların yarısı mutaassıp dindarlardan oluşmaktadır. Kürtlerin içerisindeki ikinci büyük grup %42 ile mutaassıp dindarlar iken, Zazalarda yine aynı oran ile orta düzey dindarlardır. Öte yandan her iki grupta da oldukça düşük oranda olmakla beraber Zazalar içerisinde sembolik dindar ve laiklerin oranı Kürtlere göre biraz daha yüksektir. Alevilerin çoğunluğu ise sembolik dindar veya laiktir ve bu özelliğiyle de bölge genelinden ayrılmaktadır.

⁸Muhafazakar Tüketici Araştırması, 2014, Adhoc Türkiye.

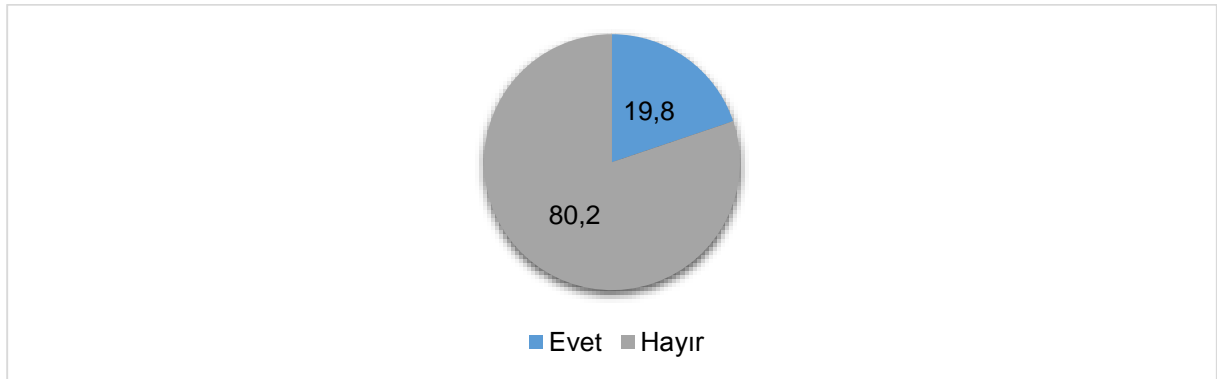

Şekil 27. Etnik Kökene Göre Dindarlık Kümeleri

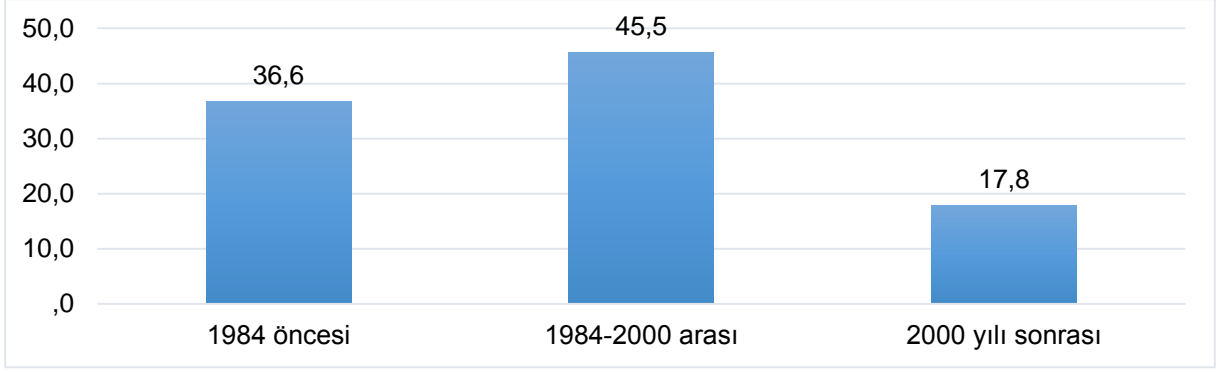
3.4. Göç ve Çatışmalı Süreçte Zarar Görme

Bölge seçmeninin %20'si buldukları yere ailelerinin ya da kendilerinin göç ederek geldiğini belirtmiştir (Bkz. Şekil 28). Göç eden seçmenler ağırlıkla 1984-2000 yılları aralığında (göç edenlerin %45,5'i) yine ağırlıkla yaşadıkları ilin bir köyünden (Göç edenlerin %37'si) ya da başka bir ilden (Göç edenlerin %36,4'ü) göç etmişlerdir (Bkz. Şekil 29 ve 30).

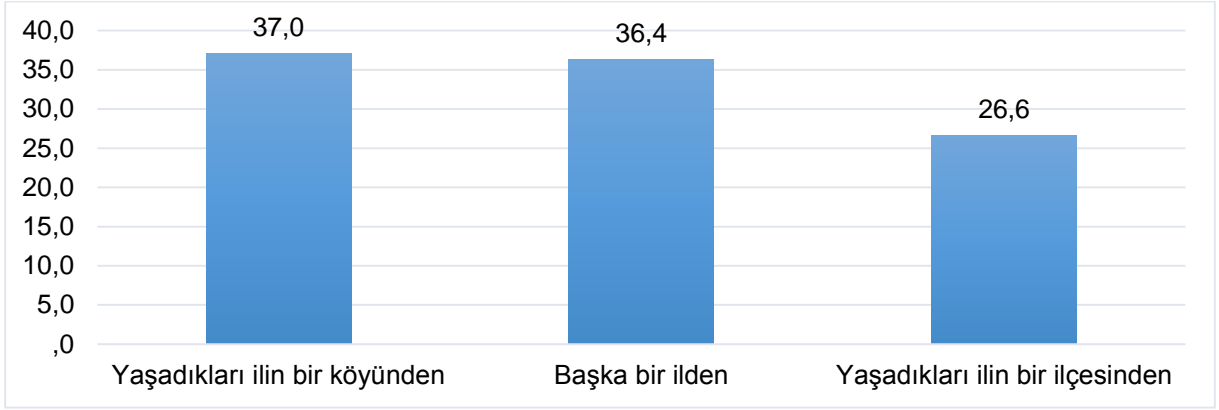
Etnik kökene göre göç deneyimine baktığımızda ise tüm gruplar içerisinde Alevilerde bu oranın en yüksek olduğunu görmekteyiz (%39,3). Kürt seçmenlerin yaklaşık %20'si ve Zazaların ise %16'sı yaşadıkları yere göç ile gelmişlerdir (Bkz. Şekil 31).

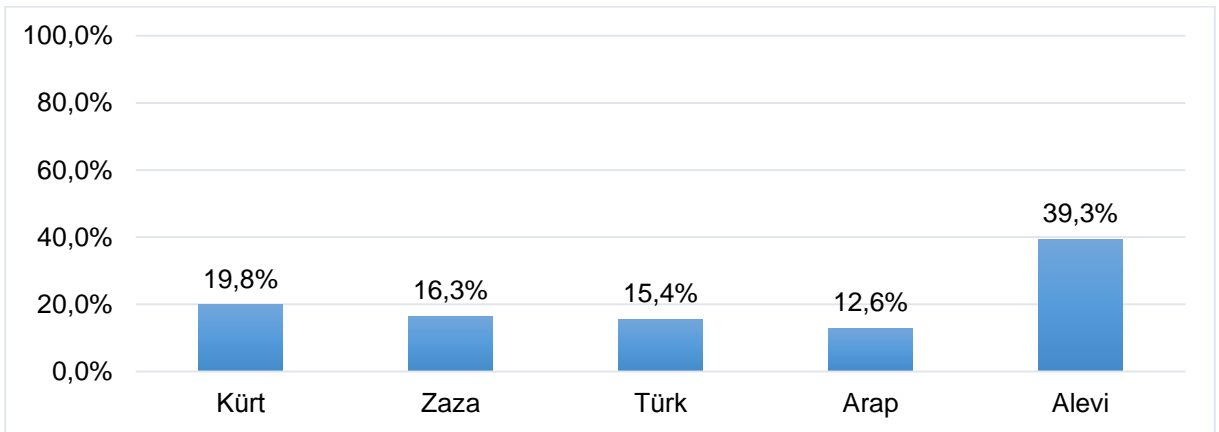
Şekil 28. Katılımcılar Buldukları Yere Göç Ederek mi Gelmişler?

Şekil 29. Ebeveynlerin Göç Ettiği Tarih Aralıkları

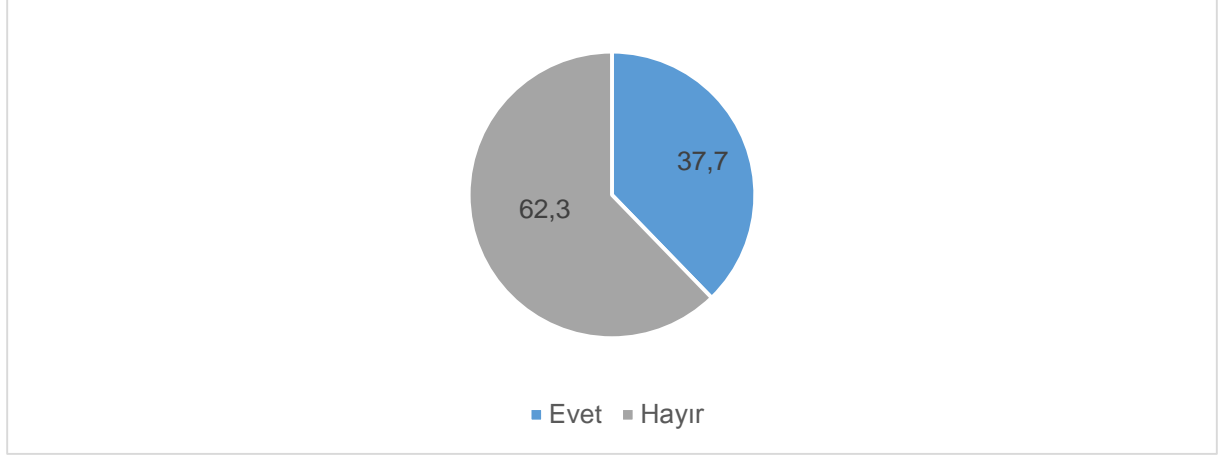
Şekil 30. Ebeveynlerin Göç Ettiği Yerleşim Yeri

Şekil 31. Etnik Kökene Göre Göç Deneyimi Olanların Oranı

Son 30 yıllık Süreçte Yaşanan Çatışmalardan Etkilenme Durumu

Son 30 yıllık süreçte yaşanan çatışmalardan, bölge halkının %37,7'sinin ya kendisi ya da yakın bir akrabası zarar görmüştür (Bkz. Şekil 32).

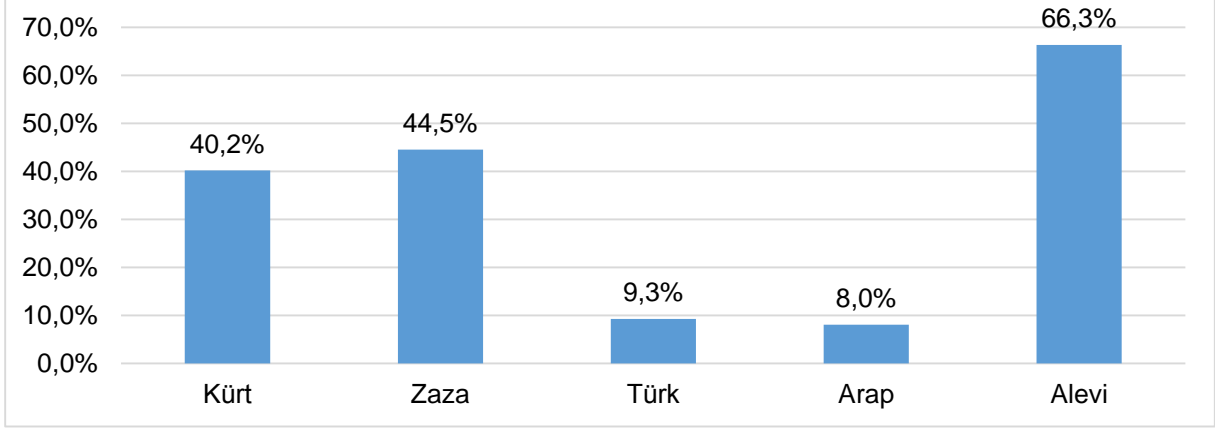
Şekil 32. Son 30 Yılda Yaşanan Çatışmalardan Zarar Görme durumu

Bu çatışmalardan zarar gören %37,7'lik kesimin karşılaştığı olumsuz durumlara yakından bakarsak: bölgede çatışmadan zarar gören seçmenlerin yaklaşık %70'inin devletten, kamu kurumlarından kötü muamele gördüğünü, %60,1'inin ekonomik zarar gördüğünü, yaklaşık %60'ının kendisinin ya da bir akrabasının hapse düştüğünü/cezaevine girdiğini, neredeyse her iki kişiden birinin yakınlarından birini kaybettiğini, bölge seçmeninin yarısının ailesinin göç etmek zorunda kaldığını ve yaklaşık %45'inin kendisinin ya da bir akrabasının köyünün yakıldığını ya da boşaltıldığını görmekteyiz (Bkz. Tablo 28).

Tablo 28. Son 30 Yıllık Süreçte Yaşanan Çatışmalardan Zarar Gördüğünü Belirtenlerin Karşılaştıkları Durumlar

Görülen zarar	Zarar gördüğünü belirtenler içinde geçerli yüzde
Kötü muamele gördü	68,8%
Ekonomik zarar gördü	60,1%
Hapse düştü/cezaevine girdi	59,0%
Yakınlarından biri öldü	53,2%
Göç etti; evini, toprağını terk etmek zorunda kaldı	50,1%
Köy yakmalar/köy boşaltmalar	45,2%

Tüm etnik gruplar içerisinde son 30 yılda yaşanan çatışmalı süreçte kendisinin ya da yakın bir akrabasının zarar görme durumuna baktığımızda Kürt seçmenlerin %40'ının, Zazaların ise %44,5'inin geçmişte mağduriyet yaşadığını görmekteyiz. Her üç Alevi seçmenden ikisinin, ya kendisi ya da bir yakını bu süreçte zarar görmüştür (Bkz. Şekil 33).

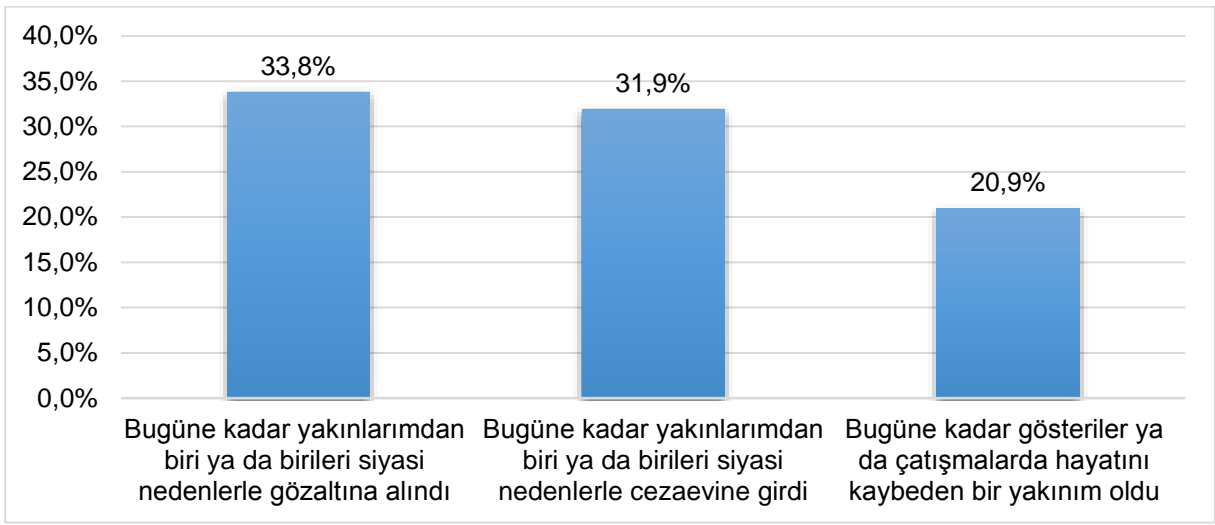

Şekil 33. Çatışmalı Süreçte Kendisi ya da Akrabası Zarar Görenlerin Oranı

Bölge seçmeninin süreç içerisindeki mağduriyet deneyimleri cinsiyet, eğitim düzeyi, göç ve dindarlık durumuna göre farklılık göstermektedir. Çatışmalı süreçte zarar gördüğünü ifade eden Kürtler arasında kadınların %3'i, Zazalar arasında ise %45'i son 30 yıllık süreçte yaşanan çatışmalardan kendisinin veya yakın bir akrabasının zarar gördüğünü belirtirken, bu oran hem Kürt hem Zaza erkekleri arasında %47'dir. Kürt ve Zaza kadınlarının erkeklerle oranla yaşanan deneyimi daha az paylaştıkları düşünülebilir. Bölge seçmeni arasında ayrıca eğitim düzeyi yükseldikçe son 30 yılda yaşanan çatışmalardan kendisinin veya yakın bir akrabasının zarar gördüğünü belirtenlerin oranı artmaktadır. Kürt ve Zazalarda lise ve üstü eğitim düzeyine sahip seçmenler (sırasıyla %47 ve %51) ilköğretim ve altı düzeyinde eğitim alanlara göre (%35 ve %39) bu süreçte zarar gördüklerini daha fazla belirtmektedir. Alevilerde ise ilköğretim ve altı düzeyde eğitim alanların büyük bir çoğunluğu (%83) lise ve üstü eğitimlilerin ise %65'i süreçte zarar görmüştür. Göç eden Kürt ve Zaza seçmenler göç etmeyenlere göre daha fazla mağduriyet yaşamıştır. Göç eden Kürtlerin yarısı, Zazaların ise %59'u çatışmalardan zarar gördüklerini belirtirken göç etmeyen Kürtlerin %37,6'sı, Zazaların ise %42'si çatışmalardan etkilendiğini belirtmiştir. Alevilerde ise hem göç deneyimi olanların (%57) hem de göç etmeyenlerin (%72,2) çoğunluğu süreçte zarar gördüğünü belirtmiştir. Dindarlık bağlamında da bu durum farklılık göstermiştir. Bölge genelinde seçmenlerin dindarlık düzeyi azaldıkça bölgede yaşanan çatışmalardan etkilendiğini belirtenlerin oranlarında da büyük artışlar gözlenmiştir. Mutaassıp dindarların %27,3'ü kendisi ya da bir akrabasının çatışmalardan zarar

gördüğünü belirtirken orta düzey dindarların %42,7'si, sembolik dindarların/laiklerin ise %54'ü zarar gördüklerini belirtmiştir (Bkz. Ek-3).

Bölge seçmeninin tamamına ayrıca bölgedeki politik atmosferden, çatışmalardan kaynaklı bazı olumsuz deneyimlerle karşılaşmış ve karşılaşmadıkları sorulmuştur. Seçmenlerin yaklaşık %34'ü bugüne kadar yakınlarından birinin ya da birilerinin siyasi nedenlerle gözaltına alındığını, yaklaşık %32'si yakınlarından biri ya da birilerinin siyasi nedenlerle cezaevine girdiğini belirtmiştir (Bkz. Şekil 34). Yine tüm bölge seçmeninin yaklaşık %21'inin bugüne kadar gösterilerde ya da çatışmalarda hayatını kaybeden bir yakını vardır.

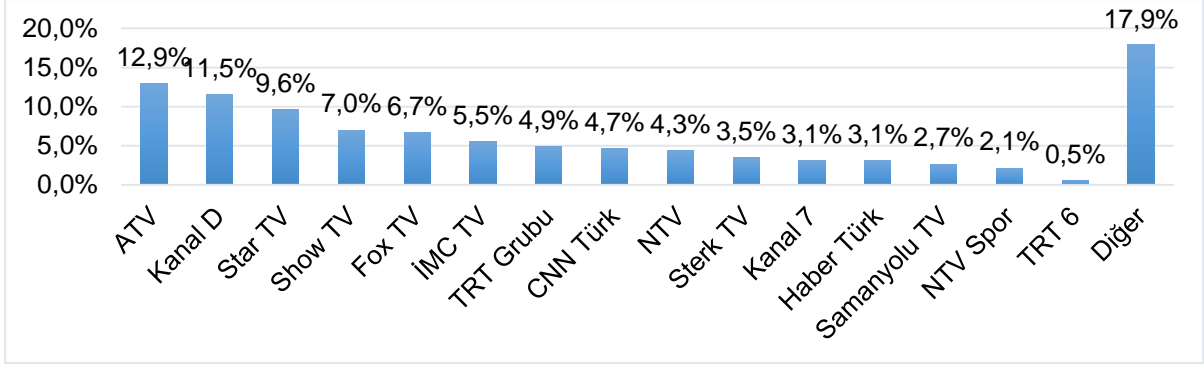
Şekil 34. Seçmenlerin Siyasi Nedenlerle Karşılaştıkları Bazı Durumlar

3.5. Kültürel Özellikler ve Günlük Yaşam Pratikleri

Bölge seçmeninin izlemeyi tercih ettiği televizyon kanalları, internet kullanımı, müzik beğenisi ve sinemaya gitme sıklığı gibi kültürel özelliklerine dair ipucu veren çeşitli günlük yaşam pratikleri de ayrıca incelenmiştir.

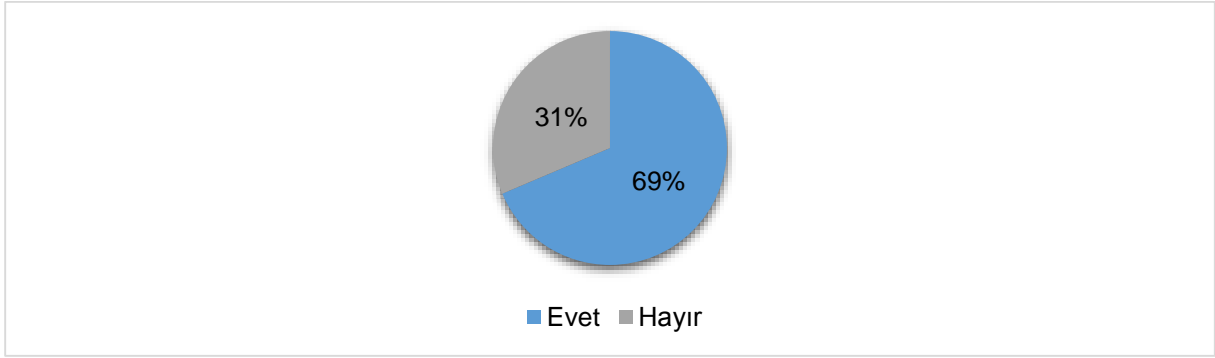
İzlenen Televizyon Kanalları

Bölge seçmenin en çok izlediği televizyon kanallarına bakıldığında, ana akım televizyon kanallarının bölgede etkili olduğu görülmektedir. Bölge seçmeninin %40'ından fazlası en çok seyrettiği kanalların ATV, Kanal D, Star TV ve Show TV olduğunu söylemektedir. Bunları %6,7 ile Fox TV, %5,5 ile İMC TV %4,9 ile TRT Grubu kanalları izlemektedir (Bkz. Şekil 35.)

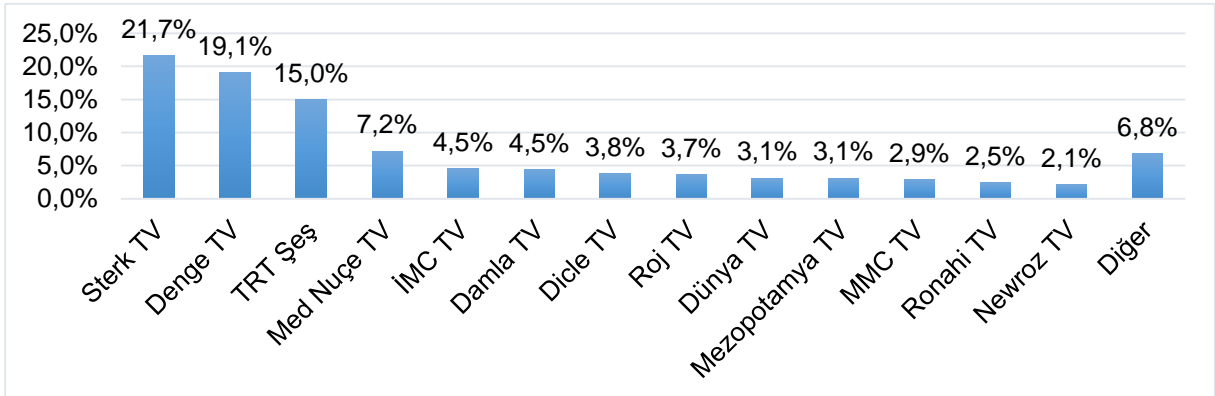

Şekil 35 Seçmenlerin En Sık İzledikleri Televizyon Kanalları

Bölge seçmenin TV izlemede kanal tercihlerindeki özgün yan, oldukça çeşitlenmiş olan Kürtçe kanallara ilgidir. Bölge seçmenin %31'i Kürtçe TV kanalları izlemektedir (Bkz. Şekil 36). Kürtçe TV kanalları arasında ise en sık %21,7'yle Sterk TV, %19,1'le Denge TV, %15'le TRT Şeş ve %7,2'yle Med Nuçe TV izlenmektedir (Bkz. Şekil 37).

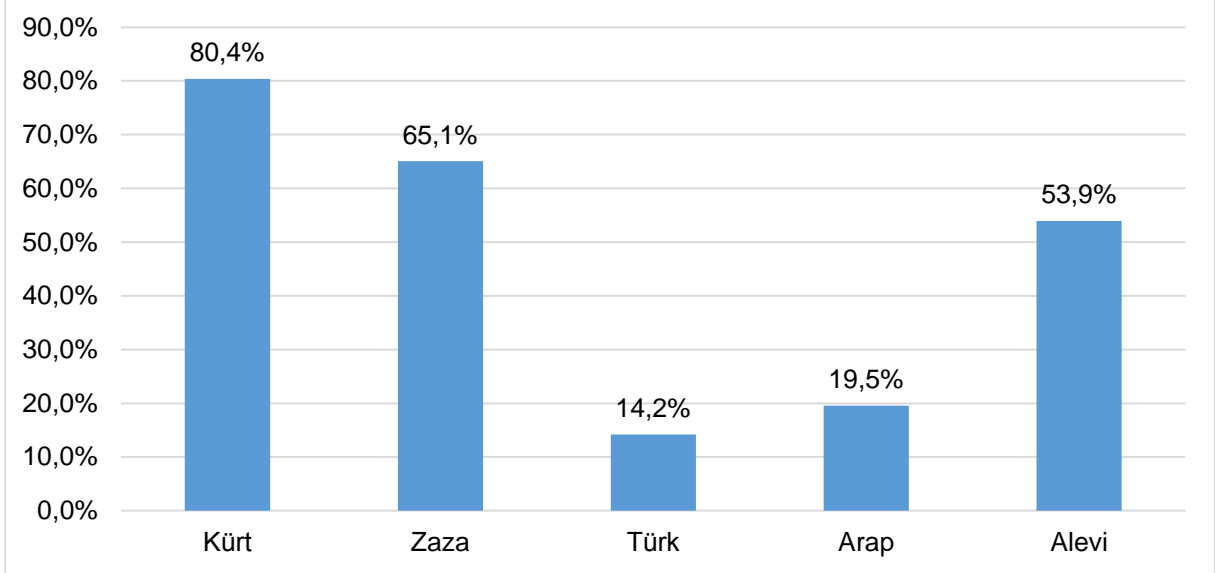

Şekil 36. Kürtçe Televizyon İzleme Durumu

Şekil 37. Kürtçe Kanal İzleyen Seçmenlerin İzledikleri TV Kanalları

Bölgede Kürtçe yayın yapan televizyon kanallarının izlenme oranı Kürtlerde oldukça yüksektir (Bkz. Şekil 38). Kürt seçmenin %80'i Kürtçe kanalları izlediğini belirtmektedir. Yine her üç Zazadan ikisi Kürtçe TV izlemektedir. Alevi seçmenlerin de yarısından fazlası Kürtçe kanalları izlemektedir.

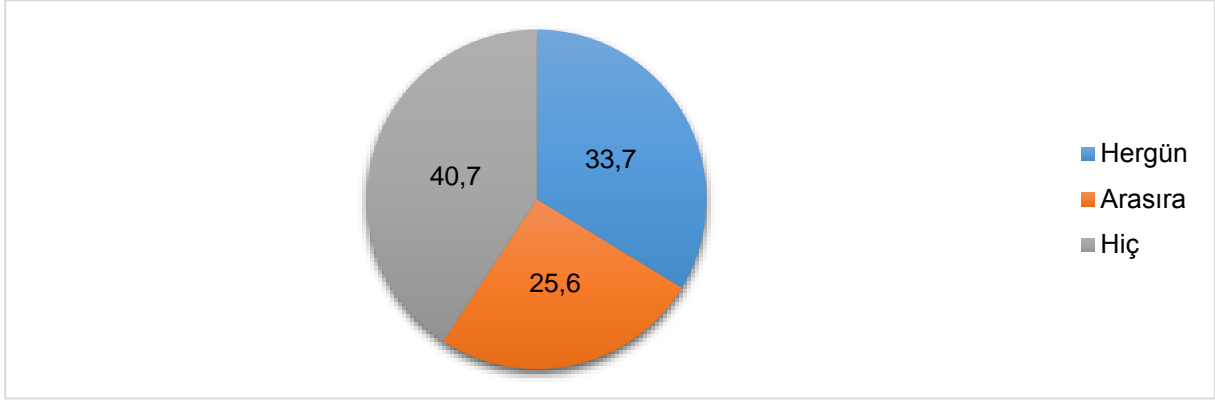
Şekil 38. Etnik Kökene Göre Kürtçe TV İzleme Oranı

Bölge seçmeninin Kürtçe TV izleme durumu gelir düzeyine göre azalıyor olsa da, her gelir grubunda izleme oranı oldukça yüksektir. Aylık toplam hane geliri 1000 lira ve altında olan seçmenlerin %74,7'si Kürtçe TV izlerken, geliri 2000 liranın altında ve 1000 liranın üstünde olanların %68,1'i geliri 2000 lira ve üzeri olanların %59,4'ü Kürtçe kanalları izlemektedir. Zazalarda tüm gelir gruplarında Kürtçe TV izlenme oranları %60'ların üzerindeyken, Kürtlerde tüm gelir gruplarında %70'lerin üzerindedir. Alevilerde ise 1000 lira altında geliri olanlarda %64 seviyesinde olan Kürtçe TV izleme oranı 2000 TL üstünde %43'e gerilemektedir. Yine farklı dindarlık kategorilerinin hepsinde Kürtçe TV izleme oranlarının benzerliği de dikkat çekicidir. Bölgedeki Kürt ve Zaza seçmenler arasında Kürtçe kanallar en çok orta düzey dindar tarafından izlenmekle (%80,5) beraber mutaassıp dindarlar ile sembolik dindar/laiklerin Kürtçe TV izleme oranlarındaki yakınlık dikkat çekicidir. Sembolik dindar/laik Kürt ve Zazalar arasında %77,5 olan Kürtçe TV izleme oranı mutaassıp dindarlar arasında %76,2'dir (Bkz. Ek-4).

İnternet ve Sosyal Medya Kullanımı

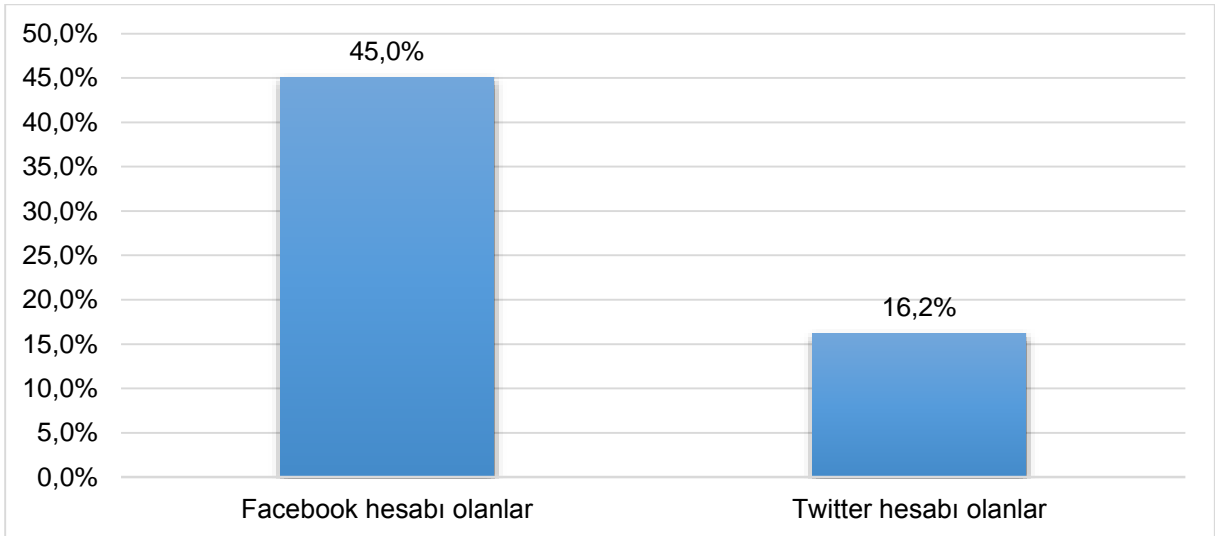
Bölge seçmeninin yaklaşık %41'i internete hiç girmemiş yurttaşlardan oluşmaktadır. Buna karşılık %25,5'i ara sıra, yaklaşık %34'üyse her gün internete girmektedir (Bkz. Şekil 39.) TÜİK 2014 verilerine göre Türkiye genelinde 16-74 yaş arası nüfusta internete hiç girmeyenlerin

oranı %46,2, hemen her gün internete girenlerin oranıysa %38,3'tür⁹. Bu duruma dayanarak araştırma kapsamında da odaklanılan, özellikle kentte yaşayan bölge seçmeninin, internet kullanımı konusunda Türkiye ortalamasına oldukça yaklaştığı söylenebilir.

Şekil 39. Seçmenlerin İnternete Girme Sıklığı

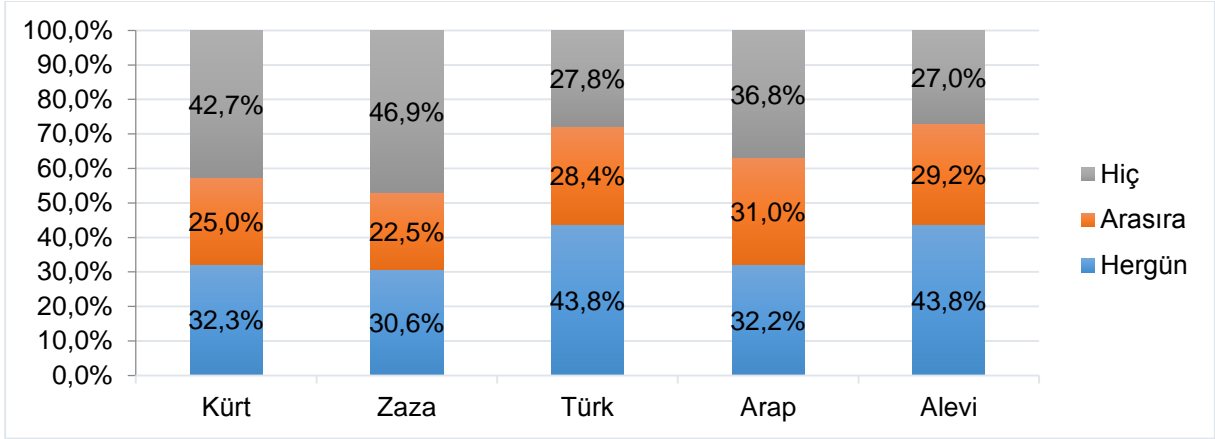
Araştırma kapsamında internet kullanımına dair sorulan konulardan bir diğeri de bölgede sosyal medya kullanımına dairdir. Bulgulara göre internet kullanan bölgedeki seçmenlerin %45'i bir Facebook hesabına, %16,2'siyse Twitter hesabına sahip olduğunu ifade etmiştir (Bkz. Şekil 40).

Şekil 40. Seçmenlerin Facebook ve Twitter Hesabı Sahipliği

⁹ TÜİK, Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması, 2014

Zazalar arasında internet kullanmayan kesim diğer gruplar içerisindeki kullanıcı oranlarıyla karşılaştırıldığında daha fazladır. Zazaların hemen hemen yarısı (%47) internete hiç girmediğini belirtirken bu oran Kürtlerde de %43'tür. Öte yandan Kürt seçmenlerin yaklaşık üçte biri her gün internete girmektedir. Zazalar arasında da her gün internete giren %30,6'lık bir kesim mevcuttur. Alevilerin ise %73'ü interneti ara sıra veya her gün kullanmaktadır (Bkz. Şekil 41.).

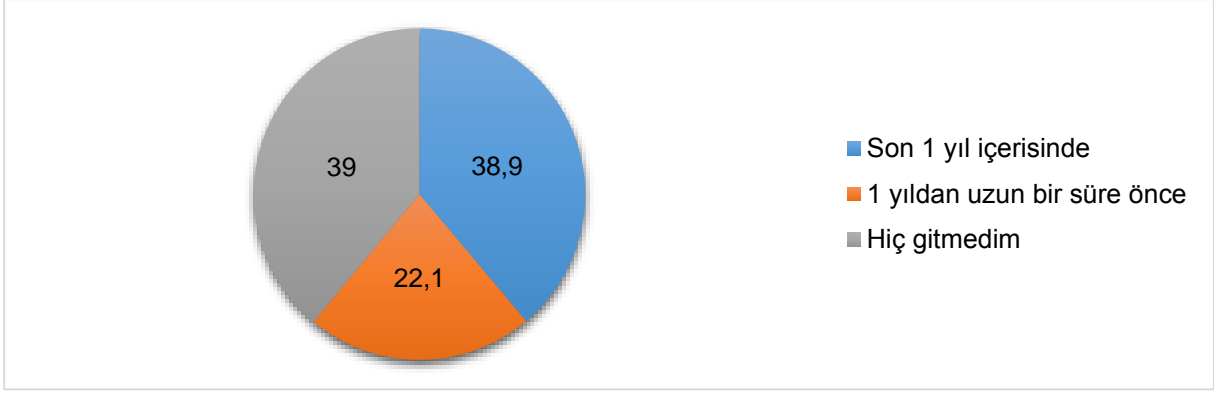

Şekil 41. Etnik Kökene Göre İnternet Kullanım Sıklığı

Bölge seçmeninin dindarlık düzeyi azaldıkça interneti kullanım sıklığı artış göstermektedir. Mutaassıp dindarlar arasında %22,5 olan her gün internet kullanma oranı, orta düzey dindarlarda %38,5'tir. Sembolik dindar/laik seçmenler arasında internete her gün girenlerin oranı ise %54,5'tir (Bkz. Ek-5).

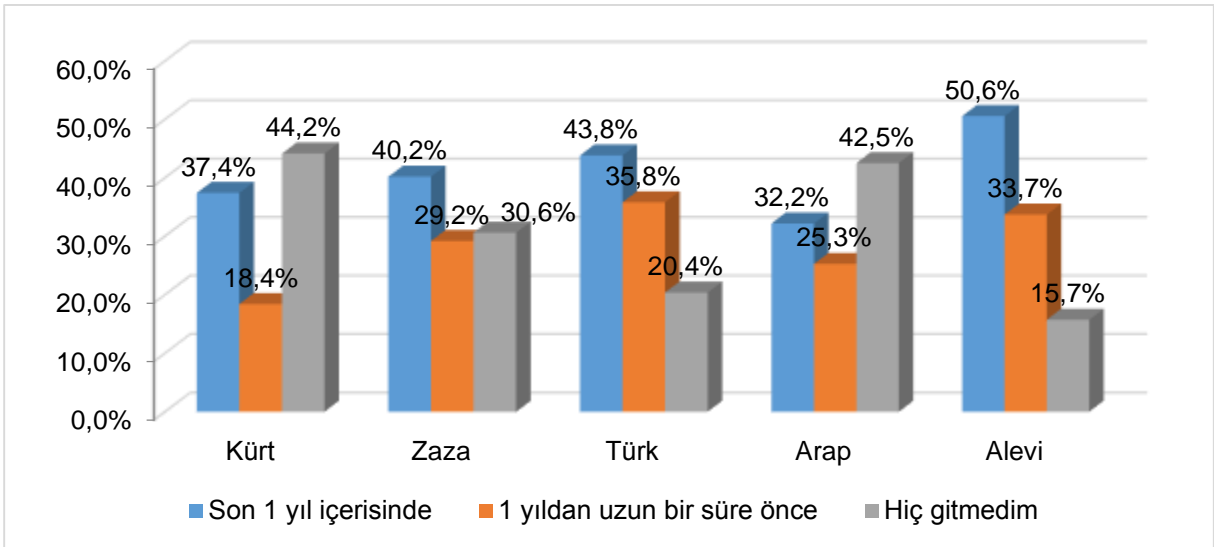
Sinemaya Gitme Sıklığı

Bölge seçmeninin sinemaya gitme sıklığına bakıldığında %39'unun hiç sinemaya gitmediğini görmekteyiz. %22,1'i 1 yıldan uzun bir süre önce gittiğini belirtirken, bu 1 yıldan uzun süre önce diyenler içerisinde ise 20-25 yıl önce, askerdeyken, hatırlamıyorum diyenlerin fazla olduğunu not düşmek gerekir. Son bir yıl içerisinde sinemaya gittiğini belirtenlerin oranıysa %38,9'dur (Bkz. Şekil 42).

Şekil 42. Seçmenlerin Sinemaya Gitme Aralıkları

Kürt seçmenler arasında sinemaya hiç gitmeyenler çoğunluktadır (%44,2). Zazalar arasında ise son 1 sene içerisinde sinemaya gidenlerin oranı %40'tır.

Şekil 43. Etnik Kökene Göre Sinemaya Gitme Sıklığı

Müzik Beğenileri

Bölgede en çok Kürtçe müzik dinlenmektedir (Bkz. Tablo 29). Bölge seçmeni Kürtçe müziği takiben sırasıyla en çok halk müziği/türkü, dini müzikler/İlahiler ve özgün müzik dinlemektedir.

Tablo 29. Seçmenlerin Dinledikleri Müzik Türleri

Dinlenen müzik türü	Geçerli %
Kürtçe müzik	62,1
Halk müziği / Türkü	39,1
Dini müzik / İlahiler	32,8
Özgün Müzik	30,7
Türkçe Pop	17,3
Arabesk	14,8
Sanat Müziği	8,2
Etnik Müzik	7,5
Dünya Müziği	6,7
Yabancı Pop	6,6
Fantezi	4,1
Klasik Batı Müziği	2,8
Rock / Metal	2,8
Rap / Hiphop	1,9
Jazz / Blues	1,7
Diğer	1,5

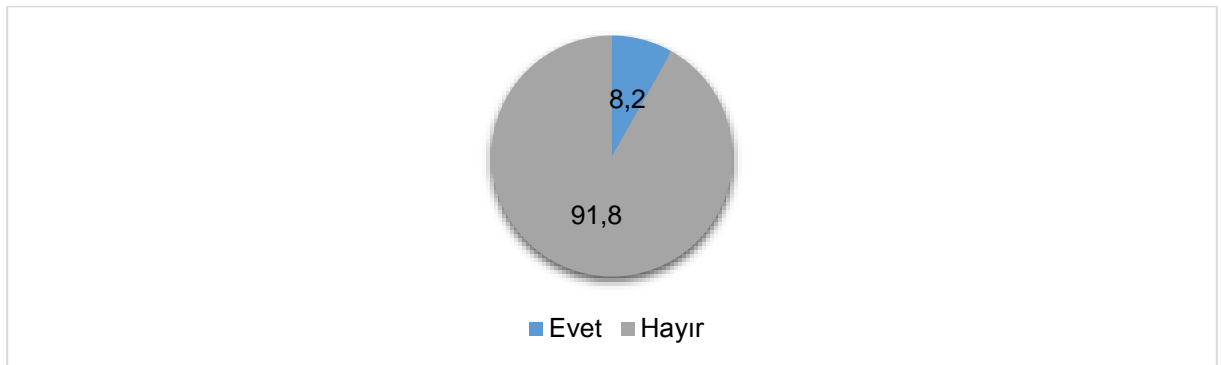
Bölgede en çok sevilen müzik aleti ise bağlama ya da sazdır (Bkz. Tablo 30). Bağlamayı sırasıyla gitar, keman, kaval, ney takip etmektedir.

Tablo 30. En Sevilen Müzik Aletleri

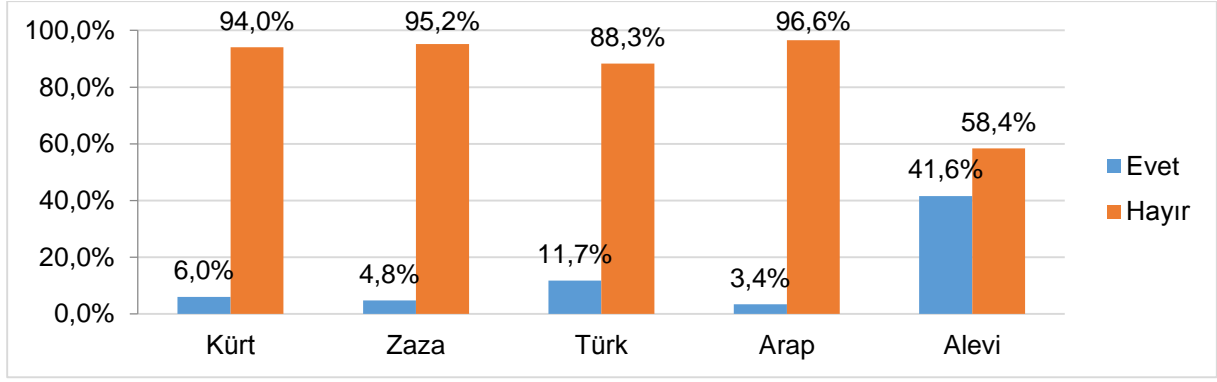
En sevilen müzik aletleri	Geçerli %
Bağlama/saz	35,9%
Gitar	14,1%
Keman	11,5%
Kaval	7,0%
Ney	6,8%
Davul	3,6%
Arbane	3,5%
Piyano	3,0%
Flüt	2,4%
Tef	2,2%
Org	1,5%
Zurna	1,3%
Ut	1,2%
Kemençe	1,0%
Diğer	5,1%
Toplam	100,0%

Alkol Kullanım Durumu

Bölge seçmeninin %92'lik çok büyük bir kısmı alkol kullanmamaktadır (Bkz. Şekil 44).

Şekil 44. Seçmenlerin Alkol Kullanım Durumu

Şekil 45. Etnik Kökene Göre Alkol Kullanım Durumu

Kürt ve Zaza seçmenlerin neredeyse tamamına yakını alkol tüketmemektedir (Bkz. Şekil 45). Alevi seçmenlerin ise yarısından fazlası alkol kullanmamaktadır.

Bölge seçmeni arasında gelir düzeyi yüksek olanlarda alkol kullanımı daha yüksektir. Geliri 1000 lira ve altında olan bölge seçmeninin sadece %3,4'ü alkol kullanırken, geliri 1000-2000 lira arasında olanlarda bu oran %7,8, geliri 2000 lira ve üzerinde olanlarda ise %16,2 düzeyine çıkmaktadır. Bölge seçmeninin alkol kullanım durumuna dindarlık bağlamında baktığımızda da orta düzey dindarların %9,5'inin, sembolik dindar/laiklerin ise %31'inin alkol kullandığını görüyoruz. Mutaassıp dindarlarda alkol kullanımı bekleneceği üzere sıfıra yakındır (%0,4) (Bkz. Ek-5).

4. OY TERCİHLERİ VE KARŞILAŞTIRMALAR

Araştırmanın odağını bölge seçmeninin, özellikle de Kürt ve Zaza seçmenlerin oy verme kararlarını şekillendiren sosyolojik dinamikleri irdelemek oluşturmaktadır. HDP¹⁰ ve AK Parti'ye oy verenler, etnik, kültürel, sosyo-demografik değişkenler, dindarlık, mezhep, siyasal görüş ve kanaatler, çözüm sürecine, Kürt sorununa, Kürtlerin taleplerine ve HDP ile AK Parti'ye yönelik yaklaşımlar ekseninde irdelenmiş, HDP ve AK Parti seçmeni bu eksenler etrafında karşılaştırılmıştır. Seçmenlere 2007, 2009, 2011, 2014 ve cumhurbaşkanlığı seçimlerindeki oy tercihleri sorulmuş, böylece bu dört seçimde gerçekleşen tercih farklılaşmaları da kaydedilmeye çalışılmıştır. Ayrıca, bu bölümde yer alan çapraz tabloların testlerine metin içerisinde yer verilmemiş olup testler ekte sunulmuştur.

4.1. 2007 Sonrası Seçimler

Bu bölümde bölgede 2007'den bu yana seçmen tercihlerinin nasıl gerçekleştiği ve AK Parti ve HDP arasındaki geçişlilikler tartışılacaktır. Literatür taramasında, 1950'lerden bu yana bölgedeki oy tercihlerinden bahsedilmiştir. Literatür taramasının da gösterdiği üzere, bölge seçmeni, çeşitli farklılaşmalar olsa da 2000'li yıllara kadar Türkiye genelinde öne çıkan partilere oy vermişlerdir. 2000'li yıllardan sonra ise bu durum değişmiş ve bölgedeki seçmen davranışları iki açıdan Türkiye genelinden farklılaşmıştır. Birincisi, bölgede AK Parti ve Kürt siyasi hareketinin desteklediği adaylar ve partiler (bundan sonra kısaca HDP olarak anılacaktır) baskın hale gelmiş, diğer partiler, özellikle de CHP ve MHP bölgede neredeyse hiç oy alamamaya başlamıştır. İkincisi, Türkiye'nin birçok bölgesinde, ilinde AK Parti birinci parti iken, bölgede özellikle Kürt nüfusun çoğunlukta olduğu yerlerde HDP öne çıkmaya başlamıştır.

Araştırmaya katılanların oy tercihlerine (Bkz. Tablo 31)¹¹ baktığımızda son dört seçimde hem AK Parti'nin hem HDP'nin oylarını artırdığı gözlemlenmiştir. Bir başka deyişle, bu iki partinin dışındaki partilerin tercih edilmesinde azalma olmuştur. İki partinin toplam oy oranı 2007'de %74,1 iken, bu oran 2014'te %90,4'ü bulmuştur.

¹⁰ Metin boyunca BDP, HDP ya da onların destekledikleri bağımsız adayları destekleyen seçmenler HDP seçmeni olarak anılmıştır.

¹¹ Tablodaki oranlara yaş nedeniyle önceki seçimlerde oy verememiş olan katılımcılar dâhil edilmemiştir.

Tablo 31. Bölge Seçmenin Oy Tercihleri

	2007 Genel Seçimleri	2009 Yerel Seçimleri	2011 Genel Seçimleri	2014 Yerel Seçimleri
AK Parti	39,0%	39,4%	41,0%	44,5%
HDP	35,0%	39,1%	40,3%	45,9%
Diğer/Oy Kullanmayanlar	25,9%	21,6%	18,7%	9,6%
Toplam	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
AK Parti + HDP	74,1%	78,4%	81,3%	90,4%

Tablo 32. 2002 Sonrası Kürt ve Zaza Seçmenlerin Parti Tercihleri

	AK Parti	HDP	Diğer / Oy Kullanmayanlar
2007 Genel Seçimleri	36%	41%	23%
2009 Yerel Seçimleri	37%	45%	17%
2011 Genel Seçimleri	39%	47%	14%
2014 Yerel Seçimleri	42%	52%	6%

Bölgede oy dağılımını en fazla etkileyenin etnik kimlik değişkeni olduğu gözlenmiştir. HDP, bölgenin ağırlıklı nüfusunu oluşturan Kürtlerden daha fazla oy alırken, Zazalar ağırlıkla AK Parti'ye yönelmekte, Aleviler ise CHP'yi tercih etmektedir. Ancak hem Zazalardan hem de Alevilerden önemli oranda seçmen HDP'ye oy vermektedir. Buna mukabil, az sayıda Arap seçmen HDP'yi tercih etmektedir (Bkz. Tablo 33)¹².

¹² Çapraz tablolar ki-kare testi ile incelendiğinde farklı etnik kimliklerin 2011 ve 2014 oy tercihlerinde anlamlı farklar olduğu gözlemlenmiştir (Bkz. Ek 7,8).

Tablo 33. 2011 ve 2014 Seçimlerin Etnik Kimliğe Göre Oy Tercihleri

2011	Kürt	Zaza	Türk	Arap	Alevi
AK Parti	35.4%	63.6%	62.7%	72.3%	3.4%
HDP/BDP	50.5%	24.6%	1.3%	2.4%	34.8%
Diğer	14.0%	11.8%	36.1%	25.3%	61.8%
Toplam	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%
2014	Kürt	Zaza	Türk	Arap	Alevi
AK Parti	38.2%	65.9%	69.8%	89.5%	2.2%
HDP / BDP	56.2%	27.4%	3.1%	2.3%	56.7%
Diğer	5.6%	6.7%	27.2%	8.1%	41.1%
Toplam	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

Tablo 34. Kürt ve Zazaların Oy Tercihleri

	2011	2014
AK Parti	39.1%	41.9%
HDP / BDP	47.1%	52.4%
Diğer	13.7%	5.7%
	100%	100%

Oy dağılımlarına Kürt ve Zaza toplamı üzerinden bakıldığında fotoğrafın HDP lehine değiştiği söylenebilir. Bu araştırmanın odağını Kürt ve Zaza nüfus oluşturduğu için, bundan sonraki bölümlerde Kürt ve Zazaların oy tercihleri karşılaştırmalı olarak değerlendirilecek, bir başka deyişle Türk, Arap ve Kürt ya da Zaza olmayan diğer etnik gruplar ve Alevi olan Kürt ve Zazalar¹³ dışarıda bırakılarak karşılaştırmalar sunulacaktır.

Kürt ve Zazalara bakıldığında, 2007'de seçmenlerin yaklaşık %90'ı, 2014'e gelindiğinde ise yaklaşık %95'inin HDP'ye veya AK Parti'ye oy verme eğiliminde olduğu gözlemlenmiştir. İki

¹³ Yukarı da belirttiğimiz üzere Alevi olan Kürt ve Zazalar ile olmayanlar birçok konuda aşırı farklılaşmaktadır, bu yüzden Kürt ve Zaza derken Alevi olmayanları konu ettiğimizi hatırlatmakta fayda var.

partinin de 2007 – 2014 sürecinde oy oranları belirgin bir şekilde artış göstermiş ve diğer partilere oy verenler önemli bir şekilde azalmıştır (Bkz. Tablo 34).¹⁴

Kürt ve Zaza seçmenler arasında son dört seçim boyunca ilk kez oy kullananların oy tercihleri incelendiğinde HDP oy oranlarının daha da yüksek olduğu görülmüştür. Bir başka deyişle, son dört seçimde de yeni kuşakların HDP'ye yönelimi daha yüksektir (Bkz. Tablo 35).

Tablo 35. İlk Kez Oy Veren Seçmenlerin Parti Tercihleri (Kürt ve Zazalar)

	AK Parti	HDP
2007'de İlk Kez Oy Verenler	35%	62%
2009'da İlk Kez Oy Verenler	24%	60%
2011'de İlk Kez Oy Verenler	41%	53%
2014'te İlk Kez Oy Verenler	36%	64%
2007'den İtibaren İlk Kez Oy Verenler (Ortalama)	32%	60%

Partiler arasındaki geçişliliğe baktığımızda görünen şunlardır: Kürt ve Zaza seçmenlerin %85'e yakını 2007'den beri gerçekleşen 4 seçimde de oy tercihini değiştirmemiştir. Bölge seçmeninin %38'i 2007'den 2014'e kadar olan 4 seçimin hepsinde AK Parti'ye oy verdiğini belirtmiştir. HDP'de bu oran %46'dır. 2007'den bu yana gerçekleşen dört seçimde iki parti arasında yaşanan geçişkenlik bölgede kullanılan oyların sadece %5,1'i kadardır. HDP ile diğer partiler arasındaki oy geçişkenliği %3,7 iken AK Parti ile diğer partiler arasındaki oy geçişkenliği %2,4 olmuştur (Bkz. Tablo 36).

Tablo 36. Son 4 Seçimdeki Parti Geçişkenlikleri¹⁵

	Geçerli Yüzde
Hep AK Parti	38,2%
Hep HDP	46,3%
AK Parti/HDP	5,1%
AK Parti/Diğer	2,4%
HDP/Diğer	3,7%
Diğer	4,2%

¹⁵ Daha önceki seçimlerde ya da seçimlerin birinde yaşı tutmadığı için oy kullanamamış olanlar diğer içinde değildir. Bir başka deyişle seçmenler oy kullanabildiği seçimler içerisinde karşılaştırılmıştır.

2014 seçimlerindeki oy verme davranışlarını geçmişteki oy verme davranışlarıyla kıyaslayacak olursak, AK Parti'ye oy vermiş seçmenlerin %75,8'inin hep AK Parti'ye oy vermiş seçmenlerden oluştuğunu görmekteyiz. Aynı oran HDP'de %80'dir. Daha önce HDP'ye oy vermiş AK Parti seçmeni oranı %9,2, daha önce AK Parti'ye oy vermiş HDP seçmeni oranı ise %8,5'tir. AK Parti, diğer kategorisinden %15, HDP ise %11,5 oranında oy devşirmiştir (Bkz. Tablo 37).

Tablo 37.2014 Seçimlerine Göre Parti Geçişkenlikleri

	Toplam	AK Parti	HDP / BDP
AK Parti	31.7%	75.8%	0.0%
HDP	41.7%	0.0%	80.0%
AK Parti/HDP	8.4%	9.2%	8.5%
AK Parti/Diğer	7.5%	15.0%	0.0%
HDP/Diğer	7.4%	0.0%	11.5%
Diğer	3.3%	0.0%	0.0%

2014 Cumhurbaşkanlığı Seçimleri'nde ise bölgedeki Kürt ve Zaza seçmenler arasında Selahattin Demirtaş desteği %48, Recep Tayyip Erdoğan desteği %41 olmuştur. Bölgedeki Kürt ve Zazalar Cumhuriyet Halk Partisi ve Milliyetçi Hareket Partisi'nin ortak adayı olarak seçime katılan Ekmeleddin İhsanoğlu'na sifıra yakın bir oranda destek vermiştir (Bkz. Tablo 38).

Tablo 38. Kürt ve Zaza Seçmenlerin 2014 Cumhurbaşkanı Seçimi Tercihleri

	Geçerli Yüzde
Recep Tayyip Erdoğan	41,0%
Selahattin Demirtaş	47,9%
Ekmeleddin İhsanoğlu	0,2%
Boş / Geçersiz Oy Kullandım	1,1%
Oy kullanmadım	9,8%

2014 Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde hem Recep Tayyip Erdoğan hem de Selahattin Demirtaş oylarının büyük oranda kendi parti seçmenlerinden geldiği görülmektedir. Geçişlilikler oldukça sınırlıdır. HDP seçmenin %4,3'ü Erdoğan'a, AK Parti seçmenin %4,0'ı Demirtaş'a oy vermiştir (Bkz Tablo 39).

Tablo 39. 2014 Yerel Seçiminde Oy Verilen Partiye Göre Cumhurbaşkanlığı Seçimi Tercihleri

	Recep Tayyip Erdoğan	Selahattin Demirtaş	Ekmeleddin İhsanoğlu	Boş / Geçersiz Oy Kullandım	Oy kullanmadım	Toplam
AK Parti	90.8%	4.0%	0.0%	0.8%	4.4%	100
HDP / BDP	4.3%	87.4%	0.0%	0.9%	7.5%	100
Diğer	13.5%	12.4%	3.4%	4.5%	66.3%	100
Toplam	41%	48%	0%	1%	10%	100

4.2. Etnik, Sosyo-Demografik ve Kültürel Değişkenlere Göre Oy Dağılımları

Etnik kimlik ve mezhep farklılıklarının bölgede oy verme davranışını en fazla belirleyen değişkenler olduğunu daha önce belirtmiştik. Bölgenin Kürt ve Zaza seçmenlerinin %42'si AK Parti'yi ve %52'si HDP'yi desteklediğini beyan etmiştir. Kürt ve Zaza seçmenlere odaklandığımızda etnik kimliğin en bilinen belirleyenlerinden anadilin, oy tercihinde de önemli bir belirleyen olduğu gözlemlenmiştir.

Ailesinde en çok konuşulan dil Kürtçe olan seçmenlerde HDP'ye destek %65'e yaklaşırken, Zazaca olanlarda benzer bir oran AK Parti'yi desteklemektedir. Çok benzer bir şekilde anadilini Kürtçe olarak beyan edenler ile Zazaca olarak beyan edenler arasında siyasi parti tercihlerinde önemli bir farklılaşma vardır. Anadili Kürtçe olanların AK Parti desteği %36, Zazaca olanların %66'dır (Bkz. Tablo 40).

Bir diğer önemli farklılaşma dindarlık düzeyinde ve mezhepsel farklılıklarda gözlemlenmiştir. Kürt ve Zaza seçmenlerin Hanefi mezhebinden olanları çoğunlukla AK Parti'yi desteklerken (%64,2), Şafii mezhebinden olanların çoğunluğu HDP'yi desteklemektedir (%59,7) (Bkz. Tablo 40). Kürt ve Zaza seçmenler arasında ayrıca dindarlık düzeyinin artmasıyla AK Parti'ye desteğin de arttığı gözlenmektedir. Mutaassıp dindarların yarısından fazlası (%53,7) AK Parti'yi desteklerken, %40'lık hatırı sayılır bir kesim de HDP'ye oy verdiğini belirtmektedir. Orta düzey dindarların (%60,6) ve sembolik dindarların (%70) ise çoğunluğunun HDP'yi desteklediği görülmektedir (Bkz. Tablo 40)¹⁶.

¹⁶ Uygulanan ki-kare testi sonucuna göre bütün kırılımların parti tercihleri birbirinden farklılaşmaktadır (Bkz. Ek 9,10,11,12,13)

Tablo 40. Etnik Kimlik, Anadil ve Mezhebe Göre 2014 Seçimi Parti Tercihleri

		2014 Yerel Seçimleri		
		AK Parti	HDP / BDP	Diğer
Toplam		41,9%	52,4%	5,7%
Etnik Kimlik	Kürt	38,2%	56,2%	5,6%
	Zaza	65,9%	27,4%	6,7%
Anadil	Kürtçe	36,3%	58,8%	4,9%
	Zazaca	61,6%	31,5%	6,8%
Ailede En Çok Konuşulan Dil	Kürtçe	31,0%	64,5%	4,5%
	Zazaca	64,0%	30,2%	5,8%
Kürtçe İzleme TV	Evet	33,5%	61,8%	4,8%
	Hayır	72,5%	18,2%	9,3%
Mezhep	Hanefi	64,2%	27,7%	8,1%
	Şafi	35,4%	59,7%	4,9%
Dindarlık Kategorisi	Mutaassıp dindarlar	53,7%	40,3%	6,0%
	Orta düzey dindarlar	34,3%	60,6%	5,1%
	Sembolik dindarlar/Laikler	20,5%	69,9%	9,6%

Bölgede dindarlığın seçmen davranışını belirleyen unsurlardan olduğu hem kanaat önderleri hem de görüşülen seçmenlerin vurguladığı bir konu olmuştur.

İnsan hakları ve Kürt sorunu alanlarında akademik çalışmalar yürüten bir akademisyen de bölge seçmeninin dindarlık düzeylerinin çeşitlilik gösterdiğini ve AK Parti'nin dindarlık düzeyi yüksek kesime daha kolay hitap edebildiğini savunmuştur:

“Aslında dindarlık buradaki bütün seçmenleri kesen bir özellik. Aslında bu seçmenlerin tamamı az veya çok dindarlar. Ve en azından dine muhalif... ya da öyle demeyelim de dini mezhepleri olanlar da gerek kamusal gerek özel alanda dine son derece saygılı bir yaşam sürdürürler. Dindarlığın şöyle bir etkisi olduğunu düşünüyorum ben -yani iki siyasal partiden söz ediyoruz AKP ve BDP son 10 yıllık siyasi manzaraya baktığımızda-. Dini önemsemeyen ve dindarlığın taleplerine tamamen sırt çeviren bir siyasal dil kullanıldığında bu ciddi bir handikapa yol açabiliyor özellikle BDP açısından. Çünkü karşısında dini motifleri çok iyi kullanan bir siyasal parti var: AKP. AKP'nin diğer siyasal

partilerden farkı, Kürtlüğü de reddetmiyor -yani bir CHP gibi MHP gibi- Kürtlüğü kabul ediyor. Dindarlarla ilişki vurguları da yok.”

Derinlemesine görüşmelerde ifade edilen diğer bir konu da HDP seçmenlerinin dindar kesimlerden de destek gördüğüdür. Bu konuda HÜDAPAR'lı bir siyasetçinin görüşleri dikkat çekicidir:

“Yani BDP'nin %80'lerde bir dindarlık kitlesine sahip olduğunu ifade edebiliriz. Altan Tan'ın zaman zaman televizyonlarda söylediği cümle aslında doğru. BDP'nin tabanı aslında AKP'nin tabanından daha dindardır.”

Benzer görüşlere bölge seçmenlerinde de rastlanılmaktadır. Örneğin, genç bir seçmen kendi gözlemlerini şu şekilde aktarmaktadır:

“BDP'nin dindarlara yaklaşımı şimdi... BDP'nin tabanının büyük kısmı zaten kendini dindar tanımlayan kesimdir, özellikle geleneksel anlamda Müslüman olan insanlardır çoğu. Bunların BDP'ye oy vermelerinin tek nedeni, Kürtlerin temsilcisi olmasından ötürü BDP'ye oy verirler.”

Öte yandan dinin özellikle Zazaların oy verme davranışının belirleyicisi olduğu ve dindarlık düzeyi yüksek olan Zazalarda AK Parti'ye oy vermenin bölgede daha yaygın olduğu çeşitli görüşmelerde karşılaştığımız bir diğer konudur.

Hem HDP'li bir siyasetçi hem de bir HÜDAPAR yöneticisi, Zazalarda siyasi partilerin dindar kimliğini ne kadar temsil ettiğinin oldukça önemli olduğunun altını çizmektedir¹⁷:

“Zazalarda dini faktör etnik kimlikten çok daha önde. Devlete daha yakın duruyorlar.”

“Zaza toplumu genel Kürt toplumu gibi dindardır ama görüntüye bakar ve dindarlığı görmezse ondan uzaklaşır. Zaza toplumu BDP'yi görüntüde dindar kimliği olmayan bir parti olarak gördüğü için BDP'yi tercih etmiyor ve PKK'yi dini anlamda sorunlu görüyor.”

Diyarbakır'da etkili bir iş adamları derneği yöneticisi de AK Parti'nin Zazalarla dindarlık üzerinden bir ilişki kurduğunu, dindarlığın Zazalar içerisinde oy vermede daha etkili olduğunu belirtmektedir:

“Şimdi dedik Zazalar AK Parti'ye daha meyilli onu söyleyecektim... AK Parti kurulunca Bingöl birincidir. İkinci dönemde bir veya ikinci olmuş oy oranına

¹⁷ Alıntılar sırasıyla paylaşılmıştır.

göre. İşte geçen dönem, şu an üç milletvekili var. İki tane AK Parti, birisi BDP. Demek ki Diyarbakır gibi değil. Zazalar biraz daha şeydir, biraz daha dine bağlıdır. Onlar kendilerini AK Parti'ye daha yakın buluyorlar. Yani bugün BDP birazda İslam'ı ön planda tutsaydı bu bölgede daha çok oy olurdu diye düşünüyorum. Böyle çabaları oldu sanırım son dönemde. Bu son zamanlarda oldu da yani şimdi CHP'nin şeyine benzedi çarşaf rozetine. Bir tarafta çarşaf rozet takılıyor öbür tarafta başörtüsüne sempatisi geliyor. Samimi bulmuyorum. Hemen başını örtmekle Müslüman olunmuyor. Devamı gerekir.”

Bölgede seçim konusunda Zazalar ve Kürtlerin farklılaştığına ve bu farklılaşmanın nedenlerine dair görüşler de farklı kişilerce paylaşılmıştır. Bölgede yaşayan, kendisi de bir Zaza olan esnaf bu konuda kendi görüşünü şöyle ifade etmektedir:

“O (sivil) cumalar falan hep fos çıktı. Diyarbakır çoğunlukla ilgi gösterdi ama daha sonra onlar da anladı böyle dışarda Cuma namazı kılınmayacağını. Neden çünkü Diyarbakır'a da giden çok fazla Zaza halkımız var. Kürtlerle bizim ayrıştığımız yerler çoktur.”

Zazalar ve Kürtlerin bu konudaki farklılığına ilişkin bir analizi çözüm süreci kapsamında bölgede aktif rol alan bir kanaat önderi paylaşmaktadır:

“Kürtler Türkiye genelinde kendilerini azınlık ve inkar edilmiş olarak görüyorsa Zazalar da genelde Kürtler içinde kendilerini böyle görüyorlar. Mesela akil insanlar içindeyken Zazalardan kendilerine söz verilmemiş olunmasından, kendilerine kulak verilmemiş olmasından, psikolojisinin nabzının ölçülmemiş olmasından yana böyle bir şey aldım, yakınma maili aldım... Kürt sorunu deyince Kürtler, Kurmanci'yi konuşanlar, Zazaki'yi çok fazla umursamıyorlar. Onlarda böyle bir psikoloji var alttan alta. Her ne kadar Öcalan hareketi lehçelerden söz etse de Zazalarda böyle bir psikoloji var.”

Etnik kimlik, mezhep, anadil ve dindarlık düzeyinin oy verme tercihlerine etkisine baktıktan sonra, diğer sosyo-demografik kategorilere göre bu oranlardaki farklılaşmalara bakacak olursak AK Parti seçmenini şu şekilde tarif edebiliriz:

Parti tercihlerinde Kürt ve Zazalar arasında cinsiyet, yaş, eğitim durumu, gelir durumu ve dindarlık önemli faktörlerdir. Bölgenin Kürt ve Zaza kadın seçmenlerinde AK Parti'ye destek erkeklere göre daha yüksektir. İkinci olarak, AK Parti desteğinde yaşa bağlı olarak doğrusal bir yükseliş vardır. Orta yaş üstü seçmenlerde AK Parti desteği daha yüksektir. Benzer bir

doğrusallık hane geliri durumunda da gözlenmektedir. Hane geliri yükseldikçe AK Parti'ye desteğin yükseldiği söylenebilir. 0-1000 TL arası geliri olanlarda AK Parti'ye destek %37 iken 2000 TL ve üstü hane geliri olanların %47'si AK Parti'yi desteklemektedir (Bkz. Tablo 41).

Eğitim durumu da oy tercihlerini etkileyen önemli bir faktördür. İlköğretim ve altı eğitime sahip seçmenlerin yaklaşık yarısı AK Parti'yi desteklediğini dile getirirken, bu oran lise ve üstü eğitimi olanlarda düşmektedir ve %35 dolayındadır (Bkz. Tablo 41).

Bölgenin Kürt ve Zaza seçmenlerinin HDP'ye desteğinin sosyo-demografik olarak farklılaşmasına bakılacak olursa, erkeklerin HDP desteğinin kadınlardan daha yüksek olduğu söylenebilir. HDP'ye destek seçmenlerin yaşına göre de belirgin bir şekilde değişmektedir. 18-29 yaş arası genç seçmenlerde HDP'ye destek %57 iken, orta yaş üstü seçmenlerde bu destek %50'inin altına inmektedir. 45 yaş ve üstü seçmenler arasında AK Parti'ye destek HDP'ye destekten daha fazladır. Bölgenin dar gelirli Kürt ve Zaza seçmenlerinin önemli bir kısmı HDP'yi desteklemektedir. Buna mukabil, gelir yükseldikçe AK Parti'ye eğilimin arttığı gözükmektedir (Bkz. Tablo 41).

Tablo 41. Sosyo-Demografik Kategorilere Göre 2014 Seçimi Parti Tercihleri

		2014 Yerel Seçimleri		
		AK Parti	HDP / BDP	Diğer
Toplam		41,9%	52,4%	5,7%
Cinsiyet	Kadın	51,0%	43,3%	5,7%
	Erkek	34,1%	60,1%	5,7%
Yaş	18-29	35,2%	57,1%	7,6%
	30-45	39,2%	54,8%	6,1%
	45 yaş ve üzeri	53,1%	43,8%	3,1%
Eğitim	İlköğretim ve altı	47,9%	48,5%	3,6%
	Lise ve üstü	35,3%	56,2%	8,6%
Gelir Durumu	0- 1000 lira	36,9%	56,8%	6,3%
	1001- 2000 lira	44,0%	51,9%	4,1%
	2000 lira üzeri	47,6%	45,4%	6,9%
Göç Durumu	Evet	33,7%	60,7%	5,7%
	Hayır	43,9%	50,4%	5,7%

Derinlemesine görüşme gerçekleştirilen kanaat önderleri ve seçmenlerin de anket bulgularıyla benzer bir seçmen profili çizdiğini görmekteyiz. Örneğin, gelir düzeyinin düşük olduğu yerlerde HDP'ye yönelik desteğin daha yüksek olduğu kanaat önderleri tarafından sıkça vurgulanan bir konu olmuştur:

“Gelirin düşük olduğu kesimlerde BDP'nin oyu daha yüksek. Doğal taban gibi buralar.”¹⁸

“Şimdi bir orta sınıfın, esnafın, görece varlıklı olan kişinin siyasi tercihleriyle daha yoksul ve kent varoşlarında yaşayan çevrelerin oy verme tercihleri de değişebiliyor.”¹⁹

“İşsizlik, yoksulluk hat safhada. Yokluk içindeler. %70 BDP'ye verir bu insanlar. Mağdur olanlar, göç edenleri, okumuşlar BDP'ye verir.”²⁰

Gelir düzeyi bölgede çok yüksek olmamakla birlikte, özellikle makul bir ekonomik koşula ulaşılmış hanelerde ve dindarlık düzeyi, mezhep, etnik kimlik gibi diğer faktörlerin de etkisiyle bölgede yurttaşların HDP'ye duydukları yakınlığın azaldığı kanaat önderlerinin görüşleri arasında yer almıştır:

“Ekonomik olarak daha üst seviyede olanların bu harekete duydukları güven daha az. Alt sınıfta olanlar daha fazla bağlılar, fedakârlık oranları daha fazla. Sokaklarda eylemlerde gördüğümüz, bu siyasetin sokaktaki taşıyıcılığını yapan kesimler bu kesimler. Diğerleri bir takım şüpheleri olsa da, eksiklikleri olsa da bu harekete şu an doğrudan bir itirazı dile getirmiyorlar, onu destekliyorlar ama diğer sınıflara oranla ona duydukları güven ve sadakat daha az.”²¹

Bir orta ve ortanın üstündeki, özellikle esnaf, ticaret yapan işadamaı açısından çünkü AK Parti hükümetleri döneminde sağlanan bir ekonomik istikrar var. (...) O açıdan bu ekonomideki istikrar, sağlanan istikrar böyle bir AK Parti'ye dönük kimi eleştirel de olsa “iyidir bu AK Parti, en azından bu sürecin devam ettirilmesi herkes açısından en doğru tercihtir” yaklaşımıyla bölgede böyle bir orta gelir ve üstündekiler AK Parti'yi tercih ediyor. Ama bunların Kürt

¹⁸ Düşünce kuruluşu yöneticisi, yazar.

¹⁹ HDP milletvekili

²⁰ Muhafazakar bir STK yöneticisi

²¹ Bölgede görev yapan bir akademisyen

kimlik taleplerinin olmadığı anlamına gelmiyor. Hatta belki orta gelir ve üstündekilerde milliyetçi duygu yoksul kesimlerdekinden daha güçlüdür.”²²

“Eğitim düzeyi arttıkça etnisite, milliyetçilik, modern kavramlar ve... Eğitim arttıkça etnik kimlikle hareket etmeyi artırıyor. Eğitim etnik kimlikle hareket etmeyi artırıyor. Gelir dağılımı yükseldikçe kaybedecek şeyi artan insanlar daha fazla istikrara ve büyük partiye; iktidar onun değerlerine yakın partiye tercihe daha fazla meyil ediyor. Tabii onların içinde de etnik bilinci gelişmiş olanlar vardır. Gelir düzeyi yükseldikçe istikrara oynuyor zenginler diye düşünüyorum.”²³

Görüşülen kanaat önderlerinin hemen hemen tamamına yakını bölgede HDP seçmeni arasında gençlerin oranının yüksek olduğu konusunda hemfikirdir. Bölgedeki kanaat önderlerine göre gençlerin HDP'yi desteklemelerinin nedenleri: genç kuşakta yükselen eğitim düzeyi ve eğitime bağlı olarak seçme davranışı konusunda aile ve aşiret kararlarının yerini bireysel tercihlere bırakması, çocukluk dönemlerine rastlayan ve ailelerinde tanık oldukları mağduriyetler, ve genç kuşakların Kürt kimliğine yönelik bağlarının güçlü olmasıdır:

“Şöyle, gençler biraz BDP'ye daha ağırlık basmış. Urfa şartlarını söyleyeyim, yani yaşlılar tamam yaşlılar eski muhafazakar, işte Saadet Partisi, işte Recep Tayyip Erdoğan...”²⁴

“Üniversite mezunu, okuyan Kürtlerin BDP'ye oy verme ihtimalinin arttığını görüyoruz. Dolayısıyla hangisinin etkisi emin değilim fakat çok büyük bir etki olmamakla beraber daha genç grupta olanların BDP'ye daha fazla meylettiğini görüyoruz.”²⁵

*“Gençler ideolojik partilere daha fazla oy verirler. Geleneksel olarak MHP de gençlerden çok oy alır. Sert bir ideolojik tortusu vardır onun. Refah Partisi de gençlerden daha çok oyu olurdu, muhtemelen **BDP de gençlerden daha çok oy alıyor**. Muhtemelen en az yaşlılardan alıyordur, yaşlıların o soğuk savaş döneminden kalan korkuları, hayata tutunma çabaları, sürprizlerden hoşlanmamaları... Bir sürü neden bulabilirsiniz. İktidar partisini daha garantici bulmaları, gizlenmeyi, sabrı bir siyaset haline dönüştürmüş*

²² İşadamı ve dernek yöneticisi

²³ Düşünce kuruluşu yöneticisi, yazar.

²⁴ Urfa'da yaşayan bir seçmen

²⁵ Ankara'da görev yapan bir akademisyen

olmaları... Bütün o gerekçelerle BDP'de muhtemelen ters bir ilişki vardır. Yaş ilerledikçe BDP'lilik düşüyordur.²⁶

“Oy vermede tabii şimdi gençleri biraz ayrı tutmak lazım. Gençler tabii eskisi gibi değil... Daha fazla yüksek öğrenime meyilli, daha fazla bu imkanı elde etmiş durumdalar. Daha fazla toplumla iç içeler, daha fazla dünyayı görüp tanıyorlar, teknolojik enstrümanlardan çok daha fazla yararlanıyorlar tabii (...) Bunu tabii ben bir istatistik veremem ama benim gözlemim tabii... Bizim bölge için özellikle üniversiteye gidip de ailesinden uzak okuyan gençlerde çoğunluk olarak tahminim BDP -yani tahmin ediyorum. Ama mutlaka sonuçta çevreyle ilgili bir şey gittiği zaman orada hangi çevreyle daha çok eşliği dostluğu varsa o çevrenin direkt etkisi altında kalabiliyor genç. Ama BDP biraz üniversite gençliği içinde daha yaygın veya daha fazla onların sesi çıkıyor bize öyle geliyor da olabilir (...) BDP tabii mevcut konumunu muhafaza eder... Hatta biraz genç neslin de siyasete girmesiyle bir nevi oy artışı da yaşayabilir. Yani yeni gelen gençler siyasete dahil oldukça bir oy artışı yaşayabilir.”²⁷

“Daha çok etnisite üzerinden oy verme durumu gençlerde daha fazla. Çünkü ikinci, üçüncü kuşak gelmeye başladı. Köyü yakılmış, anne-babası hapisanede... O çocuğun yaşadığı öfke vs. tüm bunlar biriktirerek duygusal bakış açısıyla kendini net ifade ediyor. Yaşlılarda zaman zaman zaman zaman AKP'nin yaklaşımları kafa karıştırabiliyor. Oy vermese de bir sempati olumluluk yaratılıyor. Ama gençler buna tamamen kapalı.”²⁸

“Alanda yürüttüğüm çalışmalar sonrasında edindiğim şey yaşlı kuşak genel olarak modernlikten daha az etkilendikleri için geleneklere daha çok bağlılar ve yaşlı seçimde dindar partiler daha fazla taban buluyor. Orta kuşak neredeyse yarı yarıya diyebiliriz bir kısmında dini, diğerinde etnik kısmı ağır basıyor. Ama gençlere geldikçe etnik kimlik ağırlık basıyor. Gençler daha çok Kürtlük kimliğiyle tercihte bulunuyor. Orta kuşakta yarı yarıya, yaşlılarda daha muhafazakar, geleneksel şeyler ağır basıyor.”²⁹

²⁶ Düşünce kuruluşu yöneticisi, akademisyen

²⁷ AK Partili milletvekili

²⁸ Yoksullara yardım alanında çalışan bir STK yöneticisi

²⁹ AK Parti'ye yakın bir düşünce kuruluşu yöneticisi, yazar

Bölgede cinsiyete göre seçmen davranışlarında görülen farklılık kanaat önderlerince vurgulanan bir diğer konudur. Farklı kanaat önderlerinin kişisel görüşüne göre AK Parti'nin özellikle kadınlar üzerinden ve kadınlara yönelik yürüttüğü hizmet politikaları AK Parti seçmeninin içerisindeki yüksek kadın oranını açıklamaktadır. Anket bulgularında da gözlemlenen bu farkın, yani AK Parti'ye desteğin kadınlarda yüksek olmasının, tek açıklayıcısı olmasa da bir sebebinin bu olduğu düşünülebilir. Kanaat önderlerinin bu konudaki görüşlerinden bazıları şunlardır:

“Ama kadında AK Parti'nin şöyle bir avantajı oldu, özellikle kırsal açılarından bu böyle. Bu kadına dönük pozitif ayrımcı devlet uygulamaları, örneğin şartlı nakit transferi üzerinden kadını direk muhatap alışı gibi etmenler bu anlamda AK Partinin de kadın kitlesinde dindarlıkla ilgili eğilimin kadınlarda daha fazla oluşuyla ilgili AK Parti'nin kadın kitlesinde güçlü bir duruş sergiliyor”³⁰

*“AKP iktidarının da olumlu olumsuz etkileri var. Gösterdiği başarı doğrudan buradaki insanları etkiliyor. Söz gelimi kadınların tercihi çok önemli. Özellikle öğrencilere 150-200 TL doğrudan, annelerine para vererek hiç ekonomik gücü olmayan kadınlarda ciddi bir güç elde ettiği için **kadınların tercihlerini** etkiliyorlar. Genel kimliksel tercih dışında tercihte bulunabiliyorlar. Kişisel olarak “benim çıkarım nedir” diyor. Cüzi de olsa para direk eline para geçiyor ve ilk defa buna sahip olunca eline güç geçiyor ve bu güç de oya dönüşebiliyor.”³¹*

“AKP'yi burada ayaklarda tutan araçlardan biri de uyguladığı sosyal politikalarıdır. Bunlarda geçen bayramda bir program yapılmış... AKP-Cemaat eksenli Konya'dan Balıkesir'den hayırseverler gelmiş. Kürdistan'ın bütün şehirlerine yapılmış ama Diyarbakır'a 200 kişi gelmiş.”³²

*“AK Parti, sonrası bakımından gerçekten bölgede önemli reformlar, bölgeye dönük önemli reformlar yaptı. Yani mesela KÖYDES projeleriyle, sağlık politikalarıyla, işte yine bu özellikle çocukları okula giden ailelere yaptıkları para yardımlarıyla... **Ve paranın da özellikle kadınlara verilmesi bakımından özellikle ilçelerde, köylerde -bu tabii kadına bir ekonomik özgürlük de beraberinde getirdi-. Bu bakımdan AK Parti bu sosyal ve ekonomik politikalarla bölgede durumunu aslında tahkim etti. Arkasından demokratikleşme, AB işte bazı siyasal reformlar da yetersiz olsa***

³⁰ AK Partili siyasetçi, milletvekili

³¹ Bölgede faaliyet gösteren bir araştırma merkezi yöneticisi

³² Yoksullara yardım alanında faaliyet gösteren bir STK yöneticisi.

bile, onlar da hani diğer mevcut partilerin daha ilerisinde bir tutum izleyerek bölgede kendi seçmenlerini sürekli korumasını bildi.”

Kadınların AK Parti'ye desteğinin önemini kendi deneyimi üzerinden aktaran Bingöl'de yaşayan bir esnafın bu konudaki görüşleri de oldukça ilginçtir:

“Bakıyor her eve maaş giriyor, özürlü maaşı var, hasta maaşı var, evde sağlık hizmeti var, yolları var... Bunlar olduğu için daha çok AKP'ye dönüş oluyor. Bu hizmetlerin birçoğundan faydalanıyoruz. Her evin mesela maaşı vardır. Benim 2 çocuğum özürlü, onların maaşını alıyoruz. Amcam hasta, amcamın hanımı maaş alıyor. Kadınlar arasında bir çığır açtı mesela, kadınlar çok etkili burada.”³³

Anket bulgularına istinaden AK Parti ve HDP seçmenlerine ilişkin sosyo-demografik özelliklere yönelik bu genel fotoğrafın ardından cinsiyet, gelir, eğitim düzeyi, göç deneyimi ve dindarlık düzeyine göre her bir değişken düzeyinde, daha detaylı analizlere bakmakta fayda var.

³³ Bingöl'de yaşayan bir esnaf

İlk olarak, bölgenin Kürt ve Zaza seçmenlerinin cinsiyete göre oy verme tercihlerine daha detaylı bakıldığında, AK Parti tercihi öne çıkan kategorilerin orta yaş ve üzeri kadınlar, mutaassıp dindar kadınlar, ilköğretim ve altı eğitime sahip ve hane geliri 2000 ve üstü olanlar kadınlar olduğu görülmektedir. Özellikle mutaassıp dindar ve 45 yaş üstü kadınlarda AK Parti desteği %60'ın üstüne çıkmaktadır. Kadınlar arasında HDP desteğinin güçlü olduğu kategoriler dindarlık düzeyi orta düzey olanlar, dindarlık düzeyi daha düşük olan sembolik dindarlar ve hane geliri 1000 TL'nin altında olanlar ve gençlerdir.

Erkek Kürt ve Zaza seçmenlerde genel olarak HDP desteği yüksek olmakla birlikte, farklılaşmanın HDP yönünde en belirginleştiği kategorilerin göç etmişler, hane geliri 1000 TL'nin altında olanlar, orta derecede dindarlar, sembolik dindarlar ve orta yaşlılar olduğu görülmektedir. AK Parti desteğinin erkekler arasında görece yüksek olduğu iki kategori vardır: 45 yaş üstündeki seçmenler ve mutaassıp dindarlar (Bkz. Tablo 42).

Tablo 42. Cinsiyet Ekseninde Sosyo-Demografik Kırılımlara Göre Oy Tercihleri

		Cinsiyet			
		Kadın		Erkek	
		AK Parti	HDP	AK Parti	HDP
Yaş	18-29	39,6%	51,5%	31,9%	61,8%
	30-45	50,4%	44,5%	30,6%	62,7%
	45 yaş ve üzeri	63,8%	33,5%	42,7%	53,7%
Eğitim	İlköğretim ve altı	55,2%	40,5%	37,8%	59,5%
	Lise ve üstü	44,1%	46,1%	31,9%	60,3%
Gelir	0- 1000 lira	42,6%	49,2%	31,4%	64,2%
	1001- 2000 lira	55,3%	42,7%	35,1%	59,3%
	2000 lira üzeri	62,3%	32,5%	37,9%	54,4%
Göç	Evet	43,4%	49,3%	25,9%	69,6%
	Hayır	52,8%	42,0%	36,4%	57,7%
Dindarlık	Mutaassıp dindarlar	63,1%	30,6%	44,4%	50,0%
	Orta düzey dindarlar	41,6%	54,2%	28,7%	65,8%
	Sembolik dindarlar/Laikler	26,9%	57,7%	18,5%	74,1%

Yaş kategorilerinde baktığımızda ise genel olarak genç seçmenlerin HDP tercihi yüksek iken orta yaş ve üstü seçmenin AK Parti'ye eğilimi belirgindir. AK Parti'ye desteğin en yüksek olduğu kategori 45 yaş üstü mutaassıp dindarlardır. Buna karşın, bu kategorideki HDP desteği de %36 dolayındadır (Bkz. Tablo 43).

Öte yandan yaş değişkeni, hali hazırda oy tercihlerini etkileyen sosyo-demografik farklılıkları daha da belirginleştirmektedir. Farklılaşmanın en belirgin olduğu ve AK Parti desteğinin en görünür olduğu kategori, 2000 TL ve üstü hane geliri olan 45 yaş ve üstü seçmenlerdir. Bu kategorideki seçmenlere AK Parti'ye destek %70'lere çıkmaktadır. Öte yandan, hane geliri 2000 TL'nin üzerindeki gençler, tersi bir şekilde HDP'yi desteklemektedir. Bu kategorideki seçmenin HDP desteği yaklaşık %60'tır.

Göç yaşamış genç seçmen HDP tarafında dururken, göç yaşamamış 45 yaş üstü seçmen AK Parti'ye yakındır. Bir farklılaşma da eğitim durumunda ortaya çıkmaktadır. 45 yaş üstü ilköğretim ve altı eğitimlilerde AK Parti desteği belirgin bir şekilde yüksektir (%55).

Tablo 43.Yaş Ekseninde Sosyo-Demografik Kırılımlara Göre Oy Tercihleri

		Yaş					
		18-29		30-45		45 yaş ve üzeri	
		AK Parti	HDP	AK Parti	HDP	AK Parti	HDP
Cinsiyet	Kadın	39,6%	51,5%	50,4%	44,5%	63,8%	33,5%
	Erkek	31,9%	61,8%	30,6%	62,7%	42,7%	53,7%
Eğitim Durumu	İlköğretim ve altı	35,7%	53,2%	42,7%	54,5%	55,9%	42,3%
	Lise ve üstü	34,3%	58,8%	36,0%	54,8%	38,5%	50,8%
Gelir Durumu	0- 1000 lira	35,7%	54,1%	33,5%	61,5%	43,4%	52,7%
	1001- 2000 lira	36,2%	58,8%	43,9%	51,3%	53,9%	44,2%
	2000 lira üzeri	33,9%	59,8%	45,2%	45,2%	69,2%	26,9%
Göç Durumu	Evet	28,4%	64,8%	30,2%	64,3%	46,8%	48,1%
	Hayır	36,8%	55,6%	42,2%	51,7%	54,5%	42,8%
Dindarlık Kategorisi	Mutaassıp dindarlar	47,5%	41,3%	50,2%	44,0%	61,0%	36,2%
	Orta düzey dindarlar	30,2%	63,7%	32,6%	62,0%	44,7%	53,2%
	Sembolik dindarlar/Laikler	29,4%	67,6%	16,2%	73,0%	11,1%	55,6%

Eğitim düzeyi ekseninde seçmen profiline baktığımızda ise, lise ve üstü eğitime sahip olan seçmenlerde HDP'ye destek, ilköğretim ve altı eğitime sahip olan seçmenlerde ise AK Parti'ye destek belirgindir (Bkz. Tablo 44). Öte yandan eğitim durumu değişkenine daha detaylı bakıldığında da ilginç bir tablo ile karşılaşılmaktadır. Bölgede eğitim ve gelir seviyesi ilişkisi Türkiye geneline kıyasla daha az ilişkiseldir. Bir başka deyişle, Türkiye genelinde gözlemlenen gelir düzeyi yüksek olanlarla eğitim düzeyi yüksek olanların aynı siyasi tercihlerde bulunması eğilimi bölgede tekrar etmemektedir. Bölgede st gelir grubunu teşkil eden ana kitle bölgenin esnaf ve zanaatkrlarından oluşmaktadır. Oy tercihlerine eğitim durumu ve gelir ekseninde bakılırken bölgenin bu özgünlüğünü göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Bölgede AK Parti desteğinin en yüksek olduğu kategori, ilköğretim ve altı eğitime sahip olan üst gelir grubudur. Bu kategoride AK Parti'ye destek %70 oranındadır. Buna mukabil, bu kategorideki seçmenin yaklaşık 4'te 1'i HDP'yi desteklemektedir (Bkz. Tablo 44).

Öte yandan, HDP'ye desteğin en yüksek olduğu kategorinin lise ve üstü eğitime sahip sembolik dindarlar olduğu görülmektedir. Bu kategoride AK Parti desteği %12 iken, HDP desteği %75'tir. Eğitim durumu ve dindarlık kategorisi ekseninde AK Parti desteğinin en belirginleştiği kategorinin ilköğretim ve altı düzeyde eğitim alan mutaassıp dindar seçmenler olduğu gözlemlenmiştir. Buna karşın bu kategoride HDP desteği de azımsanamayacak ölçüdedir. HDP, bölgenin ilköğretim ve altı eğitime sahip mutaassıp dindar Kürt ve Zaza oylarının %40'ını almaktadır. Başka bir deyişle HDP bölgede ilköğretim ve altı eğitime sahip dindar seçmenlere de seslenebilmektedir(Bkz. Tablo 44).

Tablo 44. Eğitim Ekseninde Sosyo-Demografik Kırılımlara Göre Oy Tercihleri

		Eğitim Durumu			
		İlköğretim ve altı		Lise ve üstü	
		AK Parti	HDP	AK Parti	HDP
Cinsiyet	Kadın	55,2%	40,5%	44,1%	46,1%
	Erkek	37,8%	59,5%	31,9%	60,3%
Yaş	18-29	35,7%	53,2%	34,3%	58,8%
	30-45	42,7%	54,5%	36,0%	54,8%
	45 yaş ve üzeri	55,9%	42,3%	38,5%	50,8%
Gelir Durumu	0- 1000 lira	38,7%	56,3%	28,6%	60,2%
	1001- 2000 lira	52,4%	45,6%	39,4%	55,6%
	2000 lira üzeri	70,5%	27,0%	36,7%	53,0%
Göç Durumu	Evet	38,8%	56,5%	27,4%	65,3%
	Hayır	50,0%	46,6%	37,6%	53,7%
Dindarlık Kategorisi	Mutaassıp dindarlar	55,1%	40,6%	49,4%	40,1%
	Orta düzey dindarlar	39,5%	57,9%	31,8%	61,5%
	Sembolik dindarlar/Laikler	35,7%	57,1%	12,5%	75,0%

Oy tercihlerinin farklılaşmasında hane gelirinin de önemli olduğundan bahsetmiştik. Özellikle hane geliri yüksek olan Kürt ve Zaza kadın seçmenlerin AK Parti'ye, hane geliri 1000 TL'nin altında olan erkek seçmenlerin HDP'ye eğilimi yüksektir. 2000 TL üstü hane geliri olan kadın seçmenlerin %55'i AK Parti'yi desteklerken, aynı kategoride HDP'ye destek %32'dir. Benzer bir şekilde, göç yaşamış ve hane geliri 1000 TL'nin altında olan seçmenlerin HDP'ye destekleri yüksektir (%61). Aynı kategoride AK Parti desteği belirgin bir şekilde düşüktür (%31).

Gelire göre AK Parti desteğinin en yüksek olduğu kategorinin 2000 TL ve üstü hane geliri olan mutaassıp dindarlar olduğu gözükmektedir. Buna karşın HDP'nin en yüksek olduğu kategori ise 1000 TL ve altı hane gelirine sahip sembolik dindarlardır (Bkz. Tablo 45).

Tablo 45. Gelir Ekseninde Sosyo-Demografik Kırılımlara Göre Oy Tercihleri

		Gelir Durumu					
		0- 1000 lira		1001- 2000 lira		2000 lira üzeri	
		AK Parti	HDP	AK Parti	HDP	AK Parti	HDP
Cinsiyet	Kadın	42,6%	49,2%	55,3%	42,7%	62,3%	32,5%
	Erkek	31,4%	64,2%	35,1%	59,3%	37,9%	54,4%
Eğitim Durumu	İlköğretim ve altı	38,7%	56,3%	52,4%	45,6%	70,5%	27,0%
	Lise ve üstü	28,6%	60,2%	39,4%	55,6%	36,7%	53,0%
Yaş	18-29	35,7%	54,1%	36,2%	58,8%	33,9%	59,8%
	30-45	33,5%	61,5%	43,9%	51,3%	45,2%	45,2%
	45 yaş ve üzeri	43,4%	52,7%	53,9%	44,2%	69,2%	26,9%
Göç Durumu	Evet	31,2%	60,8%	32,4%	64,7%	42,4%	53,0%
	Hayır	38,4%	55,7%	46,8%	49,0%	49,5%	43,3%
Dindarlık Kategorisi	Mutaassıp dindarlar	42,9%	49,4%	60,1%	36,3%	69,8%	24,6%
	Orta düzey dindarlar	31,4%	63,8%	33,7%	62,1%	40,5%	53,2%
	Sembolik dindarlar/Laikler	25,0%	70,0%	26,3%	68,4%	17,5%	70,0%

Göç etmiş olmak, oy tercihlerini şekillendiren önemli bir değişkendir. Göç deneyimi olanların HDP'ye eğilimlerinin yüksek olduğu görülmektedir. Özellikle göç etmiş erkek, orta yaş ve altı, düşük hane gelirlili, yeni ve sembolik dindarların HDP'ye desteği güçlüdür. Buna karşın, göç etmemiş kadın, 45 yaş ve üzeri, mutaassıp dindar seçmenler AK Parti tarafındadır (Bkz. Tablo 46).

Tablo 46. Göç Ekseninde Sosyo-Demografik Kırılımlara Göre Oy Tercihleri

		Göç			
		Evet		Hayır	
		AK Parti	HDP	AK Parti	HDP
Cinsiyet	Kadın	43,4%	49,3%	52,8%	42,0%
	Erkek	25,9%	69,6%	36,4%	57,7%
Yaş	18-29	28,4%	64,8%	36,8%	55,6%
	30-45	30,2%	64,3%	42,2%	51,7%
	45 yaş ve üzeri	46,8%	48,1%	54,5%	42,8%
Eğitim Durumu	İlköğretim ve altı	38,8%	56,5%	50,0%	46,6%
	Lise ve üstü	27,4%	65,3%	37,6%	53,7%
Gelir Durumu	0- 1000 lira	31,2%	60,8%	38,4%	55,7%
	1001- 2000 lira	32,4%	64,7%	46,8%	49,0%
	2000 lira üzeri	42,4%	53,0%	49,5%	43,3%
Dindarlık Kategorisi	Mutaassıp dindarlar	46,2%	45,5%	55,5%	39,1%
	Orta düzey dindarlar	23,2%	74,6%	36,9%	57,6%
	Sembolik dindarlar/Laikler	29,2%	58,3%	17,9%	73,2%

Dindarlık kategorileri incelendiğinde mutaassıp dindarların AK Parti'ye, sembolik ve orta düzey dindarların ise HDP'ye meyilli olduğu görülmektedir.

Dindarlık kategorileri ekseninde sosyo-demografik değişkenlere bakacak olursak, 45 yaş ve üzerindeki mutaassıp dindar seçmenlerin, hane geliri 2000 TL ve üstünde olan mutaassıp dindarların ve ilköğretim ve altı eğitime sahip mutaassıp dindar seçmenlerin AK Parti'ye yöneldiği görülmektedir.

Dindarlık kategorisi sembolik dindar olan seçmenler arasında HDP'ye destek, her sosyo-demografik kategoride daha yüksektir. Buna karşın orta yaş ve altı, lise ve üstü eğitimli Kürt ve Zaza seçmenlerin HDP desteği bölgede %75'e yaklaşmaktadır (Bkz. Tablo 47).

Tablo 47. Dindarlık Kategorileri Ekseninde Sosyo-Demografik Kırılımlara Göre Oy Tercihleri

		Dindarlık Kategorisi					
		Mutaassıp dindarlar		Orta düzey dindarlar		Sembolik dindarlar/Laikler	
		AK Parti	HDP	AK Parti	HDP	AK Parti	HDP
Cinsiyet	Kadın	63,1%	30,6%	41,6%	54,2%	26,9%	57,7%
	Erkek	44,4%	50,0%	28,7%	65,8%	18,5%	74,1%
Yaş	18-29	47,5%	41,3%	30,2%	63,7%	29,4%	67,6%
	30-45	50,2%	44,0%	32,6%	62,0%	16,2%	73,0%
	45 yaş ve üzeri	61,0%	36,2%	44,7%	53,2%	11,1%	55,6%
Eğitim Durumu	İlköğretim ve altı	55,1%	40,6%	39,5%	57,9%	35,7%	57,1%
	Lise ve üstü	49,4%	40,1%	31,8%	61,5%	12,5%	75,0%
Gelir Durumu	0- 1000 lira	42,9%	49,4%	31,4%	63,8%	25,0%	70,0%
	1001- 2000 lira	60,1%	36,3%	33,7%	62,1%	26,3%	68,4%
	2000 lira üzeri	69,8%	24,6%	40,5%	53,2%	17,5%	70,0%
Göç Durumu	Evet	46,2%	45,5%	23,2%	74,6%	29,2%	58,3%
	Hayır	55,5%	39,1%	36,9%	57,6%	17,9%	73,2%

Oy tercihlerine anadili konuşma düzeyiyle diğer değişkenleri ilişkilendirerek bakacak olursak iki kategori dikkat çekmektedir. Anadilini iyi düzeyde konuşan mutaassıp dindarların HDP desteği yüksek iken, düşük düzeyde konuşabilen mutaassıp dindarların AK Parti desteği yüksektir. Anadil konuşma düzeyi mutaassıp dindarları oy tercihleri yönünden ayırıştırırken, orta düzey dindarları kısmen ayırştırmakta ve sembolik dindarları ayırştırmamaktadır.

Göç etmiş, düşük hane gelirine sahip ve erkek seçmenlerin anadilini iyi konuşanlarında HDP desteği yüksektir. Buna karşın, kadın, göç etmemiş, 45 yaş ve üstü ve ilköğretim ve altında eğitimi olan seçmenlerin anadilini düşük düzeyde konuşanlarında AK Parti desteği %50'nin üzerine çıkmaktadır (Bkz. Tablo 48).

Tablo 48. Anadil Konuşma Düzeyi Ekseninde Sosyo-Demografik Kırılımlara Göre Oy Tercihleri

		Anadili konuşma düzeyi			
		Düşük düzey		İyi düzey	
		AK Parti	HDP	AK Parti	HDP
Cinsiyet	Kadın	50,3%	41,9%	51,3%	43,8%
	Erkek	35,2%	53,4%	34,2%	61,7%
Yaş	18-29	36,7%	53,0%	34,7%	59,1%
	30-45	44,5%	46,1%	38,0%	57,0%
	45 yaş ve üzeri	57,1%	34,7%	52,7%	44,8%
Eğitim Durumu	İlköğretim ve altı	54,5%	39,8%	46,7%	50,0%
	Lise ve üstü	36,4%	50,4%	35,3%	57,9%
Gelir Durumu	0- 1000 lira	41,5%	48,9%	35,8%	58,8%
	1001- 2000 lira	45,0%	48,3%	43,9%	52,9%
	2000 lira üzeri	41,4%	46,0%	50,4%	44,8%
Göç Durumu	Evet	57,7%	32,1%	52,6%	42,5%
	Hayır	35,0%	56,1%	34,3%	61,9%
Dindarlık Kategorisi	Mutaassıp dindarlar	16,0%	72,0%	23,6%	67,3%
	Orta düzey dindarlar	37,5%	53,1%	33,0%	62,2%
	Sembolik dindarlar/Laikler	43,7%	46,6%	44,1%	51,5%

Kürtçe televizyon seyretme durumuna göre seçmenlerin oy tercihlerinin farklılaştığı söylenebilir. Kürtçe televizyon seyreden Kürt ve Zaza seçmenlerin, her kategoride HDP'ye desteği %50'nin üzerindedir. Kürtçe TV izleyenlerde HDP desteğinin en belirginleştiği ve AK Parti desteğinin en çok azaldığı kategori ise sembolik dindarlardır (%79).

Buna karşın, Kürtçe televizyon seyretmeyen Kürt ve Zaza seçmenlerin büyük bir kısmı AK Parti'yi desteklemektedir. Mutaassıp dindarlarda AK Parti desteği %84 iken, 45 yaş üzeri Kürtçe televizyon seyretmeyen seçmenlerde destek %80'dir (Bkz. Tablo 49).

Tablo 49. Kürtçe Televizyon İzleme Ekseninde Sosyo-Demografik Kırılımlara Göre Oy Tercihleri

		Kürtçe TV			
		Evet		Hayır	
		AK Parti	HDP	AK Parti	HDP
Cinsiyet	Kadın	41,1%	53,6%	78,8%	14,8%
	Erkek	27,9%	67,7%	66,0%	22,0%
Yaş	18-29	24,8%	67,9%	73,0%	19,1%
	30-45	31,1%	64,4%	69,0%	19,8%
	45 yaş ve üzeri	46,7%	51,1%	79,8%	13,5%
Eğitim Durumu	İlköğretim ve altı	40,6%	55,7%	80,3%	16,3%
	Lise ve üstü	26,3%	67,8%	64,5%	19,0%
Gelir Durumu	0- 1000 lira	29,7%	64,8%	72,9%	16,8%
	1001- 2000 lira	34,3%	62,2%	78,7%	15,6%
	2000 lira üzeri	40,6%	54,3%	67,3%	21,8%
Dindarlık Kategorisi	Mutaassıp dindarlar	44,3%	49,8%	83,6%	10,1%
	Orta düzey dindarlar	27,1%	69,3%	65,4%	24,2%
	Sembolik dindarlar/Laikler	12,9%	79,0%	50,0%	33,3%
Göç Durumu	Evet	26,5%	69,7%	63,3%	23,3%
	Hayır	35,3%	59,7%	75,6%	16,7%

Kürt sorunu nedeniyle mağduriyet yaşamış olmak bölge seçmeninin parti tercihini şekillendiren en önemli faktörlerden biridir. Mağduriyet yaşadığını beyan edenlerin HDP'ye desteği hemen her kategoride %70 ve üzerindedir. Yalnızca bizzat mağduriyet yaşamış veya ailesinden biri mağduriyet yaşamış Kürt ve Zaza kadın ve 45 yaş üstü seçmenlerde bu oran %65'in altına düşmektedir. Özellikle mağduriyet yaşayanlarda HDP desteğinin en belirginleştiği kategori sembolik dindarlardır ve bu kategoride HDP desteği %85 dolayındadır. Öte yandan mağduriyet yaşamadığını beyan eden seçmenlerin gençlerinde ve sembolik dindarlarında HDP desteği AK Parti ile eşittir. Buna karşın mağduriyet yaşamayan ilköğretim ve altı eğitilmişler, mutaassıp dindarlar ve 45 yaş üstü seçmenler AK Parti'yi daha yüksek oranda desteklemektedir (Bkz. Tablo 50).

Tablo 50. Mağduriyet Ekseninde Sosyo-Demografik Kırılımlara Göre Oy Tercihleri

		Mağduriyet Durumu			
		Evet		Hayır	
		AK Parti	HDP	AK Parti	HDP
Cinsiyet	Kadın	32,4%	64,3%	60,4%	32,9%
	Erkek	17,8%	75,3%	49,3%	46,1%
Yaş	18-29	19,4%	75,1%	45,3%	46,0%
	30-45	18,5%	73,8%	55,6%	39,8%
	45 yaş ve üzeri	34,1%	63,2%	66,2%	30,5%
Eğitim Durumu	İlköğretim ve altı	24,8%	72,3%	60,6%	35,3%
	Lise ve üstü	23,0%	68,6%	47,3%	44,2%
Gelir Durumu	0- 1000 lira	17,8%	78,5%	48,9%	43,3%
	1001- 2000 lira	26,1%	68,2%	58,5%	38,9%
	2000 lira üzeri	28,0%	64,3%	61,7%	32,2%
Göç Durumu	Evet	20,5%	77,5%	48,3%	42,0%
	Hayır	24,2%	69,2%	56,4%	38,7%
Dindarlık Kategorisi	Mutaassıp dindarlar	31,9%	60,3%	63,2%	31,7%
	Orta düzey dindarlar	20,9%	75,2%	47,2%	46,9%
	Sembolik dindarlar/Laikler	4,5%	86,4%	41,7%	47,2%

Mağduriyetin bölgede siyasi eğilimleri etkileyen önemli bir faktör olduğu hem kanaat önderleriyle hem de seçmenlerle gerçekleştirilen görüşmelerde de sıkça belirtilmiştir. Özellikle göç deneyiminin ve son 30 yılda yaşanan olaylardan zarar görmemenin siyasi parti tercihlerindeki belirleyiciliğini AK Partili bir siyasetçi şu şekilde aktarmaktadır:

“Zorunlu göç mağduru insanların çoğu BDP’ye, doğal olarak devlete olan tepkisini travmayı hala hissettiği için travmatik bir yaklaşım içerisinde hala. BDP’ye... Devlete o terbiye edici oyları reaksiyon gösterme eğilimini yansıtıyor BDP’ye oy vererek. Şehir merkezinden olan insanlar, Diyarbakır’ın şehirli kesimi dediğimiz esas şehirli insanlar, AK Parti’ye daha yakındır. Daha liberal, daha soft, daha birlik içerisinde... Bir dil açısından AK Parti’ye daha yakındır. Ama göçle gelmiş kitlenin, bugün Diyarbakır’da çoğunluk ordadır, köy yanmaları sonrasında büyük bir kesimde de reaksiyona taarruz olduğunu sanıp, devlete olan travmatik yaklaşımı, o eski devletle bugünkü yeni devlet arasındaki farkı devlet kavramında görmeden birleştirme eğilimi, tepki koyma eğilimi yüksek yani.”

Kürt meselesi üzerine çalışmaları bulunan bir akademisyenin ve bölgeye dair haberler yayınlayan bir gazetede görev yapan gazetecinin³⁴ görüşleri de anket bulgularıyla örtüşmektedir:

“Son 20-30 yılda özellikle Kürt sorununun şiddetli hal aldığı, yani ’84 sonrası, orada muazzam bir mağduriyet dönemi var. Orada dolayısıyla bu mağduriyeti daha sık yaşamış olan insanların bir şekilde tırnak içerisinde “Türk partileri” veya devlet olarak algılanan partilere oy verme ihtimallerini daha düşük olduğunu görüyoruz biz. Gerek köyleri yakılmış olsun, gerek amcaoğlu dağda ölmüş veyahut da asker amcasına işkence yapmış olsun gibi bu şekilde fiziksel veya ekonomik veya psikolojik mağduriyetler yaşamış olup olmamanın önemli bir etkisi var. Bir bu diyebiliriz. Dolayısıyla, insan hakları ihlalleri de diyebiliriz belki, hani kişinin veya yakın çevresinin büyük insan hakları ihlallerine maruz kalıp kalmaması... Böyle bir durumda çok büyük ihtimalde tırnak içerisinde “Kürt milliyetçisi partiler” veya işte Kürt hareketi dediğimiz partilerin meyletme ihtimalleri çok daha yüksek oluyor.”

“Siyaset alanında birinci grup bedel ödeyen insanlar BDP’den yana kullanıyorlar tercihlerini. Aday gözetmeksizin BDP’ye oy veriyor -ki zaten dağda çocukları ölen aileler de adayların belirlenmesinde söz sahibi oluyorlar. Dolayısıyla BDP’yle birlikte hareket ediyorlar. Feodal olanlar, birlikte hareket edenler eskiden sistem partilerinden yanaydı. DYP ise iktidar, ona verirlerdi. ANAP’sa ANAP, AKP ise AKP’ye veriyorlardı. Hakkari için konuşursak, şimdi halkın Hakkari de Kürt siyasi hareketini destekleyen arttıkça onlar da BDP’ye dönmek zorunda kalıyorlar. Eskiden bir korku vardı

³⁴ Görüşleri sırasıyla paylaşılmıştır..

“Kürdüm” diyemiyordunuz. Dolayısıyla genelde aşiret liderleri sırtlarını bir güce dayandırıyorlardı. Bu kitle de genelde devlet olurdu. Çünkü örgütü tercih etseler faili meçhule kurban gidebilirlerdi, aşiret liderliğini kaybedebilirlerdi. Şimdi insanlar özgür şekilde davranmaya başlayınca, bilinçlenince, insanların çocukları üniversitelere gönderilince, sürekli bu baskılar devam ettikçe insanlar artık neyin ne olduğunu anlamaya başladılar. Baktılar halk hep BDP yanında onlar da bu sefer iktidarın değil de halkın yanında olmaya başladılar, çünkü hor görülmeye başladılar. Aşiret üyeleri ve liderleri hor görülmeye başlandı. “Biz buradayız siz niye değilsiniz” gibi... Bu yüzden de aşiret liderleri saygınlığını kaybetmeye başladı. Bunu engellemek için halkın tercihine uydular.”

Yoksullara yardım alanında çalışan bir STK yöneticisi ise mağduriyet deneyiminin özellikle gençlerin oy tercihlerinde oldukça belirleyici olduğunu şu şekilde açıklamaktadır:

“Daha çok etnisite üzerinden oy verme durumu gençlerde daha fazla. Çünkü ikinci, üçüncü kuşak gelmeye başladı, köyü yakılmış, anne-babası hapisane de o çocuğun yaşadığı öfke vs. tüm bunlar biriktirerek duygusal bakış açısıyla kendini net ifade ediyor. Yaşlılarda zaman zaman AKP'nin yaklaşımları kafa karıştırabiliyor. Oy vermese de bir sempati olumluluk yaratılıyor. Ama gençler buna tamamen kapalı.”

Bölgede yaşayan BDP'li bir seçmen de yaşanan mağduriyetlerin bizzat kendi oy tercihine etkisini şöyle ifade etmiştir:

“BDP'den hizmet beklemiyoruz çünkü biz bölge olarak çok gözyaşı döktük. Bugün hemen hemen her ailede genci ölen vardır. Batıya göre doğuda çok çok daha fazla. BDP bunu minimuma indirme çabasında sahip.”

Bölgedeki Kürt ve Zaza olan AK Parti ve HDP seçmenlerinin internet ve sosyal medya kullanımı, beğendiği müzik türleri ve TV izleme alışkanlıkları gibi gündelik yaşam alışkanlıklarına dair sorulara alınan yanıtlar da AK Parti seçmeni ile HDP seçmeni karşılaştırmak için önemli bulgular ortaya koymaktadır.

Kürt ve Zazalarda internet kullanımı hem Türkiye geneline hem de bölge geneline kıyasla biraz daha düşüktür³⁵. Kürt ve Zaza seçmenlerin %32'si her gün internete girdiğini belirtirken %44'ü hiç internete girmemiş yurttaşlardan oluşmaktadır. 2014 yerel seçimlerinde oy verilen partiye göre değerlendirdiğimizde HDP seçmenlerinin AK Parti seçmenine göre interneti daha sık kullandığı gözlemlenmiştir (Bkz. Tablo 51). Yine HDP'liler arasında sosyal medya hesabına sahip olan kişi sayısı daha fazladır. Bölgedeki her iki HDP'li Kürt ve Zaza seçmenden birinin Facebook hesabı bulunmaktadır. AK Partili Kürt ve Zazaların ise %35'inin kendisine ait bir Facebook hesabı vardır. Twitter kullanımı bölge genelinde düşük olmakla beraber yine daha fazla HDP seçmeninin AK Partililere göre Twitter kullandığını görmekteyiz.

Tablo 51. Kürt ve Zazalarda Oy Verilen Partiye Göre İnternet ve Sosyal Medya Kullanımı

		Toplam	Parti		
			AK Parti	HDP / BDP	Diğer
İnternete girme sıklığınız nedir?	Her gün mutlaka girerim	31,9%	24,8%	36,6%	41,4%
	2-3 günde bir mutlaka girerim	11,7%	10,8%	12,5%	10,3%
	4-5 günde bir mutlaka girerim	3,2%	2,9%	3,5%	3,4%
	Haftada bir mutlaka girerim	4,5%	4,3%	4,2%	9,2%
	Ayda 1 mutlaka girerim	5,2%	5,1%	5,3%	3,4%
	Hiç girmem	43,5%	52,2%	37,9%	32,2%
Facebook hesabınız var mı?	Evet	43,2%	34,6%	49,4%	48,3%
	Hayır	56,8%	65,4%	50,6%	51,7%
Twitter hesabınız var mı?	Evet	15,5%	10,9%	18,5%	21,8%
	Hayır	84,5%	89,1%	81,5%	78,2%

³⁵ Türkiye'de ve bölgede internet kullanımına ilişkin veriler 3.Bölüm'de tartışılmaktadır.

Hem bölge genelinin³⁶ hem de Kürt ve Zazaların izledikleri televizyon kanalları oldukça çeşitlilik göstermektedir (Bkz. Tablo 52) AK Parti seçmenlerinin en çok izledikleri kanallar ulusal kanallardır ve en çok izlenenler sırasıyla ATV (%18) ve Kanal D'dir (%12). HDP seçmeni ise AK Parti seçmenine göre ulusal kanalları daha az izlemektedir. HDP seçmenlerinin en çok izlediği kanallar arasında Kanal D (%11) ve İMC TV (%11) ilk iki sırayı almakta, fakat AK Partililerden farklı olarak listesinde Kürtçe yayın yapan kanallara daha fazla yer vermektedir ki bunların başında Sterk TV gelmektedir.

Tablo 52. Kürt Ve Zazalarda Oy Verilen Partiye Göre En Çok İzlenen TV Kanalları

	Toplam	AK Parti	HDP / BDP	Diğer
ATV	13,2%	18,0%	9,2%	14,4%
Kanal D	11,3%	12,4%	10,8%	6,0%
Star TV	9,4%	9,9%	8,9%	10,2%
Show TV	7,0%	9,5%	5,0%	6,0%
Fox TV	6,3%	7,2%	5,0%	9,8%
İMC TV	5,9%	1,0%	10,5%	1,4%
TRT Grubu	5,0%	7,5%	2,9%	5,6%
CNN Türk	4,7%	2,4%	6,5%	5,6%
NTV	4,2%	4,0%	4,3%	5,6%
Sterk TV	4,2%	,1%	8,1%	,9%
Haber Türk	3,4%	3,1%	3,5%	6,0%
Kanal 7	2,9%	5,5%	,8%	2,3%
Samanyolu TV	2,6%	4,9%	,7%	2,3%
NTV Spor	2,1%	1,6%	2,6%	2,8%
TRT 6	,6%	1,0%	,3%	,5%
Diğer	17,1%	11,8%	20,9%	20,5%

³⁶ Bölge geneli TV izleme tercihlerine ilişkin veriler 3. Bölümde tartışılmaktadır.

Kürtçe TV izlediğini belirten AK Partili ve HDP'li Kürt ve Zazaların izledikleri kanallar birbirinden oldukça farklıdır (Bkz. Tablo 53). HDP seçmenlerinin çoğunluğu (%30) en çok Roj TV'nin kapanmasından sonra yayın hayatına başlayan Sterk TV'yi izlerken, AK Partili Kürt ve Zaza seçmen en çok TRT Şeş izlemektedir. Her iki partiden seçmene de kısmen ulaşabilen Denge TV ise AK Parti seçmeninin %27'si, HDP seçmenininse %16'sı tarafından izlenmektedir. AK Partili seçmenler sırasıyla Damla TV, Dünya TV, Dicle TV'yi HDP'lilere göre daha fazla izlerken, HDP'li seçmenler, Med Nuçe, İMC, Roj, MMC, Ronahi ve Newroz TV'yi AK Partililere göre daha fazla izlemektedir.

Tablo 53. Kürt ve Zazalarda Oy Verilen Partiye Göre En Çok İzlenen Kürtçe TV Kanalları

	Toplam	AK Parti	HDP / BDP	Diğer
Sterk TV	21,9%	6,4%	30,3%	11,6%
Denge TV	19,7%	27,2%	15,8%	22,1%
TRT Şeş	14,9%	30,6%	6,6%	21,1%
Med Nuçe TV	7,1%	,9%	10,5%	3,2%
Damla TV	4,7%	7,5%	3,1%	9,5%
İMC TV	4,5%	2,5%	5,4%	5,3%
Dicle TV	3,9%	5,4%	3,1%	5,3%
Roj TV	3,4%	2,0%	3,9%	4,2%
Dünya TV	3,1%	6,7%	1,5%	2,1%
MMC TV	3,0%	1,4%	3,9%	1,1%
Mezopotamya TV	2,9%	2,3%	3,2%	3,2%
Ronahi TV	2,6%	,2%	3,7%	3,2%
Newroz TV	2,2%	,5%	3,2%	0,0%
Diğer	6,1%	6,5%	5,8%	8,4%

Bölge seçmeni Kürt ve Zazaların oy verdikleri siyasi partiye göre en sevdikleri müzik türleri ve en sevdikleri müzik aletleri sırasıyla Tablo 54 ve Tablo 55 paylaşılmaktadır.

Tablo 54. Kürt Ve Zazalarda Oy Verilen Partiye Göre En Beğenilen Müzikler

	Toplam	AK Parti	HDP / BDP	Diğer
Kürtçe müzik	70,4%	54,0%	84,5%	62,1%
Halk müziği / türkü	33,9%	44,2%	24,7%	42,5%
Dini müzik / ilahiler	33,5%	54,0%	17,2%	32,2%
Özgün müzik	30,5%	21,1%	38,2%	31,0%
Türkçe pop	14,6%	13,8%	14,5%	16,1%
Arabesk	14,2%	14,9%	13,4%	16,1%
Dünya müziği	6,9%	3,7%	8,8%	12,6%
Etnik müzik	6,8%	2,0%	10,7%	6,9%
Yabancı pop	6,2%	4,8%	7,3%	4,6%
Sanat müziği	6,2%	7,7%	3,8%	14,9%
Fantezi	4,1%	4,8%	3,1%	6,9%
Klasik Batı Müziği	2,5%	,9%	3,2%	6,9%
Rock / Metal	2,4%	1,7%	3,0%	2,3%
Rap / Hiphop	2,0%	2,2%	1,9%	1,1%
Jazz / Blues	1,3%	,6%	1,2%	5,7%

Bölge genelinde en sevilen müzik türü Kürtçe müziktir. Her iki parti seçmeni arasında da en beğenilen müzik türü olmakla beraber, HDP'li seçmenler (%85) Kürtçe müzik dinlemeyi sevdiğini AK Partili seçmenlere göre (%54) daha fazla ifade etmişlerdir. HDP ve AK Parti seçmenleri arasındaki bir diğer farklılık da HDP seçmenlerinin özgün ve etnik müziği AK Parti seçmenlerine göre daha fazla tercih etmesiyken, AK Partili seçmenler HDP'li seçmene göre dini müzikleri ve türküleri beğendiklerini daha fazla ifade etmektedir. AK Parti seçmenleri kadar olmasa da HDP seçmenleri de dini müzikleri beğenilen müzik türleri arasında saymıştır (%17). Öte yandan HDP'lilerin AK Partililerden daha fazla yabancı pop ve dünya müziği dinlemeyi

sevdiği gözlemlenirken, AK Partili seçmen arasında arabesk ile sanat müziğinin biraz daha revaçta olduğu görülmüştür.

Kürt ve Zaza seçmenlerinin en sevdikleri müzik aletlerinin başında bağlama ve saz gelmektedir. Her iki parti seçmeni arasında en sevilen çalgı yine bağlama ve sazdır. HDP seçmeni arasında gitar, piyano, keman, tef ve arbaneyi sevdiğini belirtenlerin oranı AK Parti seçmenine göre biraz daha fazladır. Bu da HDP seçmeninin etnik, özgün ve dünya müziği tarzlarına yönelik beğenisinin daha yüksek olmasıyla tutarlıdır. Öte yandan AK Parti seçmeni ise beğendiği enstrümanlar arasında ney ve kavalı daha fazla söylemiştir³⁷.

Tablo 55. Kürt ve Zazalarda Oy Verilen Partiye Göre En Beğenilen Müzik Aletleri

	Toplam	AK Parti	HDP / BDP	Diğer
Bağlama/saz	36,8%	37,9%	36,5%	31,4%
Gitar	14,2%	13,4%	15,6%	7,4%
Keman	9,7%	9,1%	9,6%	14,0%
Kaval	7,7%	9,0%	6,9%	6,6%
Ney	6,5%	8,4%	4,7%	9,9%
Arbane	4,0%	2,2%	5,4%	4,1%
Davul	4,0%	3,7%	4,0%	5,0%
Piyano	3,3%	2,2%	3,9%	4,1%
Flüt	2,6%	2,0%	3,0%	3,3%
Tef	2,5%	3,6%	1,4%	4,1%
Org	1,6%	1,2%	1,8%	1,7%
Zurna	1,2%	1,2%	1,3%	,8%
Kemençe	1,1%	1,1%	1,3%	0,0%
Ut	,9%	,8%	1,1%	,8%
Diğer	3,9%	4,2%	3,4%	6,6%

³⁷ Uygulanan ki-kare testin seçmenler arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklara rastlanmamıştır (Bkz. Ek 24).

Seçmenlerin sinemaya gitme sıklığı bölge genelinde³⁸ olduğu gibi Kürt ve Zazalarda da düşüktür. Kürt ve Zaza seçmenin yarısından fazlasının sinemaya ya hiç gitmediğini ya da uzun zaman önce³⁹ gittiğini görmekteyiz (Tablo 56). AK Partili ve HDP'li seçmenlere baktığımızda HDP'liler arasında son 1 yıl içerisinde sinemaya gidenlerin oranının AK Parti seçmenlerine göre daha fazladır. Öte yandan AK Parti seçmenlerinin yaklaşık yarısı sinemaya hiç gitmemişken bu oran HDP seçmenlerinde de yaklaşık %40 düzeyindedir.

Tablo 56. Kürt ve Zazalarda Oy Verilen Partiye Göre Sinemaya Gitme Sıklığı

		Toplam	AK Parti	HDP / BDP	Diğer
Sinemaya gitme aralıkları	Son 1 yıl içerisinde	37,6%	31,2%	42,2%	43,0%
	1 yıldan uzun bir süre önce	19,9%	20,2%	19,0%	25,6%
	Hiç gitmedim	42,5%	48,6%	38,8%	31,4%

³⁸ Bölge geneline ilişkin veriler Bölüm 3'te paylaşılmıştır.

³⁹ 1 yıldan uzun bir süre önce gittiğini belirtenler arasında "20-25 yıl önce, askerdeyken, hatırlamıyorum" diyenlerin fazla olduğunu hatırlatmakta fayda görüyoruz.

4.3. Siyasi Eğilimler, Dünya Görüşleri, Kanaatler ve Oy Dağılımları

Bölgedeki Kürt ve Zaza seçmenlerin, çeşitli mevzulara dair kanaatleri ve siyasi yaklaşımları da sorulmuş, çıkan sonuçlar seçmen farklılıklarını irdelemek için önemli bir veri kaynağı olmuştur. Görüşülen yurttaşlardan, Türkiye'nin önemli kimi tartışma konularına dair görüşlerini 1'in katılmıyorum, 2'nin kısmen katılıyorum, 3'ün katılmıyorum anlamına geldiği üçlü likert ölçeğinde aktarmaları istenmiştir. Çıkan sonuçlar ilk olarak, bölgedeki Kürt ve Zazaların, hem Sünnilerin hem de Alevilerin öne çıkan taleplerine destek verdiğini göstermektedir. Görüşülenlerin %63'ü Cemevleri'nin ibadethane olarak tanınmasına, %58'i ilköğretimde kız öğrencilerin başörtüsü kullanabilmesine olumlu bakmaktadır. Seçmenlerin yarısından fazlası ise din derslerinin zorunlu olması gerektiğine inanmaktadır. (Bkz. Tablo 57).

Tablo 57. Türkiye'nin Çeşitli Tartışma Konularına İlişkin Görüşler I

		Toplam	Parti		
			AK Parti	HDP / BDP	Diğer
Cemevleri ibadethane olarak tanınmalıdır.	Katılmıyorum	26,0%	34,0%	19,3%	30,0%
	Kısmen katılıyorum	11,2%	14,3%	8,2%	17,1%
	Katılıyorum	62,8%	51,8%	72,5%	52,9%
Din dersi zorunlu olmaktan çıkarılmalıdır.	Katılmıyorum	54,0%	67,4%	43,0%	55,0%
	Kısmen katılıyorum	12,2%	11,6%	12,6%	11,3%
	Katılıyorum	33,8%	20,9%	44,3%	33,8%
İlköğretimde kız öğrenciler başörtüsü kullanabilmelidir.	Katılmıyorum	28,4%	18,5%	35,8%	34,1%
	Kısmen katılıyorum	14,0%	11,3%	16,4%	12,9%
	Katılıyorum	57,6%	70,2%	47,8%	52,9%

AK Parti ve HDP seçmenlerinin çeşitli dini taleplere dair görüşlerine baktığımızda iki parti seçmeninin oldukça farklılaştığını görmekteyiz. İlk olarak, HDP'li seçmenlerin Cemevleri'nin ibadethane olarak tanınması talebine AK Parti seçmenine göre çok daha olumlu yaklaştığı görülmektedir. AK Parti seçmenleri ise ilköğretim düzeyinde başörtüsü kullanılabilmesini HDP seçmenine göre daha yüksek oranda savunmaktadır. HDP seçmenlerinin %36'lık bir kesimi ise ilköğretim düzeyinde başörtüsü kullanılabilmesine karşıdır. AK Parti seçmeni olan Kürt ve Zazaların büyük bir kısmı (%67) din derslerinin zorunlu olması gerektiğini düşünürken, %21'i zorunlu olmaması gerektiğini savunmaktadır. HDP seçmeni arasında ise özellikle bu konuda

bir mutabakat olmadığı görülmektedir. HDP'lilerin hemen hemen yarısı zorunlu din derslerine karşıyken diğer yarısı ise din derslerinin zorunlu olması gerektiğini düşünmektedir⁴⁰.

Kürt ve Zazalardaki dindarlık düzeyinin yansımaları kürtaj, alkol kullanımı ve yaşam biçimlerine dair çeşitli görüşlere yaklaşımlarda gözlemlenebilmektedir. Bölgedeki Kürt ve Zazaların %60'ından fazlasının kürtajın yasaklanmasından yana bir tutum sergilediği ve içki içilen restoranlarda yemek yemeyi tercih etmediği görülmektedir (Bkz. Tablo 58). %76'lık büyük bir çoğunluğu ise kız ve erkek öğrencilerin aynı evde kalmasına sıcak bakmamaktadır. Seçmenlere ayrıca Gezi olaylarına dair de görüşleri sorulmuştur. Bölgedeki Kürt ve Zazaların %63'ünün Gezi Park eylemlerini desteklemediği görülürken, %21'lik bir kesim ise Gezi Parkı eylemcilerini kendisine yakın gördüğünü belirtmektedir.

Tablo 58. Türkiye'nin Çeşitli Tartışma Konularına İlişkin Görüşler II

		Toplam	Parti		
			AK Parti	HDP / BDP	Diğer
Kürtaj yasaklanmalıdır	Katılıyorum	60,4%	75,3%	47,9%	61,7%
	Kısmen katılıyorum	12,0%	10,3%	13,4%	12,3%
	Katılmıyorum	27,6%	14,4%	38,7%	25,9%
İçki içilen restoranlarda yemek yemeyi tercih etmem.	Katılmıyorum	27,6%	19,0%	34,4%	30,5%
	Kısmen katılıyorum	7,9%	5,7%	10,2%	4,9%
	Katılıyorum	64,5%	75,4%	55,4%	64,6%
Gezi parkı eylemcilerini kendime yakın buluyorum.	Katılmıyorum	62,6%	89,0%	41,5%	60,8%
	Kısmen katılıyorum	16,8%	5,1%	26,2%	16,2%
	Katılıyorum	20,7%	5,9%	32,3%	23,0%
Öğrencilerin, kızılı erkekli aynı evde kalmalarında bir sakınca görmüyorum.	Katılmıyorum	76,0%	88,9%	65,6%	72,0%
	Kısmen katılıyorum	6,7%	3,6%	9,3%	7,3%
	Katılıyorum	17,3%	7,5%	25,2%	20,7%

Söz konusu tartışma konularına yönelik görüşlere siyasi parti kırılımında baktığımızda ise AK Parti seçmeninin genel olarak HDP seçmenine göre daha muhafazakar bir tutum sergilediği söylenebilir. AK Parti seçmeninin büyük bir çoğunluğu kürtajın yasaklanması gerektiğini, kız ve erkek öğrencilerin aynı evde kalmasına sıcak bakmadığını ve içkili restoranları tercih etmediğini belirtmektedir. HDP seçmeninin de çoğunluğunun aynı konularda muhafazakar bir duruşa sahip olduğu görülmekle beraber daha ılımlı yaklaşan bir kesimin hatırı sayılır bir

⁴⁰ Uygulanan ki-kare testi sonucunda üç önermeye katılımında da partiler arası anlamlı farklılıklar olduğu görülmüştür (Bkz. Ek 26,27,28).

varlığından söz edilebilir. AK Parti seçmenlerinin yaklaşık %90'ı Gezi Parkı eylemcilerini kendisine yakın bulmadığını belirtirken HDP'lilerin Gezi Parkı eylemlerine yönelik tutumu çoğunlukla olumsuz olsa da kendi içinde çeşitlilik göstermektedir. HDP'lilerin çoğunluğu (%42) yine bu eylemi kendisine uzak bulurken, %32'si ise yakın görmektedir. Gezi parkı eylemcilerine yakınlıkta ortada kalanların oranı ise %26'dır.

Kürt ve Zaza seçmenin kadın erkek eşitsizliği sorununa ilişkin görüşlerine baktığımızda ise AK Parti seçmenine göre HDP seçmeninin kadın erkek eşitsizliği sorununa daha duyarlı olduğu söylenebilir (Bkz. Tablo 59). Örneğin, AK Partili Kürt ve Zazaların yarısından fazlası işsizlik dönemlerinde istihdamda erkeklere öncelik tanınması görüşüne katılırken HDP'li seçmenlerin %60'ına yakını bu görüşü desteklememektedir. Ayrıca HDP'li seçmenler, kadınların siyasetteki yetkinliklerine AK Parti seçmenine göre daha fazla inanmaktadır. AK Parti seçmeni içerisinde %32'lik bir kesim erkekleri siyasette daha akıllı bulunduğunu belirtirken bu oran HDP'lilerde %19'da kalmaktadır. Öte yandan genel olarak bölgedeki Kürt ve Zaza seçmenlerin %68'i kız çocuklarının lise ve üstü düzeyde öğrenim görmesi konusunda öncelikli olabileceğini düşünmektedir. "Liseye/üniversiteye aileden bir çocuk gidebilecekse kız çocuktansa erkek çocuk gitmelidir" görüşüne katılmama oranı HDP'lilerde %75 iken AK Partili seçmenlerde yaklaşık %60'tir ve her iki partide yüksek düzeydedir.

Tablo 59. Türkiye'nin Çeşitli Tartışma Konularına İlişkin Görüşler III

		Toplam	Parti		
			AK Parti	HDP / BDP	Diğer
Siyasette, erkekler kadınlara göre daha akıllıdır.	Katılmıyorum	62,0%	52,1%	70,5%	59,3%
	Kısmen katılıyorum	13,0%	16,1%	10,4%	13,6%
	Katılıyorum	25,0%	31,8%	19,1%	27,2%
Bir yerde istihdam sıkıntısı varsa, iş azsa kadınlardan önce erkeklere iş verilmelidir.	Katılmıyorum	46,9%	34,9%	57,8%	38,8%
	Kısmen katılıyorum	10,0%	12,4%	8,0%	9,4%
	Katılıyorum	43,2%	52,8%	34,2%	51,8%
Liseye/Üniversiteye aileden bir çocuk gidebilecekse kız çocuktansa erkek çocuk gitmelidir.	Katılmıyorum	67,5%	58,3%	74,6%	71,8%
	Kısmen katılıyorum	9,3%	12,0%	6,9%	8,2%
	Katılıyorum	23,3%	29,7%	18,4%	20,0%

Seçmenlere kendilerine en yakın buldukları dünya görüşü nedir diye sorulmuş ve en fazla iki yanıt verebilecekleri belirtilmiştir. Aynı durum kendilerine en uzak buldukları dünya görüşleri

sorusu için de uygulanmıştır. Seçmenlerin kendilerini en yakın gördükleri dünya görüşlerine ait genel bulgular, oy verdikleri siyasi partiye göre Tablo 60'da görülmektedir.

Tablo 60. Seçmenlerin Kendisini Yakın Gördüğü Dünya Görüşü

Yakın görülen dünya görüşü	Toplam ⁴¹	AK Parti	HDP / BDP	Diğer
Müslüman	83,5%	92,2%	76,1%	85,1%
Dindar	22,7%	33,4%	13,8%	24,1%
İslamcı	17,1%	23,7%	11,9%	18,4%
Demokrat	16,0%	8,0%	22,4%	14,9%
Yurtsever	12,5%	3,4%	20,2%	10,3%
Sosyal Demokrat	11,1%	3,8%	17,1%	11,5%
Muhafazakar	8,7%	16,0%	3,5%	2,3%
Sosyalist	6,8%	1,2%	11,4%	5,7%
Milliyetçi	1,5%	2,0%	1,4%	0,0%
Laik	,9%	,6%	1,0%	2,3%
Liberal	,6%	,3%	,7%	1,1%
Ulusalçı	,5%	,5%	,5%	0,0%
Ülkücü	,1%	0,0%	,1%	0,0%

Kürt ve Zaza seçmenlerin %80'inden fazlası kendisini öncelikle Müslüman olarak tanımlamaktadır. Bir başka deyişle kendini Müslüman olarak tanımlamak bölgede normatif bir özellik olup, ayrıştırıcı nitelikte değildir. Hem bölge genelinde hem de Kürtlerde ve Zazalardaki yüksek dindarlık düzeyi de göz önünde bulundurulduğunda bölge seçmeninin ilk sırada mensubu olduğu dini söylemesi kolaylıkla beklenebilir. Bu sebeple seçmenlerin verdiği diğer yanıtlara bakmak daha açıklayıcı bilgi sağlamaktadır. Bölgede yakın görülen diğer dünya görüşlerine baktığımızda ikinci sırada dindar ve üçüncü sırada İslamcı gelmektedir. AK Parti seçmenlerinden kendisini dindar ve İslamcı olarak görenler HDP seçmenlerine göre daha fazladır. Ayrıca AK Parti seçmeni HDP seçmenine göre kendisini tanımlamada muhafazakar tanımına daha fazla başvurmaktadır. AK Parti seçmenlerinin çoğunluğu, "Müslüman" tanımından sonra kendilerini sırasıyla dindar, İslamcı ve muhafazakar olarak tanımlarken HDP

⁴¹ Birden fazla seçenek işaretlenebildiğinden toplamlar 100'ü geçebilir.

seçmenlerinin büyük bir kısmı Müslümanlığı takiben kendini sırasıyla demokrat ve yurtsever, sosyal demokrat ve dindar olarak tanımlamaktadır.

Hem AK Partili hem de HDP'li seçmenlerin %70'inden fazlasının kendisine en uzak bulunduğu dünya görüşü ise ülkücülüktür (Bkz. Tablo 61.). AK Partili seçmenlerde bu oran %60 düzeyindeyken HDP'lilerde %80'in üzerindedir. Ayrıca diğer partilere oy veren veya son seçimde oy kullanmayan bölge seçmeninin de %70'inden fazlası ülkücülüğü kendisine uzak bulmaktadır. Milliyetçilik bölgede en çok uzak görülen bir diğer görüş olmakla beraber AK Parti seçmeninin milliyetçiliğe HDP seçmenine göre daha az mesafeli olduğu gözlenmektedir. Dolayısıyla Kürt karşıtlığını çağrıştıran, ülkücülük, milliyetçilik, ulusalcılık gibi görüşler, Kürt ve Zazaların en uzak durdukları görüşler olmuştur.

AK Partililerin %32'si laikliği kendisine uzak görürken bu oran HDP seçmeni arasında %12 düzeyindedir. Ancak her iki parti seçmenleri arasında kendisini özellikle laik olarak tanımlayanların oranı %1'i bile geçmemektedir (Bkz. Tablo 61). AK Parti seçmeni ayrıca sosyalistlere de uzak olduğunu belirtmektedir. HDP'li seçmenlerin %3'lük çok az bir kesimi sosyalist düşüncüyü kendisine uzak olarak görse de sadece %11'lik bir kesimi kendisini sosyalist olarak tanımlamaktadır.

Tablo 61. Seçmenlerin Kendisini Uzak Gördüğü Dünya Görüşü

Uzak görülen dünya görüşü	Toplam ⁴²	AK Parti	HDP / BDP	Diğer
Ülkücü	71,7%	60,2%	81,0%	71,3%
Milliyetçi	36,5%	27,2%	45,2%	24,1%
Laik	20,7%	32,2%	12,4%	12,6%
Ulusalcı	14,0%	12,8%	15,2%	11,5%
Sosyalist	10,2%	18,5%	3,3%	3,4%
Muhafazakar	4,6%	3,8%	5,5%	3,4%
Liberal	3,4%	4,5%	2,2%	6,9%
Sosyal Demokrat	3,0%	4,8%	1,5%	3,4%
İslamcı	2,3%	,6%	3,5%	3,4%
Dindar	1,7%	1,5%	2,1%	0,0%
Yurtsever	1,4%	2,3%	,6%	2,3%
Demokrat	1,1%	1,4%	,5%	4,6%
Müslüman	1,0%	,3%	1,4%	2,3%

⁴² Birden fazla seçenek işaretlenebildiğinden toplamlar 100'ü geçebilir.

Seçmenlere kendilerini sağ veya sol yelpazesinde konumlandırımları ve kendilerini yakın hissettikleri görüşe ne derece yakın olduklarını 1-10 puan aralığında belirtmeleri istenmiştir. Kendisini sol-sağ yelpazesinde değerlendiren Kürt ve Zaza seçmenlerin %42'si kendisini sola daha yakın hissettiğini belirtmiştir. Sağ görüşe daha yakın olduğunu belirtenlerin oranı ise %30'dur (Bkz. Tablo 62).

Tablo 62. Seçmenlerin Kendisini Uzak Gördüğü Dünya Görüşü

	Toplam	AK Parti	HDP / BDP	Diğer
Sola yakın buluyorum	41,9%	4,8%	73,1%	32,2%
Sağa yakın buluyorum	29,6%	58,3%	7,9%	17,2%
Diğer⁴³	28,5%	36,9%	18,9%	50,6%

HDP seçmenlerinin çoğu kendisini sola yakın bulurken, AK Parti seçmeni kendisini daha çok sağda konumlandırmıştır. HDP seçmenlerinin ise sadece %8'i kendisini sağ görüşe yakın hissetmektedir. AK Parti seçmeni arasında ayrıca %37'lik bir kesimin kendisini ne sağda ne de solda konumlandığı görmekteyiz. Bu oran HDP seçmenleri arasında ise %19'dur.

AK Parti seçmeni arasında kendisini sol görüşe yakın gören çok küçük bir kesim vardır. (Bkz. Tablo 63).

Tablo 63. Sola ve Sağa Yakın Katılımcıların Yakınlık Düzeyleri (10 Üzerinden)

	Toplam	AK Parti	HDP / BDP	Diğer
Sola ne kadar yakınsınız?⁴⁴	7,9	5,8	8,1	7,2
Sağa ne kadar yakınsınız?⁴⁵	7,6	7,9	6,3	6,9

⁴³ Bu soruya hiçbiri, ortada vb. yanıt verenler diğer kategorisi içerisinde değerlendirilmiştir.

⁴⁴ Sadece sol görüşe yakın olduğunu beyan edenler.

⁴⁵ Sadece sağ görüşe yakın olduğunu beyan edenler.

Bölge seçmenine seçimlerde oy verirken bir adayda veya partide ne tür özelliklere dikkat ettikleri sorusu yöneltilmiştir. AK Parti ve HDP seçmenlerinin siyasi parti adaylarında aradıkları özelliklere dair bulgular karşılaştırmalı olarak bu kısımda tartışılacaktır. İlk olarak seçmenlerin adaylarda görmeyi beledikleri özellikler Tablo 64'te sunulmaktadır.

Tablo 64. Adayda/Siyasi Partide Beklenen Özellikler (Sadece Evet Diyenler %)

Adayda beklenen özellikler (Evet diyenler)	Toplam	AK Parti	HDP / BDP	Diğer
Bölgenin politik sorunlarına duyarlı olması	96,7%	97,2%	96,8%	94,3%
Bölgenin ekonomik sorunlarını bilmesi	95,9%	94,9%	96,9%	96,6%
Eğitimli olması	95,6%	96,8%	95,5%	90,8%
Ayrımcı olmaması	95,6%	94,9%	96,3%	96,6%
Cesur olması	95,4%	94,8%	96,3%	94,3%
Demokrat olması	86,9%	80,8%	93,6%	73,6%
İdeolojisinin bana uygun olması	70,4%	60,8%	80,4%	52,9%
Dindar olması (yaşamında dini vecibeleri yerine getirmesi)	68,4%	86,2%	54,6%	65,5%
Uzun yıllardır siyasetin içinde olması	63,2%	56,5%	70,0%	51,7%
Kamuda geniş bir çevresi olması	54,2%	59,4%	51,1%	46,0%
Kürtçe bilmesi	51,4%	34,8%	66,4%	40,2%
Kürt mücadelesinin içerisinde gelmiş olması	51,0%	20,8%	77,9%	29,9%
Hükümete yakın ilişkileri olması	49,5%	62,9%	39,4%	42,5%
Genç olması	46,1%	43,8%	48,9%	36,8%
Buralı olması (yerel olması)	43,3%	49,2%	39,4%	36,8%
Sol görüşlü olması	38,4%	5,2%	66,8%	25,3%
Köklü bir aileden gelmesi	27,1%	33,1%	23,0%	21,8%
Erkek olması	20,7%	29,2%	14,0%	20,7%
Benimle aynı etnik gruptan olması	19,3%	17,5%	21,4%	14,9%
Aynı mezhepten olmamız	17,0%	23,5%	12,3%	12,6%
Varlıklı/zengin olması	11,1%	17,2%	6,8%	6,9%
Benim tarikatimden olması	7,0%	7,2%	7,3%	3,4%
Benim aşiretimden olması	5,9%	6,3%	5,9%	2,3%
Adayın hiçbir özelliğine dikkat etmem	0,2%	0,2%	0,2%	0,0%

İlk olarak seçmenlerin aday profilinde dikkat ettiği özelliklere bakarsak AK Partili seçmenler adayların erkek olmasına ve yaşadıkları yerden birisinin olmasına HDP seçmenine göre daha fazla dikkat etmektedir. HDP seçmenlerinin hemen hemen yarısı için adayın genç olması önemlidir. Her üç HDP'li den ikisi, her üç AK Partiliden biri ise adayın Kürtçe bilmesini oldukça önemsemektedir. HDP seçmenleri varlıklı/zengin adaylara AK Parti seçmenine göre daha mesafelidir. Adayların eğitimli olması ise hem AK Parti hem de HDP seçmeni için oldukça önemlidir.

HDP seçmeninde adayın kendisiyle aynı etnik kökenden olması isteği AK Parti'ye göre; AK Parti seçmeninde ise adayların kendisiyle aynı mezhepten olması isteği HDP'ye göre biraz daha fazladır. HDP seçmeni AK Parti seçmenine göre adayla arasında daha fazla ideolojik yakınlık kurmaktadır. HDP'li seçmenin %80,4'ü adayın ideolojisinin kendi ideolojisine uygunluğuna dikkat ettiğini belirtirken AK Parti'ye oy verenlerde bu oran %60,8'dir. Hem HDP hem de AK Parti seçmeninin hemen hemen %40'ının adayın kendi aşiretinden veya tarikatından olmasını önemsemediğini, her iki parti içerisinde yalnız %6-7'lik küçük bir kesimin adayı bu özelliğine göre desteklediğini görmekteyiz. Bu durum bölgede aşiret ve tarikat mensupluğunun seçmenlerin oy verme tercihlerine etkisinin oldukça düşük olduğu bulgusunu desteklemektedir.

Hem HDP hem de AK Parti seçmenine göre adayın veya partinin dindar olması önemlidir. HDP seçmeninin yarısından fazlası (%55), AK Parti seçmeninin ise %86'sı oy vereceği partinin veya adayın dindar olmasına dikkat etmektedir. HDP seçmeni AK Partililerin aksine adayların sol görüşten olmasına ve Kürt hareketinin içerisinde biri olmasına daha fazla önem vermektedir. Partinin veya adayın demokrat olması ve ayrımcı olmaması her iki parti seçmeni için de oldukça önemlidir.

Adayların bölge siyasetindeki etkisi de seçmenler için önemlidir. Adayların bölgenin ekonomik sorunlarını bilmesi ve bölgedeki politik sorunlara duyarlı olması bölgedeki Kürt ve Zaza seçmenlerin neredeyse tamamının beklediği özelliklerdir. HDP seçmenleri adayların uzun yıllar siyaset deneyimi olmasını AK Partililere göre çok daha fazla önemserken, AK Parti seçmeni bölgedeki adayların hükümetle yakın ilişkilerinin ve kamuda geniş bir çevresinin olmasına HDP'lilere göre daha fazla dikkat etmektedir.

Derinlemesine görüşmelerde AK Partili bir siyasetçi de HDP seçmenin aday ve parti tercihinde etnik kimliğin, AK Parti seçmenlerinde ise bölgeye sağlanan hizmetlerin ve dindarlığın oy tercihlerinde etkili olduğunu şu şekilde belirtmektedir:

“Şimdi BDP seçmeni baktığınız zaman etnik kimlik orada çok daha fazla ağır basıyor çünkü BDP bugün baktığımız zaman tamamen etnik kimlik üzerine siyasetini oturtmuş ve bu şekilde belli bir oy almış bir kitle ama AK Parti seçmeninin bakış açısı biraz daha farklı burada daha kısımlara ayırabilmek daha çeşitlendirmek mümkün kiminin hizmet algısı, hizmet anlayışı, hizmet beklentisi kiminin muhafazakarlık olaya muhafazakar açıdan muhafazakar yaşantı açıdan bakışı ve AK Partiyi belki muhafazakar düşüncelerine muhafazakar yaşam tarzına daha yakın olarak görmesi seçmenin ağırlıklı.”

Bölge seçmenine eskilerden ve halen aktif olarak uğraşanlardan beğendiği siyasetçilerin olup olmadığı sorulmuş ve açık uçlu yanıtlar alınmıştır. Bölgedeki Kürt ve Zaza seçmenin yaklaşık %38'i Recep Tayyip Erdoğan'ı, yaklaşık %34'ü Selahattin Demirtaş'ı kendine yakın bulduğunu belirtmiştir (Bkz. Tablo 65). HDP'lilerin %6'sı, AK Parti seçmenlerinin %77'si, diğer parti seçmenleri ve oy kullanmayanların ise %27'si Recep Tayyip Erdoğan'ı kendisine yakın bulmaktadır. Selahattin Demirtaş ise HDP seçmeninin %61'i, AK Parti seçmeninin %2'si ve diğer partilere oy veren veya 2014 yerel seçimlerinde oy kullanmayanların %18'i tarafından kendine yakın bulunmuştur. Parti liderleri haricinde HDP'liler Sırrı Süreyya Önder, Ahmet Türk ve Osman Baydemir başta olmak üzere beğendikleri partili diğer farklı siyasetçileri sıralarken, AK Partili seçmenler ayrıca Abdullah Gül, Ahmet Davutoğlu ve Bülent Arınç'ı kendisine yakın bulduklarını belirtmiştir.

Tablo 65. Seçmenlerin Kendilerine Yakın Buldukları Günümüz Siyasetçileri

	Toplam	AK Parti	HDP / BDP	Diğer
Recep Tayyip Erdoğan	37,4%	77,0%	6,4%	27,1%
Selahattin Demirtaş	33,6%	2,0%	61,2%	17,6%
Sırrı Süreyya Önder	4,8%	1,4%	7,6%	4,7%
Ahmet Türk	2,9%	,3%	5,3%	1,2%
Osman Baydemir	2,5%	,2%	4,4%	2,4%
Abdullah Gül	2,4%	4,8%	,4%	2,4%
Ahmet Davutoğlu	2,0%	4,3%	,1%	2,4%
Bülent Arınç	1,9%	3,4%	,3%	4,7%
Diğer	9,7%	5,0%	12,3%	21,2%
Hiçbiri	2,8%	1,6%	2,0%	16,5%

Öte yandan Tablo 66.'de görüldüğü gibi bölgedeki Kürt ve Zazaların %43'ü Turgut Özal'ı, eski siyasetçiler içerisinde en yakın bulduğu siyasetçi olarak belirtmiştir. AK Partili seçmenlerin yarısı, HDP'lilerin ise %37'si Turgut Özal'ı zamanında kendine yakın bulduğunu ifade etmektedir. AK Parti seçmenlerinin %21'i ise Necmettin Erbakan'ı kendisine yakın görmüş olduğunu belirtmektedir. HDP içerisinde Erbakan'ı kendine yakın bulanların oranı yok denecek kadar azdır. Seçmenler yer yer hala siyasete devam eden isimleri de eski siyasetçiler arasında anmıştır. Yaklaşık %12'lik bir kesim eski siyasetçilerden beğendiği bir siyasetçi olmadığını belirtmiştir. %10'luk bir kesimse tek başına ifade edilebilecek bir oranda olmayacak biçimde birbirinden farklı isimler söylemiştir.

Tablo 66. Seçmenlerin Kendilerine Yakın Buldukları Eski Siyasetçiler

	Toplam	AK Parti	HDP / BDP	Diğer
Turgut Özal	43,1%	51,4%	37,3%	31,7%
Necmettin Erbakan	10,3%	20,9%	1,9%	9,8%
Ahmet Türk	5,8%	,7%	10,2%	4,9%
Orhan Doğan	4,6%	,2%	8,7%	0,0%
Leyla Zana	4,6%	,3%	8,1%	3,7%
Hatip Dicle	3,3%	0,0%	6,2%	1,2%
Adnan Menderes	2,9%	5,2%	1,4%	1,2%
Bülent Ecevit	2,4%	1,8%	2,4%	6,1%
Hiçbiri	12,5%	11,0%	11,7%	30,5%
Diğer	10,5%	8,5%	12,1%	11,0%

Bölge seçmeninin 1990'larda ailelerinin oy verme geleneğine baktığımızda çoğunlukla ANAP, Doğru Yol gibi merkez sağ partilere (%48) oy verdiğini görmekteyiz. Diğer yandan Kürt ve Zaza seçmenlerin yaklaşık %30'unun Refah Partisi, Fazilet Partisi tarzı partilere oy verdiği belirtilirken, SHP ve CHP gibi merkez sol partilere oy verenlerin oranı da %20 düzeyindedir (Bkz. Tablo 67).

Tablo 67. Seçmenlerin Ailelerinin 1990'lar ve Öncesinde Ağırlıkla Oy Verdiği Partiler

	Toplam	AK Parti	HDP / BDP	Diğer
ANAP, Doğru Yol gibi partilere	48,2%	46,5%	50,6%	37,1%
SHP, CHP gibi partilere	20,7%	7,2%	32,9%	29,0%
Refah Partisi, Fazilet Partisi gibi partilere	29,4%	44,4%	15,3%	29,0%
MHP, BBP gibi partilere	1,3%	2,0%	,5%	3,2%
Diğer	,5%	0,0%	,8%	1,6%

HDP seçmenlerinin yarısı henüz kendi partileri yokken ailelerinin ağırlıkla merkez sağ partilere, üçte biri ise merkez sol partilere oy verdiğini belirtmektedir. HDP'li Kürt ve Zaza ailelerde geçmişte Refah partisi ve ardıllarına oy verenlerin oranı ise %15 düzeyindedir. AK Parti seçmeninin yaklaşık yarısı 90'larda ailelerinin merkez sağ partilerine, yaklaşık %30'u ise milli görüş partilerine oy verdiğini belirtmiştir. Milliyetçi çizgideki partiler bölge seçmeninden 90 ve öncesinde de destek görmemiştir.

Bu kısma kadar paylaşılan bulgulardan: bölgedeki seçmenlerin oy tercihlerinde, adaylarda ve siyasi partilerde aradıkları özelliklerde etnik köken başta olmak üzere dindarlık düzeyinin de belirleyici olması, bölgede oy tercihlerinin AK Parti ve HDP arasında olması ve AK Parti seçmenlerinin geçmişte merkez sağ partilere oy veren kesimlerden oluştuğuna dair ifadelerle bölgede gerçekleştirilen derinlemesine görüşmelerde de rastlanmıştır. Bu konuda muhafazakar bir STK'nın yöneticisi kişisel gözlemlerini şöyle özetlemektedir:

Din ve Kürt etnik kimliği etkileyen faktörlerdir. İkisi de oy eğilimini etkilemektedir. Son 10 yılda iki olgu önemli yer tutuyor. Bölgede bir dönem Refah vardı sonra AKP oldu. HADEP, DEP vardı şimdi BDP oldu. İki büyük parti (BDP-AKP) dışındaki partilerin adı bile yok bölgede. Bölge derken de sosyolojik olarak kendini Kürt hisseden insanlardan bahsediyoruz. Biz haritadan bahsetmiyoruz. Yer yer dini duyarlılık yer yer etnik duyarlılık ön plana çıkmaktadır. Oy vermede refah ve sosyal devletten çok daha önemlidir burada batıya göre. Etnik kimlik en belirleyici faktördür. Bingöl'deki farklılık, aleviler var. Bingöl'de %85'i Zaza ve Zazalar daha dindar ve hepsi AKP'ye verir. Önceden de refaha verirlerdi. (...) Ama ekonomik kaygıyla oy veren kesim daha az. Mesela belediye seçimlerinde insanlar hizmetten daha çok adaydan daha çok etnik kimlik ön plana çıkıyor. Kimlik siyasetine göre oy veriyor insanlar. Şimdiki adaydan memnun değildir mesela ama gelecek seçimde yine parti onu çıkarttığı için rahatsızda olsa yine ona oy veriyor çünkü onun için oy verme sahihi her zaman hizmetten de refahtan da sosyal devlet politikasından da çok daha önemli planda siyaset kimliği. Van Diyarbakır, Mardin, Şırnak Hakkari gibi yerlerde. Bingöl, Urfa, Erzincan Erzurum gibi yerlerde ise dini hassasiyet var. Urfa da Mardin de Araplar vardır bunlar kendilerini öteki hissedip BDP'ye vermez. Antep, Urfa gibi yerlerde daha farklı faktörler var daha az devletin baskısına maruz kalmış. Devletin cumhuriyetten beri yaptığı zulüm hala insanların hafızalarında diridir. CHP-AKP-MHP hepsi bu devletin partisidir onlar için. “

Geçmişte bölgedeki merkez sağ ve milli görüş çizgisindeki partilere oy verenlerin sonraki yıllarda AK Parti'ye oy verdiği bazı kanaat önderleri tarafından da ifade edilmiştir:

“AK Parti'ye oy verenlerin de bir kısmı aslında böyle görüyorum. Ama bölgede geçmişten itibaren bölgede hani bir muhafazakar mütedeyyin bir taban her zaman vardı yani geçmişte hani MSP işte RP, FP falan geleneklerinden gelen böyle bölgede böyle bir potansiyel vardı. Bölgede onun dışında merkez sağın da bir ağırlığı vardı zaman zaman dolayısıyla AK

Parti hem bu mütedeyyin muhafazakar kesim ve merkez sağ seçmenini birleştirmek suretiyle o oyların kümülatifini kendi bünyesinde topladı burada o dönem geçmiş dönemde geçmişteki siyasetçilerin hem yolsuzluk bakımından hem ülkeyi kötü idare etmesi bakımından hem de bölgeye bir pozitif yaklaşım bir olumlu yaklaşım göstermedikleri düşüncesiyle AK Parti'nin hem o dönemdeki propagandası hem iyi PR'ı hem işte kadroları biraz daha bu seçmenlere güven verdi. Seçmenlerin önemli bir kısmı hem merkezdeki hem de muhafazakar hem merkez sağdaki seçmenleri öyle bir kısmı AK Parti'ye oy verdi.⁴⁶

4.4. AK Parti ve HDP'ye Yaklaşımlar

Bölgenin AK Parti'den beklentileri iki farklı kümede toplanabilir: Etnik kimliğe daha fazla önem vermesi, bölgeye daha çok hizmet vermesi. Bu iki talebin de bölgede ağırlığı yaklaşık eşittir ve bölge seçmeninin yaklaşık %90'ı bu iki talepten bir tanesini savunmaktadır. Bölge seçmenini bu iki talep arasında ayırıtıran temel faktör, bu seçmenlerin hangi partinin seçmeni olduğudur. AK Parti seçmeninde hizmet beklentisi ön plana çıkarken, HDP seçmeninde Kürt kimliği ve Kürtlerin taleplerine karşılık verme beklentisi ağırlıktadır. Aynı zamanda AK Parti seçmeninin yaklaşık 4'te 1'i AK Parti'nin mevcut durumundan öte bir beklentisi olmadığını vurgulamaktadır. Burada bir diğer önemli nokta Kürtlerin taleplerini karşılamasını talep eden AK Partili seçmenin oranıdır. Bölgenin AK Parti seçmeninin yaklaşık %20'si AK Parti'den Kürtlere daha çok seslenmesini istemektedir (Bkz. Tablo 68).

Tablo 68. Parti Tercihine Göre AK Parti'den Beklentiler

		Toplam	Siyasi Parti		
			AK Parti	HDP / BDP	Diğer
Sizce, AK Parti bugünkü haline göre nasıl bir parti olmalıdır?	Kürt kimliğini daha fazla sahiplenmeli/Kürt taleplerini daha fazla seslendirmeli	43,1%	19,2%	64,0%	30,3%
	Bugünkü hali iyidir	12,1%	22,7%	3,7%	11,2%
	Bölgeye daha fazla hizmet vermeli	43,0%	57,7%	30,0%	53,9%
	Diğer	1,8%	,5%	2,3%	4,5%

⁴⁶ Bölgede etkili bir iş adamı

Bölge seçmeni HDP'den daha dindar bir parti olmasını beklemektedir (Bkz. Tablo 69). Bu oran bölge seçmeninin %62'sine denk gelirken, HDP seçmeni içinde de %50'ye yakındır. AK Partili seçmenlerin yaklaşık %85'i HDP'den daha fazla dindarlık beklemektedir. Bu noktada bölgenin HDP'li ve AK Partili seçmeninin yakınlığı söylenebilir.

Kürt ve Zaza seçmenler arasında HDP'nin şimdiki kadar dindar veya daha dindar olması gerektiğini düşünenler çoğunluktaiken derinlemesine görüşmelerde kanaat önderleri arasında HDP'nin dindarlık ile ilişkisi konusunda çok farklı görüşler alınmıştır. HDP'nin dindar seçmen ile ilişkisine yönelik iki farklı eğilim olduğu söylenebilir. Görüşmelerde öne çıkan bir eğilim Müslüman kimliği ile HDP seçmenliği arasındaki mesafenin özellikle BDP/HDP'nin son yıllarda dindar kesime seslenme çabası ve Altan Tan gibi isimleri bünyesine katmasına bağlı olarak azaldığını ve halihazırda dindar bir tabanı/kitleyi olduğunu savunurken, diğer bir eğilim BDP/HDP çizgisinin ideolojik duruşundan ötürü dindar kesimden zaten uzak olduğunu savunmaktadır.

HDP'nin son zamanlarda dindar kesim arasındaki mesafeyi kapatmaya yönelik bir girişimi olduğunu düşünenlerden biri de AK Partili bir siyasetçidir:

“Şimdi son zamanlarda biraz daha tabii dindar seçmenlere daha yakın temas halindedir. Eskiden hiçbir şekilde öyle bir kavram söz konusu değildi. Özellikle 90'lı yıllarda falan kesinlikle aleyhinde kesinlikle onları düşman olarak bellemiş dini tamamen, dindarlığı tamamen bu davaya zarar olarak görmüş bir kitle mevcuttu. Fakat tahminim onlar da bir siyaset değişikliğine gidiyorlar. Yani son zamanlarda dindar kesimi de kucaklamadan çok da kafalarındaki muvaffakiyeti oluşturmamalarını bence onlar da anladılar ve yavaş yavaş onların da açılımı o yani. Açılım çok sık kullanılan bir kelime bu sıralar BDP'nin de açılımı dindarlara karşı.”

Eski bir milletvekili, STK yöneticisi bir iş adamı ve lise mezunu bir bölge seçmeni de HDP'nin dini değerlere önem verdiği görüşünü desteklemektedir:

“Geçmişten daha etkili bir şekilde kapsıyor. Kullandıkları dil ve yaptıkları bu izlenimi veriyor. Özgür Gündem, Roj TV gibi yerlerde dini değerlerin çok daha fazla önem taşıdığı ve yadsınmadığı konusunda bir düşünce, olgunlaşma var.”

“Din adamlarını kendi bünyelerine almak suretiyle din adamları üzerinden bölgede geçmişte medrese içerisinde ve medresede yetişen din adamlarının önemli bir kısmı siyasal tercihlerini BDP'den yana koymuştur. Onların o Kürtlük hassasiyetleri üzerinden de o örgütlü yapıları halkla bağ kurmada

ciddi bir şekilde kullanıyorlar yoksa yani BDP de dindar bir partidir şeklinde toplumda böyle bir algı oluşmuyor ama dindarlara çok büyük saygı gösteren bir partidir.”

“(BDP dindar seçmene) Son dönemlerde seslenebiliyor. Daha önce dindar çizgisinden uzaktı, hala uzaklar ama gerçekleri gördüler. Şimdi daha iyi bakıyorlar dindarlara gidip namaz kılmıyorlar ama kılan da kılsın diyorlar”

Yerel bir gazetede görev alan bir gazeteci de hem BDP'nin dindar kesimlerden kopuk olmadığına dair görüşlerini şu ifadelerle aktarmaktadır:

“Sivil Cuma namazları yapıldı ama geçmişten beri vardı. Sürekli taziyelere katılırlardı. İmamlar üzerinden biraz örgütlenmeye başlandı, BDP'yle ilgili dindarlara BDP'yi anlatmaya ve dine karşı olmadığını anlatmaya başladılar. Başarılı oldular ki bugün Hakkâri gibi hiç Alevi gayrimüslim yok tamamen Müslüman ve hepsi oy veriyor BDP'ye. Bir ara Erdoğan dedi ki bunların hepsi Zerdüşt, PKK'yi kastetti ama dolaylı yollarla BDP'yi hedef aldı. Ama insanlar bunlara gelmiyor. Çünkü dağdaki onun oğlu ve oğlu da Müslüman kendisi gibi. Dini konulardan vurması bu yüzden başarılı olmuyor. Çünkü dağdaki de oğlu ve kendisi gibi Müslüman.”

AK Parti'ye yakın bir düşünce kuruluşunda yöneticilik yapan bir kanaat önderinin HDP'nin dindar kesimle arasındaki mesafeyi artırdığı görüşü bu eğilimi özetleyen güzel bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır:

Bence dine mesafeyi azaltıcı veya dindarların BDP'ye mesafesini azaltıcı şeyler değil, hatta artırıyor. Çünkü BDP dindarlaşıyor, dini BDP'lileştiriyor. Dindarlar da bunu görüyor. AK Parti'ye oy veren kitle dışarıda kılınan Cuma namazını gördükçe BDP'den daha uzaklaşıyor. (...) Altan Tan'ı milletvekili adayı yapıyorsun, seçtiyorsun ve sen şu mesajı vermiş oluyorsun; ben o kadar din dışında bir adam değilim. Ama hala BDP bunu çok fazla yapamıyor, bünyesi de bunu kaldırmıyordur muhtemelen. Bütün aktörleri dinle ilişkisi olmayan adamlar üzerinden kurguladığınız zaman bünye onu kabul etmiyor.

HDP'nin dindarlıkla olan ilişkisi konusundaki beklentilerde parti seçmenleri ve kanaat önderleri arasında farklılaşmalar olsa da, HDP'nin daha fazla Türkiye partisi olmasıyla ilgili HDP'li ve AK Partili seçmenler arasında bir uzlaşma vardır. Her iki parti seçmeninin de yaklaşık 4'te 3'ü HDP'nin daha fazla Türkiye partisi olması gerektiğini düşünmektedir (Bkz. Tablo 69). Buna karşın HDP'den beklentiler söz konusu olduğunda, özellikle HDP'nin daha fazla Kürt partisi

olması beklentisine ilişkin olarak önemli bir farklılaşma gözükmemektedir. AK Partili seçmen yüksek bir oranda HDP'nin daha az Kürt partisi olması gerektiğini savunurken, HDP'li seçmenin yalnızca %7'si HDP'nin daha az Kürt partisi olması gerektiğini düşünmektedir. HDP seçmeninin %90'ından çoğu HDP'yi ya bugünkü oranda, ya da daha fazla Kürt partisi olarak görmek istediğini belirtmektedir. İki seçmen arasında en keskin farklılaşma HDP'nin nasıl bir muhalefet partisi olması gerektiğine ilişkin görüşlerde ortaya çıkmaktadır. AK Partili seçmenin 4'te 3'ü HDP'yi iktidara yaklaşımı konusunda hatalı bulmaktadır ve daha yumuşak bir siyaset izlemesi gerektiğini düşünmektedir. HDP'li seçmenin yaklaşık %85'i ise HDP'nin ya bugünkü kadar, ya da daha sert bir muhalefet olması gerektiğini düşünmektedir (Bkz. Tablo 69).

Tablo 69. Parti Tercihine Göre HDP'den Beklentiler

		Toplam	Siyasi Parti		
			AK Parti	HDP / BDP	Diğer
Sizce, HDP/BDP bugünkü haline göre nasıl bir parti olmalıdır?	Daha dindar olmalıdır	62,5%	84,0%	45,8%	57,3%
	Bugünkü hali iyidir	34,6%	14,1%	50,4%	39,3%
	Daha az dindar olmalıdır	2,9%	1,8%	3,8%	3,4%
Sizce, HDP/BDP bugünkü haline göre daha fazla mı daha az mı Kürt partisi olmalı?	Daha fazla Kürt partisi olmalıdır	30,2%	17,6%	40,7%	28,1%
	Bugünkü hali iyidir	48,7%	46,2%	51,9%	37,1%
	Daha az Kürt partisi olmalıdır	21,1%	36,2%	7,4%	34,8%
Sizce, HDP/BDP bugünkü haline göre daha fazla mı Türkiye'ye açılmalı yoksa daha fazla Bölge partisi olmalı?	Daha fazla Türkiye'ye açılmalı	75,8%	75,9%	76,0%	75,3%
	Bugünkü hali iyidir	17,8%	18,6%	16,8%	20,2%
	Daha fazla Bölge partisi olmalı	6,3%	5,5%	7,2%	4,5%
Sizce, HDP/BDP bugünkü haline göre Hükümete daha sert mi daha yumuşak mı muhalefet etmeli?	Hükümete karşı daha sert olmalıdır	21,5%	2,5%	37,5%	16,9%
	Bugünkü hali iyidir	35,4%	22,7%	45,2%	34,8%
	Hükümete karşı daha yumuşak olmalıdır	43,1%	74,8%	17,3%	48,3%

Bölge seçmeninin AK Parti ve HDP'nin beğendiği yönleri ve bu partilere ilişkin yönelttiği eleştiriler belirgin bir şekilde farklılaşmaktadır. Buna rağmen beğenilerde ortaklaşılan nokta iki partinin çözüm sürecini yürütüyor olmalarıdır. Eleştirilerde ortak nokta ise hizmet yetersizliği olarak ortaya çıkmaktadır.

Beğeniler

Bölge seçmeninin AK Parti değerlendirmesinde öne çıkan beğeni, AK Parti'nin sağlık, eğitim ve ulaştırma gibi hizmetlerde sağladığı başarı ve ekonomik gelişimdir. Hem AK Parti seçmeni hem de HDP seçmeninin yaklaşık yarısı, AK Partiyi bu hizmetler açısından takdir etmektedir. Buna sosyal yardım politikası da eklenirse, bölge seçmeninin yaklaşık %65'inin AK Parti'nin bölgedeki hizmetlerini oldukça olumlu bulduğu gözükmektedir. İkinci olarak, AK Parti tarafından takip edilen çözüm süreci politikalarının hem AK Parti seçmenince hem de diğer seçmenlerce beğenildiği görülmektedir (Bkz. Tablo 70).

Tablo 70. Parti Tercihine Göre AK Parti'nin En Beğenilen Yönleri

	Toplam	Siyasi Parti		
		AK Parti	HDP / BDP	Diğer
Sağlık, eğitim, yol, belediyecilik tarzı hizmetler/ekonomik gelişim	53,2%	56,0%	49,2%	59,6%
Çözüm süreci ve demokratikleşme	11,4%	10,2%	13,0%	10,9%
Sosyal yardım politikası	9,6%	10,5%	8,9%	7,7%
Diğer	8,1%	10,7%	5,4%	7,1%
Dindarlık/başörtüsü serbestliği	7,7%	8,8%	6,3%	6,4%
Beğendiği bir yanı yok	6,6%	0,3%	14,0%	5,1%
Halka güven vermesi/herkese eşit yaklaşım	2,8%	2,9%	2,6%	2,6%
Bütün yönlerini beğeniyor	0,6%	0,7%	0,6%	0,6%

HDP'de beğenilen yönler, AK Parti'de beğenilen yönlere göre farklılaşmaktadır. HDP seçmeninin yaklaşık %40'ından fazlası HDP'de en beğendiği yan olarak HDP'nin siyasi çizgisini belirtmektedir. Bu oran AK Parti seçmenleri arasında da dikkat çekici bir orandadır. AK Partili seçmenlerin yaklaşık 4'te 1'i HDP'nin siyasi çizgisini takdir etmektedir. İkinci olarak, AK Parti ile benzer bir şekilde iki parti seçmeni de HDP'nin çözüm sürecindeki rolünü takdir etmektedir (Bkz. Tablo 71).

Tablo 71.Parti Tercihine Göre HDP'nin En Beğenilen Yönleri

	Toplam	Siyasi Parti		
		AK Parti	HDP / BDP	Diğer
Siyasi çizgisi/ Kürt kimlik, hak ve özgürlüğü savunusu	35,1%	26,6%	40,3%	30,2%
Çözüm sürecindeki rolü	14,8%	16,0%	14,1%	17,2%
Beğendiği bir yanı yok	10,8%	28,0%	0,7%	20,7%
Türkiyelileşme çabası/Ayrımcı olmama	10,4%	6,9%	12,5%	7,8%
Halka yakın olma/halkın temsil edilmesi	10,2%	8,0%	11,5%	6,9%
Mücadelecilik, kararlılık	6,1%	4,4%	7,1%	4,3%
Başarılı belediyecilik	5,4%	4,6%	5,7%	6,0%
Eşbaşkanlık sistemi/kurum içi demokrasi	3,1%	2,3%	3,7%	0,9%
Diğer	2,4%	1,8%	2,6%	3,4%
Dürüstlük	1,7%	1,4%	1,8%	2,6%

Eleştiriler

AK Parti'ye bölge seçmeninden gelen en yoğun eleştiri, AK Parti'nin beğenilen özellikleri arasında da sayılan hizmet siyasetine ilişkindir. Bölgeye dönük yatırımların ve hizmetlerin yetersizliği ve bölgenin ekonomik sorunları, AK Parti seçmeninin büyük bir kesiminin eleştirdiği konuların başında gelmektedir. Aynı konu, daha düşük oranda da olsa HDP'li seçmenlerin de başta gelen eleştirileri arasındadır. Bunun yanında, HDP seçmeninin en çok eleştirdikleri arasında ilk sırayı az bir farkla "yolsuzluk" konusu almaktadır. Diğer yandan yolsuzluk eleştirisi AK Parti seçmeninde dahi azımsanmayacak bir oranı bulmaktadır. Bunun yanında HDP seçmeni, AK Parti'yi etnik ve mezhepsel ayrımcılık yapmakla eleştirmektedir. Her 10 HDP seçmeninden birisi çözüm sürecindeki tutarsızlıklar, otoriterleşme gibi eleştiriler de yapmaktadır. (Bkz. Tablo 72).

Tablo 72. Parti Tercihine Göre AK Parti'ye Yönelik Eleştiriler

	Toplam	Siyasi Parti		
		AK Parti	HDP / BDP	Diğer
Bölgedeki ekonomik sorunlar/bölgeye dönük kalkınma politikaları/hizmet yetersizliği	23,4%	31,6%	18,4%	20,2%
Yolsuzluk/patronaj ilişkileri	17,5%	14,6%	19,5%	16,3%
Beğenmediği yanı yok	12,3%	26,2%	3,6%	11,6%
Diğer	9,9%	9,7%	9,7%	12,4%
Etnik ve mezhepsel ayrımcılık/adaletsizlik	7,9%	2,9%	11,2%	7,8%
Çözüm sürecindeki pasiflik/etkisizlik/tekçilik politikaları	7,8%	2,7%	11,0%	8,5%
Otoriter, yasakçı ve eleştiriye kapalılık/Anti demokratiklik/güvenlikçi yaklaşım	6,9%	4,0%	8,5%	8,5%
Din siyaseti/Aşırı dindarlık ve muhafazakarlık	5,6%	1,1%	8,3%	6,2%
Söylem ve icraat uyumsuzluğu	4,5%	1,5%	6,2%	5,4%
Dış politikadaki başarısızlık	4,3%	5,6%	3,6%	3,1%

Bölge seçmenlerinden HDP'ye en yoğun yöneltilen eleştiri çatışmacılık, silahlı mücadeleye destek ve PKK'ye yakınlıktır. Bölge seçmenin yaklaşık %25'i HDP'yi çatışmacı bulmaktadır. Bu oran AK Partili seçimde %40'a yaklaşmaktadır. AK Parti seçmenin yaklaşık %15'i HDP'yi "ayrıştırıcı", "milliyetçi" ve "bölücü" görmektedir. Kısacası, AK Parti seçmenin yaklaşık %55'i HDP'yi PKK'ye yakın olmak ve ayrıştırıcı olmakla eleştirmektedir. HDP'ye kendi seçmenin eleştirisi ise hizmet ekseninde olmaktadır (Bkz. Tablo 73).

Tablo 73. Parti Tercihine Göre HDP'ye Yönelik Eleştiriler

	Toplam	Siyasi Parti		
		AK Parti	HDP / BDP	Diğer
Çatışmacılık ve şiddet eylemleri/silahlı mücadele/PKK yakınlığı	24,8%	38,3%	10,4%	24,6%
Beğenmediği yanı yok	17,9%	5,8%	31,4%	11,0%
Hizmetlerin yetersizliği/ekonomik yetersizlik	12,0%	8,2%	15,8%	13,6%
Ayrıştırmacılık/bölücülük/milliyetçilik	9,0%	14,7%	3,2%	8,5%
Halktan kopukluk	7,2%	6,8%	7,6%	5,9%
Yanlış parti yönetimi ve politikaları	7,2%	2,9%	11,4%	10,2%
Diğer	6,3%	5,8%	6,7%	6,8%
Patronaj ilişkileri/çıkar odaklılık	4,7%	5,3%	4,0%	6,8%
Dindar olmamak	4,3%	5,6%	2,9%	5,1%
Pasif siyaset/çözüm sürecinde pasiflik	3,4%	2,3%	4,8%	1,7%
Sürekli muhalif olma hali/sert üslup	3,2%	4,3%	1,7%	5,9%

2011 Genel Seçimlerinde AK Parti ve HDP'ye oy veren Kürt ve Zaza seçmenlere geçmişte oy verdikleri bu partiler neleri yanlış yaparsa bu partilere oy vermekten vazgeçecekleri sorusu açık uçlu olarak sorulmuştur. Verilen cevaplar şunları göstermektedir: AK Parti seçmenlerinin yarısına yakını, ekonomide olumsuzluklar veya bölgeye sağlanan hizmetlerde/yatırımlarda aksaklıklar olması halinde veya çözüm sürecinden vazgeçildiği takdirde, AK Parti'ye bir daha oy vermeyebileceğini belirtmektedir. HDP seçmeninin hemen hemen yarısı ise HDP'nin mevcut çizgisinden sapması durumunda oy vermekten vazgeçeceğini ifade etmektedir (Bkz. Ek-6). Bu durum HDP seçmeninin partinin ideolojisini AK Partililere nazaran daha fazla önemseydiği ve bu ideolojiyle özdeşlik kurduğunu, AK Parti seçmenlerinin ise adayların ve siyasi partilerin bölge siyasetindeki etkisine HDP'lilere göre daha çok önem verdiğini göstermektedir. Her iki partide ağırlıklı bu yanıtları veren seçmen profiline bakacak olursak:

AK Partili seçmenler arasında kadınların erkeklere göre, orta yaş ve üstü seçmenlerin gençlere göre, ilköğretim ve altı düzeyde eğitimi olan seçmenlerin ise lise ve üstü eğitimlilere göre, bölge ekonomisi ile bölgedeki hizmet ve yatırımlara daha çok önem verdiği görülmektedir (Bkz. Ek-6). Ayrıca, AK Partili seçmenlerin gelir düzeyi yükseldikçe hizmet ve yatırımların oy verme davranışlarındaki etkisinin de azaldığı gözlenmektedir. Zazaca konuşan seçmenler, Kürtçe

konuşanlara göre, Kürtçe TV izleyenler, izlemeyenlere göre, ekonomi kötüye giderse AK Parti'ye oy vermekten vazgeçeceğini daha fazla belirtmiştir.

AK Partili erkeklerde barış sürecinin devamlılığının oy verme tercihlerindeki etkisi kadınlara göre daha fazladır. Yine AK Parti'ye oy veren 18-29 yaş arası gençler çözüm sürecinin sona ermesi halinde oy vermeyebileceklerini orta yaş ve üstü kesime göre daha fazla belirtmektedir. Ailesinde göç deneyimi olan seçmenlerin dörtte birinin çözüm sürecinin sona ermesi durumunda AK Parti'ye olan desteğinden vazgeçebileceğini belirtmesi bir diğer önemli veridir. Diğer bir ilginç bulgu ise benzer bir ilişkinin dindarlık düzeyi ile olmasıdır. AK Parti seçmenleri arasında dindarlık düzeyi arttıkça çözüm sürecinden vazgeçildiği takdirde AK Parti'ye oy vermeyeceğini belirtenlerin oranı artmaktadır (Bkz. Ek-6).

HDP seçmenleri arasında çizgisinden sapması halinde oy vermekten vazgeçeceğini belirtme eğilimi, cinsiyet, yaş, eğitim, gelir düzeyi gibi özelliklerle pozitif korelasyon sergilemektedir (Bkz. Ek-6). Ancak dindarlık düzeyinde farklı bir durum vardır, sembolik dindarlarda bu koşulun mutaassıp ve orta düzey dindarlara göre daha yaygın olduğunu görmekteyiz. Ayrıca anadili Kürtçe olanlar (%45) Zazaca olanlara (%37) göre bu koşula daha fazla işaret etmiştir. Buna karşılık Zazaca konuşanlar ise HDP'nin çözüm sürecinden vazgeçmesi ve çatışma ortamına dönülmesi halinde HDP'ye oy vermeyeceğini Kürtçe konuşanlara göre daha fazla konu etmektedir. Benzer şekilde Kürtçe TV izleyenler, izlemeyenlere göre çizgiden sapma/davadan vazgeçme halinde oy vermeyebileceklerini daha yüksek oranda ifade ederken; Kürtçe TV izlemeyenler yine çözüm sürecinden vazgeçme veya aşırı milliyetçilik yapmaya başlama durumunda oy vermeyeceğini görece yüksek oranda dile getirmiştir.

Bu konudaki önemli bir diğer bulguyu ise "AK Parti/HDP neleri yanlış yaparsa oy vermekten vazgeçersiniz?" sorusuna gelen "Her türlü oyumu veririm" cevabını veren seçmenlerin varlığı sağlamaktadır. Buna göre HDP'nin "her türlü oyumu veririm" diyen %21'lik bir kitlesi bulunmaktadır (Bkz. Ek-6). Bu yanıt esasen "çizgisinden saparsa" yanıtına yakın bir yanittir. Yurttaşlarla derinlemesine görüşmelerde de rastladığımız bu tutum, seçmenin HDP'yi desteklediği siyasi çizginin bir yapısı olarak gördüğü ve bu yüzden koşulsuz desteklediği yönündedir. Dolayısıyla bu yanıtla da seçmen, partiye değil, siyasi çizgiye sadakate vurgu yapmaktadır. AK Partili seçmen de ise, %8 düzeyinde olan "her türlü oyumu veririm" yanıtı siyasi çizgi sadakatinden ziyade partiye bağlılıkla ilgilidir. "Her türlü oy veririm" diyen bu kesimlere daha yakından baktığımızda: HDP'de dindarlık düzeyi yüksek, gelir ve eğitim düzeyi düşük, ailesinde göç deneyimi olan bir profile rastlamaktayız. Örneğin, HDP seçmenlerinin dindarlık düzeyi arttıkça "Her türlü oyumu veririm" diyenlerin oranı da artmaktadır. Mutaassıp dindarların %26'sı, Orta düzey dindarların %20'si ve Sembolik dindarların %14'ü HDP'ye her koşulda oy verebileceğini belirtmektedir. Yine gelir düzeyi arttıkça bu yanıtı verenlerin oranı da

düşmektedir. Aynı yanıt için AK Parti seçmenlerini karşılaştırdığımızda ise daha çok kadın, 45 yaş ve üstü, düşük geliri, Zazaca konuşan, Kürtçe TV izlemeyen ve Şafii'lerin ağırlıklı olduğu bir profil görmekteyiz (Bkz. Ek-6).

HDP'nin izlediği siyasi çizginin seçmen nezdinde de önemli görüldüğü derinlemesine görüşmelerden edindiğimiz bulgulardandır. Lise ve üzeri bir eğitime sahip BDP'li bir seçmenin görüşleri de milliyetçiliğin bölgede uzak görülen dünya görüşlerinden olması, mağduriyetin seçim tercihlerindeki belirleyiciliği ve HDP'nin izlediği siyasi çizginin oy tercihlerinde etkili olması gibi anket bulgularıyla da tutarlılık göstermektedir:

“Biz Kürtler bunu çok düşünmüyoruz zaten. BDP olduğunda biliyoruz ki bizim hakkımızı savunacak tek parti odur. Aynı zamanda diğer halkların da haklarını savunacağına inandığımız için ve de dindar ve milliyetçi kesim olmadığı için bu partiye oy veriyoruz. Aslında temel neden Kürt halkını savunduğu için, Kürtlerin de bundan muzdarip olduğu için ve mağduriyeti olduğu için BDP'yi seçiyoruz. “

Bölgede etkin ve tanınan bir kanaat önderi, HDP'nin bölgedeki varlığının, meşruiyetinin temellerini ve nedenlerini bölge halkının HDP'nin sürdürdüğü siyasi çizgisinden, Kürt kimliği savunusuna önem vermesinden ileri geldiğini düşünmektedir. Aynı kanaat önderine göre ayrıca HDP'nin yürüttüğü siyasete dair aynı zamanda en çok eleştiri getiren kesim de yine kendi parti seçmenidir:

“Halk, BDP'yi kendi haklarını savunan bir parti olarak görüyor bir kere. Dolayısıyla demokratik siyasette siyaset yapmaya çalışan bir parti olarak görüyor. Parlamentoda kendi kimliklerini temsil ettiğine inanıyor oradaki milletvekillerinin olmasını. Tabii bölgede bu savaştan kaynaklı işte hani kimisi otuz bin, kimisi kırk bin, kimisi elli bin kişi der ama sanırım bi 30-35 bin PKK'li öldürülmüştür. Bir kere bunların, her ölen PKK'linin amcası da vardır, babası da var, annesi var, teyzesi var, dayısı var, halası var... Dolayısıyla bunların yarattığı kendini devletten kan davalı görme hissi var. Bir kere böyle üç bine yakın köy boşaltıldı ve bunu devlet yaptı. Bunları sürdürdü, kimi metropole kimini işte Diyarbakır'a, Mersin'e Adana'ya... Hani bir kere kim kimin evini yaksa onu sevmiyor, devleti bir kere böyle görüyor. Bu böyle bir işin doğrusu yani ideolojik ve politik ve örgütsel yaklaşımdan da bağımsız olarak böyle bir şeyi var. Yani inadına oraya oy vereyim diyen bir kesim var. Ama mesela Diyarbakır gibi biraz daha politik gelişmişliği olan bir şehirde politik yaklaşımlardan da önemli bir kesim BDP'ye oy verdiğini biliyoruz. Bunun yanında da BDP'nin politikalarını aslında benimsemeyen, eleştiren

yanlış bulan önemli bir Kürt entelektüelleri var. Onlar da yine oylarını iyi değil ama yine sonuçta tercihini BDP'den yana kullanan, sandık başına gittiğinden beri oy veren bir kesim var böyle. O açıdan BDP'yi çok yoğun, BDP'ye oy verenler en fazla BDP'yi eleştirenlerdir. Çok yoğun keskin eleştiriler ama bu onların BDP'nin içerisindeki kimi aktörleri, BDP'nin politikalarını, yetmezliklerini, eksikliklerini sürekli dile getirirler. Öbür teşkilatların da olur bu hani BDP'nin... Genellikle yetmezlikler üzerinden yeterince politika üretmedikleri, rasyonel politika üretmedikleri, yeterince Kürt meselesini güçlü şekilde işte yaşadıkları platformlarda aktarmadıklarıyla ilgili hep böyle bir eleştiri var. Fazla keskin olduklarını, BDP'de keskin hani burada arzu edilen... ille de keskinlik değil. O anlamda söylemiyorum. Hem çalışmalarıyla hem şeyleri de bu konuda yeterli olamadığı aslında daha iyi olabilir gibi bir değerlendirme var ve %50'sine yakını Kürtlerin bölgede yaşayan Kürtlerin %50'si BDP'ye oy verir. Siyaset yapma tarzlarını genellikle zayıf buluyorlar, o açıdan siyaset tarzlarıyla ayrılıyorlar. Kürtlerin sorunlarını yeterince aktarmadıkları kanaati hakim tabii BDP'li seçmenler açısından söylüyorum. AK Partili seçmenler de daha onları agresif buluyorlar genel olarak.

Bölgenin Kürt ve Zaza seçmenlerine 28 Aralık 2011'de yaşanan Roboski / Uludere olayında en fazla kimin sorumlu olduğu sorulmuştur. Bölge seçmeni üç aktörü öne çıkarmıştır: AK Parti / hükümet, ordu ve Ergenekon / derin devlet. Bölgenin Kürt ve Zaza seçmenleri arasında Roboski / Uludere olayında AK Parti'nin sorumluluğu olduğunu düşünenlerin oranı %46'dır. Bu oran ordu için %41 dolayındadır. Öte yandan seçmenlerin yaklaşık 3'te 1'i hem AK Parti'yi hem de orduyu sorumlu görmektedir.

Sonuçları, seçmenlerin oy tercihleri ekseninde değerlendirilecek olursak, AK Parti ve HDP seçmenleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğu gözlemlenmiştir (Bkz. Ek-45). Kürt ve Zazalar arasında AK Partili seçmenlerin yarısından fazlasının sorumluluğu derin devlette gördüğü görülmektedir. HDP'li seçmenlerde ise AK Parti'yi sorumlu tutma oranı öne çıkmaktadır (%77). Bu oran yine HDP'li seçmende ordu için yaklaşık %57'dir (Bkz. Tablo 74). Öte yandan AK Partili seçmen arasında da %35'lik bir kesim AK Parti'nin sorumluluğunu teslim etmiştir.

Tablo 74. Parti Tercihine Göre Roboski/Uludere Olayına Yaklaşım

		Toplam	AK Parti	HDP / BDP	Diğer
Sayacaklarımdan hangisi Roboski / Uludere olaylarında en fazla sorumlu olandır?	AK Parti	12,4%	1,8%	21,2%	10,1%
	Ordu	8,3%	15,1%	3,2%	6,7%
	Hem AK Parti hem Ordu	33,6%	7,2%	55,6%	24,7%
	Derin devlet/Ergenekon	29,3%	51,0%	12,3%	27,0%
	Vatandaşların kendisi	4,0%	7,9%	0,7%	5,6%
	Diğer	12,4%	16,9%	7,0%	25,8%

Çözüm süreci kapsamında bölgede yürütülen çalışmalarda aktif yer alan bir kanaat önderine göre Roboski / Uludere olayı bölgede AK Parti'ye olan destekte kopuş yaşanmasına neden olmuştur:

“Uludere BDP'nin halkla yeniden güçlü bir şekilde buluşmasını sağladı. Yoksa ondan hemen öncesi BDP şuna sıkışmıştı: Öcalan'ın odasının genişliği üzerine tartışmalara gitti. Halkla ilgili bir şey yoktu, örgüte ve Öcalan'a dair talepler vardı. Hatta kendi çıkarları, kendi istekleri Kürt halkının taleplerinin önüne geçti diye eleştiriler vardı. Roboski bunlara kan taşıdı. Birden bire halkı sahiplenen onu savunan pozisyona geçtiler. AKP içinde tam tersi oldu. Kendi siyasal vizyonu ve devletle olan bağının çok ciddi bir kırılma oldu, çünkü Roboski'yle birlikte başbakan “ben devletim” moduna girdi bunu görünür hale getirdi. Mesela TSK'ya teşekkür etmesi. Ya da bu olayı konuşurken halk adına değil, devlet adına konuşan bir yüzü gördük. Sadece Kürt değil vicdanlı herkes için yaralayıcı oldu. Kürtler açınsındansa öldürücü bir darbeydi bu. AKP'nin ciddi bir kan kaybına sebep oldu bu... Roboski'den sonra ben daha önce AKP'ye oy veren ama ciddi bir AKP'ci olmayan insanların AKP'den koptuğunu düşünüyorum.”

Başka bir kanaat önderine⁴⁷ göre de Roboski / Uludere bölgede farklı dindarlık düzeyinden kesimler ve iki parti seçmeni arasında da benzer tepkiler almıştır:

“Mesela Roboski konusunda BDP ve AKP seçmeni arasında çok ciddi bir dil benzeşmesi oldu. Mesela Roboski oldu ve Hükümetin o son derce olumsuz

⁴⁷ Bölgede görev yapan bir akademisyen

dilinden sonra AKP'nin siyasi aktörlerinin hiç biri kamusal alanda ortaya çıkmadılar. Çünkü çok ciddi manada zorlandıkları bir alandı. Bunun bir katliam olduğu hükümetin çok yanlış bir dil kullandığı süreci kötü yönettiği konusunda dindarlar da sekülerler de hem fikir oldu. Bence hükümetin bu süreç içinde en kötü yönettiği şey oydu.”

Kuzey Irak'taki Özerk Bölgesel Kürt Yönetimi'ne bakışta da AK Partili ve HDP'li seçmenler arasında anlamlı farklılıklar gözlemlenmiştir (Bkz. Ek-46). Bölgenin geneline bakıldığında Kürt ve Zaza seçmenlerinin yarısından fazlasının Kuzey Irak Bölgesel Kürt Yönetimi'nin bağımsız bir devlet olmasını arzuladığı gözükmektedir. Öte yandan seçmenin yaklaşık dörtte biri mevcut özerklik yapısının devamını savunmaktadır.

Seçmenler arasındaki oy tercihine göre farklılaşmaya bakıldığında ise, AK Partili seçmenin mevcut özerklik yapısının devamı ile bağımsız devlet olması arası seçenekleri arasında yaklaşık eşit oranda dağıldığı, HDP'li seçmenin ise Kuzey Irak Bölgesel Kürt Yönetimi'nin bağımsız bir devlet olma alternatifini %70,4 gibi büyük bir oranda desteklediği gözlemlenmiştir (Bkz. Tablo 75).

Tablo 75. Parti Tercihine Göre Kuzey Irak/ Güney Kürdistan'a Yaklaşım

		Toplam	AK Parti	HDP / BDP	Diğer
Kuzey Irak / Güney Kürdistan için aşağıdaki önerilerden hangisini destekliyorsunuz?	Bağımsız bir devlet olmalıdır	53,3%	32,2%	70,4%	53,9%
	Mevcut özerkliği devam etmelidir	24,7%	34,4%	18,0%	15,7%
	Yeniden Bağdat'a bağlanmalıdır	6,7%	11,6%	2,3%	10,1%
	Diğer	15,3%	21,9%	9,3%	20,2%

Seçmen görüşlerinin incelendiği bir diğer konu da bölge seçmeninin 17 – 25 Aralık'ta 2013'te gerçekleşen operasyonlara ilişkin algılarıdır. Operasyonlara yönelik algıda bölgede kısmi mutabakatların yanında belirgin ayrışmalar olduğu gözlemlenmiştir (Bkz. Ek-47). Bölgenin çok büyük bir kesimi 17 - 25 Aralık operasyonlarını Gülen Cemaati'nin komplosu olduğunu ve bu operasyonlarda dış güçlerin rolü olduğuna inanmaktadır. Bunun yanı sıra, operasyonun bir komplo olduğuna inanmakla birlikte, bazı bakan ve çocuklarının yolsuzluğa karışmış olduklarını da düşünen hem HDP seçmeni oranı, hem AK Parti seçmeni oranı oldukça yüksektir. Bu bahsedilen 3 konuda da iki parti seçmeninde de mutabakat olduğunu söylemek

yanlış olmaz. Ancak seçmenlerin farklılaştığı temel nokta, Recep Tayyip Erdoğan'a ve çocuklarına ilişkin algıdadır.

AK Partili seçmenin 3'te 1'inden fazlası Recep Tayyip Erdoğan'ın yolsuzluğa karışmış olabileceğini düşünürken, Recep Tayyip Erdoğan'ın bizzat yolsuzluğa karıştığına inananlar %14'tür. HDP'li seçimde bu oranlar %85'in üzerindedir (Bkz. Tablo 76).

Tablo 76. Oy Tercihine Göre 17-25 Aralık Operasyonları Algısı

		Toplam	AK Parti	HDP / BDP	Diğer
Yolsuzluk soruşturmalarının Gülen Cemaati'nin bir komplosu olduğuna inanıyorum	Evet	81,7%	91,0%	75,3%	75,8%
	Hayır	18,3%	9,0%	24,7%	24,2%
Yolsuzluk soruşturmalarında dış güçlerin parmağı olduğuna inanıyorum	Evet	83,5%	93,2%	76,4%	76,5%
	Hayır	16,5%	6,8%	23,6%	23,5%
Bazı bakanlar ve çocuklarının yolsuzluğa karışıklarına inanıyorum	Evet	85,3%	73,3%	94,7%	83,3%
	Hayır	14,7%	26,7%	5,3%	16,7%
Başbakan'ın çocuklarının yolsuzluğa karıştığına inanıyorum	Evet	67,5%	37,2%	90,5%	69,2%
	Hayır	32,5%	62,8%	9,5%	30,8%
Başbakan'ın yolsuzluğa karıştığına inanıyorum	Evet	54,4%	14,5%	85,2%	58,2%
	Hayır	45,6%	85,5%	14,8%	41,8%

Bölge seçmenine ayrıca bazı siyasi figürlerin onların gözündeki saygınlığı, itibarı sorulmuş ve bu itibarı 10 üzerinden bir puan vererek belirtmeleri istenmiştir. 1'in en düşük 10'unca en yüksek olduğu aralıkta Selahattin Demirtaş ortalama 7,6 ile Kürt ve Zazalar arasında en itibarlı isimdir (Bkz. Tablo 77).

Tablo 77. Seçmenlerin Liderlere ve Bazı Siyasi Figürlere Verdikleri İtibar Puanı (10 Üzerinden)

	Toplam	AK Parti	HDP / BDP	Diğer
Selahattin Demirtaş	7,6	5,6	9,3	6,2
Osman Baydemir	7,2	5,2	8,7	6,5
Altan Tan	7,0	5,1	8,1	5,8
Abdullah Gül	6,8	8,9	5,1	6,2
Abdullah Öcalan	6,7	4,1	9,0	5,2
Recep Tayyip Erdoğan	6,6	9,4	4,3	6,3
Leyla Zana	6,4	4,2	8,2	5,0
Mesut Barzani	5,2	4,4	5,8	4,5
Fethullah Gülen	1,7	2,1	1,4	2,1
Kemal Kılıçdaroğlu	1,5	1,3	1,5	2,0

Demirtaş ayrıca AK Parti seçmeni nezdinde AK Partili olmayan siyasetçiler arasında en itibarlı görülen isimdir. HDP seçmeninin gözünde Abdullah Gül'ün itibarı 5,1 ile orta düzeydeyken Recep Tayyip Erdoğan'ın itibar puanı ise 4,3 düzeyindedir. Abdullah Öcalan'ın HDP'li Kürt ve Zazaların gözündeki itibarı ise çok yüksektir (10 üzerinden 9 itibar puanı). AK Partili Kürt ve Zazalar nezdinde ise Abdullah Öcalan'ın itibarı en düşük düzeyde olmamakla birlikte HDP seçmenine göre çok daha düşüktür (4,1). Bölgedeki Kürt ve Zazalar tarafından itibarlı görülen diğer isimler ise Osman Baydemir ve Altan Tan'dır. AK Parti seçmeni bu iki isimi orta düzeyde itibarlı görürken HDP seçmeni daha yüksek itibar puanları vermiştir. Leyla Zana ise HDP'li seçmen nezdinde yüksek itibarı olan bir diğer isimdir. Mesut Barzani'nin itibarı ise HDP seçmenlerinde AK Partililere göre biraz daha yüksektir. Öte yandan Fethullah Gülen ve Kemal Kılıçdaroğlu'nun hem AK Partili hem de HDP'li Kürt ve Zaza seçmenler nezdindeki itibarları oldukça düşüktür.⁴⁸

48 Uygulanan ANOVA testi sonucunda seçmenler arasında siyasi figürlere verilen itibar skoru bağlamında önemli farklılıklar olduğu gözlemlenmiştir (Bkz. Ek-38.)

Bölgenin Kürt ve Zaza seçmenleri gözünde siyasi partilerin itibarı 10'lu likert ölçek ile değerlendirilmiştir. AK Parti ve HDP'nin seçmenler gözünde itibarına 10 üzerinden 1, 2 ve 3 verenler "Hiç İtibarlı Değil", 4, 5, 6 ve 7 verenler "Orta Derecede İtibarlı" ve 8, 9 ve 10 verenler "Son Derece İtibarlı" olarak kümelenmiştir. Bölgede, Kürt ve Zaza seçmeninin geneli değerlendirilecek olursa, HDP'nin AK Parti'ye göre daha itibarlı görüldüğü söylenebilir. Bölge seçmenin yaklaşık 3'te 1'i AK Parti'yi itibarlı görmezken, bu oran HDP için yaklaşık 5'te 1'dir. Önemli bir nokta da hem AK Parti seçmeninin hem de HDP seçmeninin diğer partiyi itibarlı görmemesidir. Ancak iki seçmen arasındaki önemli fark, AK Parti seçmenin HDP'yi orta derecede itibarlı görme oranı, HDP seçmeninin AK Parti'yi orta derece itibarlı görme oranından belirgin bir şekilde yüksektir. Başka bir şekilde ifade etmek gerekirse itibar bağlamında AK Parti seçmeni HDP'yi, HDP seçmeninin AK Parti'yi değerlendirmesinden daha olumlu değerlendirmektedir (Bkz. Tablo 78)⁴⁹.

Tablo 78. Oy Verilen Partiye Göre Partilerin İtibarı

		Toplam	AK Parti	HDP / BDP	Diğer
AK Parti İtibarı	Hiç İtibarlı Değil	33,7%	0,9%	60,6%	30,3%
	Orta Derecede İtibarlı	27,1%	17,8%	31,8%	49,4%
	Son Derece İtibarlı	39,2%	81,3%	7,6%	20,2%
HDP İtibarı	Hiç İtibarlı Değil	21,3%	45,2%	1,7%	25,8%
	Orta Derecede İtibarlı	31,1%	46,9%	16,2%	48,3%
	Son Derece İtibarlı	47,6%	7,8%	82,1%	25,8%

49 Uygulanan ANOVA testi sonucunda seçmenler arasında partilere verilen itibar skoru bağlamında önemli farklılıklar olduğu gözlemlenmiştir (Bkz. Ek-39.)

4.5. Taleplere Yaklaşım ve Oy Dağılımları

Bu bölümde bölgedeki Kürt ve Zaza seçmenin çözüm sürecine yaklaşımları, çeşitli siyasi, kültürel ve ekonomik taleplere yönelik görüşleri değerlendirilecektir.

Seçmenlere çözüm sürecini destekleyip desteklemedikleri ve çözüm sürecinin başarı şansını yüzde kaç oranında gördükleri sorulmuştur. Ayrıca seçmenlerin çözüm süreci kapsamında daha neler yapılabileceği veya nelerin yapılması gerektiğine dair de kişisel kanaatleri açık uçlu olarak alınmıştır.

Öncelikle bölgedeki Kürt ve Zazaların neredeyse tamamının çözüm sürecini desteklediği, %60'ından fazlasının ise çözüm sürecinin başarı şansını oldukça yüksek gördüğü gözlenmektedir (Bkz. Tablo 79.) Her iki parti seçmeninin de neredeyse tamamına yakını çözüm sürecini desteklemektedir. AK Parti seçmenlerinin çözüm sürecinin başarı şansına olan inancı ise HDP seçmenlerine göre çok daha fazladır. HDP seçmenlerinin yarısı çözüm sürecinin başarıya ulaşacağı ihtimalini %50'den yüksek görürken AK Partililerin çoğunluğu çözüm sürecinin başarı şansının yarı yarıdan çok daha yüksek, %46'sı ise başarı şansının %75'ten de yüksek olabileceğini düşünmektedir.

Tablo 79. Seçmenlerin çözüm sürecini destekleme durumu ile çözüm sürecinin başarı şansı

		Toplam	Parti		
			AK Parti	HDP / BDP	Diğer
Çözüm sürecini destekliyor musunuz?	Evet	97,7%	97,7%	98,4%	93,3%
	Hayır	2,3%	2,3%	1,6%	6,7%
Çözüm sürecinin başarı şansını yüzde kaç görüyorsunuz?	%1-25	9,0%	5,1%	10,9%	19,1%
	%26-50	29,2%	19,3%	36,1%	36,0%
	%51-75	29,6%	29,8%	30,3%	24,7%
	%76-100	32,2%	45,9%	22,6%	20,2%

Bölgedeki Kürt ve Zazaların çözüm süreci kapsamında yapılması gerektiğini düşündükleri öneriler arasında en çok ifade edilenler: süreç kapsamında daha somut ve hızlı adımların atılması (%26), müzakerelerin devam etmesi (%16), Kürtlere daha fazla hak ve özgürlüklerin sağlanması (%13) ve sürecin daha şeffaf yürütülmesidir (%10) (Bkz. Tablo 80).

Kürt ve Zazaların oy verdikleri partiye göre sürecin geleceğine dair dile getirdikleri talepler farklılaşmaktadır. HDP'li seçmenler süreçte daha somut adımlar atılması gerektiğini AK Parti seçmenine göre daha fazla dile getirmektedir. Aynı zamanda HDP seçmenlerinin Kürtlere daha geniş haklar ve özgürlükler sağlanması, Abdullah Öcalan ile temas kurulması ve sürecin yasal bir zemine oturtulması gibi daha somut önerileri de AK Parti seçmenlerine göre daha çok ifade ettiğini görmekteyiz. AK Parti seçmenleri ise çözüm süreci kapsamında bölgeye daha fazla yatırımların yapılması, işsizliğin azaltılması, ılımlı ve uzlaşmacı bir tutumla müzakerelerin devam etmesi gibi normatif önerileri daha fazla iletmişlerdir.

Tablo 80. Seçmenlerin Çözüm Süreci Kapsamında Neler Yapılması Gerektiğine Dair Görüşleri

Çözüm süreci kapsamında neler yapılmalıdır	Toplam	Parti		
		AK Parti	HDP / BDP	Diğer
Somut, hızlı adımlar atılmalı	26%	18%	32%	26%
Karşılıklı daha ılımlı ve uzlaşmacı olmalı/Müzakereler devam etmeli	16%	22%	11%	19%
Kürtlere daha fazla hak ve özgürlük verilmeli	13%	10%	16%	12%
Süreç daha katılımcı ve şeffaf olmalı	10%	12%	8%	21%
Bölgeye daha fazla yatırım yapılmalı/Bölgedeki işsizlik azaltılmalı	9%	16%	4%	3%
Anayasal, yasal adımlar atılmalı/Süreç yasal bir zemine oturtulmalı	7%	6%	9%	4%
Abdullah Öcalan'la temas kurulmalı/Öcalan'ın görüşleri dikkate alınmalı	7%	1%	11%	5%
Silahlar susmalı/dağdan inmeler olmalı	4%	6%	2%	4%
Batıdaki halk bilinçlendirilmeli	3%	3%	3%	0%
Yapılabilecekler yapıldı, yeterli	2%	3%	0%	3%
Diğer	4%	4%	4%	4%

Bölgedeki kanaat önderlerinden bir akademisyene göre çözüm süreci, özellikle getirdiği çatışmasızlık hali sebebiyle hem AK Parti hem de HDP seçmenleri tarafından benimsenmiştir. Ancak çözüm sürecinin başarıya ulaşacağına dair inanç iki parti seçmeni arasında farklılaşmaktadır. Yine aynı kanaat önderine göre HDP seçmenlerinin bir kısmı sürece inancı daha şüpheliyken, sürece gösterilen sabır ve beklenti AK Partililerde daha yüksektir. Kanaat önderinin bu konudaki kapsamlı görüşü aynı zamanda bir önceki bölümde yer alan HDP' ve AK Parti'ye yönelik seçmen eleştirilerine dair de nüveler barındırması açısından önemlidir:

“Bence AKP tabanı açısından çok hayati bir şey bu Yani AKP tabanı çok ciddi manada destekliyor. Çünkü AKP'nin kamusal alanda siyaset yapabilmesine imkan sağlayan bir şey oldu. Yani güvenlik konseptinin geçerli olduğu bir dönemde AKP'nin siyasi aktörlerinin halka karşı konuşması, halka karşı siyaset yapması mümkün değildi. Çünkü o dönemde siyaset devre dışı bırakılmıştı. Süreç başladığından itibaren AKP'li siyasetçilerin bölgeye rahatlıkla geldiğini daha fazla konuştuklarını halkla daha fazla temasa girdiklerini görüyoruz. **AKP tabanı bunu ciddi derecede benimsedi ve sahipleniyor. Diğer taraftan bence diğer Kürt siyasi oluşumlar, yani isten Kürtlük yani ağır basan siyasi oluşumlar ister dini yani ağır basan siyasi oluşumlar olsun, yani ister HAKPAR ister HÜDAPAR olsun onlarda ciddi manada sahiplendiler bu süreci. Çünkü PKK'nin bir silahlı örgüt olarak var olması siyasette eşit bir rekabeti ortadan kaldırıyor. Silahların susacağı bir dönem onların siyaset alanını genişleten bir döneme işaret ediyor o yüzden onlar da bunu destekliyorlar. PKK'nin kedisine gelince orada farklı kategoriler görmek mümkün. Biraz daha şehirde yaşayan orta yaş kesiminin bunu daha fazla sahiplendiğini görüyoruz. Gençlerde ise kuşku daha yüksekti ve başlangıçta bu iş yürür mü yürümez mi konusunda ciddi şüpheler vardı. Kürt siyasi eliti açısından baktığımızda Öcalan'ın talepleri çok aşağı çektiğine dair kamu önünde dillendirilmeyen ama özel sohbetlerde açık bir şekilde dile getirilen eleştiriler söz konusuydu. Veya Türk devletine güvenilmeyeceğine, AKP'nin bunu bir seçim stratejisi olarak kullanıldığına dair kuşkular vardı ama Öcalan'ın hiçbir şüpheye yer bırakmayacak o 21 Mart Deklarasyonu bu şüphelerin kamusal alan çıkmasına engel oldu ve şey içerisinde kaldı. Ben süreç ilerledikçe bunu sahiplenmemin daha da artacağını düşünüyorum. **Burada BDP ve AKP tabanının tavırları farklı. AKP tarafı bunun bir süreç olduğunu, sabredilmesi gerektiğini, Türkiye'de hükümet olmanın çok zor olduğunu, Kürt meselesini anlamının çok zor olduğunu düşünüyor. Dolayısıyla Hükümet tarafından atılacak küçük adımların çok ciddi manada sahiplenip bunu bir umut olarak yakalıyor. Diğer taraf ise bunun kendilerini oyalama taktiği olduğunu düşünüyor. Genel itibariyle yani tek tek analiz yaptıktan sonra şunu söyleyeyim: Ben genel itibariyle bu sürecin iki taraf açısından da benimsendiğini düşünüyorum. Savaştan bir bıkmışlık var gerçekten özellikle kentlerde bu bıkmışlığı çok ciddi manada görmek mümkün. Örneğin 2012 yılı içerisinde bu son dönemdeki açlık grevleri vesaire de söz konusuydu, sürekli olarak****

kepenk kapatma eylemleri boykot eylemleri falan oluyordu. Neredeyse haftanın 1 günü hayatın iptal edildiği bir durum söz konusuydu. Bu şehirde yaşayanlar için ciddi sıkıntı doğuran bir şey, esnafı etkiliyor okulu etkiliyor. Savaştan bir bıkkınlık var. Ben bu 9 aylık süreç içerisinde bir çatışmanın meydana gelmemesinin, hiç kimsenin çatışmada ölmemesinin çok ciddi bir kazanım olduğunu düşünüyorum ve kitlenin de bunu böyle gördüğü kanaatindeyim. Şöyle bir algı geliyor insanlarda: biz bu çatışmasızlık halini devam ettirerek diğer sorunları siyaset içerisinde çözeriz algısı daha fazla geliyor. Burada belki önemli bir kilometre taşı olacak olan noktalardan bir tanesi işte hükümetin yapacağı bu demokratikleşme paketi ve yeni anayasa sürecinde alınacak yol. Burada da bence Hükümet bence son derece dikkatli adımlar atacaktır. Toplumun farklı kesimlerine yönelik adımlar atacaktır. Taleplerin tamamını karşılamayacaktır.”

Seçmenlerden, 1'in katılmıyorum, 2'nin kısmen katılıyorum ve 3'ün katılıyorum anlamına geldiği 3'lü likert ölçekte düşüncelerini belirtmeleri de istenmiştir.

Siyasi talepler kapsamında seçmenlere PKK'li hükümlülere af ve PKK'lilere yasal siyasete katılma imkanının sağlanması, %10 seçim barajının kaldırılması, Öcalan'ın serbest bırakılması ve Kürtlerden geçmişte yaşananlar için özür dilenmesine ilişkin sorular yöneltilmiştir.

Kültürel talepler kısmında ise seçmenle anayasada Kürt kimliğinin tanınması ve anadilde eğitime yönelik sorular, ekonomik talepler kısmında da bölgede yatırımlarının artırılmasına ilişkin sorular sorulmuştur. Tablo 81'de seçmenlerin 2014 yerel seçimlerinde oy verdikleri partiye göre bu taleplere verilen destek incelenmektedir. Sonuçlar, seçmenlerin ekonomik konulardaki beklentilerde uzlaştığını göstermektedir (Bkz. Tablo 82). Kültürel taleplere destek söz konusu olduğunda, HDP seçmeninde destek daha yüksek olmakla birlikte, Kürt ve Zazaların genelinde destek oldukça yüksektir (%84). AK Parti seçmeni ile HDP seçmeni arasındaki esas fark siyasal taleplerde ortaya çıkmaktadır. AK Parti seçmenin siyasal talepleri destekleme ortalaması %42'dir. Bu oran HDP'lilerde %90'ı bulmaktadır (Bkz. Tablo 81).

Tablo 81. Seçmenlerin siyasi, kültürel ve ekonomik taleplere katılım durumu

		Toplam	Parti		
			AK Parti	HDP / BDP	Diğer
Siyasi Talepler	Katılmıyorum	19,0%	35,2%	6,6%	28,0%
	Kısmen katılıyorum	12,2%	22,5%	4,6%	13,6%
	Katılıyorum	68,8%	42,3%	88,8%	58,3%
Kültürel Talepler	Katılmıyorum	7,5%	13,4%	3,1%	8,1%
	Kısmen katılıyorum	8,4%	16,4%	2,3%	9,3%
	Katılıyorum	84,1%	70,2%	94,6%	82,6%

Tablo 82. Seçmenlerde ekonomik beklenti

		Toplam	Parti		
			AK Parti	HDP / BDP	Diğer
Bölgedeki yatırımlar artırılmalı, bölgenin refahı yükseltilmeli.	Katılmıyorum	4,1%	5,9%	2,8%	3,8%
	Kısmen katılıyorum	2,5%	3,9%	1,5%	1,3%
	Katılıyorum	93,4%	90,2%	95,7%	95,0%

HDP seçmenlerinin hemen hemen tamamı anayasada Kürt kimliğinin tanınması ve anadilde eğitime olanak tanınması gerektiğini düşünmektedir. Kürt kimliğinin tanınmasına yönelik taleplere, oranlar daha düşük olsa da, AK Parti seçmenlerinin de çoğunlukla katıldığını görmekteyiz (Bkz. Tablo 83). AK Partili Kürt ve Zazaların %70'i anayasada Kürt kimliğinin tanınması gerektiğini düşünmektedir. AK Parti seçmenlerinin yine %70'i devlet okullarında anadilde eğitimi savunurken, bu konuya kısmen katıldığını belirtenlerin oranı ise %18'dir.

Tablo 83. Seçmenlerin Kültürel Taleplere Katılım Durumu

		Toplam	Parti		
			AK Parti	HDP / BDP	Diğer
Anayasada Kürt kimliği tanınmalı.	Katılmıyorum	8,4%	15,5%	2,9%	9,0%
	Kısmen katılıyorum	7,6%	14,0%	2,4%	10,3%
	Katılıyorum	84,1%	70,5%	94,7%	80,8%
Devlet okullarında anadilde eğitim sağlanmalı.	Katılmıyorum	6,9%	11,7%	3,2%	10,1%
	Kısmen katılıyorum	9,1%	18,4%	2,0%	10,1%
	Katılıyorum	84,0%	69,9%	94,8%	79,7%

PKK'li hükümlülere af ve PKK'lilere yasal siyasete katılma imkanı sağlanması, %10 seçim barajının kaldırılması, Öcalan'ın serbest bırakılması ve Kürtlerden geçmişte yaşananlar için özür dilenmesi gibi siyasi taleplere verilen destek söz konusu olduğunda AK Parti ve HDP seçmeninin birbirinden oldukça farklılaştığı görülmektedir (Bkz. Tablo 84). HDP'li seçmenler söz konusu siyasi taleplere %90 civarında bir oranla destek vermektedir. AK Partili seçmenler arasında bu taleplere olumlu yaklaşanların oranlarının çok daha düşük olması şaşırtıcı olmamakla beraber AK Partili seçmenlerin hatırı sayılır bir kısmının da bu talepleri desteklemesi dikkat çekicidir.

Tablo 84. Seçmenlerin Siyasi Taleplere Katılım Durumu

		Toplam	Parti		
			AK Parti	HDP / BDP	Diğer
PKK'li hükümlüler serbest bırakılmalı.	Katılmıyorum	16,1%	29,8%	5,7%	19,5%
	Kısmen katılıyorum	14,4%	27,5%	4,1%	22,1%
	Katılıyorum	69,5%	42,7%	90,2%	58,4%
PKK'lilere yasal siyasete katılma imkanı sağlanmalı.	Katılmıyorum	18,0%	32,1%	6,9%	24,4%
	Kısmen katılıyorum	13,6%	23,7%	5,5%	19,2%
	Katılıyorum	68,4%	44,2%	87,6%	56,4%
Seçim barajı kaldırılmalı.	Katılmıyorum	19,7%	35,3%	7,0%	31,9%
	Kısmen katılıyorum	8,5%	16,0%	2,8%	9,7%
	Katılıyorum	71,9%	48,6%	90,3%	58,3%
Öcalan serbest bırakılmalı.	Katılmıyorum	22,3%	42,3%	7,0%	34,7%
	Kısmen katılıyorum	13,1%	24,8%	4,8%	12,5%
	Katılıyorum	64,6%	32,9%	88,2%	52,8%
Kürtlerden geçmişte yapılanlar için özür dilenmeli.	Katılmıyorum	7,2%	12,9%	3,3%	5,1%
	Kısmen katılıyorum	8,7%	16,9%	2,5%	7,6%
	Katılıyorum	84,1%	70,2%	94,2%	87,3%
Yerel yönetimler özerk olmalı.	Katılmıyorum	18,8%	36,4%	6,4%	29,7%
	Kısmen katılıyorum	11,4%	20,7%	6,0%	4,7%
	Katılıyorum	69,8%	42,9%	87,6%	65,6%

AK Parti seçmenlerinin %70'i Kürtlerden geçmişte yapılanlar için özür dilenmesi gerektiğini düşünmektedir (Bkz. Tablo 84). Bu oran HDP'lilerde ise %94 düzeyindedir. Öte yandan AK Parti içerisinde yerel yönetimlere özerklik tanınmasına, PKK'li hükümlülerin serbest bırakılmasına, PKK'lilerin siyasete katılımına ve %10'luk seçim barajının kaldırılmasına olumlu bakanların oranı yarıya yakındır (sırasıyla %43, %44, %49).

Bölgede etkili olan bir iş adamı olan aynı zamanda dernek başkanlığı yapan bir kanaat önderine göre bölgede anayasada Kürt kimliğinin tanınması, anadilde eğitim sağlanması ve yerel yönetimlerin güçlendirilmesi (Bkz. Tablo 85) ve seçim barajının kaldırılması gibi kültürel ve siyasi taleplerin bölge genelinde destek gördüğünü belirtmektedir:

“AK Parti'ye oy verenlerin çoğu önemli bir kısmı da anadilde eğitim ister. AK Parti'ye ve BDP'ye oy verenlerin önemli bir kısmı anayasal vatandaşlığın değişmesini ister. Bir AK Parti'ye de oy veren, BDP'ye de oy verenlerin önemli bir kısmı siyasi partiler ve seçim yasası, barajın olmamasını ister. Yine AK Parti'ye de oy verenlerin, BDP'ye oy verenlerin önemli bir kısmı daha fazla yerinde yönetim olmasını ister. Bu salt AK Parti ile BDP'nin uzlaştığından değil, bu hani muhafazakarların, sosyalistlerin, işçilerin, işveren gruplarının ve toplumun üzerinde mutabık olduğu dört başlıktır.”

AK Parti ve HDP seçmeni olan Kürt ve Zazaların siyasi talepler konusunda birbirinden en çok farklılaştığı konu ise Öcalan'ın serbest bırakılması konusudur. HDP seçmenlerinin %88'i Öcalan'ın serbest bırakılması gerektiğini düşünürken, bu oran AK Partililerde %33'dür. Öte yandan AK Partili seçmenlerin %25'i de Öcalan'ın serbest bırakılması talebine kısmen katıldığını belirtmiştir.

Hem AK Parti hem de HDP seçmeni Kürt ve Zazalar bölgedeki yatırımların artırılması ve bölge refahının yükseltilmesi konusunda hemfikirdir (Bkz. Tablo 82). AK Parti içerisinde %6'lık, HDP içerisinde ise %3'lük küçük bir kesimin bölgeye yapılan yatırımları yeterli bulduğu düşünülebilir.

Bölgedeki kanaat önderlerine göre de bölgede kültürel taleplerde bir uzlaşma görülse de AK Parti ve HDP seçmenleri arasında farklılaşmalar özellikle devlet yapısı konusundaki taleplerde belirginleşmekte, AK Parti seçmeninin bu taleplere daha mesafeli durduğunu ifade edilmektedir:

“Mesela demokratik özerklik; o konuda hem AK Parti seçmenlerinin hem de farklı kesimlerin bu konuda biraz daha tedirginliği var kaygıları var. Kaygı işte hani PKK'nin işte kendi kurumsal egemenlik alanını yaratmak istediğinden kaygı duyulur. Bu demokratik özerklik; böyle bir şey var. Onun yerine yerel

yönetimlerin güçlendirilmesi meselesi daha geniş tabanlı olan bir şey. Ama bir federasyon mesele tezi pek Kürtlerin önemli bir kısmında daha fazla etkili olabilir. Yani demokratik özerklik meselesi çünkü demokratik özerklik ilan edilirken açıklanırken içindeki kimi değerlendirmeler ve içeriklerinden birden kaygı... İşte öz savunma güçleri, ekonomik model falan. Mümkün olmayan bir şey ekonomik modelle ilgili kooperatifçilik, komunal ya ekonomik model bunun yanında öz savuna güçleri falan toplumda bir şey yarattı.”⁵⁰

“Mesela yerele daha çok yetki verilmesi konusunda AKP’linin de BDP’linin de talebi var. Metotları birbirinden farklı olabilir, biri daha özerk bir yapı talep edebilir, diğeri daha il düzeyinde bir yapı talep edebilir ama benzer talepleri var. İkincisi vatandaşlık tanımında BDP’li ve AKP’li arasında hiçbir fark yok bence. Vatandaşın ve devletin Türk olarak tanımlanmasından rahatsızlar. BDP’li de AKP’li de anadilde eğitim konusunda çok talepkarlar. Mesela siz birisiyle siyasi kimliğini sormadan konuştuğunuzda anadil konusunda konuştuğunuzda BDP’li mi AKP’li mi olduğunu ayırt edemezsiniz. Çünkü ikisi de aynı temalar üzerinden aynı şeyi savunurlar.”⁵¹

Niceliksel safhada ayrıca seçmenlere bölgedeki yönetim yapısı ile ilgili kamuoyunda tartışılan alternatifler sıralanmış ve her birini 1’in istemem, 2’nin kısmen isterim, 3’ünse isterim olduğu bir 3’lü ölçekte ayrı ayrı değerlendirmeleri istenmiştir. Seçmenlerin değerlendirmesi istenilen alternatifler şunlar olmuştur. Bağımsız bir Kürt devleti; Federal bir yönetim; Demokratik özerklik; Yerel yönetimlerin yetkilerinin genişletilmesi; Üniter devletin devam etmesi.

Bu taleplerin oy tercihlerine göre dağılımına baktığımızda, AK Parti ve HDP seçmenleri arasında özellikle bağımsız bir Kürt devleti, federal bir yönetim ve üniter devletin devamlılığı konularında belirgin farklılaşmalar gözlenmektedir (Bkz. Tablo 85).

⁵⁰ İş adamı, STK yöneticisi

⁵¹ Bölgede görev yapan bir akademisyen

Tablo 85. Seçmenlerin Devlet Yapısına İlişkin Taleplere Katılım Durumu

		Toplam	Parti		
			AK Parti	HDP / BDP	Diğer
Bağımsız bir Kürt devleti	İstemem	42,1%	72,1%	18,7%	57,5%
	Kısmen isterim	13,8%	15,1%	13,0%	12,3%
	İsterim	44,1%	12,8%	68,3%	30,1%
Federal bir yönetim	İstemem	41,1%	69,2%	20,4%	53,2%
	Kısmen isterim	12,9%	15,8%	11,0%	11,3%
	İsterim	45,9%	14,9%	68,6%	35,5%
Demokratik özerklik	İstemem	26,5%	50,8%	8,4%	34,9%
	Kısmen isterim	13,6%	19,0%	9,9%	11,1%
	İsterim	60,0%	30,2%	81,6%	54,0%
Yerel yönetimlerin yetkilerinin genişletilmesi	İstemem	14,9%	27,0%	5,8%	17,4%
	Kısmen isterim	11,6%	20,7%	5,2%	8,7%
	İsterim	73,4%	52,3%	89,0%	73,9%
Üniter devletin devam etmesi	İstemem	46,4%	25,5%	62,6%	49,3%
	Kısmen isterim	15,3%	16,5%	14,3%	14,9%
	İsterim	38,3%	58,0%	23,1%	35,8%

AK Parti seçmeninin çoğunluğu (%72) bağımsız bir Kürt devleti fikrine karşı olduğunu belirtirken, HDP seçmenlerinin %68'lik büyük bir kısmı bu düşüncüyü kendine yakın bulmaktadır. Ancak aynı zamanda bağımsız bir Kürt devleti istemediğini belirten %19'luk bir HDP'li bir kesime karşılık, bağımsız devlet talebine sıcak bakan %13'lük bir AK Partili kesim de bulunmaktadır. AK Parti seçmenlerinin %69'u federal yönetim fikrine karşıyken HDP'lilerin içerisinde yine aynı oranda kişi federal yönetimi destekleyebileceğini belirtmektedir. Bu sonuçlarla tutarlı olarak, HDP seçmeni içerisinde %63'lük bir kesim ile her dört AK Parti seçmeninden biri üniter devletin devamını istemediğini söylemektedir. AK Partililerin yarısından fazlası, HDP'lilerin ise %23'ü üniter devletin devamını istemektedir.

Kürt ve Zaza seçmenlerin %60'ı demokratik özerklik önerisine sıcak bakmaktadır. Her iki AK Parti seçmeninden biri bu talebe de mesafeliyken, HDP'lilerin %80'inden fazlası demokratik özerklik önerisini desteklemektedir. Yönetim yapısına ilişkin görüşlerin hemen hemen

tamamında farklı tutumlar sergileyen AK Parti ve HDP seçmeninin biraz da olsa uzlaştığı tek konu yerel yönetimlerin yetkilerinin genişletilmesidir. HDP seçmeninin yine büyük bir çoğunluğu (%89), AK Parti seçmeninin yarısından fazlası (%52) bölgede yerel yönetimlerin yetkilerinin kapsamının genişletilmesi gerektiğini düşünmektedir.

5. SONUÇLAR

Araştırmanın temel hedefi, Kürt nüfusunun yoğun olduğu illeri kapsayan, Türkiye'nin geri kalanından oy dağılımı bakımından son iki genel seçimde kalıcı biçimde farklılaşan bir alanın seçmenlerinin kimlere oy verdiğini, oy verirken ne düşünerek ve ne tür gerekçelerle, hangi taleplerle ve motivasyonlarla hareket ettiğini, bir başka deyişle, seçmen davranışının sosyolojik dinamiklerini anlamaya çalışmaktır.

Bu hedefle, bu çalışmada, yaş, cinsiyet, eğitim ve gelir düzeyleri gibi demografik özelliklerin yanı sıra, aşiret ve tarikat üyeliği, etnik köken, dindarlık düzeyi ve pratikleri, mezhep, göç ve il değişkenlerinin bölgede seçmen davranışlarını biçimlendirmede ne kadar etkili olduğu anlaşılmasına çalışılmış ve sözü edilen tüm bu değişkenlerin son dönem Kürt siyasetince popülerleştirilen temel siyasi ve kültürel taleplere yaklaşımları farklılaştırıp farklılaştırmadığı ortaya konmaya çalışılmıştır.

Bölgenin Özellikleri

Öncelikle Kürt nüfus bölgede yoğundur ve Kürt kimliği de net bir şekilde kabul gören bir kimliktir. Katılımcıların %75'ine yakın bir kesimi kendilerini Kürt olarak tanımlamaktadır. Kendisini Kürt ya da Zaza olarak tanımlayanların bölge seçmenlerinin yaklaşık %85'ini oluşturduğu gözükmektedir. Benzer bir biçimde, seçmenlerin %80'den fazlası anadillerinin Kürtçe ya da Zazaca olduğunu dile getirmiştir. Kendini Kürt olarak tanımlayanların sadece %6'sı, Zaza olarak tanımlayanların da %2'si anadillerini Türkçe olarak belirtmişlerdir.

Hanede en çok konuşulan diller arasında Kürtçe ve Zazaca, anadil olarak Kürtçe ve Zazaca oranlarının biraz altında kalsa da oldukça yüksektir. Kendini Kürt olarak tanımlayanların yaklaşık ¾'ünün, Zaza olarak tanımlayanların yarısından fazlasının ailesinde en çok anadilleri konuşulmaktadır. Ayrıca Kürtlerin ve Zazaların yarısına yakını anadillerini çok iyi konuşabildiklerini ifade etmektedir. Ancak bu noktada anadili konuşma seviyesine dair beyanların görüşmecilerin sübjektif değerlendirmelerine dayandığını belirtmek gerekir.

Bölge nüfusu, Türkiye geneli gibi dindar bir nüfustur. Yılmaz Esmer'in Türkiye Değerler Araştırmasına göre toplumun %65'i haftada en az 1 kez namaz kılmaktadır. Bölgede namaz kılma düzeyine baktığımızda bu oranın %75 olduğu gözükmektedir. Vakit namazı kıldığını beyan edenlerin yaklaşık %85'i çoğu zaman ya da her zaman vakit namazı kıldığını ifade etmişlerdir.

Benzer şekilde araştırma sonuçlarına göre bölgede başörtüsü kullanımı da yaygındır. Hanelerin %91'inde başörtüsü kullanan en az bir kişi vardır. KONDA Araştırma'nın 2007 yılında yaptığı "Gündelik Yaşamda Din, Laiklik ev Türban Araştırması"na göre Türkiye'de kadınlarda başörtüsü kullanımı %70'dir (KONDA, 2007). Araştırma sonuçlarına göre nüfusun

büyük bir bölümünü Sünniler oluşturmaktadır. Alevilerin oranı %5'dir. Sünnilerin %73'ü mezhebini Şafii, %22'si ise Hanefi olarak beyan etmiştir.

Çalışmada, bölgede dindarlık düzeyinin yüksekliği de göz önüne alınarak, çeşitliliği kavrayabilmek için dindarlığa ilişkin kümeleme analizi yapılmıştır. Kümeleme analizi için hanede başörtüsü kullanımı ve vakit namazı kılma sıklığı kategorik değişkenleri kullanılmış, kümeleme analizi sonucunda, dindarlık düzeyine göre 4 kategori elde edilmiştir.

Dindarlık yüzeyi yüksek olan, mutaassıp dindarlar adını verdiğimiz kategoride genellikle 5 vakit namaz kılan, hanesindeki kadınların tamamının kapalı olduğu yurttaşlar yer almıştır. Orta düzey dindarlar kategorisinde, 5 vakit olmasa da vakit namazlarını kılmaya çalışan, hanesinde kapalı ve kapalı olmayan kadınların bir arada olabildiği, özetle dindar ama ilk kategorideki kadar mutaassıp olmayan yurttaşlar yer almıştır. Dindarlık düzeyi düşük olan sembolik dindarlar adını verdiğimiz kategoriye ise, dindar ama ibadet sıklığı düşük olan, hanede kadınlar arasında kapalı olanların olmadığı, bir başka deyişle dindarlığı sembolik düzeyde kalan bir kesim oluşturmaktadır. Son kümede ise dindar olmayan, hiç namaz kılmayan, kendilerini dindar olmaktan ziyade seküler olarak tanımlayan yurttaşlar yer almaktadır.

Bölgenin dindarlık kümelerini İstanbul ile karşılaştıracak olursak, bölgede orta düzey dindarların ağırlığı göze çarpmaktadır. Orta düzey dindarların oranı İstanbul'da %30 iken bölgede bu oran nüfusun yarısına yaklaşmaktadır. Öte yandan mutaassıp olanların oranı da bölgede yüksektir. İstanbul'da %27 olan mutaassıp dindarlar oranı, bölgede %40'a ulaşmaktadır. Sembolik dindarlar ve sekülerlerin toplam oranı ise bölgede İstanbul'dan farklı olarak azınlıkta kalmaktadır (%10).

Bölgede siyasi ve iktisadi karar ve pratiklerde etkili olduğu varsayılan aşiret ve tarikat bağlarının güçsüz ve etkisizleşmiş olduğu anlaşılmaktadır. Katılımcıların ifadelerine göre bölgede tarikat etkisi geçmişe göre oldukça sınırlıdır. Bölge seçmeninin %4'ü bir tarikata üye olduğunu beyan etmektedir. Bir aşirete bağlı olduğunu söyleyenler bölgenin yaklaşık 3'te 1'ini oluşturmaktadır. Aşiretlerin ekonomik ve siyasi hayata etkisi de kısıtlıdır. Bir aşirete mensup olanların %75'i oy verme tercihlerine, %85'i ekonomik hayatlarına aşiretlerinin etkisi olmadığını söylemektedir.

Oy Verme Tercihleri

Bölgede oylar 2000 sonrasında, Kürt siyasetinin desteklediği partiler ve bağımsız adaylar ile AK Parti arasında konsolide olmuştur. 2000 öncesi oy verme tercihlerinde görece çeşitlilik varken, 2000 sonrası bölgede hakim iki siyaset kalmıştır.

Ancak 2000 sonrasındaki dönemde bu iki siyaset arasında geçişkenliklerin de yaşandığı anlaşılmaktadır. 2007 ve 2011 genel seçimleri ile 2009 ve 2014 yerel seçimleri baz alındığında, 2014 yerel seçimlerinde AK Parti'ye oy verenlerin %75,6'sı, HDP'ye oy verenlerin ise %77,6'sı

önceki seçimlerde yalnız bu partilere oy vermiş seçmenlerden oluşmaktadır.⁵² Bir başka deyişle **her iki partinin de oylarının 4'te 3'ü kemik oydur**. AK Parti seçmeninin %7,4'ü daha önce HDP'ye, HDP seçmeninin de %8,2'si daha önce AK Parti'ye oy verenlerden oluşmaktadır. Bu oranların düşüklüğü, her iki partiye de gelen oyların esas olarak bu iki parti haricinde tercihini kullanan seçmenden kaynakladığını göstermektedir. AK Parti'ye HDP dışındaki partilerden gelen oyların oranı %17, HDP'ye, AK Parti dışındaki partilerden gelen oy oranı ise %14,2'dir.

Bu sonucu destekleyen bir diğer veri de şudur: 2007 seçimlerinden 2014 seçimlerine doğru AK Parti ve HDP'nin bölgedeki oy oranları birlikte artarken, bu partiler dışındaki partilerin oy oranları azalmıştır. Diğer bir deyişle **hem AK Parti hem HDP, birbirinden ziyade diğer siyasi partilerden oy devşirmiştir**.

2014 Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde bölgedeki seçmenlerin büyük bir kısmının Recep Tayyip Erdoğan ve Selahattin Demirtaş'a oy verdiği görülmektedir. Mutaassıp dindarların %61'i Recep Tayyip Erdoğan'ı desteklerken, orta düzey dindarların %53,2'si ve sembolik dindarlar/laiklerin %64,3'ü Selahattin Demirtaş'a oy vermiştir.

2014 mahalli seçimleri ile Cumhurbaşkanlığı seçimi sonuçları karşılaştırıldığında AK Parti ve HDP arasında geçişkenliğin karşılıklı olduğu gözükmemektedir. 2014 mahalli seçimlerinde AK Parti'ye oy verenlerin %4'ü Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Selahattin Demirtaş'ı desteklemiştir. Buna karşın 2014 mahalli seçimlerde HDP adaylarını destekleyenlerin %4'ü de Recep Tayyip Erdoğan'ı desteklemiştir.

Oy tercihleri konusundaki bu fotoğrafta, bölgede Kürtler ve Zaza nüfusun geneline odaklanacak olursak, hakim partinin HDP olduğu açıktır. 2011 genel seçimlerinde Kürtler ve Zazaların %47,1'i HDP'ye, %39,2'si AK Parti'ye oy vermiştir, Kürt ve Zaza seçmenler arasında diğer partilere oy verenlerin ya da oy kullanmamışların oranı 2011 genel seçimlerinde %13,8'de kalmıştır. 2014 mahalli seçimlerinde de genel seçimlere benzer şekilde Kürt ve Zazaların oyları HDP ve AK Parti arasında dağılmıştır. Bu seçimlerde HDP Kürt ve Zazalardan %52,3, AK Parti %42,1 oranında destek görmüştür. Kürt ve Zaza seçmenler arasında son dört seçim boyunca ilk kez oy kullananların oy tercihleri incelendiğinde HDP oy oranlarının daha da yüksek olduğu görülmüştür. İlke kez oy kullanana Kürt ve Zazalar arasında AK Parti oyları dört seçim boyunca ortalama %32'de kalırken, bu oran HDP'de %60'ın üzerindedir. Bir başka deyişle son dört seçimde de yeni kuşakların HDP'ye yönelimi belirgin bir şekilde daha yüksektir.

⁵² Bu oranlara, daha önceki seçimlerde ya da seçimlerin birinde yaşı tutmadığı için oy kullanamamış olanlar da dahil edilmiştir.

Oy oranlarından da tahmin edileceği üzere HDP bölgede tek bir kesimden değil farklı özelliklerdeki birçok kesimden oy almaktadır. Bir başka deyişle **HDP'nin, yalnız seküler ve/veya eğitilmiş kesimlerde değil, dindar ve/veya yoksul Kürt ve Zazaların da önemli bir çoğunluğunda etkili olduğu görülmüştür.**

Hem 2011 genel seçimlerine, hem de 2014 yerel seçimlerine bakıldığında, hem yoksulların hem de daha yüksek eğitim düzeyinde olanların HDP'yi, gelir düzeyi orta ve üst düzey olanların ve eğitim düzeyi ilköğretim ve altı olanların AK Parti'yi daha fazla desteklediği görülmüştür. Buradaki orta ve üstü gelir sahiplerinin çoğunluğu kendi hesabına çalışan esnaf ve küçük işletmecilerdir. AK Parti'de kadınların, HDP'de gençlerin ve erkeklerin daha etkili olduğu görülmüştür. HDP'li gençler, Kürt kimliği talepleri konusunda daha istekli, eğitim düzeyi, anadil konuşma sıklığı ve konuşma düzeyi daha yüksek bir profile sahiptir. AK Partili kadınlar, eğitim düzeyi düşük, 90'lardan önce Refah Partisi geleneğine oy vermenin yaygın olduğu dindar bir profile sahiptir.

2011 genel seçimlerinde ve 2014 mahalli seçimlerinde desteklenen partiler farklı sosyo-demografik değişkenlerinin alt kırılımları hesaba katılarak incelendiğinde şu sonuçlar öne çıkmaktadır:

- HDP, hem yoksullarda, hem de daha yüksek eğitim düzeyinde olanlarda etkilidir.
- Dindarlık düzeyi yüksek yoksullar HDP'yi, varlıklı dindarlar AK Parti'yi,
- 45 yaş ve üstü, eğitim düzeyi ilköğretim ve altı olanlar AK Parti'yi, genç veya orta yaşlarda olanlar HDP'yi,
- Gelir düzeyi daha yüksek fakat eğitim düzeyi ilköğretim ve altı olanlar AK Partiyi, yoksullar ve eğitilmiş üst gelir düzeyindeki seçmenler HDP'yi,
- Genç kadınlar, eğitim düzeyi yüksek kadınlar, hane geliri düzeyi düşük kadınlar HDP'yi, orta yaş ve üstü, dindarlık düzeyi yüksek olan kadınlar, eğitim düzeyi ilköğretim ve altı olanlar ve hane gelir daha yüksek kadınlar AK Parti'yi,

daha fazla desteklemektedir.

Özetle HDP yoksullardan, gençlerden ve eğitim düzeyi daha yüksek olanlardan, AK Parti'den fazla oy almakta, ayrıca AK Parti'nin daha etkili olduğu dindarlardan da önemli oranlarda destek görmektedir. Özellikle orta düzey dindarların ve yoksul mutaassıpların HDP'ye yönelmesi dikkat çekicidir.

Kürtler ve Zazalardan oluşan nüfusta fotoğraf böyle iken, bölge genelini değerlendirecek olursak, etnik kimlik ve mezhep farklılıkları bölgede oy verme davranışını en fazla belirleyen değişkenlerdir.

Etnik kimliğe göre 2014 mahalli seçimlerinde oy verilen partiye bakıldığında Kürtlerin içerisinde HDP'nin⁵³; Zazalar, Türkler ve Arapların içerisinde AK Parti'nin güçlü olduğu görülmektedir. AK Parti ve HDP haricindeki partilere oy verme davranışı yalnızca Türklerde %10'un üzerindedir (%22,8). Kürtler arasında şüphesiz HDP öne çıkmaktadır. Kürtlerin %56,2'si HDP'ye, %38,4'ü AK Parti'ye oy vermiştir. Zazaların tamamına bakıldığında AK Parti az bir farkla öne çıkmaktadır. Fakat Alevi olmayan Zazalarda fark çok daha açıktır. Alevi Kürtler ile Alevi Zazalarda sonuçlar birbirine daha yakınken, Alevi Zazalarla Alevi olmayan Zazalar arasındaki farklar birbirinden keskin bir şekilde farklıdır.

Diğer yandan bölgedeki Alevilerde yükselen bir HDP desteği olduğu gözlenmektedir. 2007 seçimlerinde Kürt Alevilerin %44'ü HDP'yi desteklerken bu oran 2014 mahalli seçimlerinde %75'e yaklaşmış, Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Selahattin Demirtaş desteği %80'i bulmuştur. Zaza Alevilerde de tablo benzerdir. Zaza Alevilerin 2007 seçimlerinde HDP'ye desteği %20 iken bu oran 2014 mahalli seçimlerinde %45 olmuş ve Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Selahattin Demirtaş desteği %60'ı geçmiştir. Alevilerin haricindeki mezhepler arasında ise Şafiilerin HDP'ye, Hanefilerin ise AK Parti'ye desteğinin daha fazla olduğu gözlemlenmiştir.

Kendini tanımladığı kimlik değişkenine paralel olarak **anadil ve ailede en çok konuşulan dil, oy tercihi ile oldukça ilişkili değişkenler arasındadır**. Anadili Kürtçe olanlar ve ailede en çok konuşulan dil Kürtçe olanlar yüksek oranda HDP'yi desteklerken, anadili Türkçe ya da Arapça olanlar AK Parti'ye yakındır. Zazaca iki kategorinin ortasında yer almaktadır. Oranlar ile ifade edilecek olursa ailede en çok konuşulan dil sorusuna Kürtçe diyenlerin %64,3'ü HDP'yi desteklemektedir. Bu fotoğrafı tamamlayan diğer bir bulgu da hanede Kürtçe TV izleme davranışıdır. **Kürtçe TV izleyen seçmenler arasında HDP'yi destekleme oranı daha yüksektir** (%62). Benzer şekilde en sevilen müzik türleri arasında etnik müziği veya Kürtçe müzik kategorisini öne çıkaranların HDP desteği daha yüksektir (sırasıyla, %82 ve %63).

Bölgede siyasi eğilimleri etkileyen önemli bir faktör mağduriyettir. Kürt ve Zaza olan katılımcıların %42'si son 30 yıllık süreçte yaşanan çatışmalardan kendisinin ya da yakın bir akrabasının zarar gördüğünü belirtmektedir. Mağduriyet beyan edenlerin mağduriyet nedenleri şöyle sıralanabilir: %70'inin yakını ya da kendisi kötü muamele görmüş, %61'i ekonomik zarara uğramış, %60'ının yakını ya da kendisi cezaevine girmiş, %53'ünün yakını öldürülmüş, %50'sinin kendisi ya da yakını göç etmiş, %45'inin köyü boşaltılmıştır. Kürt sorunu nedeniyle yukarıda anılan mağduriyetleri yaşayanların oy tercihleri daha fazla HDP'den yanadır.

⁵³ Kürt siyasetinin desteklediği parti ve bağımsız adaylara ve onları destekleyen seçmenlere gönderme yapılan yerlerde metinde HDP ve HDP'li seçmen ifadeleri kullanılmıştır.

Mağduriyet yaşayanlar arasında HDP'nin oy oranı %71,3'ü bulunurken, AK parti desteği %23,3'de kalmaktadır.

Seçim tercihlerinde sağ, sol ve merkez siyaset ile mesafenin etkisi de araştırmada konu edilmiştir. Bölgede Kürtlerin kendilerini sola daha yakın olarak ifade ettikleri, Türk ve Arapların ise sağa daha yakın tarif ettikleri gözlemlenmiştir. HDP seçmeninin %73'ü kendisini sola, %7,9'u sağa yakın bulunurken, AK Parti seçmeninin %4,8'i kendisini sola, %58'i sağa yakın olarak ifade etmiştir.

1990 öncesinde oy verilen partilere bakıldığında merkez sağın önemli bir oy oranına sahip olduğu gözükmektedir. Bölge seçmenlerinin %48'i 90 öncesinde merkez sağ partilere oy (ANAP, DYP vb.) verdiğini söylemektedir. Özellikle bu oran Kürtler ve Araplarda %50 dolayındadır. **HDP seçmeninin yaklaşık yarısının 90'ların merkez sağ seçmeninden geldiği söylenebilir.** HDP seçmeninin %50,6'sı 90'lardan önce ANAP ve DYP'ye oy verdiğini, %33'ü CHP ve SHP'ye oy verdiğini iletmektedir. AK Parti seçmeninin 90'lardaki tercihleri merkez sağ ve muhafazakâr partilere eşit oranda dayanmaktadır. Bölgedeki **AK Partili seçmenlerin %47'si 90'larda merkez sağa, %45'i ise Refah Partisi ve Saadet Partisi gibi partilere oy vermiştir.** Bu sonuçlar 90'larda merkez sağa oy veren seçmenlerin yarısına yakınının HDP geleneğindeki partilere diğer yarısının da AK Parti'ye oy vermeye başladığını göstermesi açısından önemlidir.

Bölgenin 90'lardaki en beğenilen siyasetçisi Turgut Özal'dır. AK Partili seçmenlerin yarısından fazlası, HDP'li seçmenlerin de 3'te 1'i Turgut Özal'ın 90'ların en beğenilen siyasetçi olduğunu belirtmektedir. AK Partili seçmenlerde Necmettin Erbakan, HDP'li seçmenlerde ise Ahmet Türk, Orhan Doğan ve Leyla Zana öne çıkan diğer isimlerdir.

Seçmenlere göre dindarlık incelendiğinde AK Parti seçmeninin yaklaşık %75'i ve HDP seçmenin de yarısından fazlası kendini son derece dindar olarak görmektedir. Bu da HDP'nin bölgenin seküler partisi, bölgenin CHP'si olduğu yolundaki popüler iddiayı epey tartışmalı kılmaktadır. Bölgede seküler kesim zaten sınırlıdır. Bu itibarla, bölgede hakim olan bir parti olarak HDP'nin dindarları da kapsamakta oluşu aslında sürpriz bir sonuç değildir.

Yukarıda bahsedilen dindarlık kategorilerine göre incelendiğinde, en dikkat çekici sonuç, HDP'nin dindarlık düzeyi orta düzey olan Kürtler ve Zazalarda oy oranının %61 düzeyinde olmasıdır. HDP, sembolik dindarlarda ve sekülerlerde de yüksek bir desteğe sahiptir (%69). Fakat dindarlar arasındaki en kalabalık kesim olan orta düzey dindarlar arasında da oldukça yüksek bir desteğe sahip olması, HDP'yi seküler bir parti olarak tarif etmenin tartışmalı olduğuna işaret etmektedir. Öte yandan dindarlık düzeyi en yüksek olan mutaassıplar kategorisinde de HDP desteği %40,4'ü bulmaktadır. AK Partinin HDP'den daha güçlü olduğu tek kategori de budur (AK Parti oranı %53,7).

Bölgedeki Kürt ve Zaza seçmenler, AK Parti'den Kürt kimliğine daha fazla sahip çıkmalarını (%43) ve bölgeye daha hizmet vermelerini (%43,2) talep etmektedir. AK Parti'nin şu andaki mevcut durumundan memnun olanlar bölge seçmeninin %12'sidir. Memnuniyet oranı AK Partililerde dahi %22,6'da kalmaktadır. Kürtlerde, AK Parti'nin kimliğe sahip çıkması beklentisi ön plana çıkarken, Zazalar, Türkler ve Araplarda hizmetin önemi daha fazla vurgulanmaktadır. AK Parti'nin nasıl bir parti olarak görülmek istendiğine AKP ve HDP seçmenleri ayrıştırılarak bakılacak olursa; HDP seçmeninde, AK Parti'den Kürt kimliğine daha çok sahip çıkan bir parti olması beklentisi, AK Parti seçmeninde ise bölgeye daha çok hizmet üreten bir parti olması beklentisi öne çıkmaktadır.

Bölge seçmeninin HDP'de en beğendiği yanlar arasında, sırası ile "Siyasi çizgisi/Kürt kimlik, hak ve özgürlüğü savunusu", "Çözüm sürecindeki rolü" ve "Türkiyelileşme çabası" öne çıkmaktadır. **AK Parti'yi destekleyen Kürtler ve Zazaların 4'te 1'inden fazlasının, HDP'nin en beğendiği yanları arasında, Kürt kimliğinin hak ve özgürlük savunucusu olmasını öne çıkarması dikkat çekicidir.** Aynı beğeni oranı HDP'nin kendi seçmeninde %40,3'tür.

Bölge seçmeni HDP'nin daha dindar bir parti olmasını istemektedir. HDP'nin dindarlığa yaklaşım açısından bugünkü halini beğenenlerin oranı %34,3'tür. Buna karşın **seçmenlerin %62,9'u HDP'nin daha dindar bir parti olması gerektiğini düşünmektedir.** Bu eğilim yalnızca Alevilerde farklıdır. Alevilerin hemen hemen tümü HDP'nin bugünkü kadar ya da bugünkünden daha az dindar olması gerektiğini düşünmektedir.

HDP'nin 2011 genel seçimlerinde sol ve sosyalist adaylar göstermesi HDP seçmeninde olumlu, AK Parti seçmeninde olumsuz karşılanmıştır. Bölgenin özellikle daha dindar olan seçmenlerinde oran düşük seyretmiştir. Kürtler ve Zazalar arasında, HDP seçmeninin yaklaşık %65'i HDP'nin sol ve sosyalistler ile işbirliğini olumlu karşıladığını ifade ederken, bu oran AK Partililerde %11,7'de kalmaktadır.

Bölge seçmeni genel olarak HDP'yi Kürt kimliğine sahip çıkma konusunda takdir etmektedir. HDP'nin Türkiyelileşme hamlelerine genel bir itiraz olmasa da Kürt kimliğini sahiplenmesi de benimsenen bir niteliğidir. Bölgedeki Kürt ve Zazaların ancak %21,1'i HDP'nin daha az Kürt partisi olması gerektiğini düşünmektedir. Öte yandan bunun tersini savunanların oranı da %30,3'tür. Bir başka deyişle çoğunluk mevcut pozisyonun devamından yanadır.

HDP'nin daha fazla Kürt partisi olması gerektiği fikrine katılımın mezhepler arasında en yüksek olduğu kesim Şafililerdir (%31,3). Özellikle Aleviler HDP'nin daha fazla Kürt partisi olmasına mesafelidir. HDP'nin daha az Kürt partisi olması gerektiğini düşünen Alevilerin oranı %62,6'dır.

HDP'nin beğenilmeyen yanlarına bakılacak olursa, öne çıkan yanıtlar arasında bölge seçmeninin yaklaşık 4'te 1'inin HDP'nin şiddet eylemlerine ve PKK'ye yakınlığını eleştirdiği söylenebilir. Bu oran Kürtlerde %20 iken Zazalarda %42'dir. Bununla birlikte hizmet yetersizliği/ekonomik yetersizlik yaygın eleştirilerden bir diğeridir (%13). Seçmenlerin %11,6'sı HDP'yi ayrıştırıcı, milliyetçi veya bölücü görmektedir. HDP'nin beğenilmeyen yanları mezheplere göre incelendiğinde en yoğun eleştirinin Hanefilerden geldiği gözlemlenmektedir. Hanefi seçmenlerin yarısından fazlası HDP'ye şiddet eylemlerine destek vermek, PKK'ye destek vermek, ayrıştırıcılık, bölücülük ve milliyetçilik gibi eleştiriler yöneltmektedir. Alevilerin eleştirisi hizmet yetersizliği üzerindedir. Öte yandan HDP'nin kendi seçmeni HDP'yi en çok ekonomik yetersizlikle eleştirirken, AK Parti seçmeni ise PKK'ye destek ve ayrıştırıcılık ile eleştirmektedir.

Seçmenlerin partileriyle bağlılık ilişkilerini, partileri ne yaparsa ona oy vermekten vazgeçeceklerini konu eden soruya verdikleri yanıtlarda değerlendirmek mümkün olmuştur. HDP'li Kürt ve Zazaların %45'i, partisi çizgisinden vazgeçerse, oyunu HDP'ye vermekten vazgeçeceğini ifade etmiştir. Bunun yanında %21,5'i, ne olursa olsun partisine oy vereceğini belirtirken, %10'u "adaletsizlik, yolsuzluk yaparsa", %8'i de "çözüm sürecinden vazgeçerse" partisinden vazgeçeceğini söylemiştir. AK Partili seçmenin ise parti sadakatini zayıflatacak konuların başında %25 ile hizmet ve yatırımları azaltması, %20 ile çözüm sürecinden vazgeçmesi yer almıştır. Bu konuları %14 ile "adaletsizlik, yolsuzluk yaparsa", %13 ile de "çizgisinden saparsa" ifadeleri takip etmiştir. Dolayısıyla HDP seçmeninin partiden ziyade parti çizgisine sadakatinin yüksek olduğunu, AK Parti'nin ise ağırlıkla verdiği hizmetlere ve çözüm süreci siyasetine itibar eden bir seçmen tabanı olduğu söylenebilir.

Kürt siyasetince popülerleştirilen Kürt kimliği ile ilgili siyasi ve kültürel talepler, bölge seçmeninde geniş bir ilgi görmektedir. HDP'li seçmenler arasında bu talepler %90'ların üzerinde bir oranla kabul görmektedir. Bir başka deyişle HDP'li seçmenlerin partilerine sadakati yüksektir. Öte yandan AK partili Kürtlerin ve Zazalar da taleplere önemli oranlarda itibar etmektedir. Bölge seçmenin mutabık olduğu taleplerin başında Anayasada Kürt kimliğinin tanınması gelmektedir. Kürt ve Zaza seçmenlerin %84'ü Kürt kimliğinin Anayasa metninde geçmesini istediğini belirtmektedir. Anayasal güvence konusu, oransal olarak farklar olsa da, HDP seçmeni ile AK Parti seçmeninin büyük oranda uzlaştığı taleplerden bir tanesi olarak ortaya çıkmaktadır. Benzer şekilde bölge seçmeninin uzlaştığı diğer bir kimlik talebi de Kürtlerden geçmişte yapılanlar için özür dilenmesidir. Seçmenlerin %84'ü devletten geçmiş için özür beklemektedir. Özür beklentisi ve anayasal tanınma AK Partili Kürt ve Zazalarda dahi %70'in üzerindedir.

Bölge seçmeninin Kürt sorunu ile ilgili yasal ve hukuki taleplerine bakılacak olursa, uzlaşının belirgin olduğu siyasi taleplerden bir diğeri de seçim barajının kaldırılmasıdır. Bölge

seçmeninin 4'te 3'ü barajın kaldırılmasını talep etmektedir. Bölgedeki Kürtlerin ve Zazaların yaklaşık %70'i PKK'li hükümlülere siyasi af ve yasal siyasete katılma imkanı sağlanmasını talep etmektedir. Bu oranlar AK Parti seçmenleri için %45; HDP seçmenleri için %90 civarındadır. Oldukça benzer bir tablo Abdullah Öcalan'ın serbest bırakılma talebinde de ortaya çıkmaktadır. Bölgenin yarısından çoğu Abdullah Öcalan'ın serbest bırakılmasını savunmaktadır. HDP seçmeninin yaklaşık %90'ı, Kürt veya Zaza olan seçmenlerin %65'i Abdullah Öcalan'ın serbest bırakılmasını savunurken, Arap ve Türklerin 4'te 3'ünden fazlası serbest bırakılmasına karşıdır. Abdullah Öcalan'ın serbest bırakılmasına karşı olan Kürt veya Zaza AK Parti seçmeninin oranı %42,3'tür.

Bölgedeki seçmenlerin dile ilişkin taleplerinde Kürtçe ve Türkçe'nin birlikte resmi dil olarak tanınması öne çıkmaktadır. Bölge seçmeninin yarısından fazlası iki resmi dilli bir mevzuat talep etmektedir. Anadili Kürtçe ve Zazaca olanlarda bu oran %60'ın üzerine çıkmaktadır. Eğitim dili konusunda bölge seçmenin %60'ından fazlası iki dilli bir eğitim olması gerektiğini savunmaktadır. Bu oran anadili Kürtçe ve Zazaca olanlarda %70'in üzerine çıkmaktadır. HDP'li seçmenin tamamına yakını, AK Partili Kürt ve Zaza seçmenin %70'i devlet okullarında anadilde eğitim verilmesi gerektiğini düşünmektedir.

Bu taleplerin yanında, HDP seçmeni, Kürtlerin kendilerini yönetmesine dair siyasi hak taleplerini de sahiplenmiş görünmektedir. Bölgedeki Kürt ve Zaza seçmenler arasında HDP seçmenin %70'e yakını bağımsız bir Kürt devletinin veya federal bir yönetim talebinin yanındadır. Buna karşın, HDP'yle daha fazla özdeşleştirilen demokratik özerklik ve yerel yönetimlerin yetkilerinin artırılması taleplerine verilen destek daha fazladır. HDP seçmeninin %82'si demokratik özerklik talebini, %90'ı da yerel yönetimlerin yetkilerinin genişletilmesi talebini desteklemektedir. Kültürel haklarla ilgili taleplerde önemli oranlarda desteğini gözlemlediğimiz AK Partili Kürt ve Zazalar özyönetim gibi siyasi taleplereyse mesafelidir. AK Partiyi destekleyen Kürt ve Zazalarda bağımsız bir Kürt devleti %13, federal bir yönetim %15, demokratik özerklik %30 oranında destek görmektedir. AK Partililerin, bu konuda görece desteklediği talep, yerel yönetimlerin yetkilerinin genişletilmesidir(%52).

Bölge seçmeninin çözüm sürecine desteği de yüksek orandadır. Bölgedeki her 100 seçmenin 90'ından fazlası çözüm sürecini desteklemektedir. Oranlar karşılaştırıldığında çözüm sürecine desteğin her etnik kimlik ve mezhepte yüksek olduğu gözlemlenmiştir. Dindarlık kategorilerine göre değerlendirilecek olursa, desteğin diğer kategoriler arasında en düşük olduğu kümenin sembolik dindarlar/laikler olduğu gözükmektedir. Ancak bu kümede bile destek oranı %85'in üzerindedir. Kürt ve Zazalar arasında hem AK Parti seçmeninde hem de HDP seçmeninde destek oranı %95'in üzerindedir. Çözüm süreci kapsamında bölge seçmeninin temel talebi hızlı ve somut adımların atılmasıdır. Özellikle HDP'liler hak ve özgürlükler temelinde acil ve somut

adımlar beklerken, AK Partililer müzakerelerin ve barışın devamını temenni etmektedir. AK Partili seçmenlerde çözüm süreci kapsamında bölgeye ekonomik yatırımların artırılması fikri yaygındır.

Özetleyecek olursak araştırma bulguları, kimlik ve mezhep değişkenlerinin bölgedeki oy verme davranışında en belirleyici faktörler olduğunu göstermiştir. Bunun yanında aynı etnik köken içinde değerlendirildiğinde sosyo-demografik değişkenlerin de bir açıklayıcılığı olduğu gözlemlenmiştir. Bu bağlamda araştırmanın yola çıkarken ki hipotezlerini hatırlatmakta ve sonuçları bunlarla değerlendirmekte fayda var.

Araştırmanın hipotezleri şunlardır:

1. “Bölge”de seçmenlerin yaşadığı yerlerde oy verme davranışında en etkili faktör etnik kimliktir. Türkiye genelinde daha yüksek oy alan CHP ve MHP gibi partilerin buradaki oy oranlarının düşüklüğü bunun en önemli göstergesidir. Dolayısıyla “bölge”deki seçmenler açısından oy verme davranışını şekillendiren temel belirleyen ekonomik beklentiler, geleneksel siyasal ayrımlar vb. değil, kimlik meselesidir.
2. Buna karşılık tek oy verme saikinin kimlik olduğu düşünülmemelidir. Kısacası etnik kimlik seçmen davranışı üzerinde tek etkili dinamik değildir. İnanç düzeyi ve dini değerler de seçmen davranışına yön vermektedir. AK Parti'nin başarısı, dini değerleri siyasetlerinin merkezine koyan siyasal partilerin geçmişteki başarıları bunun göstergesidir.
3. Günümüzde bölgedeki iki önemli aktör AK Parti ve HDP olmakla beraber, etnik kimlik ve dini değerlere yakınlık durumlarına göre bu iki siyasi parti arasında kararsız kalan ya da gidip gelen seçmenler de bulunmaktadır. Dolayısıyla AK Parti ile HDP arasında bir oy geçişliliği de söz konusudur.

Etnik kimlik ve dini değerler temel belirleyenler olmakla beraber, yaş, cinsiyet, sosyo-ekonomik statü ve eğitim gibi demografik özellikler de oy verme davranışında etkili olan değişkenlerdir.

İlkin, araştırma bulguları, bölgede oy verme davranışını en fazla etkileyen faktörün etnik kimlik olduğunu doğrulamıştır. Ekonomik beklentiler etkisiz değildir, ancak esas belirleyen konumunda değildir. Bugünün hakim iki partisine oy verenlerin tercihlerinin geleneksel siyasi ayrımlarla tek başına açıklanamadığı da görülmüştür. Seçmenlerin özellikleri, geçmişte oy verdikleri partiler tek başına bugünkü eğilimlerini açıklar nitelikte değildir. Özetle, bölgede **HDP seçmeni ve AK Parti seçmeni arasındaki farklar, esasen dindarlık düzeylerine göre değil, etnik kökene ve Kürt kimliğini ve kimlik taleplerini sahiplenme düzeylerine göre belirlenmektedir.** Ek olarak, Kürt kimliği ve Kürtlerin siyasi ve kültürel talepleri bölgede genel kabul görmüş durumdadır. HDP'li seçmen bu taleplere neredeyse tamamen sadakatle bağlı, diğer yandan AK Partili seçmenler arasında da bu taleplerin kabul görme oranları düşük değildir.

İkinci olarak, dindarlığın oy verme davranışında etkili olmakla birlikte, Türkiye'nin geri kalanındaki kadar güçlü bir etkisi olmadığı gözlemlenmiştir. Dindarlığı homojen ve tek bir kategori olarak görmek, değişkenin etkisini anlamayı sınırlandırmaktadır. AK Parti, beklenildiği üzere dindarlardan daha fazla oy almaktadır. Öte yandan araştırma bulguları dindarların azımsanmayacak bir oranın HDP'yi desteklediğini göstermektedir. Ayrıca dindarları farklılıklarına göre incelediğimizde orta düzey dindarların ve sembolik dindarların HDP'ye desteklerinin AK Parti'nin oldukça önünde olduğu, hatta HDP'nin yoksul mutaassıplardan AK Parti'den daha fazla destek aldıkları gözlemlenmiştir. Dolayısıyla bulgular, dindar Kürt ve Zazalar AK Parti'yi, dindar olmayanlar HDP'yi destekler şeklinde bir hipotezi destekler nitelikte değildir.

Öte yandan dindarlıkla ilgili olarak mezhepsel farkların da en az etnik köken kadar etkili olduğu gözlemlenmiştir. Kendilerini Hanefi kökenli olarak tanımlayanlar AK Parti'yi, Şafi olanlar HDP'yi desteklemektedir. Bu farklılık, mezheplerin dini referanslarından ziyade, başta kentlileşme olmak üzere sosyo-kültürel geçmişleriyle ilgilidir. Bunun yanında Aleviler'in desteği ise beklendiği üzere daha fazla CHP'ye yönelmektedir. Öte yandan Kürt Alevilerin HDP'ye, Zaza Alevilerden daha fazla eğilim gösterdiği gözlemlenmiştir.

Üçüncüsü, bulgular seçmenler arasında HDP ve AK Parti arasında gidip gelen bir kitle olduğunu göstermektedir. Fakat bu büyük oranlarda değildir. Son dört seçim baz alındığında, son seçimde, her iki partiyi destekleyenlerin ancak yaklaşık 4'te 1'i daha önce başka bir partiyi destekleyenler arasındadır ve bu oran çoğunlukla da iki parti destekçileri dışından kaynaklanmaktadır. Öte yandan AK Parti seçmeni içerisinde HDP'nin izlediği Kürt siyasetini benimseyenlerin önemli bir oranda olması, Kürt siyasi taleplerinin büyük oranlarda sahiplenilmesi, bunun karşısında AK Parti'ye mesafeli olmayan ve özellikle partinin ekonomik hizmetlerini takdirle karşılayan HDP'li seçmenlerin varlığı geçişlilik potansiyelinin büyüklüğüne işaret etmektedir.

Dördüncüsü, etnik kimlik içerisinde de farklar gözlemlenmiştir. Tüm Kürt ve Zazalar aynı şekilde oy kullanmamaktadır. Yaş, gelir düzeyi, eğitim düzeyi, cinsiyet gibi demografik değişkenler bir arada değerlendirildiğinde yukarıda tarif edildiği üzere önemli farklar ortaya konmuştur. Hatırlatmak gerekirse, **HDP yalnız seküler ve/veya eğitilmiş kesimlerde değil, dindar ve/veya yoksul Kürt ve Zazaların önemli bir çoğunluğunda da etkilidir.**

Sonuç olarak bölgede kimlik ve dindarlığın belirleyici olduğu, demografik değişkenlerin de açıklayıcı katkılar sağladığı bir resim ile karşı karşıya olduğumuz söylenebilir.

Son olarak, bu araştırmanın odaklanmadığı ama bulguların odaklanmanın önemli olacağına işaret ettiği üç konunun öne çıktığı söylenebilir. Bunlardan ilki **Zaza seçmenlere** odaklanma gereğidir. Zazalar ile Kürtler arasında önemli farklar gözlemlenmiştir. Ancak araştırmanın Zaza

örnekleminin daha detaylı olarak alt kırılımlarla incelemeye olanak tanıyacak büyüklükte olmaması Zazalara yönelik derinlemesine bilgi üretilmesine engel olmuştur. İkincisi ise benzer şekilde **Kürt ve Zaza Aleviler** için geçerlidir. Kürt ve Zaza Alevileri toplamda ve birbirleriyle karşılaştırmalı olarak ele almak ve kendi içlerindeki farklılıkları resmetmek diğer bir ihtiyaçtır. Üçüncü ve ilk ikisi ile de bağlantılı olarak **il bazında odaklanmalara** ihtiyaç görünmektedir. Bulgular açıkça Tunceli'nin diğer tüm illerden farklılaştığını göstermektedir. Araştırma verileri, Kürt nüfusun görece az olduğu Adıyaman, Urfa, Kars gibi illerin yanı sıra, Bingöl ve Ağrı illerinin de farklılaşan yanları olduğuna işaret etmektedir. Son olarak bu araştırma Kürt veya Zaza nüfusun yoğun olduğu illere odaklanmıştır. Kürtler ve Zazalar bugün, Gaziantep, Adana, Mersin gibi yakın illere daha yoğun olmak üzere, birçok ile göç etmişler ve buldukları illerin göze çarpan/batan azınlıkları haline gelmişlerdir. Dolayısıyla bu **bölge dışında yaşayan Kürt nüfus**un da incelenmesi ve karşılaştırılması bu araştırmanın karşılayamadığı gerekliliklerden biridir.

KAYNAKÇA

ADAMAN, Fikret vd. (2001), Hane Halkı Gözünden Türkiye'de Yolsuzluğun Nedenleri ve Önlenmesine İlişkin Öneriler (İstanbul: TESEV Yayınları, No: 24).

ADAMS, Greg D. (1997), "Abortion: Evidence of an Issue Evolution." *American Journal of Political Science* 41: 718-737.

AKGÜN, Birol (2002), Türkiye'de Seçmen Davranışı, Partiler Sistemi ve Siyasal Güven (Ankara: Nobel Yayınevi).

ARCELUS, Francisco ve MELTZER, Allan H. (1975), "The Effect of Aggregate Variables on Congressional Elections," *The American Political Science Review*, 69: 1232-39.

BARTELS, Larry M. (2008). *Unequal Democracy: The Political Economy of the New Gilded Age*. (New York and Princeton NJ: Russell Sage Foundation and Princeton University Press.)

BERELSON, Paul F. LAZARFELD, ve William N. McPHEE (1954). *Voting: A Study of Opinion Formation in a Presidential Campaign*. (Chicago: University of Chicago Press).

BERGANZA, Juan Carlos (2000), "Two Roles For Elections: Disciplining the incumbent and Selecting a Competent Candidate," *Public Choice*, 105:165-93.

BLOOM, Howard ve PRICE, Douglas (1975), "Voter Response to Short - Run Economic Conditions: The Asymmetric Effect of Prosperity and Recession," *The American Political Science Review*, 69/4:1244.

BRODY, Richard A. ve BENJAMIN I. Page (1972). "The Assessment of Policy Voting." *American Political Science Review* 66: 450-458.

BRUNK, Gregory (1978). "The 1964 Attitude Consistency Leap Reconsidered." *Political Methodology* 5: 347-359.

BURDICK, Eugene ve Arthur J. BRODBECK (1959). *American Voting Behavior*. Glencoe, IL: The Free Press.

BUTLER, David ve Donald STOKES (1969). *Political Change in Britain: Forces Shaping Electoral Choice*. New York: St. Martin's Press.

CAMPBELL, Angus, Philip E. CONVERSE, Warren E. MILLER ve Donald E. STOKES (1960). *The American Voter*. New York: John Wiley & Sons.

CARLSEN, Fredrik (2000), "Unemployment inflation and Government Popularity-Are There Partisan Effect?" *Electoral Studies*, 19:141-142.

CHAPPEL, Henry vd. (2000), "Economic and Elections in Western Europe: 1960-1997," *Electoral Studies*, 19: 183-97.

CLAGGET, William (1986), "A Reexamination of the Asymmetry Hypothesis: Economic Expansion Contractions and Congressional Elections," *The Western Political Quarterly*, 39/1: 623-633.

CONVERSE, Philip E. (2006). "Researching Electoral Politics." *American Political Science Review* 100: 605-612.

COŞKUN, Vahap. (2007). "Güneydoğu ve Doğu Anadolu'da İki Partili Siyasal Yapı", *Demokrasi Platformu*, Sayı 11, 2007.

ÇAHA, Ömer (2008). Türkiye'de Seçmen Davranışı ve Siyasi Partiler (İstanbul: Orion Yayınevi).

ÇARKOĞLU, Ali ve TOPRAK, Binnaz (2000), Türkiye'de Din Toplum ve Siyaset (İstanbul: TESEV Yayınları, No: 11).

ÇARKOĞLU A., Kalaycıoğlu E. (2009) Türkiye'de Dindarlık: Uluslararası Bir Karşılaştırma, Kaynak: http://research.sabanciuniv.edu/14014/1/Rapor_Dindarl%C4%B1k.pdf

DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI (2014) Türkiye'de Dini Hayat Araştırması, Alıntılanma: <http://www2.diyamet.gov.tr/StratejiGelistirme/Afisanlanlari/dinihayat.pdf>

DOWNS, Anthony (1957), An Economic Theory of Democracy, (New York: HarperCollins Publishers).

EKMEKÇİ, Faruk (2011). "Understanding Kurdish Ethno-Nationalism in Turkey: Socio-economy, Religion, and Politics", Ethnic and Racial Studies, v. 34, n. 9, pp: 1608-1617.

EKMEKÇİ, Faruk (2012). "Seçimler, Sonuçlar ve Yanıltıcı Yorumlar", <http://fekmekci.wordpress.com/2011/06/30/secimler-sonuclar-ve-yaniltici-yorumlar-ii/>

ESMER Y. (2012) TÜRKİYE DEĞERLER ATLASI 2012, Kaynak: [http://content.bahcesehir.edu.tr/public/files/files/ATLAS%20SUNUM%202_10_2012%20\(2\).pdf](http://content.bahcesehir.edu.tr/public/files/files/ATLAS%20SUNUM%202_10_2012%20(2).pdf)

ESMER, Yılmaz (1999), Devrim, Evrim, Statüko: Türkiye'de Sosyal, Siyasal ve Ekonomik Değerler (İstanbul: TESEV Yayınları, No: 7).

FAIR, Ray C. (1978), "The Effect of Economic Events on Votes for President," The Review of Economics and Statistics, 601-2: 159-160.

JOHNSTON, Richard; Michael G. HAGEN ve Kathleen Hall JAMIESON (2004). The 2000 Presidential Election and the Foundations of Party Politics. New York: Cambridge University Press.

KİRMANOĞLU, Hasan ve Murat GÜVENÇ (2009). Türkiye Seçim Atlası 1950-2009 (İstanbul: Bilgi Üniv. Yayınları).

KONDA (2007) Gündelik Yaşamda Din, Laiklik ve Türban Araştırması, Kaynak: http://www.konda.com.tr/tr/raporlar/2007_09_KONDA_Gundelik_Yasam.pdf

KRAMER, Gerald H.(1971), "Short.Term Fluctuations in U.S. Voting Behavior, 1896-1964" The American Political Science Review, 65/1: 131-143.

LAZARSELD, Paul F., Bernard BERELSON ve Hazel GAUDET (1944). The People's Choice: How the Voter Makes Up His Mind in a Presidential Campaign. New York: Columbia University Press.

LEWIS-BECK, Michael S. (1990), Economics and Election: The Major Western Democracies, The University of Michigan Press.

MOADDEL M. (2013) The Birthplace of the Arab Spring: Values and Perceptions of Tunisians and A Comparative Assessment of Egyptian, Iraqi, Lebanese, Pakistani, Saudi, Tunisian, and Turkish Publics, Kaynak: http://mevs.org/files/tmp/Tunisia_FinalReport.pdf

NIE, Norman H., Sidney VERBA ve John R. PETROCİK (1976). The Changing American Voter. Cambridge, MA: Harvard University Press.

ÖZBUDUN, Ergun (2003), *Çağdaş Türk Politikası: Demokratik Pekişmenin Önündeki Engeller* (Çev: Ali Resul Usul) (İstanbul: Doğan Kitap).

PAGE, Benjamin I., and Robert Y. SHAPIRO (1992). *The Rational Public: Fifty Years of Trends in Americans' Policy Preferences*. Chicago: University of Chicago Press.

POWELL, G. Bingham ve WHITIEN, Guy D. (1993), "A Cross-National Analysis of Economic Voting: Taking Account of the Political Context," *American Journal of Political Science*, 37/2: 391-414.

SARIGIL, Zeki. (2010) "Curbing Kurdish ethno-nationalism in Turkey: an empirical assessment of pro-Islamic and socio-economic approaches", *Ethnic and Racial Studies*, vol. 33, no. 3, pp. 533-53.

SWANK, O. H. (1998), "Partisan Policies, Macroeconomic Performance and Political Support," *Journal of Macroeconomics*, 20/2: 367-368.

SWANK, Otto H. (1993), "Popularity Functions Based on the Partisan Theory," *Public Choice*, 75:339-56.

TELATAR, Funda (2004), *Politik İktisat Politikası* (Ankara: İmaj Yayınevi).

TOSUN, Tanju (2003). *Siyasette Yeniden Mevzilenmeler* (İstanbul: Büke Yayınları).

TURAN, Ali Eşref (2004), *Türkiye'de Seçmen Davranışı* (İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları).

YEĞEN, Mesut (2011), "2011 Elections and the Kurdish Question", *İnsight Turkey*, v. 13, n.4.

YILMAZ H. (2012) *Türkiye'de Muhafazakarlık: Aile, Cinsellik, Din, Kaynak*: <http://www.aciktoplumvakfi.org.tr/pdf/muhafazakarlik/04.pdf>

YÜKSEL, Mezher (2007) *An Unintended Consequence of Modernization in Turkey: Nationalist Reactions From Its Periphery* Unpublished Ph. D. Thesis, Submitted to the Graduate School of Social Sciences, Middle East Technical University.

EKLER

EK-1 1950-2011 Arası Genel Seçimlerde En Yüksek Oy Alan Partiler Tablosu

	Adıyaman	Ağrı	Batman	Bingöl	Bitlis	Diyarbakır	Hakkari	Kars	Mardin	Muş	Siirt	Şırnak	Tunceli	Urfa	Van	Türkiye	Bölge
1950		DP		CHP	CHP	DP	CHP	CHP	CHP	DP	DP		DP	DP	CHP	DP	CHP
1954		DP		DP	DP	DP	DP	CHP	DP	DP	DP		CHP	DP	DP	DP	DP
1957	DP	DP		DP	DP	DP	DP	CHP	CHP	DP	DP		CHP	CHP	CHP	DP	CHP
1961	YTP	CKMP		YTP	YTP	YTP	CHP	CHP	CHP	YTP	YTP		YTP	CHP	YTP	CHP	CHP
1965	AP	YTP		CHP	AP	AP	YTP	AP	BĞMZ	YTP	AP		CHP	AP	CHP	AP	AP
1969	CHP	AP		BĞMZ	AP	AP	GP	AP	BĞMZ	BĞMZ	AP		AP	AP	AP	AP	AP
1973	CHP	BĞMZ		MSP	AP	CHP	CHP	CHP	BĞMZ	BĞMZ	BĞMZ		CHP	AP	CGP	CHP	CHP
1977	CHP	BĞMZ		AP	AP	CHP	AP	CHP	BĞMZ	BĞMZ	BĞMZ		CHP	CHP	BĞMZ	CHP	CHP
1983	ANAP	ANAP		ANAP	MDP	HP	HP	HP	ANAP	ANAP	MDP		HP	MDP	MDP	ANAP	MDP
1987	ANAP	ANAP		DYP	ANAP	SHP	ANAP	ANAP	ANAP	ANAP	ANAP		SHP	ANAP	ANAP	ANAP	ANAP
1991	SHP	DYP	SHP	RP	ANAP	SHP	ANAP	SHP	SHP	SHP	SHP	SHP	SHP	DYP	DYP	DYP	SHP
1995	RP	RP	HADEP	RP	RP	HADEP	HADEP	RP	ANAP	RP	RP	DYP	CHP	RP	HADEP	RP	RP
1999	FP	HADEP	HADEP	FP	FP	HADEP	HADEP	HADEP	HADEP	HADEP	HADEP	HADEP	BĞMZ	DYP	HADEP	DSP	HADEP
2002	AK Parti	DEHAP	DEHAP	AK Parti	DEHAP	DEHAP	DEHAP	DEHAP	DEHAP	DEHAP	AK Parti	DEHAP	DEHAP	AK Parti	DEHAP	AK Parti	DEHAP
2007	AK Parti	AK Parti	AK Parti	AK Parti	AK Parti	BĞMZ	BĞMZ	AK Parti	AK Parti	BĞMZ	AK Parti	BĞMZ	BĞMZ	AK Parti	AK Parti	AK Parti	AK Parti
2011	AK Parti	AK Parti	BĞMZ	AK Parti	AK Parti	BĞMZ	BĞMZ	AK Parti	BĞMZ	BĞMZ	AK Parti	BĞMZ	CHP	AK Parti	BĞMZ	AK Parti	AK Parti

EK-2

Sünni Kürt ve Zazalarda Mezhepsel Dağılım

		Toplam		Etnik köken	
				Kürt	Zaza
		Geçerli %		Geçerli %	Geçerli %
Mezhep	Hanefi	23,3%		25,1%	11,5%
	Şafi	76,7%		74,9%	88,5%

Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Vakit Namazı Kılma Durumu

		Toplam	Cinsiyet		Yaş			Eğitim		Gelir			Göç		Dindarlık		
			Kadın	Erkek	18-29	30-45	45 yaş ve üzeri	İlköğretim ve altı	Lise ve üstü	0-1000 lira	1001-2000 lira	2000 lira üzeri	Evet	Hayır	Mutaassıp dindarlar	Orta düzey dindarlar	Sembolik dindarlar/Laikler
			Geçerli %	Geçerli %	Geçerli %	Geçerli %	Geçerli %	Geçerli %	Geçerli %	Geçerli %	Geçerli %	Geçerli %	Geçerli %	Geçerli %	Geçerli %	Geçerli %	Geçerli %
Vakit namazı kılarmısınız?	Evet	74,6%	83,8%	66,4%	63,8%	74,8%	86,6%	86,7%	61,7%	81,0%	73,2%	66,5%	70,0%	75,7%	100,0%	62,4%	35,5%
	Hayır	25,4%	16,2%	33,6%	36,3%	25,2%	13,4%	13,3%	38,3%	19,0%	26,8%	33,5%	30,0%	24,3%	0,0%	37,6%	64,5%
Ne sıklıkla vakit namazı kılıyorsunuz?	Hiç	,2%	,3%	,1%	,2%	,2%	,2%	,2%	,2%	0,0%	,2%	,6%	0,0%	,3%	,3%	0,0%	0,0%
	Nadir en	1,7%	1,5%	2,1%	3,4%	1,7%	,4%	,5%	3,8%	1,3%	2,0%	2,3%	1,5%	1,8%	,1%	2,2%	15,7%
	Ara sıra	13,3%	8,3%	18,9%	23,1%	13,8%	4,5%	9,2%	17,9%	12,6%	14,0%	13,5%	15,0%	12,9%	6,2%	17,8%	52,9%
	Çoğu zaman	18,3%	16,4%	20,4%	22,6%	18,7%	14,2%	14,8%	21,8%	18,3%	18,8%	17,4%	10,5%	20,0%	14,6%	23,5%	14,3%
	Her zaman	66,5%	73,6%	58,6%	50,6%	65,7%	80,7%	75,3%	56,2%	67,8%	65,0%	66,2%	72,9%	65,0%	78,8%	56,6%	17,1%

EK-3

Son 30 yılda yaşanan çatışmalı süreçte siz ya da bir yakın akrabanız herhangi bir zarar gördü mü?

Etnik Köken/ Mezhep	... zarar gördü mü?	Toplam	Cinsiyet		Yaş			Eğitim		Gelir			Göç		Dindarlık		
			Kadın	Erkek	18-29	30-45	45 yaş ve üzeri	İlköğretim ve altı	Lise ve üstü	0-1000 lira	1001-2000 lira	2000 lira üzeri	Evet	Hayır	Mutassıp dindarlar	Orta düzey dindarlar	Sembolik dindarlar/Laikler
			Geçerli %	Geçerli %	Geçerli %	Geçerli %	Geçerli %	Geçerli %	Geçerli %	Geçerli %	Geçerli %	Geçerli %	Geçerli %	Geçerli %	Geçerli %	Geçerli %	Geçerli %
Bölge Geneli (Toplam)	Evet	37,7%	31,0%	43,7%	34,5%	40,3%	38,1%	34,0%	42,5%	36,1%	41,4%	34,8%	48,9%	35,0%	27,3%	42,7%	54,0%
	Hayır	62,3%	69,0%	56,3%	65,5%	59,7%	61,9%	66,0%	57,5%	63,9%	58,6%	65,2%	51,1%	65,0%	72,7%	57,3%	46,0%
Kürt	Evet	40,2%	31,2%	47,3%	37,2%	43,1%	40,0%	34,8%	47,5%	37,5%	44,5%	38,7%	50,7%	37,6%	28,7%	47,8%	57,4%
	Hayır	59,8%	68,8%	52,7%	62,8%	56,9%	60,0%	65,2%	52,5%	62,5%	55,5%	61,3%	49,3%	62,4%	71,3%	52,2%	42,6%
Zaza	Evet	44,5%	42,0%	47,8%	44,4%	46,7%	42,3%	38,8%	51,2%	43,5%	43,0%	47,6%	58,8%	41,7%	37,7%	51,1%	53,3%
	Hayır	55,5%	58,0%	52,2%	55,6%	53,3%	57,7%	61,2%	48,8%	56,5%	57,0%	52,4%	41,2%	58,3%	62,3%	48,9%	46,7%
Türk	Evet	9,3%	7,3%	11,3%	8,3%	8,3%	11,9%	7,7%	10,2%	4,3%	10,3%	12,1%	16,0%	8,0%	2,3%	12,0%	11,1%
	Hayır	90,7%	92,7%	88,8%	91,7%	91,7%	88,1%	92,3%	89,8%	95,7%	89,7%	87,9%	84,0%	92,0%	97,7%	88,0%	88,9%
Arap	Evet	8,0%	6,3%	10,3%	14,3%	8,1%	3,4%	10,4%	6,9%	13,8%	9,1%	0,0%	18,2%	6,6%	7,9%	9,1%	0,0%
	Hayır	92,0%	93,8%	89,7%	85,7%	91,9%	96,6%	89,6%	93,1%	86,2%	90,9%	100,0	81,8%	93,4%	92,1%	90,9%	100,0
Alevi	Evet	66,3%	71,4%	61,7%	44,4%	70,6%	82,1%	82,8%	65,3%	66,7%	71,4%	50,0%	57,1%	72,2%	0,0%	40,0%	70,5%
	Hayır	33,7%	28,6%	38,3%	55,6%	29,4%	17,9%	17,2%	34,7%	33,3%	28,6%	50,0%	42,9%	27,8%	100,0	60,0%	29,5%

EK-4

Sosyo Demografik Değişkenlere göre Kürtçe Televizyon Kanallarını İzleme Durumu

Etnik Köken/Mezhep	Kürtçe TV izleme	Toplam	Cinsiyet		Yaş			Eğitim		Gelir			Göç		Dindarlık		
			Kadın	Erkek	18-29	30-45	45 yaş ve üzeri	İlköğretim ve altı	Lise ve üstü	0-1000 lira	1001-2000 lira	2000 lira üzeri	Evet	Hayır	Mutaassıplar	Orta düzey dindarlar	Sembolik dindarlar/Laikler
			Geçerli %	Geçerli %	Geçerli %	Geçerli %	Geçerli %	Geçerli %	Geçerli %	Geçerli %	Geçerli %	Geçerli %	Geçerli %	Geçerli %	Geçerli %	Geçerli %	Geçerli %
Bölge Genel (Toplam)	Evet	68,6%	62,9%	73,7%	67,7%	67,8%	70,8%	73,8%	61,8%	74,7%	68,1%	59,4%	69,5%	68,4%	70,0%	70,4%	54,5%
	Hayır	31,4%	37,1%	26,3%	32,3%	32,2%	29,2%	26,2%	38,2%	25,3%	31,9%	40,6%	30,5%	31,6%	30,0%	29,6%	45,5%
Sadece Kürt ve Zazalar (Toplam)	Evet	78,3%	73,2%	82,7%	77,8%	77,3%	80,3%	81,3%	75,2%	82,9%	77,6%	71,3%	79,5%	78,1%	76,2%	80,1%	78,3%
	Hayır	21,7%	26,8%	17,3%	22,2%	22,7%	19,7%	18,7%	24,8%	17,1%	22,4%	28,7%	20,5%	21,9%	23,8%	19,9%	21,7%
Kürt	Evet	80,4%	75,4%	84,4%	79,4%	80,2%	81,8%	83,0%	78,5%	83,6%	80,6%	73,7%	79,5%	80,6%	78,1%	82,3%	79,4%
	Hayır	19,6%	24,6%	15,6%	20,6%	19,8%	18,2%	17,0%	21,5%	16,4%	19,4%	26,3%	20,5%	19,4%	21,9%	17,7%	20,6%
Zaza	Evet	65,1%	62,2%	68,9%	66,7%	57,3%	71,8%	69,4%	58,5%	73,9%	64,0%	60,3%	79,4%	62,3%	66,0%	62,5%	73,3%
	Hayır	34,9%	37,8%	31,1%	33,3%	42,7%	28,2%	30,6%	41,5%	26,1%	36,0%	39,7%	20,6%	37,7%	34,0%	37,5%	26,7%
Türk	Evet	14,2%	9,8%	18,8%	6,7%	13,3%	26,2%	13,5%	12,5%	8,7%	22,4%	10,3%	20,0%	13,1%	25,6%	12,0%	3,7%
	Hayır	85,8%	90,2%	81,3%	93,3%	86,7%	73,8%	86,5%	87,5%	91,3%	77,6%	89,7%	80,0%	86,9%	74,4%	88,0%	96,3%
Arap	Evet	19,5%	12,5%	28,2%	23,8%	24,3%	10,3%	18,8%	10,3%	24,1%	15,2%	20,0%	27,3%	18,4%	15,8%	25,0%	0,0%
	Hayır	80,5%	87,5%	71,8%	76,2%	75,7%	89,7%	81,3%	89,7%	75,9%	84,8%	80,0%	72,7%	81,6%	84,2%	75,0%	100,0%
Alevi	Evet	53,9%	52,4%	55,3%	48,1%	52,9%	60,7%	72,4%	49,0%	63,6%	50,0%	42,9%	42,9%	61,1%	0,0%	60,0%	53,8%
	Hayır	46,1%	47,6%	44,7%	51,9%	47,1%	39,3%	27,6%	51,0%	36,4%	50,0%	57,1%	57,1%	38,9%	100,0%	40,0%	46,2%

EK-5

Bölge Seçmeninin Sosyo Demografik Değişkenlere Göre İnternete Girme Sıklığı

İnternete girme sıklığı	Toplam	Cinsiyet		Yaş			Eğitim		Gelir			Göç		Dindarlık		
	1	Kadın	Erkek	18-29	30-45	45 yaş ve üzeri	İlköğretim ve altı	Lise ve üstü	0-1000 lira	1001-2000 lira	2000 lira üzeri	Evet	Hayır	Mutaassıp dindarlar	Orta düzey dindarlar	Sembolik dindarlar/Laikler
	Geçerli %	Geçerli %	Geçerli %	Geçerli %	Geçerli %	Geçerli %	Geçerli %	Geçerli %	Geçerli %	Geçerli %	Geçerli %	Geçerli %	Geçerli %	Geçerli %	Geçerli %	Geçerli %
Hergün	33,7%	20,8%	45,1%	53,9%	35,8%	8,0%	10,2%	53,2%	21,6%	35,5%	50,6%	36,1%	33,2%	22,2%	38,5%	54,5%
Arasıra	25,5%	23,1%	27,7%	34,7%	29,1%	10,5%	17,2%	34,7%	26,3%	27,0%	22,2%	25,0%	25,7%	20,8%	29,4%	25,5%
Hiç	40,7%	56,1%	27,2%	11,4%	35,0%	81,5%	72,6%	12,1%	52,1%	37,5%	27,1%	38,9%	41,2%	57,0%	32,1%	20,0%

Sosyo Demografik Değişkenlere Göre Alkol Kullanım Durumu

Alkol kullanırsınız ?	Toplam	Cinsiyet		Yaş			Eğitim		Gelir			Göç		Dindarlık		
		Kadın	Erkek	18-29	30-45	45 yaş ve üzeri	İlköğretim ve altı	Lise ve üstü	0-1000 lira	1001-2000 lira	2000 lira üzeri	Evet	Hayır	Mutaassıp dindarlar	Orta düzey dindarlar	Sembolik dindarlar/Laikler
		Geçerli %	Geçerli %	Geçerli %	Geçerli %	Geçerli %	Geçerli %	Geçerli %	Geçerli %	Geçerli %	Geçerli %	Geçerli %	Geçerli %	Geçerli %	Geçerli %	Geçerli %
Evet	8,2%	2,7%	13,0%	11,4%	9,1%	3,4%	2,3%	15,0%	3,4%	7,8%	16,2%	11,3%	7,4%	4%	9,5%	31,0%
Hayır	91,8%	97,3%	87,0%	88,6%	90,9%	96,6%	97,7%	85,0%	96,6%	92,2%	83,8%	88,7%	92,6%	99,6%	90,5%	69,0%

EK-6 “Neleri yanlış yaparsa oy vermektten vazgeçersiniz?” (%)

“Neleri yanlış yaparsa oy vermektten vazgeçersiniz?”	Toplam	Cinsiyet		Yaş			Eğitim		Gelir			Göç		Dindarlık		
		Kadın	Erkek	18-29	30-45	45 yaş ve üzeri	İlköğretim ve	Lise ve üstü	0- 1000 lira	1001- 2000 lira	2000 lira üzeri	Evet	Hayır	Mutaasip	Orta düzey	Sembolik
Hizmet ve yatırımları bırakırsa/ekonomi kötüye giderse	25,1	27,3	22,5	17,5	24,8	30,3	29,5	20,8	27,7	25,2	21,5	17,4	26,7	23,6	27,0	26,3
Barış/çözüm sürecinden vazgeçer/Şiddet ortamına dönerse	20,2	17,2	23,5	24,0	21,5	16,2	18,5	23,0	20,9	19,7	19,8	24,8	19,2	21,3	19,3	10,5
AK Parti Adaletsizlik/Eşitsizlik/Yolsuzluk yaparsa	13,8	12,5	15,4	14,3	14,9	12,4	12,6	13,5	13,6	14,3	13,4	9,2	14,8	13,4	14,3	15,8
Çizgisinden saparsa	13,3	16,0	10,2	14,9	11,2	14,5	13,9	11,8	11,8	15,5	12,2	6,4	14,8	14,2	13,1	0,0
Her türlü oyumu veririm	8,4	10,1	6,5	6,5	7,4	10,7	9,7	7,3	9,5	8,0	7,6	9,2	8,3	9,7	7,3	0,0
Ayrımcılık/Milliyetçilik yaparsa	8,1	6,5	9,9	11,7	9,1	4,7	5,6	10,7	8,2	5,5	11,6	16,5	6,3	6,5	9,3	21,1
Diğer	6,2	7,1	5,1	3,9	5,8	8,1	6,4	5,6	4,1	7,1	7,6	9,2	5,6	7,7	4,2	5,3
Ülke çıkarlarına aykırı işler yaparsa	4,9	3,3	6,8	7,1	5,4	3,0	3,8	7,3	4,1	4,6	6,4	7,3	4,4	3,7	5,4	21,1
HDP Çizgisinden sapar/davasından vazgeçerse	44,6	44,6	44,5	44,0	46,3	42,3	44,5	46,3	43,0	46,5	44,4	36,2	47,2	43,2	44,0	56,0
Her türlü oyumu veririm	21,4	16,5	24,1	18,5	22,6	23,3	26,2	17,1	26,8	18,9	15,3	26,4	19,8	26,4	19,7	14,0
Adaletsizlik/yolsuzluk yaparsa	10,1	12,0	9,1	10,8	8,7	11,7	9,5	11,3	10,6	9,8	9,7	11,7	9,6	7,7	11,9	6,0
Çözüm sürecinden vazgeçer/şiddet, çatışma ortamına dönerse	7,8	9,5	6,8	8,6	8,0	6,1	7,3	7,8	8,1	7,1	8,3	2,5	9,4	7,3	8,3	4,0
Aşırı milliyetçilik yaparsa	7,6	7,0	8,0	9,9	6,6	6,1	4,4	9,7	5,3	7,9	11,8	12,9	6,0	5,9	7,8	14,0
Diğer	4,3	3,7	4,5	5,2	2,8	5,5	2,8	4,7	1,8	5,5	6,9	6,1	3,7	4,5	4,1	4,0
Hizmetleri aksatırsa	4,3	6,6	3,0	3,0	4,9	4,9	5,4	3,1	4,6	4,3	3,5	4,3	4,2	5,0	4,1	2,0

EK-6 “Neleri yanlış yaparsa oy vermektten vazgeçersiniz?” (%) (Devam)

“Neleri yanlış yaparsa oy vermektten vazgeçersiniz?”	Toplam	AileDil			Anadil			Kürtçe TV		Mezhep	
		Kürtçe	Zazaca	Türkçe	Kürtçe	Zazaca	Türkçe	Evet	Hayır	Hanefi	Şafi
Hizmet ve yatırımları bırakırsa/ekonomi kötüye giderse	25,1	22,1	38,6	25,2	24,2	30,0	21,3	28,2	19,8	22,7	26,4
Barış/çözüm sürecinden vazgeçer/Şiddet ortamına dönerse	20,2	20,4	20,5	19,7	20,3	23,8	11,5	22,4	16,5	17,2	21,8
Adaletsizlik/Eşitsizlik/Yolsuzluk yaparsa	13,8	15,7	8,4	13,2	15,1	9,2	13,1	12,7	15,6	15,0	12,9
Çizgisinden saparsa	13,3	13,7	10,8	12,0	13,2	11,5	18,0	10,4	18,1	15,9	11,9
Her türlü oyumu veririm	8,4	8,7	15,7	6,0	7,1	13,1	8,2	7,4	10,1	4,3	10,9
Ayrımcılık/Milliyetçilik yaparsa	8,1	10,4	2,4	7,7	9,4	3,1	9,8	8,4	7,6	11,6	6,1
Diğer	6,2	5,4	1,2	9,4	6,6	3,8	8,2	6,9	5,1	3,9	7,6
Ülke çıkarlarına aykırı işler yaparsa	4,9	3,7	2,4	6,8	4,1	5,4	9,8	3,6	7,2	9,4	2,3
Çizgisinden sapar/davasından vazgeçerse	44,6	45,3	39,5	44,0	45,4	37,3	33,3	45,8	23,7	56,5	43,3
Her türlü oyumu veririm	21,4	23,0	21,1	8,3	21,6	20,3	16,7	21,6	18,4	11,6	22,4
Adaletsizlik/yolsuzluk yaparsa	10,1	10,6	7,9	8,3	10,5	5,1	16,7	10,1	10,5	5,8	10,5
Çözüm sürecinden vazgeçer/şiddet, çatışma ortamına dönerse	7,8	6,3	15,8	13,1	6,6	20,3	0,0	7,5	13,2	10,1	7,6
Aşırı milliyetçilik yaparsa	7,6	6,7	2,6	16,7	7,8	5,1	16,7	7,1	15,8	10,1	7,4
Diğer	4,3	3,6	10,5	6,0	3,7	10,2	0,0	4,2	5,3	1,4	4,4
Hizmetleri aksatırsa	4,3	4,5	2,6	3,6	4,4	1,7	16,7	3,7	13,2	4,3	4,3

EK 7. 2011 Seçimlerinde Etnik Kimliğe Göre Oy Tercihleri

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	338.997 ^a	10	.000
Likelihood Ratio	396.393	10	.000
Linear-by-Linear Association	16.579	1	.000
N of Valid Cases	1917		

EK 8. 2014 Seçimlerinde Etnik Kimliğe Göre Oy Tercihleri

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	473.800 ^a	10	.000
Likelihood Ratio	496.906	10	.000
Linear-by-Linear Association	11.146	1	.001
N of Valid Cases	1906		

EK 9. Kürt ve Zazalarda Etnik Kimliğe Göre 2014 Seçimi Parti Tercihleri

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	61.922 ^a	2	.000
Likelihood Ratio	62.953	2	.000
Linear-by-Linear Association	36.606	1	.000
N of Valid Cases	1556		

EK 10. Ailede En Çok Konuşulan Dile Göre 2014 Seçimi Parti Tercihleri

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	179.331 ^a	6	.000
Likelihood Ratio	183.144	6	.000
Linear-by-Linear Association	69.315	1	.000
N of Valid Cases	1556		

a. 1 cells (8.3%) have expected count less than 5. The minimum expected count is .92.

EK 11. Anadile Göre 2014 Seçimi Parti Tercihleri

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	116.274 ^a	6	.000
Likelihood Ratio	120.461	6	.000
Linear-by-Linear Association	37.927	1	.000
N of Valid Cases	1556		

a. 3 cells (25.0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is .06.

EK 12. Kürtçe TV İzlemeye Göre 2014 Seçimi Parti Tercihleri

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	113.352 ^a	2	.000
Likelihood Ratio	115.958	2	.000
Linear-by-Linear Association	52.391	1	.000

N of Valid Cases	1544		
------------------	------	--	--

a. 0 cells (0.0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 20.17.

EK 13. Mezhebe Göre 2014 Seçimi Parti Tercihleri

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	113.352 ^a	2	.000
Likelihood Ratio	115.958	2	.000
Linear-by-Linear Association	52.391	1	.000
N of Valid Cases	1544		

a. 0 cells (0.0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 20.17.

EK 14. Dindarlığa Göre 2014 Seçimi Parti Tercihleri

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	79.316 ^a	4	.000
Likelihood Ratio	80.639	4	.000
Linear-by-Linear Association	53.036	1	.000
N of Valid Cases	1555		

a. 1 cells (11.1%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 4.75.

EK 15. Cinsiyete Göre 2014 Seçimi Parti Tercihleri

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	47.096 ^a	2	.000
Likelihood Ratio	47.270	2	.000

Linear-by-Linear Association	31.826	1	.000
N of Valid Cases	1556		

a. 0 cells (0.0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 41.07.

EK 16. Cinsiyete Göre 2014 Seçimi Parti Tercihleri

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	38.321 ^a	4	.000
Likelihood Ratio	38.702	4	.000
Linear-by-Linear Association	34.397	1	.000
N of Valid Cases	1556		

a. 0 cells (0.0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 25.97.

EK 17. Cinsiyete Göre 2014 Seçimi Parti Tercihleri

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	28.561 ^a	2	.000
Likelihood Ratio	28.354	2	.000
Linear-by-Linear Association	27.543	1	.000
N of Valid Cases	1302		

a. 0 cells (0.0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 27.76.

EK 18. Cinsiyete Göre 2014 Seçimi Parti Tercihleri

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	16.589 ^a	4	.002
Likelihood Ratio	16.869	4	.002
Linear-by-Linear Association	8.205	1	.004
N of Valid Cases	1555		

a. 0 cells (0.0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 20.43.

EK 19. Cinsiyete Göre 2014 Seçimi Parti Tercihleri

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	10.893 ^a	2	.004
Likelihood Ratio	11.048	2	.004
Linear-by-Linear Association	7.202	1	.007
N of Valid Cases	1556		

a. 0 cells (0.0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 17.16.

EK 20. İnternete Girme Sıklığı Göre Parti Tercihleri

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	40.777 ^a	4	.000
Likelihood Ratio	41.067	4	.000
Linear-by-Linear Association	38.202	1	.000
N of Valid Cases	1556		

a. 0 cells (0.0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 21.96.

EK 21. Facebook Kullanımına Göre Parti Tercih

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	33.784 ^a	2	.000
Likelihood Ratio	34.083	2	.000
Linear-by-Linear Association	27.745	1	.000
N of Valid Cases	1556		

a. 0 cells (0.0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 38.49.

EK 22. Twitter Kullanımına Göre Parti Tercih

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	19.146 ^a	2	.000
Likelihood Ratio	19.605	2	.000
Linear-by-Linear Association	18.521	1	.000
N of Valid Cases	1556		

a. 0 cells (0.0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 13.96.

EK 23. Kürt ve Zazalarda Oy Verilen Partiye Göre En Çok Seyredilen TV

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	368.477 ^a	30	.000

Likelihood Ratio	425.552	30	.000
Linear-by-Linear Association	8.439	1	.004
N of Valid Cases	1535		

a. 9 cells (18.8%) have expected count less than 5. The minimum expected count is .75.

EK 24. Kürt ve Zazalarda Oy Verilen Partiye Göre En Beğenilen Müzik Aletleri

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	48.275 ^a	28	.010
Likelihood Ratio	46.643	28	.015
Linear-by-Linear Association	.890	1	.345
N of Valid Cases	1483		

a. 17 cells (37.8%) have expected count less than 5. The minimum expected count is .35.

EK 25. Kürt ve Zazalarda Oy Verilen Partiye Göre Sinemaya Gitme Sıklığı

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	24.281 ^a	4	.000
Likelihood Ratio	24.475	4	.000
Linear-by-Linear Association	21.157	1	.000
N of Valid Cases	1552		

a. 0 cells (0.0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 17.41.

EK 26. Parti Tercihine Göre “Cemevleri ibadethane olarak tanınmalıdır.” Önermesine Katılım

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	59.750 ^a	4	.000
Likelihood Ratio	59.843	4	.000
Linear-by-Linear Association	26.193	1	.000
N of Valid Cases	1303		

a. 0 cells (0.0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 7.84.

EK 27. Parti Tercihine Göre “Din dersi zorunlu olmaktan çıkarılmalıdır.” Önermesine Katılım

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	92.029 ^a	4	.000
Likelihood Ratio	94.372	4	.000
Linear-by-Linear Association	61.499	1	.000
N of Valid Cases	1442		

a. 0 cells (0.0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 9.71.

EK 28. Parti Tercihine Göre “İlköğretimde kız öğrenciler başörtüsü kullanabilmelidir.”
Önermesine Katılım

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	72.840 ^a	4	.000
Likelihood Ratio	74.353	4	.000
Linear-by-Linear Association	55.104	1	.000
N of Valid Cases	1454		

a. 0 cells (0.0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 11.93.

EK 29. Parti Tercihine Göre “Kürtaj yasaklanmalıdır.” Önermesine Katılım

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	112.108 ^a	4	.000
Likelihood Ratio	116.449	4	.000
Linear-by-Linear Association	71.615	1	.000
N of Valid Cases	1395		

a. 0 cells (0.0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 9.75.

EK 30. Parti Tercihine Göre “İçki içilen restoranlarda yemek yemeyi tercih etmem.”
Önermesine Katılım

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	61.879 ^a	4	.000
Likelihood Ratio	63.144	4	.000
Linear-by-Linear Association	39.741	1	.000

N of Valid Cases	1483		
------------------	------	--	--

a. 0 cells (0.0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 6.52.

EK 31. Parti Tercihine Göre “Gezi parkı eylemcilerini kendime yakın buluyorum.” Önermesine Katılım

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	271.064 ^a	4	.000
Likelihood Ratio	296.469	4	.000
Linear-by-Linear Association	160.555	1	.000
N of Valid Cases	1219		

a. 0 cells (0.0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 12.44.

EK 32. Parti Tercihine Göre “Öğrencilerin, kızılı erkekli aynı evde kalmalarında bir sakınca görmüyorum.” Önermesine Katılım

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	104.050 ^a	4	.000
Likelihood Ratio	111.057	4	.000
Linear-by-Linear Association	75.221	1	.000
N of Valid Cases	1474		

a. 0 cells (0.0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 5.51.

EK 33. Parti Tercihine Göre “Siyasette, erkekler kadınlara göre daha akıllıdır.” Önermesine Katılım

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	49.196 ^a	4	.000
Likelihood Ratio	49.343	4	.000
Linear-by-Linear Association	27.029	1	.000
N of Valid Cases	1450		

a. 0 cells (0.0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 10.50.

EK 34. Parti Tercihine Göre “Bir yerde istihdam sıkıntısı varsa, iş azsa kadınlardan önce erkeklere iş verilmelidir.” Önermesine Katılım

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	75.823 ^a	4	.000
Likelihood Ratio	76.523	4	.000
Linear-by-Linear Association	32.548	1	.000
N of Valid Cases	1477		

a. 0 cells (0.0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 8.46.

EK 34. Parti Tercihine Göre “Liseye/Üniversiteye aileden bir çocuk gidebilecekse kız çocuktansa erkek çocuk gitmelidir.” Önermesine Katılım

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	42.276 ^a	4	.000

Likelihood Ratio	42.134	4	.000
Linear-by-Linear Association	29.457	1	.000
N of Valid Cases	1460		

a. 0 cells (0.0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 7.80.

EK 35. Parti Tercihine Göre Adayda/Siyasi Partide Beklenen Özellikler (Sadece Evet Diyenler %)

Pearson Chi-Square Tests

		Parti2014
Buralı olması (yerel olması)	Chi-square	19.092
	df	4
	Sig.	.001*
Dindar olması (yaşamında dini vecibeleri yerine getirmesi)	Chi-square	172.928
	df	4
	Sig.	.000*
Erkek olması	Chi-square	55.409
	df	4
	Sig.	.000*
Kürtçe bilmesi	Chi-square	158.003
	df	4
	Sig.	.000*
Eğitimli olması	Chi-square	6.823
	df	4
	Sig.	.146 ^b
Varlıklı/zengin olması	Chi-square	42.052
	df	4
	Sig.	.000*
Demokrat olması	Chi-square	67.286
	df	4
	Sig.	.000*

Köklü bir aileden gelmesi	Chi-square	24.304
	df	4
	Sig.	.000*
Genç olması	Chi-square	11.383
	df	4
	Sig.	.023*
Sol görüşlü olması	Chi-square	667.129
	df	4
	Sig.	.000*
Aynı mezhepten olmamız	Chi-square	34.562
	df	4
	Sig.	.000*
Kamuda geniş bir çevresi olması	Chi-square	15.295
	df	4
	Sig.	.004*
Bölgenin ekonomik sorunlarını bilmesi	Chi-square	3.910
	df	4
	Sig.	.418 ^b
Bölgenin politik sorunlarına duyarlı olması	Chi-square	4.582
	df	4
	Sig.	.333 ^b
Cesur olması	Chi-square	4.850
	df	4
	Sig.	.303 ^b
Ayrımcı olmaması	Chi-square	2.360
	df	4
	Sig.	.670 ^b
İdeolojisinin bana uygun olması	Chi-square	83.510
	df	4
	Sig.	.000*
Kürt mücadelesinin içerisinde gelmiş olması	Chi-square	504.287

	df	4
	Sig.	.000*
Uzun yıllar siyasetin içinde olması	Chi-square	32.959
	df	4
	Sig.	.000*

Results are based on nonempty rows and columns in each innermost subtable.

*. The Chi-square statistic is significant at the .05 level.

b. More than 20%of cells in this subtable have expected cell counts less than 5. Chi-square results may be invalid.

EK 36. Parti Tercihine Göre Seçmenlerin Kendilerine Yakın Buldukları Günümüz Siyasetçileri

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	1127.511 ^a	18	.000
Likelihood Ratio	1283.601	18	.000
Linear-by-Linear Association	42.015	1	.000
N of Valid Cases	1534		

a. 7 cells (23.3%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 1.59.

EK 37. Parti Tercihine Göre Seçmenlerin Kendilerine Yakın Buldukları Eski Siyasetçiler

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	375.896 ^a	18	.000
Likelihood Ratio	442.116	18	.000
Linear-by-Linear Association	60.771	1	.000
N of Valid Cases	1429		

a. 6 cells (20.0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 2.00.

EK 37. Parti Tercihine Göre Seçmenlerin Ailelerinin 1990'lar ve Öncesinde Ağırlıklı Oy Verdiği Partiler

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	213.575 ^a	8	.000
Likelihood Ratio	231.617	8	.000
Linear-by-Linear Association	20.879	1	.000
N of Valid Cases	1336		

a. 4 cells (26.7%) have expected count less than 5. The minimum expected count is .34.

EK 38. Parti Tercihine Göre Seçmenlerin Liderlere ve Bazı Siyasi Figürlere Verdikleri İtibar Puanı (10 Üzerinden) (ANOVA TESTİ)

	Parti2014		
	AK Parti	HDP / BDP	Diğer
	(A)	(B)	(C)
Abdullah Gül'ün gözünüzdeki değerini, saygınlığını, itibarını 10 üzerinden değerlendirir misiniz? 1'in	B C		B
Abdullah Öcalan'ın gözünüzdeki değerini, saygınlığını, itibarını 10 üzerinden değerlendirir misiniz? 1'		A C	A
Altan Tan'ın gözünüzdeki değerini, saygınlığını, itibarını 10 üzerinden değerlendirir misiniz? 1'in "H		A C	

Fethullah Gülen'in gözünüzdeki değerini, saygınlığını, itibarını 10 üzerinden değerlendirir misiniz? 1'i	B		B
Kemal Kılıçdaroğlu'nun gözünüzdeki değerini, saygınlığını, itibarını 10 üzerinden değerlendirir misiniz		A	A B
Leyla Zana'nın gözünüzdeki değerini, saygınlığını, itibarını 10 üzerinden değerlendirir misiniz? 1'in		A C	
Mesut Barzani'nin gözünüzdeki değerini, saygınlığını, itibarını 10 üzerinden değerlendirir misiniz? 1'in		A C	
Osman Baydemir'in gözünüzdeki değerini, saygınlığını, itibarını 10 üzerinden değerlendirir misiniz? 1'in		A C	A
Recep Tayyip Erdoğan'ın gözünüzdeki değerini, saygınlığını, itibarını 10 üzerinden değerlendirir misiniz?	B C		B
Selahattin Demirtaş'ın gözünüzdeki değerini, saygınlığını, itibarını 10 üzerinden değerlendirir misiniz?		A C	A

Results are based on two-sided tests assuming equal variances with significance level .05. For each significant pair, the key of the smaller category appears under the category with larger mean.

a. Tests are adjusted for all pairwise comparisons within a row of each innermost subtable using the Bonferroni correction.

EK 39. Parti Tercihine Göre Seçmenlerin Partilere Verdikleri İtibar Puanı (10 Üzerinden) (ANOVA TESTİ)

Comparisons of Column Means^a

	Parti2014		
	AK Parti	HDP / BDP	Diğer
	(A)	(B)	(C)

AK Partinin gözünüzdeki değerine, itibarına 10 üzerinden kaç puan verirsiniz?	B C		B
HDP/BDP'nin gözünüzdeki değerine, itibarına 10 üzerinden kaç puan verirsiniz?		A C	A

Results are based on two-sided tests assuming equal variances with significance level .05. For each significant pair, the key of the smaller category appears under the category with larger mean.

a. Tests are adjusted for all pairwise comparisons within a row of each innermost subtable using the Bonferroni correction.

EK 40. Parti Tercihine Göre AK Parti'den Beklentiler

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	359.479 ^a	6	.000
Likelihood Ratio	379.218	6	.000
Linear-by-Linear Association	89.208	1	.000
N of Valid Cases	1555		

a. 1 cells (8.3%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 1.49.

EK 41. Parti Tercihine Göre Dindarlık Ekseninde HDP'den Beklentiler

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	228.963 ^a	4	.000
Likelihood Ratio	243.742	4	.000
Linear-by-Linear Association	145.002	1	.000
N of Valid Cases	1556		

a. 1 cells (11.1%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 2.63.

EK 42. Parti Tercihine Göre Kimliğe İlişkin HDP'den Beklentiler

Chi-Square Tests			
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	220.791 ^a	4	.000
Likelihood Ratio	234.549	4	.000
Linear-by-Linear Association	103.330	1	.000
N of Valid Cases	1556		

a. 0 cells (0.0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 18.70.

EK 43. Parti Tercihine Göre Türkiye Partisi Olmasına İlişkin HDP'den Beklentiler

Chi-Square Tests			
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	3.156 ^a	4	.532
Likelihood Ratio	3.194	4	.526
Linear-by-Linear Association	.111	1	.739
N of Valid Cases	1556		

a. 0 cells (0.0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 5.66.

EK 44. Parti Tercihine Göre Hükümete Karşı Tavrına İlişkin HDP'den Beklentiler

Chi-Square Tests			
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)

Pearson Chi-Square	537.233 ^a	4	.000
Likelihood Ratio	602.056	4	.000
Linear-by-Linear Association	321.865	1	.000
N of Valid Cases	1556		

a. 0 cells (0.0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 19.28.

EK-45 Parti Tercihine Göre Roboski/Uludere Olayına Yaklaşım

Pearson Chi-Square Tests

	Toplam	Parti2014
Sayacaklarımdan hangisi	.	699.214
Roboski/Uludere olaylarında en fazla	.	10
sorumlu olandır?	.	.000*
	Chi-square	
	df	
	Sig.	

Results are based on nonempty rows and columns in each innermost subtable.

*. The Chi-square statistic is significant at the .05 level.

Comparisons of Column Proportions^a

	Toplam	Parti2014			
		1	AK Parti	HDP / BDP	Diğer
		(A)	(A)	(B)	(C)
Sayacaklarımdan hangisi	.		A C	A	
Roboski/Uludere	.	B			
olaylarında en fazla	.		A C	A	
sorumlu olandır?	.				
	.	B C		B	
	.	B		B	
	.	B		B	

Results are based on two-sided tests with significance level .05. For each significant pair, the key of the category with the smaller column proportion appears under the category with the larger column proportion.

a. Tests are adjusted for all pairwise comparisons within a row of each innermost subtable using the Bonferroni correction.

EK-46. Parti Tercihine Göre Kuzey Irak/ Güney Kürdistan'a Yaklaşım

Pearson Chi-Square Tests

	Toplam	Parti2014
Kuzey Irak/Güney Kürdistan için Chi-square	.	227.395
aşağıdaki önerilerden hangisini	.	6
destekliyorsunuz? df	.	.000*
Sig.	.	

Results are based on nonempty rows and columns in each innermost subtable.

*. The Chi-square statistic is significant at the .05 level.

Comparisons of Column Proportions^a

	Toplam	Parti2014		
	1	AK Parti	HDP / BDP	Diğer
	(A)	(A)	(B)	(C)
Kuzey Irak/Güney Kürdistan için aşağıdaki önerilerden hangisini destekliyorsunuz?			A C	A
Bağımsız bir devlet olmalıdır	.	B C		
Mevcut özerkliği devam etmelidir	.			
Yeniden Bağdat'a bağlanmalıdır	.	B		B
Diğer (Lütfen belirtiniz.)	.	B		B

Results are based on two-sided tests with significance level .05. For each significant pair, the key of the category with the smaller column proportion appears under the category with the larger column proportion.

a. Tests are adjusted for all pairwise comparisons within a row of each innermost subtable using the Bonferroni correction.

Ek-47. Oy Tercihine Göre 17-25 Aralık Operasyonları Algısı

Pearson Chi-Square Tests

	Toplam	Parti2014
Yolsuzluk soruşturmalarının Gülen Cemaati'nin bir komplosu olduğuna inanıyorum N	.	49.705
df	.	2
Sig.	.	.000*
Yolsuzluk soruşturmalarında dış güçlerin parmağı olduğuna inanıyorum N	.	62.525
df	.	2
Sig.	.	.000*
Bazı bakanlar ve çocuklarının yolsuzluğa karıştıklarına inanıyorum N	.	109.575
df	.	2
Sig.	.	.000*
Başbakan'ın çocuklarının yolsuzluğa karıştığına inanıyorum N	.	370.679
df	.	2
Sig.	.	.000*
Başbakan'ın yolsuzluğa karıştığına inanıyorum N	.	578.194
df	.	2
Sig.	.	.000*

Results are based on nonempty rows and columns in each innermost subtable.

*. The Chi-square statistic is significant at the .05 level.

Comparisons of Column Proportions^a

	Toplam	Parti2014		
	1	AK Parti	HDP / BDP	Diğer
	(A)	(A)	(B)	(C)
Evet	.	B C		

Yolsuzluk soruşturmalarının Gülen Cemaati'nin bir komplosu olduğuna inanıyorum N	Hayır	.		A	A
Yolsuzluk soruşturmalarında dış güçlerin parmağı olduğuna inanıyorum N	Evet	.	B C		
	Hayır	.		A	A
Bazı bakanlar ve çocuklarının yolsuzluğa karıştıklarına inanıyorum N	Evet	.		A C	
	Hayır	.	B		B
Başbakan'ın çocuklarının yolsuzluğa karıştığına inanıyorum N	Evet	.		A C	A
	Hayır	.	B C		B
Başbakan'ın yolsuzluğa karıştığına inanıyorum N	Evet	.		A C	A
	Hayır	.	B C		B

Results are based on two-sided tests with significance level .05. For each significant pair, the key of the category with the smaller column proportion appears under the category with the larger column proportion.

a. Tests are adjusted for all pairwise comparisons within a row of each innermost subtable using the Bonferroni correction.

KÜRT SEÇMENİN OY VERME DİNAMİKLERİ ANKET

GÖRÜŞME BİLGİLERİ
Anket No: 1()__
Anketin yapıldığı il:
Anketin yapıldığı ilçe:
Anketör ismi:
Tarih:
Başlangıç saati:
Bitiş saati:
Katılımcının adı:
Katılımcı telefon no:

A. Sosyo-demografik bilgiler
1. Cinsiyetiniz? [1] Kadın [2] Erkek
2. Doğum yılınız nedir? [doğduğu yılı yazalım sonrasında aşağıdaki aralıklardan hangisine denk düşüyorsa işaretleyelim]
3. Etnik kökeniniz nedir? [1] Kürt [2] Zaza [3] Türk [4] Arap [5] Süryani [6] Ermeni [7] Diğer
4. Hangi mezheptensiniz? [1] Hanefi [2] Şafi [3] Alevi [4] Caferi [5] Diğer
5. Medeni durumunuz nedir? [1] Evli [2] Bekâr [3] Boşanmış/Eşi vefat etmiş
6. Evliyse, nikâh durumunuz hangisine uygundur? [1] Hem resmi hem dini nikâh [2] Sadece resmi nikâh [3] Sadece dini nikâh
7. Hanede kaç kişi yaşamaktadır? Kişi sayısı:

8. Kaç çocuğunuz var? **[Hiç çocuğu yoksa veya evli değilse -1 yazınız]**
Çocuk sayısı:

9. Kaçı 18 yaşının altında? **[Hiç çocuğu yoksa veya evli değilse -1 yazınız]** **Sayı:**

10. Doğduğunuz il neresidir?

11. Doğduğunuz yerleşim birimi aşağıdakilerden hangisidir?

1	İl merkezi ya da merkez ilçe
2	Merkez olmayan ilçe ya da kasaba
3	Köy
4	Yurt dışı

12.Devam

eden bir öğrenciliğiniz var mı?

[1] Evet [2] Hayır [14. soruya geçiniz]

13. Evetse aşağıdakilerden hangisidir?

1	İlkokul	Üniversite	5
2	Ortaokul (ilköğretim)	Yüksek Lisans	6
3	Lise	Doktora	7
4	Meslek Yüksek Okul	Açık öğretim	8

14. Hayırsa, en son mezun olduğunuz okul hangisidir?

1	İlkokul	Doktora	7
2	Ortaokul (ilköğretim)	Açık öğretim	8
3	Lise	İlkokul terk/Okumadım	9
4	Meslek Yüksek Okul	Diploması yok ama okur yazar	10
5	Üniversite	Okuryazar değil	11
6	Yüksek Lisans		

15. Eşinizin en son mezun olduğu okul hangisidir?

1	İlkokul	Doktora	7
2	Ortaokul (ilköğretim)	Açık öğretim	8
3	Lise	İlkokul terk/Okumadım	9
4	Meslek Yüksek Okul	Diploması yok ama okur yazar	10
5	Üniversite	Okuryazar değil	11
6	Yüksek Lisans		

16. Annenizin en son mezun olduğu okul hangisidir?

1	İlkokul	Doktora	7
2	Ortaokul (ilköğretim)	Açık öğretim	8
3	Lise	İlkokul terk/Okumadım	9
4	Meslek Yüksek Okul	Diploması yok ama okur yazar	10
5	Üniversite	Okuryazar değil	11
6	Yüksek Lisans		

17. Babanızın en son mezun olduğu okul hangisidir?

1	İlkokul	Doktora	7
2	Ortaokul (ilköğretim)	Açık öğretim	8
3	Lise	İlkokul terk/Okumadım	9
4	Meslek Yüksek Okul	Diploması yok ama okur yazar	10
5	Üniversite	Okuryazar değil	11
6	Yüksek Lisans		

18. Çocuklarınız arasında üniversite mezunu var mı?

[1] Evet [20. soruya geçiniz] [2] Hayır

19. Yoksa, çocuklarınız arasında üniversitede okuyan var mı?

[1] Evet [2] Hayır

20. Hanenize giren aylık toplam gelir miktarı yaklaşık ne kadar? [Açık alınacak, eve giren toplam para ne kadar]

.....

21. Otomobiliniz var mı?

[1] Evet [2] Hayır [23. soruya geçiniz]

22. [Evetse] Otomobilizin aynısının, birinci el değeri yaklaşık ne kadar?

.....

23. Ailenizde Yeşil Kart sahibi biri var mı?

[1] Evet [2] Hayır

24. Sosyal Güvenceniz var mı?

[1] Var [2] Yok [26. soruya geçiniz]

25. Varsa hangi sosyal güvenceye sahipsiniz?

[1] SSK

[2] Emekli sandığı

[3] Bağkur

[4] Özel sigorta

[5] Diğer.....

26. Anne babanız hep bu şehirde/ilçede mi yaşıyordu?
[1] Evet, Doğma büyüme buralılar **[29. soruya geçiniz]**
[2] Hayır, sonradan yerleşmişler.

26.2. Anne babanız buraya (bu şehre/ilçeye) hangi yıl yerleşmiştir?.....

27. Aileniz “.....” nereden göç etmiş?
[1] Yaşadığım ilin bir ilçesinden **[29. soruya geçiniz]**
[2] Yaşadığım ilin bir köyünden **[29. soruya geçiniz]**
[3] Başka bir ilden

28. Başka bir ildense:
[1] İl merkezinden
[2] Bir ilçesinden
[3] Bir köyünden

29. Peki siz hep bu şehirde/ilçede mi yaşıyordunuz?
[1] Doğma büyüme buralıyım **[32. soruya geçiniz]**
[2] Hayır, sonradan yerleştim.

29.2. Peki, siz buraya (bu şehre/ilçeye) hangi yıl yerleştiniz?.....

30. Peki siz nereden göç ettiniz?
[1] Yaşadığım ilin bir ilçesinden **[32. soruya geçiniz]**
[2] Yaşadığım ilin bir köyünden **[32. soruya geçiniz]**
[3] Başka bir ilden

31. Başka bir ildense:
[1] İl merkezinden
[2] Bir ilçesinden
[3] Bir köyünden

32. Anadiliniz nedir? **[Anadili detaylı, açık, anlaşılır alıyoruz]**

33. Aile içerisinde en çok hangi dil konuşulur? **[Yanıtı katılımcıdan açık alınız, ardından uygun olan seçeneği işaretleyiniz]**
Aile içerisinde en çok konululan dil:.....
[1] Kürtçe
[2] Zazaca
[3] Türkçe

[4] Arapça

[5] Diğer:.....

34. Anadilinizi ne düzeyde konuşabiliyorsunuz? [1'in Hiç konuşamıyorum 5'inse Çok iyi konuşuyorum olduğu 1 ile 5 arasında bir puan veriniz?]

[1] Hiç konuşamıyorum

[2] Az konuşabiliyorum

[3] Orta düzeyde konuşuyorum

[4] İyi konuşuyorum

[5] Çok iyi konuşuyorum

35. Çocuklarınız anadilinizi ne düzeyde konuşabiliyor [1'in Hiç konuşamıyorlar 5'inse Çok iyi konuşuyorlar olduğu 1 ile 5 arasında bir puan veriniz?]

[1] Hiç konuşamıyorlar

[2] Az konuşabiliyorlar

[3] Orta düzeyde konuşuyorlar

[4] İyi konuşuyorlar

[5] Çok iyi konuşuyorlar

[6] Çocuğu yok

36. Son bir yıl içerisinde bir kamu kuruluşundan ya da sivil toplum kuruluşundan yardım aldınız mı?

[1] Evet [2] Hayır [39. soruya geçiniz]

37. Evetse kimden yardım aldınız? [Birden fazla seçilebilir]

[1] Valilik

[2] Kaymakamlık

[3] Belediye

[4] Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma

[5] Dernek(ler)

[6] Vakıf(lar)

[7] Diğer:

38. Evetse hangi tür yardımı aldınız? [Birden fazla seçilebilir.] [Yanıtlar katılımcıdan açık uçlu olarak alınacak ve uygun seçenekler işaretlenecektir.]

1.	Engelli yardımı (protez, işitme cihazı, tekerlekli sandalye..)	7.	Çocuklarım için eğitim yardımı (servis, yemek, önlük, kırtasiye..)
2.	Engelli aylığı (engelliler için 3 ayda bir verilen nakit yardım)	8.	Barınma yardımı (kira)
3.	Sağlık harcamaları için yardım	9.	Gıda malzemesi yardımı

4.	Öğrenci parası/çocuk parası (şartlı nakit transferi)	10.	Muhtaç aylığı (yetimlere, 18 yaşından küçük engelli çocuğu olan ailelere..)
5.	Kömür yardımı	11.	Nakit para (alınan yardım tutarını TL olarak belirtiniz):
6.	Temizlik malzemesi yardımı	12.	Diğer:
7.	Yaşlı bakım yardımı	13.	Diğer:.....

B. Siyasi Eğilimler

39. Üyesi olduğunuz bir dernek ya da vakıf var mı?

[1] Evet [2] Hayır [41. soruya geçiniz]

40. Evetse en aktif olduğunuz hangisi?

.....

41. Herhangi bir siyasi partiye üye misiniz?

[1] Evet [43. soruya geçiniz] [2] Hayır

42. Şu an değilse, siyasi bir partiye eskiden bir üyeliğiniz var mıydı?

[1] Evet [2] Hayır

43. Mensubu olduğunuz bir aşiret var mı?

[1] Evet [2] Hayır [46. soruya geçiniz]

44. Evetse, aşiret üyeliğinizin oy tercihlerinizdeki etkisi, 1'in hiç etkisiz 10'unca çok etkili olduğu bir ölçekte ne kadardır?

Puan:

45. Evetse, aşiretinizin ekonomik hayatınızdaki etkisi, 1'in hiç etkisiz 10'unca çok etkili olduğu bir ölçekte ne kadardır?

Puan:

46. Mensubu olduğunuz dini bir cemaat ya da tarikat var mı?

[1] Evet [2] Hayır

47. Kendinizi sayacağım dünya görüşlerinden hangisi ikisine en yakın hissediyorsunuz? [2 yanıt alınız]

1	Müslüman	Sosyal Demokrat	9
2	İslamcı	Sosyalist	10
3	Dindar	Ulusalçı	11

4	Muhafazakar	Ülkücü	12
5	Milliyetçi	Yurtsever	13
6	Laik	Diğer:	14
7	Liberal	Diğer:	15
8	Demokrat		

48. Peki hangi ikisine en uzak hissediyorsunuz? [2 yanıt alınız]

1	Müslüman	Sosyal Demokrat	13
2	İslamcı	Sosyalist	14
3	Dindar	Ulusalçı	15
4	Muhafazakar	Ülkücü	16
5	Milliyetçi	Yurtsever	17
6	Laik	Diğer: ...	18
7	Liberal	Diğer: ...	19
8	Demokrat		

49. Kendinizi siyasi yelpazenin neresine yakın buluyorsunuz?

[1] Sola yakın buluyorum

[2] Sağa yakın buluyorum **[51. Soruya geçiniz]**

[3] Diğer: **[Hiçbiri, ortada derse buraya yazıyoruz]**

50. [Sola yakın buluyorsa] Peki sola ne kadar yakınsınız? [1 ile 10 arasında bir puan veriniz] Puan:

51. [Sağa yakın buluyorsa] Peki sağa ne kadar yakınsınız? [1 ile 10 arasında bir puan veriniz] Puan:

52. 1990'lardan önce aileniz sayacaklarımdan hangisine ağırlıkla oy verirdi? [Yalnız 1 yanıt alınacaktır]

[1] ANAP, Doğru Yol gibi partilere

[2] SHP, CHP gibi partilere

[3] Refah Partisi, Fazilet Partisi gibi partilere

[4] MHP, BBP gibi partilere

[5] Diğer:

53. Bulduğunuz / yaşadığınız ilin belediye'nin çalışmalarına, hizmetlerine 10 üzerinden kaç puan verirsiniz?

Puan:

54. 2014 yerel seçimlerinde hangi partiye oy verdiniz?

[1] HDP/BDP

[2] AKP

[3] CHP

[4] Huda Par

[5] Saadet

Partisi

[6] MHP

[7] Diğer:

55.2009 yerel seçimlerinde hangi partiye oy verdiniz?

[1] DTP

[2] AKP

[3] CHP

[4] Saadet Partisi

[5] DP

[6] MHP

[7] Diğer

56.2011 genel seçimlerinde kime oy verdiniz?

[1] Bağımsız (Emek, Özgürlük ve Demokrasi Bloku)

[2] AKP

[3]

CHP

[4] Saadet Partisi

[5] MHP

[6] Diğer:

.....

57.2011 genel seçimlerinde 2. tercihiniz ne olurdu?

[1] 2. tercihim olmazdı/ Yine aynı partiye oy verirdim.

[2] Bağımsız (Emek, Özgürlük ve Demokrasi Bloku)

[3] AKP

[4]

CHP

[5] Saadet Partisi

[6] MHP

[7] Diğer:

.....

58.2007 genel seçimlerinde hangi partiye oy verdiniz?

[1] Bağımsız (DTP)

[2] AKP

[3] CHP

[4] Saadet

Partisi

[5] DP

[6] MHP

[7]

Diğer

59.Neleri yanlış yaparsa, hangi hataları yaparsa oyunuzu AK Parti'ye oy vermekten vazgeçersiniz? **[2011 genel seçiminde AK Partiye oy vermişlere sorulacak, AK Parti dışında bir partiye oy vermişse -2 yazılacak]**

60.Neleri yanlış yaparsa, hangi hataları yaparsa oyunuzu HDP'ye/BDP'ye vermekten vazgeçersiniz? **[2011 genel seçimde HDP/BDP'ye(Bağımsızlara) oy vermişlere sorulacak, BDP dışında bir partiye oy vermişse -2 yazılacak]**

61. Genel seçimlerde oy verdiğiniz partide/adayda hangi özelliklerin olmasını tercih edersiniz? **[Her biri için karttaki likört sorulacaktır]**

	Özellikler	Evet	Hayır	Farketmez
[1]	Buralı olması (yerel olması)			
[2]	Dindar olması (yaşamında dini vecibeleri yerine getirmesi)			
[3]	Erkek olması			
[4]	Kürtçe bilmesi			
[5]	Eğitimli olması			
[6]	Varlıklı/zengin olması			
[7]	Demokrat olması			
[8]	Köklü bir aileden gelmesi			
[9]	Genç olması			
[10]	Sol görüşlü olması			
[11]	Aynı mezhepten olmamız			
[12]	Kamuda geniş bir çevresi olması			
[13]	Bölgenin ekonomik sorunlarını bilmesi			
[14]	Bölgenin politik sorunlarına duyarlı olması			
[15]	Cesur olması			
[16]	Ayrımcı olmaması			
[17]	İdeolojisinin bana uygun olması			
[18]	Kürt mücadelesinin içerisinde gelmiş olması			
[19]	Uzun yıllar siyasetin içinde olması			
[20]	Benim tarikatımdan olması			
[21]	Benim aşiretimden olması			
[22]	Hükümete yakın ilişkileri olması			
[23]	Benimle aynı etnik gruptan olması			
[24]	Adayın hiçbir özelliğine dikkat etmem			

62. Kendinizi en yakın bulduğunuz siyasetçi kimdir? [Bu soruya ilk verilen yanıtı uygun olan kısma yazıp ardından “Peki eskilerden ya da peki aktif siyasetçilerden” diye soralım.]

62.1 Aktif

siyasetçilerden:.....

62.2 Eskilerden:.....

C. AK Parti Algısı ve Partiye Dönük Yaklaşımlar

63. AK Partinin gözünüzdeki değerine, itibarına 10 üzerinden kaç puan verirsiniz?

Puan:

64. AK Parti'nin en beğendiğiniz icraatları, en başarılı yanları nelerdir? [3 tane alalım]

1.	
2.	
3.	

65. AK Parti'nin en beğenmediğiniz icraatları, en beğenmediğiniz özellikleri nelerdir? [3 tane alalım]

1.	
2.	
3.	

66. Sizce, AK Parti bugünkü haline göre nasıl bir parti olmalıdır?

[1] Kürt kimliğini daha fazla sahiplenmeli/Kürt taleplerini daha fazla seslendirmeli

[2] Bugünkü hali iyidir

[3] Bölgeye daha fazla hizmet vermeli

[4] Diğer (Lütfen belirtiniz):

.....

D. HDP/BDP (Barış ve Demokrasi Partisi) Algısı ve Partiye Dönük Yaklaşımları

67. HDP/BDP'nin gözünüzdeki değerine, itibarına 10 üzerinden kaç puan verirsiniz?

Puan:

68. HDP/BDP'de en olumlu bulduğunuz icraatları, en başarılı yanları nelerdir? **[3 tane alalım]**

1.	
2.	
3.	

69. HDP/BDP'nin en beğenmediğiniz icraatları, en beğenmediğiniz özellikleri nelerdir? **[3 tane alalım]**

1.	
2.	
3.	

70. HDP/BDP 'yi ne kadar dindar buluyorsunuz? 1'in Hiç dindar değil, 10'unsa çok dindar olduğu 1 ile 10 aralığında bir puan veriniz.

Puan:

71. Sizce, HDP/BDP bugünkü haline göre nasıl bir parti olmalıdır?

71.1 [1] Daha dindar olmalıdır

[2] Bugünkü hali iyidir

[3] Daha az dindar olmalıdır

71.2 [1] Daha fazla Kürt partisi olmalıdır

[2] Bugünkü hali iyidir

[3] Daha az Kürt partisi olmalıdır

71.3 [1] Daha fazla Türkiye'ye açılmalı

[2] Bugünkü hali iyidir

[3] Daha fazla Bölge partisi olmalı

71.4 [1] Hükümete karşı daha sert olmalıdır

[2] Bugünkü hali iyidir

[3] Hükümete karşı daha yumuşak olmalıdır

72. BDP'nin 2011 genel seçimlerinde sol, sosyalist adaylar göstermesi, sol partilerle işbirliği yapması hakkında ne düşünüyorsunuz?

[1] Hiç olumlu karşılamıyorum

[2] Olumlu karşılamıyorum

[3] Ne olumlu ne ne olumsuz karşılıyorum

[4] Olumlu karşılıyorum

[5] Çok olumlu karşılıyorum

73. Çözüm sürecini destekliyor musunuz?

[1] Evet

[2] Hayır

74. Çözüm sürecinin başarı şansını yüzde kaç görüyorsunuz?

Yüzde:

75. Peki çözüm süreci kapsamında sizce daha neler yapılabilir, neler yapılmalıdır?

--

76. Sayacağım isimlerin çözüm sürecindeki yaklaşımlarını 10 üzerinden değerlendirir misiniz? 10'un yaklaşımlarını çok beğeniyorum 1'inse yaklaşımlarını hiç beğenmiyorum olduğu 1 ile 10 arasında bir puan veriniz.

	İsimler	Yaklaşım puanı
[1]	Abdullah Öcalan	
[2]	Selahattin Demirtaş	
[3]	Kemal Kılıçdaroğlu	
[4]	Devlet Bahçeli	
[5]	Recep Tayyip Erdoğan	
[6]	Abdullah Gül	

77. PKK'nin çözüm sürecindeki yaklaşımlarını 10 üzerinden değerlendirir misiniz? 10'un yaklaşımlarını çok beğeniyorum 1'inse yaklaşımlarını hiç beğenmiyorum olduğu 1 ile 10 arasında bir puan veriniz.,

Puan:

78. Kürt sorununun çözümü için aşağıdaki çözümlerin gerçekleşmesine ne kadar katılıyorsunuz? 1'in "Katılmıyorum", 2'nin "Ne katılıyorum ne katılmıyorum", 3'ün "Katılıyorum" olduğu bir aralıkta belirtiniz. **[Katılımcı eğer kendisi fikri olmadığını belirtirse "Fikrim yok" seçeneği işaretlenecektir. Katılımcıya "Fikrim yok" bir seçenek olarak okunmayacaktır.] [Baraj ve özerklik anlaşılmadığında nesnel bir biçimde ifade edilecektir.]**

	Katılmıyorum	Kısmen katılıyorum	Katılıyorum	Fikrim yok
[1] PKK'li hükümlüler serbest bırakılmalı.	1	2	3	99
[2] PKKliler'e yasal siyasete katılma imkanı sağlanmalı.	1	2	3	99
[3] Seçim barajı kaldırılmalı.	1	2	3	99
[4] Öcalan serbest bırakılmalı.	1	2	3	99
[5] Kürtlerden geçmişte yapılanlar için özür dilenmeli.	1	2	3	99
[6] Anayasada Kürt kimliği tanınmalı.	1	2	3	99
[7] Yerel yönetimler özerk olmalı.	1	2	3	99
[8] Bölgedeki yatırımlar artırılmalı, bölgenin refahı yükseltilmeli.	1	2	3	99
[9] Devlet okullarında anadilde eğitim sağlanmalı.	1	2	3	99

79. Son 30 yılda yaşanan çatışmalı süreçte siz ya da bir yakın akrabanız herhangi bir zarar gördü mü? **[akraba: 3. dereceye kadar olabilir, anne, baba, amca, teyze, onların çocukları, eşleri]**

[1] Evet

[2] Hayır [81. soruya geçiniz]

80. Evetse, ne tür bir zarar gördü(nüz)? **[Birden fazla yanıt verilebilir]**

[1] Kötü muamele gördü

[2] Yakınlarından biri öldü

- [3] Hapse düştü/Cezaevine girdi
[4] Ekonomik zarar gördü
[5] Göç etti; evini, toprağını terk etmek zorunda kaldı
[6] Köy yakmalar/köy boşaltmalar
[7] Diğer.....

81. Bugüne kadar yakınlarınızdan biri ya da birileri siyasi nedenlerle gözaltına alındı mı? **[akraba: 3. dereceye kadar olabilir.]**

[1] Evet [2] Hayır

82. Bugüne kadar yakınlarınızdan biri ya da birileri siyasi nedenlerle cezaevine girdi mi? **[akraba: 3. dereceye kadar olabilir.]**

[1] Evet [2] Hayır

83. Bugüne kadar gösteriler ya da çatışmalarda hayatını kaybeden bir yakınınız oldu mu? **[akraba: 3. dereceye kadar olabilir.]**

[1] Evet [2] Hayır

E. Dindarlık ve Muhafazakarlık Düzeyi

84. Kendinizi ne derece dindar olarak görürsünüz? 1'den 10'a kadar olan bir aralıkta bir puan verir misiniz?

Puan:

85. Vakit namazı kılar mısınız?

[1] Evet [2] Hayır **[88. soruya geçiniz]**

86. Ne sıklıkla vakit namazı kılarıyorsunuz?

[1] Hiç

[2] Nadiren

[3] Ara sıra

[4] Çoğu zaman

[5] Her zaman

87. Evetse en son ne zaman kıldınız?

[1] Son 1 – 7 gün içerisinde

[2] 7 – 31 gün içerisinde

[3] 31 gün - 90 gün içerisinde

[4] 3 aydan daha önce

[5] Sağlık nedeni ile kılamıyorum

[6] Hiç kılmadım

88. Cuma namazlarına düzenli gider misiniz? **[Erkek katılımcılara sorulacak]**

[1] Evet, düzenli giderim [2] Ara sıra giderim [3] Hayır, gitmem

[4] Katılımcı kadın

89. Ramazan ayında ne sıklıkta oruç tutarsınız?

[1] Hiç tutmam

[2] Sadece Kadir Gece'sinde

[3] 3-5 gün

[4] Yaklaşık yarısında

[5] Tamamında ya da tamamına yakınında

90. Hanenizde başörtüsü kullanan var mı? **[KATILIMCININ KENDİSİ BAŞÖRTÜLÜ İSE SORUYU SORMAYIN, 1'i İŞARETLEYİN]**

[1] Hanede başörtülü var (Kendisi başörtülü)

[2] Hanede başörtülü var (Kendisi başörtülü değil)

[3] Hanede başörtülü yok **[91. Soruya geçiniz]**

91. Hanenizdeki kadınlar arasında kapalı olmayan var mı?

[1] Var

[2] Yok

F. Yaşam Tarzları

92. İnternete girme sıklığınız nedir?

[1]	Her gün mutlaka girerim
[2]	2-3 günde bir mutlaka girerim
[3]	4-5 günde bir mutlaka girerim
[4]	Haftada bir mutlaka girerim

[5]	Ayda 1 mutlaka girerim
[6]	Hiç girmem

93. Facebook'u duydunuz mu?

[1] Duymadım

[2] Duydum ama ilgilenmiyorum/kullanmıyorum

[3] Facebook hesabım var

94. Twitter'ı duydunuz mu?

[1] Duymadım

[2] Duydum ama ilgilenmiyorum/kullanmıyorum

[3] Twitter hesabım var

95. En çok izlediğiniz televizyon kanalları hangileridir? [3 tane alınız]

1.	
2.	
3.	

96. Kürtçe yayın yapan kanalları izliyor musunuz?

[1] Evet [2] Hayır [98. soruya geçiniz]

97. Evetse, en çok hangisini izliyorsunuz? [2 tane alınız]

1.	
2.	

98. Alkol kullanır mısınız?

[1] Evet [2] Hayır

99. En son sinemaya ne zaman gittiniz?

100. Kartta gördüklerinizden hangi tarzı müziği dinlemeyi seversiniz?

[AÇIK OLARAK SORUN UYGUN OLANI İŞARETLEYİN] [ÇOKLU SEÇENEK]

[1]	Arabesk	Özgün Müzik	[9]
[2]	Dini müzik / İlahiler	Rap / Hiphop	[10]
[3]	Dünya Müziği	Rock / Metal	[11]
[4]	Etnik Müzik	Türkçe Pop	[12]
[5]	Fantezi	Sanat Müziği	[13]
[6]	Halk müziği / Türkü	Yabancı Pop	[14]
[7]	Jazz / Blues	Kürtçe Müzik	[15]
[8]	Klasik Batı Müziği	Diğer:	[16]

101. En sevdiğiniz müzik aleti nedir? [1 TANE CEVAP ALIN. SAZ VE BAĞLAMA CEVAPLARI GELİRSE NOT ALARAK BİR TANE DAHA MÜZİK ALETİ İSTEYİN]

.....

102. Tatillerinizi nerede geçirirsiniz? [Verilen cevap olduğu gibi yazılacak, tatil yapmıyorsa "Tatil yapmıyor" yazılacaktır.]

.....

103. Son 1 yıl içerisinde yaşadığınız şehir dışında gittiğiniz şehirler hangileridir? [Yoksa, yok şeklinde not edilmelidir.]

.....

104. Aşağıdaki şehirlerden birine hiç gittiniz mi?

1.	Erbil	[1] Evet	[2] Hayır
2.	Süleymaniye	[1] Evet	[2] Hayır
3.	Duhok	[1] Evet	[2] Hayır
4.	Urmiye	[1] Evet	[2] Hayır

5.	Roja	[1] Evet	[2] Hayır
----	------	----------	-----------

105. Aşağıdaki şehirlerden birine hiç gittiniz mi? **[Anketin yapıldığı il Van ve Diyarbakırsa bu iki seçenek okunmayacaktır.]**

1.	İstanbul	[1] Evet	[2] Hayır
2.	İzmir	[1] Evet	[2] Hayır
3.	Adana	[1] Evet	[2] Hayır
4.	Van	[1] Evet	[2] Hayır
5.	Diyarbakır	[1] Evet	[2] Hayır
6.	Mersin	[1] Evet	[2] Hayır

G. Diğer Partilere Yaklaşımlar	
106.	Sizin nazarınızda CHP'nin saygınlığı, itibarı 10 üzerinden kaç puandır? (10'un en itibarlı 1'inse en itibarsız olduğu bir ölçekte bir puan veriniz) Puan:
107.	Sizin nazarınızda MHP'nin saygınlığı, itibarı 10 üzerinden kaç puandır? (10'un en itibarlı 1'inse en itibarsız olduğu bir ölçekte bir puan veriniz) Puan:
108.	Hüda Par'ı duydunuz mu? [1] Evet [2] Hayır [110. soruya geçiniz]
109.	Sizin nazarınızda Hüda Par'ın saygınlığı, itibarı 10 üzerinden kaç puandır? (10'un en itibarlı 1'inse en itibarsız olduğu bir ölçekte bir puan veriniz) Puan:

H . AK Parti ve HDP/BDP Seçmenlerinin Ayrıştığı/Birleştiği Noktalar	
110.	Sayacaklarımdan hangisi Roboski/Uludere olaylarında en fazla sorumlu olmaktadır? [Yalnız 1 tane alınacak ve işaretlenecektir.]

[1]	AK Parti	
[2]	ORDU	
[3]	Hem AK Parti hem Ordu	
[4]	Derin devlet/Ergenekon	
[5]	Vatandaşların kendisi	
[6]	Diğer:	

111. Kürt sorununun çözümünde siyasi partilerin politikalarını nasıl değerlendiriyorsunuz? Lütfen her bir ifade için 1'in "Hayır, doğru değildir", 2'nin "Kısmen doğrudur", 3'ünse "Evet, doğrudur" şeklinde olduğu seçeneklerden uygun olan birini belirtiniz. **[Katılımcı fikrim yok derse "Fikrim Yok" seçeneği işaretlenecektir.]**

	Hayır, doğru değil dir	Kısmen doğrudur	Evet, doğrudur	Fikri m Yok
[1] Kürt sorununun çözümünde HDP/BDP'nin politikaları doğrudur.	1	2	3	99
[2] Kürt sorununun çözümünde AK Parti'nin politikaları doğrudur.	1	2	3	99
[3] Kürt sorununun çözümünde CHP'nin politikaları doğrudur.	1	2	3	99
[4] Kürt sorununun çözümünde MHP'nin politikaları doğrudur.	1	2	3	99
[5] Kürt sorununun çözümünde Saadet Partisi'nin politikaları doğrudur.	1	2	3	99

112. Sayacağım liderlerin gözünüzdeki değerini, saygınlığını, itibarını 10 üzerinden değerlendirir misiniz? 1'in "Hiç itibarlı değil", 10'unsu "Çok itibarlı" olduğu bir aralıkta puan verir misiniz? (bunu partilerden sonraya alalım) **[Bilmiyorum'u okumayınız, katılımcı kendisi belirtirse işaretleyiniz.]**

	Lider	İtibar puanı	Bilmiyorum/ Tanımıyorum
[1]	Abdullah Gül		
[2]	Abdullah Öcalan		
[3]	Altan Tan		

[4]	Fethullan Gülen		
[5]	Kemal Kılıçdaroğlu		
[6]	Leyla Zana		
[7]	Mesut Barzani		
[8]	Osman Baydemir		
[9]	Recep Tayyip Erdoğan		
[10]	Selahattin Demirtaş		

113. Okuyacağım ifadelere katılıp katılmama durumunuzu 1'in "Katılmıyorum", 2'nin "Kismen katılıyorum", 3'ünse "Katılıyorum" olduğu şekilde belirtiniz? **[Damat veya gelin sorularında damadı veya gelini yoksa olduğu varsayılarak yanıtlanması istenecektir]**

	Katılmıyorum	Kismen katılıyorum	Katılıyorum	Fikrim Yok
[1] Kürtaj yasaklanmalıdır.	1	2	3	99
[2] Cemevleri ibadethane olarak tanınmalıdır.	1	2	3	99
[3] Devlet kanunları Kur'an'a uygun olmalıdır.	1	2	3	99
[4] Din dersi zorunlu olmaktan çıkarılmalıdır.	1	2	3	99
[5] İlköğretimde kız öğrenciler başörtüsü kullanabilmelidir.	1	2	3	99
[6] İçki içilen restoranlarda yemek yemeyi tercih etmem.	1	2	3	99
[7] Gezi parkı eylemcilerini kendime yakın buluyorum.	1	2	3	99
[8] Öğrencilerin, kızlı erkekli aynı evde kalmalarında bir sakınca görmüyorum.	1	2	3	99
[9] Siyasette, erkekler kadınlara göre daha akıllıdır.	1	2	3	99
[10] Bir yerde istihdam sıkıntısı varsa, iş azsa kadınlardan önce erkeklere iş verilmelidir.	1	2	3	99
[11] Liseye/Üniversiteye aileden bir çocuk gidebilecekse kız çocuktansa erkek çocuk gitmelidir.	1	2	3	99
[12] Hükümetin Rojava politikaları doğrudur.	1	2	3	99

[13] Hükümetin Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimiyle (Barzani'yle) kurmuş olduğu yakın ilişkiler doğrudur.	1	2	3	99
[14] Damadım Hıristiyan olsa, benim için sorun olmaz.	1	2	3	99
[15] Damadım Ermeni olsa, benim için sorun olmaz.	1	2	3	99
[16] Gelinimin başı açık olsa, benim için sorun olmaz.	1	2	3	99
[17] Damadım Türk olsa, benim için sorun olmaz. [Türk olmayan katılımcılara sorulacak, Türk olan katılımcılarda 99 işaretlenecek]	1	2	3	99
[18] Damadım Sunni olsa, benim için sorun olmaz. [Yalnız Alevi katılımcılara sorulacak Sunni olan katılımcılarda 99 işaretlenecek]	1	2	3	99
[19] Damadım Kürt olsa, benim için sorun olmaz. [Yalnız Kürt olmayan katılımcılara sorulacak, Kürt katılımcılarda 99 işaretlenecek]	1	2	3	99
[20] Damadım Arap olsa, benim için sorun olmaz. [Arap olmayan katılımcılara sorulacak, Arap katılımcılarda 99 işaretlenecek]	1	2	3	99
[21] Damadım Alevi olsa, benim için sorun olmaz. [Alevi olmayan katılımcılara sorulacak, Alevi katılımcılarda 99 işaretlenecek]	1	2	3	99

H. Türkiye'deki Güncel Meselelere Yaklaşımlar				
114. 17, 24 Aralık soruşturmaları ve arkasında yaşanan siyasi gelişmeler hakkında sayacağım ifadeler ne kadar inanıyorsunuz?				
	İnanıyorum	Kısmen inanıyorum	İnanmıyorum	Fikrim yok
[1] Yolsuzluk soruşturmalarının Gülen Cemaati'nin bir komplosu olduğuna	1	2	3	99
[2] Yolsuzluk soruşturmalarında dış güçlerin parmağı olduğuna	1	2	3	99

[3] Bazı bakanlar ve çocuklarının yolsuzluğa karıştıklarına	1	2	3	99
[4] Başbakan'ın çocuklarının yolsuzluğa karıştığına	1	2	3	99
[5] Başbakan'ın yolsuzluğa karıştığına	1	2	3	99

I. SON Bölüm

115. Size göre Kürt Sorunu haricinde bölgenin en önemli sorunu nedir **[Yalnızca bir cevap alınız] ?**

116. Size göre Kürt Sorunu haricinde Türkiye'nin en önemli sorunu nedir **[Yalnızca bir cevap alınız] ?**

117. Kürt meselesinin çözümünde aşağıdaki önerileri ne kadar desteklersiniz? Lütfen 1'in "İstemem", 2'nin "Kısmen isterim", 3'ünse "İsterim" olduğu seçeneklerden birini seçiniz.

		İstemem	Kısmen isterim	İsterim	Fikrim yok
[1]	Bağımsız bir Kürt devleti	1	2	3	99
[2]	Federal bir yönetim	1	2	3	99
[3]	Demokratik özerklik	1	2	3	99
[4]	Yerel yönetimlerin yetkilerinin genişletilmesi	1	2	3	99

[5]	Üniter devletin devam etmesi	1	2	3	99
-----	------------------------------	---	---	---	----

118. Kuzey Irak/Güney Kürdistan için aşağıdaki önerilerden hangisini destekliyorsunuz?

[1] Bağımsız bir devlet olmalıdır

[2] Mevcut özerkliği devam etmelidir

[3] Yeniden Bağdat'a bağlanmalıdır

[4] Diğer (Lütfen belirtiniz):

.....

[Aşağıda bulunan 119-122. arası tüm sorularda katılımcıdan öncelikle puanlama yapmasını isteyiniz. "Fikrim yok'u" seçenek olarak sunmayınız, ancak katılımcı kendisi belirtirse "fikrim yok" yazınız.]

119. Rojava politikalarında KDP (Kürdistan Demokrat Partisi), PKK'nin hasmı mıdır dostu mudur? 1'in "Hasmı" 10'unca "Dostu" olduğu 1 ile 10 aralığında bir puan veriniz.

Puan:.....

120. Türkiye politikalarında KDP (Kürdistan Demokrat Partisi), PKK'nin hasmı mıdır dostu mudur? 1'in "Hasmı" 10'unca "Dostu" olduğu 1 ile 10 aralığında bir puan veriniz.

Puan:.....

121. Kuzey Irak politikalarında PKK, KDP'nin (Kürdistan Demokrat Partisi'nin) hasmı mıdır dostu mudur? 1'in "Hasmı" 10'unca "Dostu" olduğu 1 ile 10 aralığında bir puan veriniz.

Puan:.....

122. İŞİD'e karşı bölgedeki aktörlerin (YPG, PKK, Peşmerge) birlikte mücadele etmeslerini ne kadar destekliyorsunuz? 1'in "Hiç desteklemiyorum", 10'unca "Tamamen destekliyorum" olduğu 1 ile 10 aralığında bir puan veriniz?

Puan:

123. Yaşadığınız yerde resmi dil sizce ne olmalıdır?

[1] Kürtçe

[2] Türkçe

[3] Hem Kürtçe hem Türkçe

[4] Diğer (Lütfen belirtiniz):

124. Yaşadığınız yerde sizce eğitim dili ne olmalıdır:

[1] Kürtçe

[2] Türkçe

[3] Hem Kürtçe hem Türkçe

[4]

Diğer:

.....

125. Cumhurbaşkanlığı seçiminde oy kullandınız mı?

[1] Evet [125.2. soruya geçiniz]

[2] Hayır [126. Soruya geçiniz]

125.2. Peki, Cumhurbaşkanlığı seçiminde kime oy verdiniz?

[1] Recep Tayyip Erdoğan

[2] Selahattin Demirtaş

[3] Ekmeleddin İhsanoğlu

[4] Boş oy/Geçersiz oy kullandım

126. Mevcut adaylar haricinde kimi Cumhurbaşkanı olarak görmek isterdiniz?

.....

127. Bu Pazar seçim olsa oyunuzu hangi partiye verirsiniz?

[1] AK Parti

[2] HDP/BDP

[3] CHP

[4] MHP

[5] Saadet Partisi

[6] Huda Par

[7] Diğer

ANKETİMİZ SONA ERMİŞTİR.

KATILDIĞINIZ İÇİN TEŞEKKÜR EDERİZ.

“ARAŞTIRMANIN BELİRLenen KOTALAR VE BİLİMSEL KURALLAR ÇERÇEVESİNDE YÜZ YÜZE OLARAK TAMAMLANDIĞINI ONAYLIYORUM.”

Anketör imza:

EK-46 Kürt Seçmenin Oy Verme Dinamikleri: Kanaat Önderi Görüşme Soru Formu Yönergesi

KÜRT SEÇMENİN OY VERME DİNAMİKLERİ: KANAAT ÖNDERİ GÖRÜŞME YÖNERGESİ

GÖRÜŞME BİLGİLERİ	
Görüşme No: 1()_	[Ör: 1(İL kodu)01]
Kurum:	
Tarih:	
Görüşülen Kişinin Ünvanı:	
Görüşmeci:	

A. Kişisel Bilgiler
AMAÇ: a. Katılımcıyı görüşmeye hazırlamak
SORU HAVUZU
1. Sizi kısaca tanıyabilir miyiz? [Doğum yılı, mesleği, eğitim durumu, çalıştığı işler, bulunduğu pozisyonlar..] [Katılımcıya dair bilgilere internetten erişilemiyorsa sorulacak.]

B. Bölgedeki Seçmen Davranışları Üzerine Genel Bilgiler
AMAÇ: a. Bölge halkı, seçmen profili üzerine görüşleri derlemek b. Seçmen profillerini tartışmak [Dindarlar, Zazalar, Aşiretler, Şafiiler, Hanefiler, Tarikatlar]
SORU HAVUZU

2. Size göre bölgedeki seçmenlerin hangi özellikleri genel seçimlerdeki oy tercihlerini (hangi partiye ya da adaya oy verecek oluşunu) en fazla etkileyen faktörler arasındadır?
3. Peki demografik özellikler nasıl etkiliyor [**cinsiyet, yaş, eğitim, gelir**]?
4. Peki Kürt ya da Zaza olmak nasıl etkiliyor?
5. Arap olmak nasıl etkiliyor?
6. Hanefi ve Şafiî olmak nasıl etkiliyor?
7. Peki Alevi olmak nasıl etkiliyor?
8. Peki Süryani olmak nasıl etkiliyor? [**Katılımcı bölgeyi ve Süryaniler'i bilen biriye soralım.**]
9. Tarikat ve cemaat mensubu olmanın bir etkisi var mı?
10. Bir aşirete mensup olmanın bir etkisi var mı?
11. Şehirde ye da köyde olmak nasıl etkiliyor?

C. AK Parti ve Bölgedeki Seçmenleri

AMAÇ: Bölgedeki AK Parti seçmenini, oy verme davranışlarının altındaki nedenlerle beraber ayrıntılı biçimde tanımak

- Seçmenlerin AK parti algısı (Seçmenler AK Parti'yi nasıl konumlandırıyorlar, seçmenlerin AK Parti'ye dönük yaklaşımları nasıl)
- AK Parti seçmeni neleri dikkate alarak oy verir; kimlerden hangi beklentileri, kimlere yönelik ne tür eleştirileri vardır
- BDP politikalarının AK Parti seçmeni üzerindeki etkileri
- AK Parti seçmeninde Kürt sorunu algısı

SORU HAVUZU

12. Sizce bölgedeki seçmenler (Kürtler, Zazalar, Araplar, Şafiîler, Hanefiler, Aleviler) AK Parti'yi nasıl algılıyor? [**Süryani katılımcıya Süryanilerin nasıl algıladığı da sorulacak.**]

13. AK Parti sizce neden ve hangi politikalarından dolayı bölgedeki en güçlü iki partiden birisidir? **[Bu soru AK Partili bir iki kanaat önderine sorulsa yeter]**

- AK Partinin kimlik siyaseti bu durumda ne kadar etkili?
- Peki, bu durumda AK Parti'nin kalkınma siyasetinin rolü nedir?

14. Bölgedeki AK Parti seçmeninin BDP'ye bakışı nasıl?

- BDP'nin programları, politikaları AK Parti seçmeni nezdinde ne derece kabul görüyor ya da görmüyor?

15. AK Parti seçmenleri PKK'yi nasıl görüyor?

16. AK Parti seçmenleri arasında BDP'ye asla oy vermem diyen bir kesim var mıdır?

- Varsa, bunun nedeni nedir?
- Peki, böyle bir kesim varsa, bu seçmenlerin oranı ve profili nedir?

[Bölgedeki AK Parti seçmenleri için soruyoruz.]

[Katılımcı değinmediğinde, BDP'nin sosyalistlerle işbirliğinin ve BDP'nin seküler ve modernist (kadınlar, katılım vb.) eğilimlerinin AK Parti seçmeninin BDP'ye bakışını nasıl etkilediği konusu da deşilebilir.]

D. Barış ve Demokrasi Partisi ve Seçmenleri

AMAÇ: Bölgedeki BDP seçmenini, oy verme davranışlarının altındaki nedenlerle beraber ayrıntılı biçimde tanımak

- Seçmenlerin BDP algısı (Seçmenler BDP'yi nasıl konumlandırıyorlar, BDP'ye dönük yaklaşımları nasıl)
- BDP seçmeni kimdir; sosyal, ekonomik, demografik yapısı, ideolojik duruşu nedir
- BDP seçmenini neleri dikkate alarak oy verir; kimlerden hangi beklentileri, kime dönük ne tür eleştirileri vardır
- AK Parti politikalarının BDP seçmeni üzerindeki etkileri
- BDP seçmeninde Türkiye Cumhuriyeti algısı

SORU HAVUZU

17. Sizce bölgedeki seçmenler (Kürtler, Zazalar, Araplar, Şafîiler, Hanefiler, Aleviler) BDP'yi nasıl algılıyor? **[Süryani katılımcıya Süryanilerin nasıl algıladığı da sorulacak.]**

18. BDP'li belediyelerin performansının seçmen üzerinde nasıl bir etkisi var?

19. Bölgedeki BDP seçmeninin AK Partiye bakışı nasıl?

- AK Parti'nin programları, politikaları BDP seçmeni nezdinde ne derece kabul görüyor ya da görmüyor?

20. BDP seçmenleri arasında AK Parti'ye asla oy vermem diyen kesimler var mıdır?

- Varsa, bunun nedeni nedir?
- Peki, böyle bir kesim varsa, bu seçmenlerin oranı ve profili nedir?

[Bölgedeki BDP seçmenleri için soruyoruz.]

21. BDP'nin dindar seçmenlere yaklaşımını nasıl buluyorsunuz?

- BDP dindarları kapsayabiliyor mu sizce?
- Sivil Cuma ve imamlar politikası gibi örnekler dindarların BDP'ye ilgisini etkiliyor mu?

E. AK Parti ve BDP Seçmenlerinin Ortaklaştığı ve Ayrıştığı Noktalar

AMAÇ: İki seçmen kitlesinin sahip olduğu ortak ve ayrık özellikleri ve yaklaşımları görmek

- İki parti seçmeni arasındaki ortak noktalar (karşı durulan, savunulan değerler, olaylar, kişiler..)
- AK Parti ve BDP seçmenlerini bir birine yakınlaştıran ya da bir birinden uzaklaştıran meseleler

SORU HAVUZU

22. Sizce, bölgedeki AK Parti ve BDP seçmenlerinin üzerinde uzlaştığı talepler var mı? Varsa nelerdir?

23. Sizce, AK Parti ve BDP seçmenlerinin üzerinde uzlaştığı talepler var mı? Varsa nelerdir?

24. Daha önce AK Parti'ye oy verip sonrasında BDP'ye oy veren bir seçmen kitlesi var mı?

- Varsa bunlar ağırlıklı kimlerden oluşuyor?
- Varsa bu değişikliğin sebepleri nelerdir?

25. Daha önce BDP'ye oy verip sonrasında AK Parti'ye oy veren bir seçmen kitlesi var mı?

- Varsa bunlar ağırlıklı kimlerden oluşuyor?
- Varsa bu değişikliğin sebepleri nelerdir?

26. Son dönemlerde, bölgede BDP ve AK Parti seçmen grupları arasında kutuplaşma ya da yakınlaşmalara yol açan olaylar oldu mu?

- Olduysa bu olaylar nelerdir?

27. Sayacağım olaylar AK Parti ve BDP'nin bölgedeki seçmenler gözündeki saygınlığını nasıl etkiledi? Olaylar: Van depremi, Uludere olayı, KCK operasyonları, Lice olayları, çözüm süreci -çekilme, Abdullah Öcalan'ın Newroz mesajı, İmralı Görüşmeleri, PKK'ye yeni katılımlar, Kalekol ve baraj inşaatları-, Suriye, Gezi Parkı olayları

28. 17 Aralık operasyonları ve sonrasında gelişen olaylar hakkında değerlendirmelerinizi alabilir miyiz?

- Bölge halkı sizce süreci nasıl okuyor?
- Bu süreç çözüm sürecini nasıl etkiler?

F. Bölgedeki Diğer Partiler

AMAÇ: CHP ve MHP'nin seçmenlerce algılanışı ve etki düzeylerinin neden düşük olduğu

- Bölgedeki seçmenlerin CHP, MHP yaklaşımları ve konumlandırmaları
- Hüda-Par'ın bölgedeki etkisi hakkında

SORU HAVUZU

29. Sizce bölgedeki seçmenler (Kürtler, Zazalar, Araplar, Şafîler, Hanefiler, Aleviler) CHP'yi nasıl algılıyor? **[Süryani katılımcıya Süryanilerin nasıl algıladığı da sorulacak.]**

30. Sizce bölgedeki seçmenler (Kürtler, Zazalar, Araplar, Şafîler, Hanefiler, Aleviler) Hüda Par'ı nasıl algılıyor? **[Süryani katılımcıya Süryanilerin nasıl algıladığı da sorulacak.]**

G. Katılımcının Bölge Sorunlarının Çözümüne, Bölgenin Geleceğine ve Bölgedeki Partilerin Durumlarına Yönelik Düşünceleri

AMAÇ: Bölge sorunları, AKP, BDP ve CHP üzerine katılımcının kişisel değerlendirmeleri ve bölgenin geleceğine dair öngöruları

Bölgede siyasi alanda bir boşluk söz konusu mu

- Katılımcının Kürt Sorunu ve Çözüm Sürecine ilişkin yorumları
- Katılımcının bölgenin yarınına dair öngöruları
- Katılımcının AK Parti, BDP ve CHP'ye dönük bölge politikaları özelinde düşünceleri, eleştirileri ve önerileri

- Gündem üzerine kanaatler
- Bölgedeki siyasi boşluklar ve yeni bir oluşum ihtiyacı üzerine

SORU HAVUZU

31. Çözüm süreci hakkında ne düşünüyorsunuz?
- Çözüm sürecinin başarılı sonuçlanacağına inanıyor musunuz?
 - Sürecin olumlu gördüğünüz yönleri neler?
 - Sürecin eksiklikleri neler?
32. Kürt sorununun çözümünde dile getirilen ana dilde eğitim, demokratik özerklik (yönetim) ve genel af gibi konularda sizin düşünceleriniz nelerdir?
- Bu taleplerin karşılanmasını ne kadar olası görüyorsunuz?
33. Size göre Kürt Sorunu haricinde Türkiye'nin en önemli meselesi hangisidir?
34. Bölgedeki Alevilerin BDP ve PKK'yle ilişkisinin geleceğini nasıl görüyorsunuz?
35. Gezi Parkı eylemleri hakkında ne düşünüyorsunuz?
- Bölgedeki yurttaşlar sizce bu olayları nasıl algıladı, yorumladı?
 - Bu olayların Kürt Sorununa etkisi olacağını düşünüyor musunuz?
36. Bölgede AK Parti, BDP ve CHP'nin geleceği üzerine neler söylersiniz?
- Bu partilerin seçmenlerden aldığı destek ileride değişir mi?
 - Değişirse, neden ve nasıl (az mı çok mu)?
37. Bölgede AK Parti ve BDP'den memnun olmayan seçmenler var mı?
- Bölge seçmenlerden destek alabilecek yeni bir parti mümkün mü?
 - Evetse, nasıl bir parti bölge seçmenlerinin desteğini alabilir?

**EK-47 Kürt Seçmenin Oy Verme Dinamikleri Vatandaş Görüşmesi Soru Formu
Yönergesi**

**KÜRT SEÇMENİN OY VERME DİNAMİKLERİ VATANDAŞ GÖRÜŞMESİ SORU
FORMU YÖNERGESİ**

Görüşme Bilgileri	
Görüşme No (il kodu/01):	
Tarih:	
Katılımcı Etnik Köken:	
Katılımcı Mezhep:	
Katılımcı Cinsiyet:	
(2009) yerel seçimde oy verilen parti/aday	
(2011) genel seçimde oy verilen parti/aday	
Katılımcı Yaş:	
Katılımcı İlçe:	
Medeni Durum:	
Çocuk Sayısı:	
Meslek:	
Görüşmeci:	
Çözümlemeci:	

J. Sosyo Demografik Statü Bilgileri
AMAÇ: Sosyo ekonomik bağlamda katılımcıyı tanımak, görüşmeye başlangıç
<ul style="list-style-type: none">• Katılımcının Sosyo Ekonomik Statüsü• Katılımcının Hane Bilgileri

- Aile hikayesi (PKK ve devlete maruz kalma, dağ ve şehir siyasetlerine katılım)

SORU HAVUZU

2. Doğum yeriniz neresidir? **[Köy, kasaba, ilçe, il; buldukları kente ilk kim ne zaman gelmiş?]**
3. Bulduğunuz yere göç ederek mi geldiniz?
 - Evetse ne zaman, nereden ve neden göç ettiniz?
 - Göç ettikten sonra hayatınızda neler değişti **[ekonomik, sosyal ve siyasal değişimler]**?
4. Eğitim durumunuz nedir, en son hangi okuldan mezun oldunuz?
5. Aile içinde konuştuğunuz dil hangisidir?
 - Anadiliniz nedir? Anadilinizi ne düzeyde konuşabiliyorsunuz?
 - Aile dışında ağırlıklı hangi dili konuşursunuz?
 - Başka hangi dilleri biliyorsunuz?
6. Mesleğiniz nedir?
 - Şu an ne iş yapıyorsunuz, geçiminizi nasıl sağlıyorsunuz?
7. Aylık hane geliriniz yaklaşık ne kadar **[TL olarak]**?
8. **[Evlilyse]** Eşinizin eğitim durumu nedir ve eşiniz şu an ne iş yapıyor?
9. Ailenizde aktif siyasetle ilgilenen birileri var mı ya da var mıydı?
 - Varsa hangi siyasi partiye üye ya da üyeydi?
 - Parti içi konumu ve görevleri nelerdir ya da nelerdi?
10. Ailenizde devletin ya da kamu kurumlarının uygulamalarından mağdur olan var mı?
 - Varsa bunu biraz açıkla mısınız?
 - Devletle ne tür bir karşılaşmanız oldu?
 - Bu karşılaşmadan nasıl etkilendiniz?

K. Dindarlık

SORU HAVUZU

11. Kendinizi ne derece dindar olarak görürsünüz? 1'den 10'a kadar olan bir aralıkta bir puan verir misiniz? Neden bu puanı verdiniz?

12. Annenizi ne derece dindar olarak görüyorsunuz? 1'den 10'a kadar olan bir aralıkta bir puan verir misiniz? Neden bu puanı verdiniz?

13. Babanızı ne derece dindar olarak görüyorsunuz? 1'den 10'a kadar olan bir aralıkta bir puan verir misiniz? Neden bu puanı verdiniz?

14. Düzenli vakit namazı kılar mısınız?

- En son ne zaman kıldınız?
- Sıklıkla camiye mi gidirsiniz, evde mi kılarırsınız?

15. **[Erkek katılımcılar için]** Cuma'ya düzenli gider misiniz?

16. Oy vereceğiniz partinin ya da adayın dindarları ve dindarların taleplerini gözetmesine dikkat eder misiniz?

- Evetse, nelere dikkat edersiniz?

L. 2007, 2009 ve 2011 Seçimlerinde Oy Verme Davranışları

AMAÇ: Katılımcının siyasi tercihini; siyasi tercihlerindeki sürekliliği veya siyasi tercihlerindeki kırılmaları, değişimleri görmek

a. 2007, 2009 ve 2011 yıllarında oy verilen partiler ve oy verme nedenleri

b. Seçimlerde sürekli aynı partiye oy verildiyse aynı partiye oy verme nedenleri

c. Seçimlerde ayrı partiler tercih edildiyse bu tercih değişikliklerinin nedenleri

- 2009 seçimlerinde oy verilen parti ve oy verme nedenleri
- 2007 ve 2011 seçimlerinde oy verilen parti ve oy verme nedenleri
- Her iki seçimde aynı partiye oy verildiyse aynı partiye oy verme nedenleri
- Her seçimde ayrı bir partiye oy veriyse parti değiştirme nedenleri

SORU HAVUZU

19. 2009 yerel seçiminde hangi partiye oy verdiniz?

- Bu partiye/adaya oy verme nedenleriniz nelerdi?
- O partiye/adaya oy vermiş olmaktan memnun musunuz? Neden?

20. Söz konusu yerel seçimde seçimde 2. tercihiniz hangisi olurdu? Neden?

21. 2011 genel seçiminde hangi partiye oy verdiniz?

- Bu partiyi/adayı tercih etmenizdeki nedenler nelerdi?
- Bu partiye oy vermiş olmaktan memnun musunuz? Neden?

22. O seçimde 2. tercihiniz ne olurdu?

23. 2007 genel seçiminde hangi partiye oy vermiştiniz?

24. [2011'den farklı ise] neden?

25. **[2007, 2009 ve 2011 aynı parti ise]**

- Başka bir partiye oy vermeyi düşünmediniz mi hiç?
- Neden?

26. Yarın seçim olsa hangi partiye oy verirdiniz ?

- Neden?

27. Genel seçimlerde oy verdiğiniz partiyi/adayı seçerken en çok dikkat ettiğiniz 3 şey ne olur?

28. Yerel seçimlerde oy verdiğiniz partiyi/adayı seçerken en çok dikkat ettiğiniz 3 şey ne olur?

M. AK Parti Hakkındaki Görüşler

AMAÇ: Siyasi parti değerlendirmeleri

- Katılımcının AK Parti tanımı
- Katılımcının AK Parti'den beklentileri ve eleştirileri
- AK Partinin beklentileri karşılayabilme durumu (verilen vaatler doğrultusunda)

SORU HAVUZU

29. AK Parti deyince aklınıza neler geliyor?

- Ak parti sizin için hangi değerleri ifade ediyor?

- AK Partiyi nasıl bir parti olarak tanımlarsınız?

30.AK Partinin gözünüzdeki değerine, itibarına 10 üzerinden kaç puan verirsiniz? Neden bu puanı verdiniz?

31.AK Parti'de olumlu bulduğunuz özellikler ve icraatlar nelerdir?

- En olumlu bulduğunuz yanı ya da icraatı hangisi?

32.AK Parti'de olumsuz bulduğunuz özellikler nelerdir?

- En olumsuz bulduğunuz yanı ya da icraatı hangisi?

- AK Parti'nin Kürtlere yönelik politikalarında hatalı gördüğünüz yanları var mı?

- Varsa neler?

33.Çözüm süreci hakkında ne düşünüyorsunuz?

- Başarılı olacağına inanıyor musunuz?

- Sürecin olumlu gördüğünüz yanları neler?

- Süreçle ilgili eksiklikler neler?

- Son açıklanan demokratikleşme paketini nasıl buldunuz?

34.Anadilde eğitim, demokratik özerklik (yönetim), genel af konularında neler düşünüyorsunuz?

35.Bölgedeki AK Partili belediyelerin performanslarını nasıl buluyorsunuz? 1'le 10 arasında bir puan veriniz? Neden bu puanı verdiniz?

N. Barış ve Demokrasi Partisi Seçmeni Hakkında Bilgiler

AMAÇ: Bölgedeki BDP seçmenini, oy verme davranışlarının altındaki nedenlerle beraber ayrıntılı biçimde tanımak

- Katılımcının BDP tanımı üzerine
- Katılımcının BDP'den beklentileri ve eleştirileri
- BDP beklentileri karşılayabilme durumu

SORU HAVUZU

36.BDP deyince aklınıza neler geliyor?

- BDP sizin için hangi değerleri ifade ediyor?

- BDP'yi nasıl bir parti olarak tanımlarsınız?

37.BDP'nin solcu bir parti olduğunu düşünüyor musunuz?

- Evetse, neden böyle düşünüyorsunuz?

38. Sizce, BDP nasıl bir parti olmalıdır? **[daha az solcu, daha çok solcu, daha liberal, daha dindar vb.]**

39. BDP'nin gözünüzdeki değerine, itibarına 10 üzerinden kaç puan verirsiniz? Neden bu puanı verdiniz?

40. BDP'de olumlu bulduğunuz özellikleri ve icraatları nelerdir?

- En olumlu bulduğunuz yanı ya da icraatı hangisi?

41. BDP'de olumsuz bulduğunuz özellikler nelerdir?

- En olumsuz bulduğunuz yanı ya da icraatı hangisi?
- BDP'nin Kürt siyasetinde hatalı gördüğünüz yanları var mı?
- Varsa neler?

42. BDP'li belediyelerin performanslarını nasıl buluyorsunuz? 1'le 10 arasında bir puan veriniz? Neden bu puanı verdiniz?

43. BDP'nin dindarlara yaklaşımını nasıl buluyorsunuz?

- Bu konuda olumlu ve olumsuz eleştirileriniz nelerdir?

44. BDP'nin sol, sosyalist adaylar göstermesi, sol partilerle işbirliği yapması hakkında ne düşünüyorsunuz?

48. Ailenizden biri ya da birileri PKK'ye katıldı mı?

- Katıldıysa ne zaman katıldı?
- Katıldıysa neden katıldı?
- Katılmadıysa, PKK'ye katılımları nasıl değerlendiriyorsunuz?

49. PKK'yle ne tür karşılaşmalarınız oldu mu?

- Olduysa, bu karşılaşmadan söz eder misiniz?
- Sizi nasıl etkiledi? Hayatınızda neler değişti?

O. Diğer Partilere Yaklaşımlar

AMAÇ: CHP, MHP, DP, HAKPAR, HÜDA PAR hakkında eleştiriler; bu partilerden beklentiler

- Katılımcının CHP algısı; CHP'den beklentileri ve eleştirileri
- Katılımcının MHP algısı; MHP'den beklentileri ve eleştirileri
- Katılımcının Hüda Par algısı; Hüda Par'dan beklentiler ve eleştirileri

SORU HAVUZU

45. CHP'yi nasıl bir parti olarak görüyorsunuz?
- CHP size neleri, hangi değerleri çağırıyor?
46. Kürt Sorununun çözümünde CHP'nin tavrını nasıl buluyorsunuz?
- Sizce, CHP bu meselede nasıl davranmalı?
47. MHP hakkında ne düşünüyorsunuz?
48. Hüda Par'ı duydunuz mu?
- Sizce Hüda Par (Hür Dava Partisi) başarılı olacak mı? Neden?

P. AK Parti ve BDP Seçmenlerinin Ayrıştığı/Birleştiği Noktalar

AMAÇ: AK Parti ve BDP seçmenleri hangi noktalarda ayrıştıklarını ya da birleştiklerini; kafası karışık ya da konumu net seçmen profilini görmek

- Bölgede yaşanan önemli olaylara yaklaşımlar
- Ayrışmayı derinleştiren olaylar, yaklaşımlar, söylemler

SORU HAVUZU

49. Sizi BDP'ye/AK Parti'ye oy verenlerden ayıran özellikler nelerdir? **[hangi partiye oy vermişse ona göre oy vermediği parti ismiyle sorulacak örneğin AK Partiye oy vermişse "Kendinizi BDP'li seçmenlerden ayıran özellikler nelerdir?" diye sorulacak]**
50. BDP'li [AK Partili] seçmenlerle ortaklaştığınızı düşündüğünüz yönler var mı?
- Varsa neler? **[hangi partiye oy vermişse ona göre oy vermediği parti ismiyle sorulacak]**
- BDP'li [AK Partili] bir çevreniz var mı? Onlarla siyasi konuları tartışır mısınız? Uzlaştığınız konular olur mu? Hangi konularda hiç uzlaşamazsınız? **[hangi partiye oy vermişse ona göre oy vermediği parti ismiyle sorulacak]**
51. Barajın olmadığı ya da daha düşük olduğu bir durumda BDP'ye oy verir misiniz **[AK Partili seçmene sorulacak]**? Neden?

52.KCK tutuklamaları sizde ne tür bir etki yarattı, bu tutuklamalar hakkında neler düşünüyorsunuz?

53.Roboski/Uludere olayları hakkında ne düşünüyorsunuz?

54.Hangi televizyon kanallarını en çok izliyorsunuz? Neden?

55.Kürtçe yayın yapan kanalları izliyor musunuz?

- Evetse, en çok hangisini izliyorsunuz? Neden?

56.TRT Şeş hakkında ne düşünüyorsunuz?

- Bu yayınlar yeterli mi?

- Bu yayınlar size hitap ediyor mu?

57.Sizi en çok etkilediğini düşündüğünüz, en beğendiğiniz lider kimdir? Neden?

58.Sayacağım liderlerin gözünüzdeki değerini, saygınlığını, itibarını 10 üzerinden değerlendirir misiniz? 1'in "Hiç itibarlı değil", 10'una "Çok itibarlı" olduğu bir aralıkta puan verir misiniz?

- Mesut Barzani
- Tayyip Erdoğan
- Abdullah Öcalan
- Kemal Kılıçdaroğlu
- Selahattin Demirtaş
- Leyla Zana

[Her biri için neden bu puanları verdiniz diye sorunuz]

59.Okuyacağım ifadeleri 1 kesinlikle katılmıyorum ve 5 tamamen katılıyorum puanlar mısınız?

	1	2	3	4	5	Fikrim Yok
	Kesinlikle Katılmıyorum				Tamamen Katılıyorum	
Kürtaj yasaklanmalıdır	1	2	3	4	5	99
Cemveleri ibadethane olarak tanınmalıdır	1	2	3	4	5	99
Din kültürü ve ahlak bilgisi dersleri zorunlu olmaktan çıkarılmalıdır	1	2	3	4	5	99

Alkollü içeceklerle ilişkin yasal düzenleme yerindedir	1	2	3	4	5	99
İçki içilen restoranlarda yemek yemeyi tercih etmem	1	2	3	4	5	99
Gezi parkı eylemlerini destekliyorum	1	2	3	4	5	99
Gezi parkı eylemlerinde polislin müdahaleleri sert ve aşırı oldu	1	2	3	4	5	99
Başbakanın Gezi parkı olaylarındaki tavrı daha yapıcı olabilirdi	1	2	3	4	5	99
Ailemden biri, Alevi bir aileye gelin olabilir [Katılımcı Aleviyse sorulmayacak]	1	2	3	4	5	99
Hükümetin Kürtlere yönelik politikaları başarılıdır	1	2	3	4	5	99
Hükümetin Suriye politikaları başarılıdır	1	2	3	4	5	99

Q. SON

AMAÇ: Son Sözleri Alma

- Katılımcının bölge ve ülke gündemindeki belli siyasal olaylara yaklaşımı
- Katılımcının yeni bir parti ihtiyacı

SORU HAVUZU

60. Gezi Parkı eylemlerini hakkında neler düşünüyorsunuz? **[59. soruda bu konuya değinilmediyse sorulabilir.]**

61. Size göre Kürt Sorunu haricinde bölgenin en önemli sorunu nedir? Neden?

62. Size göre Kürt Sorunu haricinde Türkiye'nin en önemli sorunu nedir? Neden?

63. Ne olursa oyunuz BDP'ye olur **[önceki seçimde oy vermemişse]?**

64.BDP ne yaparsa, ona bir daha oy vermezsiniz **[önceki seçimde oy vermişse]**?

65.Ne olursa oyunuz AK Parti'ye olur **[önceki seçimde oy vermemişse]**?

66.AK Parti ne yaparsa ona bir daha oy vermezsiniz **[önceki seçimde oy vermişse]**

67.Bölgede yeni bir partiye ihtiyaç var mı sizce?

- Varsa, nasıl bir partiye ihtiyaç var?

68.17 Aralık operasyonları ve sonrasında yaşanan süreç hakkında neler düşünüyorsunuz?

- Bu süreç sizce çözüm sürecine nasıl bir etki yapar?